

T.C.
FATİH ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

SEVİNÇ ÇOKUM'UN ESERLERİNDE
FOLKLOR UNSURLARI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Hüseyin ÖZCAN

Hazırlayan
Yasin KIRILMIŞ

İstanbul-2011

ONAYLAMA SAYFASI

Öğrenci : Yasin KIRILMIŞ
Enstitüsü : Sosyal Bilimler
Anabilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı
Tez Konusu : Sevinç Çokum'un Eserlerinde Folklor Unsurları
Tez Tarihi : Şubat 2011

Bu tezin şekil ve içerik açısından Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tez Yazım Kılavuzunda belirtilen kurallara uygun formatta yazıldığını onaylıyorum.

Doç. Dr. Mehmet GÜMÜŞKILIÇ
Anabilim Dalı Başkanı

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı 51070827 numaralı öğrencisi Yasin KIRILMIŞ tarafından hazırlanan bu tezin Yüksek Lisans Tezinde bulunması gereken yeterliliğe, kapsama ve niteliğe sahip olduğunu onaylıyorum.

Doç. Dr. Hüseyin ÖZCAN
Tez Danışmanı

Tez Sınavı Jüri Üyeleri

Doç. Dr. Hüseyin ÖZCAN

Yrd. Doç. Dr. Nurgül ÖZCAN

Yrd. Doç. Dr. Damira İBRAGİM

Bu tezin Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tez Yazım Kılavuzunda belirtilen kurallara uygun formatta yazıldığını onaylıyorum.

Doç. Dr. Mehmet KARAKUYU
Müdür

ÖZET

Halk kültürü bir milletin temelini oluşturan unsurlardandır. Her insan doğumdan ölüme süren yaşamında içinde yaşadığı toplumun değerleriyle şekillenir. Günümüzün başarılı edebiyatçılarından Sevinç Çokum da eserlerinde içinde yaşadığı toplumun değerlerini, kültürünü, yaşantılarını, mücadelelerini çok iyi gözlemleyerek kurgulayıp yansıtmıştır. Biz de bu çalışmamızda Sevinç Çokum'un hikâye ve romanlarında halk bilimi-folklor unsurlarını inceleyip değerlendirdik.

Çalışmamızın birinci bölümünde Sevinç Çokum'un hayatını ele aldık. Aynı bölüm içerisinde Çokum'un hikâye ve romanlarını özetleyip bilgi verdik.

İkinci bölümde halk edebiyatı unsurlarını üç ana başlık altında Anonim Halk Edebiyatı ve ürünleri, Âşık Edebiyatı ve ürünleri, Tasavvuf Edebiyatı ve ürünleri olmak üzere inceledik.

Üçüncü bölümde Çokum'un eserlerinde halk bilimi unsurları; dil anlatım, geçiş dönemi, günlük hayatla ilgili gelenek ve görenekler, halk bilgisi, bayram tören ve kutlamalar, inanışlar, oyun eğlence ve spor, halk oyunları, halk müziği, giyim kuşam, halk sanatları ve zanaatları, halk mutfağı, halk mimarisi, dayanışma yardımlaşma ve eğitim kurumları başlıklarıyla işledik.

Diğer bölümde ise incelemelerimizi bir sonuca bağlayıp değerlendirdik. Çalışmamız kaynakça bölümüyle tamamlanmış oldu.

Anahtar kelimeler: Sevinç Çokum, halk bilimi, folklor

ABSTRACT

Popular culture is one of the most important components that make the foundation of a nation. Every human being, in his lifespan, gets shaped by the culture of the society which he or she belongs. One of the successful literatures of our modern day, Sevinc Cokum, also reflects the values, cultures, experiences, and the challenges of the society in his works. In this research thesis, we analyzed and evaluated the folklore elements in Sevinc Cokum's short-stories and novels.

In the first part of our paper, we covered the biography of Sevinc Cokum as well as the summary of his short-stories and novels.

In the second part, we have divided the elements of the folk-literature into three main headings; anonym folk-literature along with its articles, asik literature along with its articles, and sufi-literature along with its articles.

In the third part, we studied Cokum's writings thoroughly and analyzed the following sub-headings; Usage of Language, Transition Cycle, Daily Life Customs and Practices, His Knowledge in Community, National Celebrations, Ceremonies and Greetings, Beliefs, Act Amusement and Sport, Folk-Dance, Folk Music, Apparel, Folk Art and Craft, Folk Kitchen, Folk Architecture, Contribution and Cooperation of the Society, and Educational Institutions.

In the last part, we concluded our evaluations about Cokum's writings and completed our thesis with the references section.

Keywords: Sevinc Cokum, Folklore

İÇİNDEKİLER

ONAYLAMA SAYFASI.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
KISALTMALAR CETVELİ.....	ix
ÖN SÖZ.....	x

BİRİNCİ BÖLÜM

1. SEVİNÇ ÇOKUM'UN HAYATI, HİKÂYE VE ROMANLARI	1
1.1. Hayatı.....	1
1.2. Hikâye ve Romanları	4
1.2.1. Bir Eski Sokak Sesi.....	4
1.2.2. Evlerinin Önü.....	4
1.2.3. Onlardan Kalan	5
1.2.4. Rozalya Ana.....	6
1.2.5. Beyaz Bir Kıyı	7
1.2.6. Gece Kuşu Uzun Öter	8
1.2.7. Al Çiçeğin Moru	9
1.2.8. Zor	9
1.2.9. Bizim Diyar	11
1.2.10. Hilal Görününce	12
1.2.11. Ağustos Başağı.....	14
1.2.12. Çırpıntılar.....	15
1.2.13. Karanlığa Direnen Yıldız.....	17
1.2.14. Deli Zamanlar	19
1.2.15. Gülyüzlüm	20
1.2.16. Gece Rüzgârları.....	21
1.2.17. Tren Burdan Geçmiyor.....	23
1.2.18. Arada Kalmış Tebessüm.....	24

İKİNCİ BÖLÜM

2. SEVİNÇ ÇOKUM'UN ESERLERİNDE HALK EDEBİYATI UNSURLARI	26
2.1. Anonim Edebiyat	26
2.1.1. Manzum Olanlar	26
2.1.1.1. Türkü	26
2.1.1.2. Mani.....	32
2.1.1.3. Tekerlemeler	34
2.1.1.4. Ninni	36
2.1.1.5. Ağıt.....	37
2.1.1.6. Bilmece.....	38

2.1.2. Mensur Olanlar	40
2.1.2.1. Masal	40
2.1.2.2. Efsaneler	44
2.1.2.3. Destan	46
2.1.2.4. Evliya Menkabeleri	51
2.1.3. Halk Hikâyesi	53
2.1.4. Kalıplaşmış İfadeler	54
2.1.4.1. Atasözleri	54
2.1.4.2. Deyimler	59
2.1.4.3. Dualar (Alkışlar)	143
2.1.4.4. Dilekler	145
2.1.4.5. Beddualar (Kargışlar)	147
2.1.4.6. Ölçülü Sözler	149
2.1.4.7. Yeminler	152
2.1.4.8. Selamlar ve Vedalaşma	153
2.1.4.9. Küfürlü, Argo Sözleri	155
2.1.4.10. Nasihatler	159
2.1.4.11. Hitaplar, Çağrılar	160
2.1.4.12. Lakaplar	162
2.2. Tekke Edebiyatı	164
2.3. Âşık Edebiyatı	172

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. SEVİNÇ ÇOKUM'UN ESERLERİNDEKİ HALK BİLİMİ UNSURLARI 175	
3.1. Dil ve Anlatım.....	175
3.1.1. Ağızlar	175
3.1.2. Değişik Konuşmalar, Çağrılar	183
3.1.3. Bedeni Hareketler Dışında Anlatım, Haberleşme	186
3.2. Geçiş Dönemi.....	187
3.2.1. Doğum	188
3.2.1.1. Doğum Öncesi	189
3.2.1.2. Doğum Anı	190
3.2.1.3. Doğum Sonrası.....	190
3.2.1.3.1. Ad Koyma	191
3.2.1.3.2. Beşik Kertmesi	192
3.2.2. Askere Uğurlama.....	192
3.2.3. Evlenme	193
3.2.3.1. Evlenme Öncesi	194
3.2.3.1.1. Kız Beğenme ve Dünür Gelme.....	194
3.2.3.1.2. Başlık ve Çeyiz	195
3.2.3.1.3. Söz ve Nişan	197

3.2.3.2. Evlenme Anı	198
3.2.3.2.1. Kına	198
3.2.3.2.2. Gelin Alma ve Karşılama	199
3.2.3.2.3. Gelin Taşıtı	199
3.2.3.2.4. Nikâh	200
3.2.3.3. Evlenme Sonrası	200
3.2.3.3.1. Erte	201
3.2.4. Ölüm	201
3.2.4.1. Vasiyet	205
3.2.5. Günlük Hayatla İlgili Gelenek ve Görenekler	206
3.2.5.1. Hediyeleşme	206
3.2.5.2. Saygı	208
3.3. Halk Bilgisi	209
3.3.1. Halk Matematiği ve Ölçüsü	209
3.3.2. Halk Takvimi	210
3.3.3. Halk Botaniği	211
3.3.4. Halk Taşıtları ve Taşıma Teknikleri	219
3.3.5. Halk Zoolojisi	221
3.3.6. Halk Meteorolojisi	224
3.3.7. Halk Hekimliği	226
3.3.8 Halk Ekonomisi	229
3.4. Bayramlar, Törenler, Kutlamalar	232
3.4.1. Dini Bayramlar	232
3.4.1.1. Kurban Bayramı	235
3.4.1.2. Ramazan Bayramı	236
3.4.1.3. Kandil, Mevlit, Kutsal Aylar, Günler	236
3.4.2. Milli Bayramlar	237
3.4.3. Hıdırellez	238
3.5. İnanışlar	239
3.5.1. Canlı Varlıklar ile İlgili İnanışlar	240
3.5.2. Hayvanlar ile İlgili İnanışlar	241
3.5.3. Cansız Varlıklar ile İlgili İnanışlar	242
3.5.3.1. Renk İle İlgili İnanışlar	244
3.5.3.2. Sayılar İle İlgili İnanışlar	245
3.5.3.3. Soyut Varlıklar İle İlgili İnanışlar	246
3.5.4. Dini İnanışlar	248
3.5.5. Uğur – Bereket	250
3.5.6. Nazar - Nazarlık	251
3.5.7. Yağmur Duası	252
3.5.8. Yatırla, Ziyaret Yerleri İle İlgili İnanışlar	253

3.6. Oyun, Eğlence, Spor.....	257
3.6.1. Çocuk Oyunları	257
3.6.2. Büyüklerin Oyunları Eğlenceleri.....	260
3.6.3. Geleneksel Sporlar.....	261
3.7. Halk Oyunları (Dansları).....	263
3.7.1. Oyunların Çeşitleri	263
3.7.2. Oyunlarda Çalgılar, Müzik	264
3.8. Halk Müziği.....	264
3.8.1. Türler	264
3.8.2. Halk Çalgıları	265
3.9. Giyim – Kuşam - Süslenme.....	266
3.9.1. Süslenme	266
3.9.2. Erkek Giyimi	268
3.9.3. Kadın Giyimi.....	271
3.10. Halk Sanatları ve Zanaatları	275
3.10.1. Meslekler.....	276
3.10.2. Eşyalar.....	279
3.11. Halk Mimarisi	283
3.11.1. Konut Çeşitleri	284
3.11.2. Hayata Yardımcı Yapılar	286
3.11.3. Konutlarda ve Yardımcı Yapılarda Bölümler, Süsleme	288
3.11.4. Konutlarda ve Yardımcı Yapılarda Aydınlanma, Isınma	290
3.11.5. Konutların Döşenmesi, Kullanımı ve Ev Eşyaları	292
3.12. Halk Mutfağı	295
3.12.1. Yiyecek Türleri ve Yapılışları.....	296
3.12.2. İçecek Türleri ve Yapılışları.....	302
3.12.3. Mutfak Araç ve Gereçleri, Kullanışları	304
3.13. Dayanışma, Yardımlaşma, Eğitim Kurumları.....	305
3.13.1. Efe Seymen Kuruluşları.....	305
3.13.2. Komşuluk, Misafirperverlik	306
3.13.3. Dini Kuruluşlar	309
3.13.4. İmece ve Yardımlaşma	310
4. Sonuç	313
DİZİN	317
KAYNAKÇA.....	321
EK: Sevinç Çokum'la Yaptığım Mülakat.....	326

KISALTMALAR CETVELİ

AB	: Ağustos Başağı
AÇM	: Al Çiçeğın Moru
AKT	: Arada Kalmış Tebessüm
Ayr. bk.	: Ayrıca bakınız
BBK	: Beyaz Bir Kıyı
BD	: Bizim Diyar
BESS	: Bir Eski Sokak Sesi
C	: Cilt
Ç	: Çırpıntılar
Çev.	: Çeviren
DZ	: Deli Zamanlar
EÖ	: Evlerinin Önü
G	: Gülyüzlüm
GPUÖ	: Gece Kuşu Uzun Öter
GR	: Gece Rüzgârları
Haz.	: Hazırlayan
HG	: Hilal Görününce
KDY	: Karanlığa Direnen Yıldız
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
No	: Numara
OK	: Onlardan Kalan
RA	: Rozalya Ana
s	: Sayfa
S	: Sayı
TBG	: Tren Burdan Geçmiyor
TDK	: Türk Dil Kurumu
YKY	: Yapı Kredi Yayınları
Z	: Zor

ÖN SÖZ

Sevinç Çokum günümüz kadın yazarları içerisinde önemli bir isimdir. 1972 yılında *Eğik Ağaçlar* adlı kitabıyla başladığı yazın hayatında ürettiği her yeni eseriyle sürekli kendini geliştirerek, farklılıklar yaparak okuyucusunun karşısına çıkar. Devamlı kendini aşma, yeni teknikleri deneme ve kendini geliştirme eğilimi içerisinde. Sevinç Çokum'un kırk yıllık yazarlık hayatında bu gelişme çizgisini açıkça görmek mümkündür. Fakat bu yenileşme, modern yakalama, çizgisini geliştirme çabalarının yanında sürekli muhafaza ettiği bir husus da halkın içinden olma, halkla olma yönüdür.

Halk kültürü, sözlü gelenek binlerce yıldır süregelen bir birikimin ürünüdür. Ve nesilden nesile taşınarak varlığını devam ettirir. Bu işin bilimsel anlamda muhafazasını halk bilimi uzmanları yaparken sanatçı ve edebiyatçılar da gönüllü elçi durumundadırlar. Sevinç Çokum'un eserlerinde halk bilimi ve folklor unsurlarının yoğun bir şekilde kullanıldığını fark etmemiz bu çalışmaya başlamamızın ilk adımlarını oluşturdu.

Çalışmamızda Çokum'un eserlerindeki halk bilimi ve folklor unsurlarını iki ana başlık altında topladık. Bunun dışında çalışmamız ön söz, ana bölüm, sonuç, dizin, kaynakça ve Çokum'la yaptığımız mülakat metninden oluşmaktadır. Birinci bölüm'de yazarın hayatı ve eserleri hakkında kısaca bilgi verdik. İkinci bölümde Sevinç Çokum'un eserlerindeki halk edebiyatı unsurlarını aldık. Hangi eserinde nasıl kullanıldığını örneklerle verdik.

Halk bilimi unsurlarının tasnifinde, Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Başkanlığı tarafından hazırlanan *Türk Folklor Arşiv Kılavuzu*'ndan yararlandık. Buradan hareketle çalışmamızı;

I- Anonim Edebiyat

a) Manzum ürünler (Ağıt, türkü, mâni, tekerleme, ninni)

b) Mensur ürünler (Masal, fıkra, efsane, destan)

- c) Halk hikâyesi
- ç) Kalıplaşmış ifadeler (Atasözleri, deyimler, dualar, beddualar...)
- II- Tekke Edebiyatı
- III- Âşık Edebiyatı

Üçüncü Bölüm'de ise Sevinç Çokum'un eserlerindeki halk bilimi unsurlarını ve yazarın bunları kullanım şekillerini;

- a) Dil-Anlatım,
- b) Geçiş Dönemleri,
- c) Halk Bilgisi,
- ç) Bayramlar, Törenler, Kutlamalar,
- d) İnanışlar,
- e) Oyun-Eğlence-Spor,
- f) Halk Oyunları (Dansları),
- g) Halk Müziği,
- ğ) Giyim-Kuşam-Süslenme,
- h) Halk Sanatları ve Zanaatları,
- ı) Halk Mimarisi,
- i) Halk Mutfağı,
- j) Dayanışma, Yardımlaşma ve Eğitim Kurumları başlıkları altında ele aldık.

Sonuç, Dizin ve Kaynakça bölümleri ile çalışmamızı tamamladık. Kaynakçada, çalışmamıza kaynaklık teşkil eden Sevinç Çokum'un roman ve hikâyeleriyle, konumuzla ilgili ve yararlandığımız diğer eserleri verdik. Ek olarak da Çokum'la yaptığımız söyleşiyi ilave ettik.

Çalışmamızda, çoğunlukla yazılı kaynaklara başvurduk. Yazılı kaynaklardan yararlanma yönteminde konu ve yazarla ilgili yayınlardan, kişisel kitaplardan, Üniversitemizin kütüphanesinden ve İSAM kütüphanesinden yararlandık.

Konu seçiminden çalışma ilkelerine, kaynak temininden malzemelerin tasnifine kadar birçok hususta desteğini esirgemeyen, rehberlik eden değerli hocam Doç. Dr. Hüseyin ÖZCAN Bey'e sonsuz şükranlarımı arz ederim. Çalışmalarımın olgunlaşmasına tenkit ve tashihleriyle katkıda bulunan çok kıymetli arkadaşım Ömer DELİKGÖZ'e ve tez hazırlama sürecinin her aşamasında maddi manevi sürekli yanımda olan eşim Semra KIRILMIŞ'a nice teşekkürler.

Yasin KIRILMIŞ

İstanbul - 2011

BİRİNCİ BÖLÜM

1. SEVİNÇ ÇOKUM'UN HAYATI, HİKÂYE VE ROMANLARI

1.1. Hayatı

Sevinç Çokum, 25 Ağustos 1943'te İstanbul Beşiktaş'ta, Çırağan Caddesi'ndeki bir evde dünyaya geldi. (Nüfus kâğıdındaki tarih 1 Eylül 1943 fakat asıl doğum tarihi 25 Ağustos'tur.) Üç kız evlada sahip olan ailenin en küçük çocuğudur. Sevinç Çokum, Beşiktaş Büyük Esmâ Sultan İlkokulu'nu, Beşiktaş Ortaokulu ve Lisesini, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türkoloji Bölümü'nü bitirdi. Orta öğrenimi sırasında bir süre İstanbul Radyosu Çocuk Korosu'nun haftalık programlarına katıldı.

Yedi yıl klasik batı müziği dalında özel keman dersleri alarak Türkiye ve değişik ülkelerin temsilcilerinden oluşan A. Kavafyan yönetimindeki İstanbul Amatör Senfoni Orkestrası'nda ikinci kemanlarda çaldı, konserlere katıldı. Bir siyasi partinin ilçe gençlik kolu başkanı oldu, ardından İl Gençlik Teşkilatı'na geçti, bir süre sonra politikada aktif rol almaktan vazgeçti.

Sevinç Çokum, Türkoloji Bölümü'nü, Sosyoloji Bölümü'nden de ek sertifika (Umumi Sosyoloji) alarak bitirdi. Mezun olduktan sonra 3 yıl Acıbadem'deki Özel Anadolu Lisesi'nde Türkçe, Edebiyat Öğretmenliği yaptı. Etfal Hastanesi'ne bağlı bir okulda hemşire adaylarına Türkçe Dersleri verdi.

1975-76 yıllarında Kültür Bakanlığı bünyesinde düzenlenen komisyonlardan Halk ve Çocuk Yayınları kurulunda görev aldı.

Sevinç Çokum'un edebiyata sevgisi ortaokul sıralarında Türkçe Öğretmeni Necmi Seren'in yönlendirmeleriyle doğdu. Necmi Seren, öğretmenliğin dışında

Macarca'dan çeviriler yapmış, ünlü Pal Sokağı Çocukları romanını Türkçeye kazandırmıştı. Sevinç Çokum, daha o tarihlerde yazar olmaya karar vererek, hocasının yol göstermesiyle, günlük tuttu, şiirler yazdı. Lisede öğrenciyken büyüklerin katıldığı Kudret Gazetesi'ndeki bir yarışmaya girerek ikinci oldu.

Üniversitede hikâye yazmaya başlayan Çokum'un hikâyelerinden birini Beşiktaş Yıldız'daki Serasker Rıza Paşa Köşkü'nün sahibi olan komşuları, Lozan Konferansı Genel Sekreteri Reşit Saffet Atabinen gördü ve Çokum'u teşvik etti. Üniversitedeki öğrenciliği sırasında, sonraları edebiyat tarihçisi, yazar, eleştirmen olan, Türkoloji Bölümü'nden Atilla Özkırımlı, Çokum'un edebiyatla ilgisini yoğunlaştırdı. Sonraki yıllarda arkadaşı, hikâyeci Nursel Duruel'in desteğini gördü.

Çokum, "Pembe yıllar..." dediği 1950'li yıllarda ablaları ve arkadaşlarıyla düzenledikleri müsamerelerde okuduğu şiirler ve rol aldığı piyeslerle toplum önündeki ilk içten dışa dönüş sınavını veriyordu. Yazar, bütün o durgun su görünümlü dönemle birlikte sonrasını, büyük çalkantıları, darbeleri, anarşi yıllarını ve altüst olmaları eserlerinde yansıtacaktı. Bu kez klasik müziğin yanında Elvis sonrası, 1960-70'li yıllarda dünyaya egemen olan The Beatles grubunun J. Sebastian Bach kadar huzur veren müziğine ilgi duydu. 68 Kuşağının fikirlerine kayıtsız kalmadı, ne ki insanlığın Yunus'un bakışındaki sevgiyle varacağı noktaları aradı.

O dönem ve sonrası, 70'li yıllarda ülkede yeni fikirler, duyular boy gösteriyordu. Müziğe bakıldığında, Rock müziğin öncülüğünü yapan, kalıplaşmış düşüncelere karşı, yeni bir çiçeklenişle varlığını duyuran bir Erkin Koray vardı. Rüzgârlara kendini vermiş, tek başına yürüyen bir adam... 1971 Muhtırasının eşliğinde, giderek kabarcak toplumsal çatışma çizgisinde Çokum, müziğe ve edebiyata sığındı. Sevinç Çokum, yazdığı şiirler ve Erkin Koray'ın müziği ile örülmüş bu dostluğun kendisini bugünlere getirişini şöyle anlatıyordu: "Yetmişlerde yolun başındaydım ve o günlerde arkadaşım Erkin Koray'ın şarkılarının, ezgilerinin esintileriyle yazmaya koyuldum."

İlk hikâyelerinden “Bir Eski Sokak Sesi”, Şubat 1972’ de Mehmet Çınarlı’nın çıkardığı Hisar Dergisi’nde yayınlandı. Aynı yıl Ahmet Nadir Caner’in yönettiği Başkent Gazetesi’nde birkaç şiiri neşredildi.

Sevinç Çokum, ilk hikâyelerini “Eğik Ağaçlar” adlı kitabında topladı. (1972) Kitabın ardından Hisar Dergisi’nin yanı sıra Ahmet Kabaklı’nın yönetiminde çıkan Türk Edebiyatı Dergisi’nde de yazmaya başladı. 1978’de Türk Edebiyatı Vakfı’nın kurucu üyeleri arasında yer aldı. 1977-79 yıllarında Türk Edebiyatı Dergisi’nin yazı işleri müdürlüğünü yapan Sevinç Çokum, 1981-85 yılları arasında eşi Rıfat İzzet Çokum’un kurduğu Cönk Yayınları’nı yönetti.

1980-1984 senelerini hayatının sıkıntılı bir dönemi olarak değerlendiren yazar, 1980’lerdeki romanının aşaması sayılan “Hilal Görününce”yi yine o sıralarda yazdı. Eşi Rıfat İzzet Çokum için “O, bildiğini söyleyen, eleştiriden kaçınmayan bir insan.” diyen yazar yorumunu şöyle sürdürüyor: “Onun insanları tanımadaki yetkinliğine, vecize gibi sözlerine, cümlelerine halk deyişlerini katmasına hayran olmuşumdur. “Deli Zamanlar” romanımda o da roman kahramanıdır.”

1988 – 2001 tarihleri arasında Türkiye Gazetesi’ne iki tefrika roman (Gülyüzlüm, Çırpıntılar) gezi, inceleme, haftalık edebiyat sanat ağırlıklı yazılar yazdı. Bu gazeteden 2001 yılında ayrılan Çokum, 2003 yılında Tercüman Gazetesi’nde haftalık yazılar yazmaya başladı. Çokum 2006 Ağustosunda Tercüman Gazetesi’yle de ilişkisini kesti. Burç FM Radyosu’nda (2004’ten bu yana) “Tanzimat’tan Günümüze Türk Hikâyecileri” adı altında programlar yaptı.

Öyküleri ve araştırma yazıları şimdilerde Gösteri, Varlık Dergileri’nde yer almaktadır.

Sevinç Çokum; Türkiye Yazarlar Birliği, İlesam, Mesam ve Edebiyatçılar Derneği üyesidir.

1.2. Hikâye ve Romanları

1.2.1. Bir Eski Sokak Sesi

Yazarın yayımlandığı yıllarda hayli ilgi uyandıran bu hikâyeleri büyük şehrin dar ve eski sokaklarının insanlarını zengin iç dünyalarıyla anlatıyor. Yazar ilk hikâyelerinde büyük şehirde yaşayan insanların gerek ferdi gerek çevreleriyle ilgili sorunlarını ayrıntılı bir şekilde ele alır. Onların kendi dünyalarında yaşadıkları sıkıntıları etkileyici bir üslupla okuyucuya sunar. Kendi hayatına ait izler gördüğümüz hikâyeleri derin gözlemlerin sonucu oluşturulmuştur. Çokum kitaptaki ilk hikâye olan *Eğik Ağaçlar* hakkında “Hayatın şurasından burasından çekilmiş resimlere benzetiyorum. Daha çok çocukluğumdaki izlerden yola çıkılarak ve şiir duyguları ile yazıldı” (Kabaklı 2008: 557) diye bahseder.

Sevinç Çokum, kitabın bir başka hikâyesi *Bölüşmek* için de şunları söyler: “Yaşayan ve çevrede gördüğüm tanıdığım insanların hikâyeleri... Hikâyede daha derinleştiğim örneklerin bir araya getirildiği *Bölüşmek*’te toplum dertleri insanların iç dünyalarıyla birlikte sergilenir. Mekân olarak Beyoğlu ağırlıklı hikâyelerdir bunlar.” (Kabaklı 2008: 557)

Bir Eski Sokak Sesi adlı kitapta *Eğik Ağaçlar*, *Bir Eski Sokak Sesi*, *Anış*, *Bitpazarı*, *Çarmıh*, *Mavi Karanlık*, *Ayrım*, *Dostluk*, *Yalnızlık*, *Bir Düğün Sofrası*, *Güvercin*, *Kocaman Bir Akça Ev*, *Dönme Dolap*, *Güz Esintisi*, *Yokuş Aşağı*, *Bir Geminin Getirdikleri*, *Göz*, *Bölüşmek*, *Gökyüzünde Bir Çocuk*, *Korku*, *Bir Kuşun Ölümü*, *Kalabalıkta*, *Yüreklere Uğramak*, *Yeniden Bahar Olsa* adlı hikâyeler yer alır.

1.2.2. Evlerinin Önü

Sevinç Çokum'un fikir ve duygu ağırlığını bir arada yansıtan hikâyeleri *Evlerinin Önü* 1980 öncesi bunalımlı günlerin ürünüdür. Yazar o karanlık atmosfer

içerisinde sevgiye dayanarak, toplumumuzdan ve yakın tarihimizin içinden kesitler vererek dünden bugüne geçişlerle insanımızı değerlendirir.

Çokum bu kitaptaki *Derin Yara* adlı hikâyesi için; “Derin Yara 1980 öncesinde genellikle milliyetçi çevrelerin insanlarını anlatır. İşçisinden öğrencisine kadar yokluklarla kanla dokunmuş bir dönemin hikâyeleri diyebilirim. Ancak ümitsiz ve karanlık değildir bu hikâyeler” diye değerlendirmede bulunur.

Eserde Edirne Edirne, Hüzün Gemileri, Paşa Mahallesi, Kardeşim Sen Misin, Kadınca, Makina, Borçlu, Alacaklı, Galata Bahçeleri, Ayrıllıklar, Sıcak Bir Oda, Büyük Savaştan Sonra, Derin Yara, Evlerinin Önü, Seni Tanıyorum, Biri Ay Biri Yıldız, Renkli Resimler, Yol Göründü, Nideyim, Kimliği Bilinmeyen Kişiler, Sarsıntı adlı hikâyeler yer alır.

1.2.3. Onlardan Kalan

Sevinç Çokum'un, “Tozlu, dev akasyaların altında şunları düşündüm: Hep bir soylu güzelliği arayıp durduk. Belki, o hiçbir zaman var olmadı. Yahut vardı da, keskin baltalarımızla budayıp, tırmıklarımızla, buldozerlerimizle ardına düşüp kovaladık. Ve o, muhteşem rengini, parıltılarını beraberinde götüren mağrur güneş gibi bizden kaçtı. Kaçışı, gizlenişi, hep birden bire oldu. Ben de suya attığım taşın izini ararcasına günlerce bu toprak yolda onların ayak izlerini aradım” diye başladığı hikâyelerinde yine İstanbul dekoru içerisinde kültür değişiminin pençesinde kaybolmakta olan erdemleri anlatıyor. Üslûbundaki derinleşmeyi belirleyen bu hikâyelerde Sevinç Çokum kendine has duyarlılığı ile kalıcı olan güzellikleri desteklemeğe çalışmaktadır.

Çokum bu eserinde; Onlardan Kalan, Evlerin Işıkları, Çocuk Gülüşleri, Çok Eskiden, Beyaz Sessiz Bir Zambak, Küller, Gözden Uzak, O Çocuk, Güzel Ev, Dost Eli, Hasretlik, Kırık Bir Dal, Denizin Dalgaları Saçların, Ezan Çiçeği, Haliç Akşamları, Yabancı Sokaklar adlı hikâyelerine yer verir.

1.2.4. Rozalya Ana

Rozalya Ana, Sevinç Çokum'un daha önceki İstanbul hikâyelerinden farklı olarak Kırım'dan, Anadolu il ve köylerinden görüntüler taşıdığı hikâye kitabı. Sevinç Çokum, bu kitabında sürgün Kırımlı Raziye'nin (Rozalya Ana) toprağına yerleşme çabası içinde kendi varlığını anlamağı başlamasından yola çıkarak varoluşun hangi değerlerle bütünlendiğini araştırır. Sadece büyük şehirlerde değil, Anadolu şehir ve köylerindeki sosyal değişim içerisinde eğriliği görerek, yarının endişeleriyle bugünün çıkmazlarında çıkış noktaları arar. Günümüzde materyalist, çıkarıcı anlayışın kurallaşmasına karşılık Kütahyalı Kız'la sembolleşen katıksız, çıkarsız sevgi ayakta durabilecek mi? sorusu etrafında dönen Sevinç Çokum, modern hikâyesine kendi kültür motiflerimizi, menkıbelerden ve halk hikâyelerinden süzölmüş renkleri katmaktadır. Hikâyeler varoluş ve yokluk çizgisinde durarak yer yer tasavvufu bezenir.

Kırım Türklerinin İkinci Dünya Savaşı sonrasında vatanlarından sürgün edilmeleri ile uğradıkları haksızlık ve zulümler hikâyenin ana eksenini oluşturmaktadır. Sürgünden hiçbir Kırım Türk'ü istisna edilmez.

Kırım Türklerini sürgüne taşıyan vagonların hemen tamamı Orta Asya (özellikle Özbekistan), Urallar ve Sibiryada boşaltılır. Bu sırada henüz 5 yaşında olan Rozalya, ailesiyle birlikte, Özbekistan sınırları içinde bir yere sürgün edilmiştir. Nakledildikleri vagonlarda gayri insani şartlarda yolculuk yapmak zorunda bırakılan Kırım Türklerinin pek çoğı, hayatını kaybeder. Ömrünün büyük bölümünü Özbekistan'da geçiren Rozalya, burada evlenerek çocuk sahibi olur. Kırım'dan sürgün edilenlerin çoğı, vatanlarını bir daha görememelerine rağmen, Rozalya Ana, bu arzusuna kavuşmuştur.

Rozalya Ana'nın zeki ve çalışkan kızı İncinar, girdiğı sınavı başararak İstanbul'da okumaya hak kazanmıştır. Rozalya Ana, geleceğı yönelik büyük ümitler taşıdığı İncinar'ı, Kırım'ın aydınlık yüzü olarak görmektedir. Rozalya Ana'ya göre,

İncinar, aldığı sağlam eğitimle yurduna dönecek ve Kırım'ın geleceğinin şekillenmesinde önemli roller üstlenecektir.

Vatan ve millet sevgisi doruk noktaya çıkmış olan Rozalya Ana, Kırım bayrağına olan sevgisini Batur'a da anlatır. Yirmi yaşlarında olan Batur, milli duyguları kuvvetli, vatan sevgisiyle dolu, evlenme çağında bir gençtir. Kırım Türkleri arasında artık saygın bir yer edinmiş olan Rozalya Ana, Batur'a kız isteme görevini üstlenir. Batur, söylemek istediği halde bir türlü telaffuz edemediği "ana" kelimesini bu kez Rozalya Ana'ya söylemeyi başarır. Rozalya Ana'ya hitaben söylenen "ana" kelimesi onun yüreğinin bir kez daha analık duygularıyla dolmasına vesile olmuştur.

Kitapta Rozalya Ana, Bir Ağacın Dilinden, Güneşin Son Saatleri, Tavus Kuşunun Dönüşü, Kaybolmuş Akşam Alacakları, Göç Sonrası, Asmalı Köyün Öğretmeni, Sevgiyi Öğreten Kuşlar, Kuş Günlüğü, Kütahyalı Kız adlı hikâyeler bulunur.

1.2.5. Beyaz Bir Kıyı

Beyaz Bir Kıyı, Sevinç Çokum'un dört yılda kaleme aldığı, aslında bir romanının ayrı ayrı bölümleri de diyebileceğimiz hikâyelerinden oluşuyor. 1994 yılında Fas'a giden yazar, bu ülkeyi coğrafyası, insanları, manevî atmosferi ve sanatları açısından tanıdıktan sonra *Beyaz Bir Kıyı*'yi yazmaya karar verdi. Mağrib'in kendisine has kokusunu, rengini, ruhunu eserine katan Çokum, *Beyaz Bir Kıyı*'de, dünyevî aşk ve istekler boyutunun ötesindeki arayışları dile getiriyor. İki insanın dostluğu ile birlikte Hak dostluğunu, gül motifinin arkasında Peygamber sevgisini ebru dalgalanışı bir anlatımla sergiliyor.

Beyaz Bir Kıyı; Güle Adanmış Satırlar, Kalbinde Ziryab'ın Şarkıları, Yoksulluğun Güler yüzü, Duygu Çağırılmış O Çağ, Attarin Sokağı, Râyihası Uçmuş O

Gülün, Bedevî Duygularla, Endülüs Kavşağında, Âhım, Uzun Kalan Güneş, Aziz'in Seccadesi, Çarşı ve Satıcı, Naime'yle Son Buluşma adlı hikâyelerden oluşmaktadır.

1.2.6. Gece Kuşu Uzun Öter

Sevinç Çokum *Gece Kuşu Uzun Öter* adlı kitabında, diğer eserlerine göre kendi yaşantısından daha çok beslendiğini söylüyor. Çokum'a göre yazarın kendine dönmesi, eseri daha inandırıcı kılıyor ve zamanın silip süpürdüğü değerleri kurtarmak açısından önem kazanıyor.

Onun, sosyal meseleleri şiirli bir anlatımla ele aldığı ilk hikâye kitabı *Bir Eski Sokak Sesi*'ni takip eden diğer hikâye kitaplarında da hep kültür değişiminin pençesinde kaybolmakta olan erdemlerin izine rastlarız.

Gece Kuşu Uzun Öter, şehir hayatının gereklerine uymak için 'hanım' olmaya karar veren tuttuğunu koparan Anadolu kadını Üvez'i, gündüzleri Zarife Hanım'a hizmet edip, geceleri gizlice yazan Şikeste'yi, bir hastanenin bekleme salonunda tüm hayatını bir çırpıda döküveren Kınalı Gelin'i, güngörmüş maharetli babaanneyi, kente tutunmaya çalışanları, konak adetlerini, merhametsiz komşu kadınları anlatıyor. Çokum'un bu hikâyelerini 'Hepsi kendi gözlemlerim, kendi dünyam, kendi çevrem.' diye tanımlaması, hikâyenin ya da romanın 'otobiyografik' olmasını sakıncalı bulan, kurgulanmış ve hayal gücüne dayalı yazıları başarılı addedenler için anlaşılmasız görülebilir; ancak Çokum'a göre insan ne kadar kendi yaşadıklarını yazarsa o kadar inandırıcı olur. Üstelik yazarın 'kendi hayatına dönmesi'nin zamana karışan, birer birer yok olan değerleri, objeleri, insanları kalıcı hale getirmek ve bir nevi kişisel tarih yazmak gibi faydalı bir yanı da bulunuyor.

Hikâyelerinde çarpıklıkları gören; ama karamsar bir tablo çizmekten kaçınan Çokum, insanları olduğu gibi, iyi ve kötü yanlarıyla anlatıyor. *Gece Kuşu Uzun Öter*'deki hikâyelerin hemen hepsinde sosyal bir tenkit var. Kedimize ait bir yoruma ve düşünceye sahip olamayışımızın, farklı bakış açılarını kabullenmek, muhakeme

etmek yerine basmakalıp hükümleri benimseyişimizin bizi giderek duyarsızlaştırdığını ve tepkisiz ‘çizgi adam’lara dönüştürdüğünü düşünen Çokum’a göre bu gevşemenin, sabun köpüğü anlayışın hâkim olmasında insanlara ‘doğru budur, yanlış şudur’ diyen yetmişli yıllardaki baskıcı sistemin rolü büyük. İnsanlar artık bir patlama yaşıyor, hiç kimse derin düşünmek ve yorulmak istemiyor.

1.2.7. Al Çiçeğin Moru

Al Çiçeğin Moru, 2010 yılı ekim ayında Kapı Yayınları arasından çıktı. Türk öyküsünün kendisine has açılımlarını bünyesinde taşıyan kuşaklar dışı bir öykücü olan Sevinç Çokum'un kitabı, uzun bir aradan sonra yayınladığı ilk öykü kitabı olma özelliği taşıyor. Yazar, bu kitapta, dünün kavgalarını, köksüz çatışmalarını sürüp giden insan gerçekliğinde yeni anlamlara kavuşturuyor. Aynı köklerle toprağa tutunanların birbirlerine karşı ördüğü duvarlar, yazarın en çok irdelediği konu. Çünkü o, insanın insana yük olmasını değil insanın insana fener olmasını istiyor. Küçük anekdotlardan büyük fotoğrafa ulaşmayı deneyen yazar, okuru için, *Al Çiçeğin Moru*'nda aydınlık, sakin ve yerli bir okuma evreni oluşturuyor.

Eser, Buluşma, Narçiçeği Nasıl Kokar, Akşama Balık Var, Sazlık Ürperiyordu, Al Çiçeğin Moru, Ufak Tefek Bir Adam, Firak, Dünyanın Gurbet Hali, Kamaşma, Yağmur Öncesi Soluksuzluğu, Sıcak Yürek, İnce Teller, Sütanne, Yaşamak Bir Şiirde Belki adlı hikâyeleri ihtiva ediyor.

1.2.8. Zor

Sevinç Çokum'un 1977 yılında kaleme aldığı ilk romanıdır. Çokum, yaptığımız söyleşide bazı eksikliklerinden dolayı bu romanı bir daha bastırmadığını, bir ara romanı yeniden ele alıp yazmayı düşündüğünü hatta birkaç bölümünü yazdığını fakat bu denemelerden yazılmış bir romanı yeniden yazmanın pek kolay olmadığını anladığını söylüyor. “Galiba, romanın tekrar havasına da giremedim. Öylece kaldı. Her yazarın böyle vazgeçtiği eseri olabilir.” diyor.

Eserin ilk bölümünde köyünde okuyup bir işte sebat gösteremeyen Ramazan Ağa'nın oğlu Kerim'in halasından gelen bir mektupla İstanbul'a çalışmaya gitmesi anlatılır. İstanbul'a giden Kerim orada bir demirci ustasının yanında çalışmaya başlar. Kalacak yer olarak da halasının evini kullanmaktadır. İstanbul'u tanıma çabaları, arkadaş edinmesi, dayısının kardeşi İsmail Ağa'yı ziyaret edişi ve burada ev sahibi İzzet Bey'le tanışması eserin devamında işlenen olaylardır.

İzzet Bey, Kerim'i görünce kendi çocukluğunu, gençliğini hatırlar. Kerim'le muhabbetleri onu eskiye götürür. Geleneksel hayatı yaşadıkları eve, geleneksel sanatları icra eden aile büyüklerine ve Ulvi Dayı'nın evden ayrılıp başka bir yere yerleşmesine vs. gelenekten modern hayata geçişte yaşanan sıkıntılara gider. Ailede İzzet Bey geleneksel yaşantıyı, Cevdet Bey modern hayatı yaşayanları temsil etmektedir.

Halasının oğlu ve gelininden çekinen, orada aradığı rahat ve huzuru bulamayan Kerim, yengesinin yanında kalmaya karar verir. Yengesi onu iyi karşılar. Yengesinin Enise adında bir kızı ve Nadir adında bir oğlu vardır. Bir süre yengesinde kalan Kerim orada da aradığını bulamaz. Bu arada ablası Sırma kocasına ve onun ailesine daha fazla dayanamaz ve o da soluğu İstanbul'da alır.

Ablası ve Kerim varoş bir semtte, pek de iyi olmayan bir evde kendi yağlarıyla kavrulacakları bir hayat yaşamaya başlarlar.

Eserin bir diğer kişileri de her türlü maddi imkâna sahip fakat bir türlü aradıkları mutluluğu, huzuru bulamayan Cevdet Bey, Nesrin Hanım, oğulları Ertuğrul, Devrim Hanım ve Nazan'dır. Bir tarafta Batı hayranı, ilerici ve devrimci geçinen, arayış içerisinde olan insanlar, maddiyatçı tipler ve diğer tarafta içlerindeki derinlikli dünyadan çıkmak istemeyen, maneviyatı güçlü, sanatkâr ruhlu insanlar vardır.

Yazar bu romanda birçok konuya değinmiş, farklı pek çok hayatı, düşünceleri ön plana taşımıştır. Yazarının deyimiyle “pek çok meseleyi bir arada işleyen Türk halkının hayatından kesitler veren, alışılmış roman tekniğini zorlayan bir eserdir.” Fakat yazar çok şey söyleyip çok şeyler vermek isterken zorlamalara da girmiştir. Eser bu noktada okunmasını zorlaştırmaktadır.

1.2.9. Bizim Diyar

Sevinç Çokum’un ikinci romanıdır. Basımı Türk Edebiyatı Vakfı tarafından 1978 yılında gerçekleştirilmiştir. Roman, Türk tarihînin belirli bir dönemine ışık tutar. *Bizim Diyar*, bir Rumeli romanıdır, göç romanıdır, bir toprak kaybı ve kültür değişimi romanıdır. Yazar bu romanıyla yakın tarihimizden önemli bir kesiti günümüze getirmektedir. Osmanlı imparatorluğunun çöküş yıllarını, Balkan Savaşı ve Rumeli göçlerini ele alan yazar, bu kopuşu derinden yaşamış olan yakınlarının hikâyesini o çevreden seçtiği canlı karakterlerle romanlaştırmıştır. *Bizim Diyar*’ın bir özelliği de kaybedilen Rumeli’ye ait kültür mirasının İstanbul’a uzanmış çizgilerini yansıtmaktadır.

Eserde olaylar Rumelili Ali Bey ve ailesi etrafında geçmektedir. Eser, Osmanlı Devleti’nin çöküş dönemi ve bu dönemde yaşanan sosyal hayatı anlatması bakımından da önem taşır. Pembe, Asiye, Kerime ve Rıfat adında dört çocukları olan Ali Bey ve Gülsüm Hanım’ın sahip olduğu aile, Rumeli’de tanınmış, sevilen, varlıklı ve köklü bir ailedir. Evin büyük kızı Pembe, Saffet Bey ile evlenir. Üsküp’te yaşayan ailenin iki çocuğu olur. Ortanca kız Asiye, subay olan Ethem Bey ile evlenir. Selanik’te yaşarlar. Üç çocukları olur. Evin tek erkek çocuğu ve olan Rıfat, askeri okula gider ve subay olur. Padişah aleyhine çalışan bir gruba katılan Rıfat, babasından tepki görür. Ali Bey, gerçek anlamda padişah âşığıdır. İkinci Meşrutiyet’in ilanıyla padişah değişir, bu durum Ali Bey’i çok üzer ve yıpratır. Rıfat, hocası, aynı zamanda komşuları olan Rıza Hoca’nın kızı Zeynep ile evlenir.

Tüm Osmanlı topraklarında olduğu gibi Balkanlarda da karışıklıklar ilerler ve büyük bir savaşın ilk kıvılcımları tutuşmuş olur. Rıfat daha üç günlük evli iken karısını ve ailesini bırakıp cepheye gitmek zorunda kalır. Balkan toprakları birer birer elden çıkmaya başladığında Ali Bey'in konağı da düşman işgaline uğrar. Ali Bey öldürülür. Gülsüm Hanım, kızları Asiye ve Kerime ile gelini Zeynep ve torunlarını da alarak İstanbul'a göç eder. Yolda gelini Zeynep, düşman askerleri tarafından kaçırlır. Rıza Hoca, kızının kaçırlmasına dayanamaz ve bu üzüntüsüyle yolda ölür. Gülsüm Hanım'ın Üsküp'teki kızı Pembe, kocasının umursamaz tavrı yüzünden Üsküp'te kalır.

Gülsüm Hanım ve kızları İstanbul'da sığınacak bir yer bulurlar. Orada dikiş yaparak, evlere temizliğe giderek geçimlerini sağlarlar. Bir süre sonra Gülsüm Hanım bu acılara daha fazla dayanamaz ve vefat eder. Rıfat, cephede tifoya yakalanır ve ölür. Asiye'nin subay kocası Ethem, cephede gözlerini kaybeder. Ethem Bey, İstanbul'a gelip yerleşir ve ailesini arar. Kerime'nin âşık olduğu Enver Bey, cephede şehit düşer. Romanın sonunda ihtişamlı bir aileden geriye sadece Kerime, Asiye ve Asiye'nin çocukları kalmıştır. O bir zamanların zengin ve varlıklı ailesi gitmiş, yerine her şeyini kaybetmiş, madden ve manen yıkılmış bir aile kalmıştır. Eserde bir ailenin içler acısı hikâyesi anlatılır.

Tüm anlatılanlar, Ali Bey ve ailesi merkez alınarak okuyucuya sunulur. Genel itibarı ile olay örgüsünü Ali Bey ve ailesinin Rumeli topraklarında yaşadıkları mutlu günler, işgalin patlak verdiği, huzursuzlukların ve kayıpların yaşandığı kötü günler ve son olarak ailenin zorunlu bir şekilde yurtlarını terk edip İstanbul'a göç etmek zorunda kaldığı günler şeklinde adlandırmak mümkündür.

1.2.10. Hilal Görününce

Hilal Görününce, ilk olarak 1984 yılında Cönk Yayınları tarafından basılmıştır. Sevinç Çokum bu romanında 1853–1856 yılları arasındaki Kırım'ı ve Kırım Türklerini anlatır. Nizam Bey'in kendi toprağına tutunma çabasının işlendiği

romana Kırım Türklerine has renkli örf ve adetlerin hâkim olduğunu görmekteyiz. Nizam Bey ile birlikte romanın diğer kişileri Arslan ve Giray Beyler, Şirin Gelin, romana orijinallik katan "anlatıcı" Felelzâde Ârif Çelebi karakterlerinin güçlü çizgileri, iç dünyalarının zenginlikleriyle yazarın olaydan bireye giden roman anlayışını ortaya koyarlar. Sevinç Çokum'un romanda belli bir noktaya ulaştığı *Hilâl Görününce*, Türk Edebiyatı'nda önemli bir yeri doldurmaktadır.

Nizam Bey, Kırım'da tanınan, çevresi olan ve sevilen bir kişidir. Karısı Altın Hanım ile birlikte, Giray ve Aybike adında iki çocuklarıyla yaşarlar. Kızları Aybike Hanım, Akmescit'te Şahbaz Bey ile oğulları Giray ise Şirin Hanım ile evlidir. Giray, Bahadır ve Nurdevlet adında iki çocuğu ve eşiyle birlikte anne ve babası ile aynı evde yaşamaktadır. Nizam Bey'in, Arslan Bey adında bir yeğeni vardır. Eşi Göknur Hanım öldükten sonra Arslan Bey yaşlı annesi ve oğlu Emircan ile beraber yaşamaktadır.

Roman köylerinde mutlu bir şekilde geleneklerini yaşayan, çocuklarını bu gelenekler ışığında yetiştirmeye çaba gösteren Kırım insanının yaşamıyla başlar. Sonra tablo değişir, Osmanlı Devleti'nin iyice zayıflamaya başlamasıyla kötü gidişatı fırsat bilen Ruslar Kırım Türkleri üzerindeki baskılarını artırır. Ruslar bir süre sonra Kırım'ın gerçek sahipleri olduklarını iddia ederler. Bir zamanlar Ruslar üzerine korku salan, Moskova Prensiğinden haraç alan Kırımlılar, ezeli düşmanlarının kendi topraklarında bu kadar pervasızca hak talebinde bulunmaları karşısında sessiz kalmayıp mücadele yoluna giderler. Fakat yine de Kırım Türkleri gerçek anlamda kurtuluşun Osmanlı Devleti'nin Ruslar üzerine düzenleyeceği seferle olabileceğine inanır. Fakat gerçeğin böyle olmadığını gören Kırım insanı kendi mücadelesini vermeye başlar. Rusya'nın elindeki büyük güçle Kırım topraklarına saldırılarına Kırım halkı çok sınırlı imkânlarıyla karşı koyar ve haksız işgali durdurmaya çalışırlar.

Bu işgale karşı direniş çalışmaları içerisinde olan Nizam Bey ve ailesi, yurtları düşman işgali altındayken mutlu olunamayacağını kavramış insanlardır.

Ancak halkı büyük bir mücadeleye başlarken Nizam Bey'in oğlu Giray, eşi ve çocukları ile içinde yaşayacağı büyük bir ev inşası içerisindedir. Çocuklarının iyi bir eğitim alması en büyük hayallerindendir; ancak bu hayallerini gerçekleştiremeden Ruslar tarafından öldürülür. O zamana kadar Nizam Bey'i ve Kırım Türklerini temsil edemeyen Giray, Ruslarla çarpışıp bir kahraman gibi ölmüştür. Şirin Gelin, kocası Giray'ın öldürülmesi sonra Nizam Bey'in tavsiyesi ve ısrarı üzerine uzun süredir dul olan Arslan Bey ile evlendirilir. Ancak işler beklenildiği gibi gitmez. Nizam Bey'in çok sevdiği, cesur ve kahraman yeğeni Arslan Bey, Rus İgor Gregoroviç tarafından pusuya düşürülüp sürgün edilir. Romanın sonunda Arslan Bey'in akıbeti bilinemez. Şirin Gelin, Arslan Bey'in başına gelenlerle ikinci kez perişan olur. Geriye Nizam Bey, Şirin Gelin ve Altın Hanım kalır. Kırım'ın kurtuluşunu iyi yetişen gençlerde gören Nizam Bey umudunu kaybetmemeye kararlıdır. Bundan sonra torunlarını ülkesi Kırım için çalışan, mücadele eden gençler olarak yetiştirmek amacıyla yaşar.

Romanın başkahramanı Nizam Dede, Kırım halkının yaşayan Dede Korkut'u gibidir. Anlattığı destanlarla Türk toplumunu ayakta tutan değerleri nesilden nesile aktarmaya çalışmaktadır. Yine bu romanda Seyid Ali yaşayan bir kültürdür. Toprağın vatanlaşmasında önemli role sahip mezarları beklemek gibi sembolik değeri olan bir iş yapmaktadır.

1.2.11. Ağustos Başağı

Ağustos Başağı romanın ilk basımı 1989 yılında yapılmıştır. Çokum romanda, hemen öncesiyle birlikte Millî Mücadele yıllarını ele almıştır. Olaylar, Osmanlı Devleti'nin beşiği Söğüt başta olmak üzere, batı cephesinde ve yakın coğrafya içerisinde değerlendirmektedir. Cepheyle cephe gerisi, belgelerden ve gerçek kişilerden alınan bilgilerden yola çıkılarak anlatılmış ve yorumlanmıştır.

Eser arabacılıkla geçimini temin etmeye çalışan Yusuf merkezinde Söğüt'te geçer. Henüz savaş patlak vermemiş olsa da Söğüt'te dönemin karmaşasından kaynaklanan huzursuzluk ve belirsizlik hâkimdir. Yusuf, cepheden memleketine yeni

dönmüştür. Köyünde çocukluk arkadaşı Esmâ'ya vurgun olan Yusuf onunla evlenmeyi düşünür. Söğüt halkının harıl harıl bir çalışma içerisinde olduklarını gören Yusuf ve arkadaşları Selim, İzzet, Osman, İlyas vatanın kurtuluşu için gönüllülerden olurlar. Millî Mücadele için canla başla çalışan insanların yanında bu mücadeleye kayıtsız kalan Söğüt'ün varlıklı ailelerinden rahata düşkün Fitnat Hanım ve oğlu, başlarda savaşı umursamazken sonra yaptıkları hatanın büyüklüğünü anlarlar.

Çokum, Söğüt halkının bu topraklarda hüküm süren atalarını hatırlayıp onlardan güç almaları ve yeniden bir diriliş yaşamaları için sık sık Söğüt'ün erenleri, Ertuğrul Gazi, Osman Gazi ve Orhan Gazi dönemi Söğüt'üne geri dönüşler yaparak kuruluş ve kurtuluş arasında bağlantılar kurmaya çalışır. Neticede bu manevî liderlerden alınan güç ve kuvvetle büyük bir mücadeleye girişilir ve bu mücadele başarıyla sona erdirilir.

Eserde savaş başlamadan önce Söğüt'te Türklerle dostluk içerisinde yaşayan, Rumların büyük bir kısmının dikkat çekici bir şekilde saf değiştirdiği görülür. Bunların bazıları Yunanlıları desteklerken az sayıdaki bazıları ise olayı tarafsızlıkla görüp değerlendirir ve bizi savunur.

Roman, Kurtuluş Savaşı yıllarında yaşanan acıları, açlığı, çaresizliği, sefaleti, özlemleri, ölüm temlerini bütün gerçekliğiyle gözler önüne serer. Öğrenimlerini bırakıp cepheye savaşmaya giden Yusuf'un arkadaşları İlyas ve Osman gibi birçok genç cephede şehit düşer. Fakat romanın sonunda Türk ordusu hak ettiği başarıya ulaşır. Türk insanı zaferin kazanılmasıyla mutlu sonlar yaşanmaya başlar.

1.2.12. Çırpıntılar

Bir dış göç romanı olan *Çırpıntılar*, 1991 yılında Ötüken Neşriyat tarafından basılmıştır. Çırpıntılar, yazarın üzerinde durduğu "parçalanmış aile"ler ve göç dramının bir başka kesitidir. Çokum bu romanında Avustralya'ya göç etmiş üç kişilik

bir ailenin ayakta durma savaşını, bu savaşın nelere mal olabileceğini, kendi ülkelerine dönüşlerinde yaşayacakları uyumsuzlukları anlatır. Sevinç Çokum Çırpıntılar'da Türk romanı için yeni, sıcak ve unutulmaz kişilikler çizmektedir

Eserin iki ana bölümden oluştuğunu söyleyebiliriz. İlk bölümde roman kahramanlarının Avustralya'da yaşadıkları anlatılırken; ikinci bölümde Türkiye'ye geri dönen ailenin yaşadığı sıkıntı ve bunalımlar anlatılır.

Tekin ve Esra, oğulları Erhan'ın ölümünden sonra bir şeylere yeniden başlamak umuduyla diğer çocukları Korhan ile beraber İstanbul'dan Avustralya'ya göçerler. Tekin ve Esra başka ülkelerden gelen diğer göçmen ailelerle beraber Avustralya'da yeni bir hayata başlarlar. Esra bu yeni hayata ve çevresine uymakta çok fazla problem yaşamazken Tekin büyük bir bocalama yaşamaktadır. İstanbul'daki yaşantısı ve geride bıraktıkları sürekli aklını kurcalamakta ve her fırsatta ülkesine dönme arzusunu ifade etmektedir. Esra alıştıkları ortamı bozmamak ve oraya alışmış olan oğulları Korhan'ın hayatını olumsuz etkilememek için Tekin'in zihnini sürekli meşgul eden bu düşünceye karşı çıkmaktadır. Ancak Tekin'in yaşadığı bazı talihsiz olaylar onun İstanbul'a dönme isteğini daha da kamçılar. Trafikte bir İngiliz genci ile kavga etmesi ve mahkemelerinin aylarca devam etmesi Tekin'i Avustralya'dan iyice soğutmuştur. Sonrasında kız kardeşi Aysun'un ölüm haberiyle tekrardan eski günlerine gitmiş ve İstanbul'da bıraktığı diğer yakınlarına, dostlarına kavuşma arzusunu perçinlemiştir. Tekin ve Esra uzun zaman uğraşıp kurdukları düzenlerini bir çırpıda bozup İstanbul'a geri dönerler. Fakat asıl problemler bundan sonra başlar. Tekin bütün çabalarına rağmen uzun süre iş bulamaz. Esra ise İstanbul'u çok sevmesine rağmen Avustralya'daki evleri bir türlü aklından çıkmaz. Korhan yeni başladığı okuluna ve öğretmenlerine alışamaz. Dışarıda ise arkadaş çevresi oluşturamaz ve çoğu kez dışlanır. Tüm bu yaşananlar aile içinde büyük huzursuzlukların oluşmasına sebep olur.

Bir üst sınıfa geçemeyen Korhan, okulu bırakarak iş hayatına atılır. Kendini bu ülkeye ait hissetmediğini anlayan Korhan bir tartışma sonucu evden ayrılır ve Avustralya'ya geri döner.

Anne babasını birbirine bağlayan Korhan, evi terk edip Avustralya'ya gidince arkasında yıkık bir aile bıraktığını fark etmez. Oğullarının gidişi konusunda sürekli Tekin'i suçlayan Esra'nın Avustralya'ya gitme isteğini Tekin'e açması boşanma nedeni olur. Böylelikle yirmi yıldan fazla evli olan çift boşanır. Avustralya'ya Korhan'ın yanına giden Esra, orada bir kız çocuğu dünyaya getirir. Yeniden baba olduğunu öğrenen Tekin pişmanlıklar yaşar. Oğluna yazdığı mektupta tekrardan Avustralya'ya gelmek istediğini ve ailesine kavuşma arzusunu ifade eder. Esra'dan gelen olumlu cevap ile Tekin Avustralya'ya geri döner. Aradıkları huzuru ve mutluluğu geç de olsa yakalayan bir aile tablosu ile roman son bulur.

1.2.13. Karanlığa Direnen Yıldız

Ötüken Neşriyat tarafından 1996 tarihinde yayımlanmıştır. *Karanlığa Direnen Yıldız*, Türk siyasi tarihinin önemli dönüm noktalarından 27 Mayıs 1960 ihtilalini ve ihtilalin sosyal hayata yansımalarını anlatan bir romandır. Eser temelde fert ile toplum çatışması üzerine kurulmuştur.

Sevinç Çokum bu eserini gençlik dönemlerinde yaşadığı ve gözlemlediği olaylardan esinlenerek kurgulamıştır. Olaylar anne ve babası ile yaşayan, ailenin tek çocuğu, yazarlığa meyli olan bir genç olan eserin başkahramanı Feridun etrafında şekillenir. Feridunların yaşadığı apartmanda amcası Sebati Bey ve yengesi Sibel, komşuları Binbaşı Kaya Bey ve eşi İncenaz, ile gazeteci dostları Asaf Bey de oturmaktadır. Siyasi anlamda aralarında fikir ayrılıkları bulunan bu insanların dostlukları gayet dikkate değerdir.

Roman yazma isteği olan ve bu alanda kendini geliştirmeye çalışan Feridun'u babası, yayınevi sahibi, memleket sevdalısı ve maneviyatı güçlü bir kişilik olan

Veysel Ağabey ile tanışır. Feridun, Anadolu ruhu ile yoğrulmuş bu insandan çok şey öğrenir. Büyük hayallerle romanını yazmaya başlar. Fakat yaşanan dönem karmaşık bir dönemdir. Ülkede çok yakın dostları bile ayırmış, birbirine dış bileyen insanlar haline getirmiştir derin fikir ayrılıkları vardır. Aynı apartmanda bir zamanlar sofralarını paylaşan insanlar birbirinin düşmanı haline gelmiştir. Binbaşı Kaya, eşi İncenaz, Kaya Bey'in kuzeni gazeteci Asaf Bey ve eşi, dönemin iktidarı Demokrat Parti karşıtı insanlardır. Feridun, Enis Bey ve Gülzade Hanım ise iktidar tarafındadır. İhtilal öncesi yaşanan kargaşa ortamından bunlar da etkilenir. Dostlukların bozulmasıyla, aralarında kopmalar meydana gelir.

Bardağı taşıran damla aynı apartmanda oturan bu dostların yedikleri son akşam yemeği olur. Bu yemekte siyasi düşünceler etrafında çok sert tartışmalar olur. İktidar karşıtı olan Sebati, Sibel, Asaf, Kaya ve İncenaz iktidar taraftarlarını hakarete varan üslupla eleştirirler. Enis Bey onlara karşı iktidarı savunur. Böylelikle olaylar onun aleyhine gelişmeye başlar ve yemeği takip eden günde Enis Bey tutuklanır. Onu kimin şikâyet ettiği uzun süre anlaşılabilir. Bu arada talihsizlikler Feridun'un peşini bir türlü bırakmaz. Babasının tutuklanması, nişanlısından ayrılması, yayınevinde yangın çıkıp romanının bu yangında kül olması bir biri ardınca gelir. Fakat asıl yıkımı babası hapisten çıktıktan sonra yaşar. Enis Bey hapisten kurtulunca başka bir semte taşınmaya karar verir. Feridun taşındıkları gün Kaya Bey ve İncenaz ile vedalaşmaya gittiğinde babasını şikâyet eden kişiyi sorar. Kaya Bey önce söylemek istemese de, gerçekleri anlatır. Feridun, babasını gammazlayanın öz amcası Sebati Bey olduğunu öğrenince şaşkına döner.

Yeni bir semte taşınıp yeni bir başlangıç yapmak isteyen Feridun ve ailesi için bu başlangıç kötü bir haberle olur. Demokrat Parti başkanı ve dönemin Başvekili Adnan Menderes, ordunun yönetimi ele geçirmesi ile suçlu bulunup idam edilir. Türk siyasi tarihinin önemli olaylarından olan bu idam, romanın da en can alıcı noktalarındandır.

Feridun bütün roman boyunca kokuşmuşluğun, bozulmuşluğun, tutarsızlığın ve yozlaşmanın karşısında durur. O hep dürüst, kendi kararlarını kendi veren, özgür insanı bulma peşindedir.

1.2.14. Deli Zamanlar

Zaman zaman otobiyografik özellikler taşıyan bu eser 2000 yılında yayımlanmıştır. Sevinç Çokum'un *Karanlığa Direnen Yıldız* romanının devamı sayılabilecek olan *Deli Zamanlar*'da okuyucu, yazarını tutkuları, kendini aşma çabası, iç çatışmaları ile karşısında bulacaktır. 27 Mayıs sonrası, fikir ayrılıklarının yeni fikirlere gebe olduğu çalkantılı dönemde yeni yetme bir genç kız... Ve onun karşısında en parlak ışık Aypare... Aypare Türk kadınının geldiği, vardığı, parladığı söndüğü noktaları çok iyi kavramış, aydın olmanın yalnızlığını tatmış bir öncü. Duvarlar arasında solmakta olan kadınların içinden bir çırpıda sıyrılmış bir çılgın belki... Akılcı, bireyci toplumcu, fakat seven belki birkaç kimliği kendinde bütünleyen bir kadın... Yazar *Deli Zamanlar*'da Aypare'yi çevresindeki insanları kendi politika atağını, insanların düşmanlıklarına toslayışını kırılışını yeniden bütünlenişini anlatıyor. *Deli Zamanlar* yazarın şimdiye kadar yazdıklarından daha farklı, daha nesnel bir denemesidir. Bu romanla suların derininde dolaşan tahlillerin ışığında insanı ve toplumumuzu yeni baştan düşünmeğe başlıyorsunuz. *Deli Zamanlar*, çekinmesiz, cesur, şaşırtıcı, sersemletici yeni bir boyut...

Romanın başkahramanı, Türkoloji bölümünde okuyan, ailesi ile beraber yaşayan yirmi yaşlarında genç bir kızdır. Başkahramanın kendisine örnek aldığı kişi Avukat Aypare'dir.

Kendini ispatlama arzusunda olan kahraman, düşündüklerini gerçekleştirebilmek için Aypare'nin de görev aldığı siyasi bir partinin gençlik kollarında çalışmaya başlar. Burada her türlü düşünceden insanlarla tanışır. Ancak hayal ettiklerini bulamaz, insanların kendi çıkarları için partinin saflarında durduklarını görür. Parti içinde bulunduğu dönemlerde birkaç samimi insan dışında

burada bulunanlarını menfaat peşinde olduklarını görür ve yadırgar. Görüp yaşadıkları sonucunda hayattan tiksindir, umutsuzluğa düşer ve bir anda arkadaşı Dost ile beraber intihar etme kararı alır. Anneannesinin yaşamın güzelliğinden, her şeye rağmen yaşama devam etmek gerektiğini anlatan öğütlerinden sonra girişiminden vazgeçip partiden ayrılır.

Bu arada çok sevdiği Aypare'nin kocası ile yaşadığı problemler ve mutsuzluğu, arkadaşlarından gördüğü ihanetler, ailesinin geçim kaygısı bu çemberin merkezinde bulunan ve gençlik bunalımları yaşayan başkahramanın hayatına büyük acılar olarak yansır. Başkahramanın yaşadığı bütün acıların zirve noktasını Aypare'nin bir trafik kazasında hayatını kaybetmesi oluşturur. Ölümü ilk kez bu kadar yakınında hisseden kahramanın yaşadığı bu acı yeni bir hayatın başlangıcına da zemin hazırlar.

1.2.15. Gülyüzlüm

Sevinç Çokum'un köyden kente göç olgusu içinde bir çocuk kahramanda ve cefakâr ana Zeynep Hanım'da yoğunlaşarak onların hayat karşısındaki mücadelelerini anlattığı bir romandır. Zeynep Hanım, çocukları Necati, Asım, Ayşenaz, gelini Semra ve torunu Funda ile beraber bir Anadolu köyünde yaşamaktadır. Kansere yakalanan kocası Kadir İstanbul'da tedavi altına alınır fakat tedaviye cevap veremez ve ölür. Bu ölüm Zeynep Hanım için çileli bir yolculuğun başlangıcı olur. Kocasını tedavi ettirebilmek için borçlanan Zeynep, onun ölümüyle birlikte borçlarla baş başa kalır. Son çare olarak kızı Ayşenaz ile birlikte İstanbul'a çalışmaya gitmeye kara verir. İstanbul'da bir süre kardeşi İsmail'in evinde kalır. Ayşenaz ise yaşlı bir kadına bakmak için bir evde yatılı olarak çalışır. İstanbul'a gelişinin ilk zamanlarında bir doktorun yanında çalışan Zeynep, kardeşi İsmail'in içki tutkusu ve içtikten sonra da karısı Gülseren'e attığı dayakları görmeye daha fazla dayanamaz, zengin bir ailenin yanında çalışıp orada kalmaya başlar.

Ayşenaz ise kızı ve damadıyla pek uyuşmasa da bakıcılığını yaptığı yaşlı kadının sevgisini kazanır. Yaşlı kadın, ilkokuldan sonra okumamış olmasını yadırgadığı Ayşenaz'ı tüm imkânları sağlayarak okutmaya başlar. Zeynep Hanım bu olayı duyunca çok sevinir ancak bu sevinç çok sürmez. Zeynep çalıştığı evde temizlik yaparken kaza geçirir ve sakat kalır. Kendini işe yaramaz bir nesne gibi görmeye başlayan Zeynep Hanım köyüne dönmeye karar verir. Fakat köye dönünce orada da beklediğini bulamaz. Bir taraftan kızı Ayşenaz'ı İstanbul'da bırakıp gelmesi ve ona olan hasreti diğer yandan borçlar... Zeynep Hanım, hayatla olan mücadelesinin bitmediğinin farkındadır. Daha önce yanında çalıştığı Doktor Fehim Bey'e yaşadıklarını anlatan bir mektup yazarak uygun görürse tekrardan yanında çalışmak istediğini söyler. Mektubuna olumlu cevap gelince Zeynep Hanım için hayat ve mücadele yeniden başlar.

Eserde umut ve karamsarlık, zenginlik ve yoksulluk, köy ve kent kültürünün çatışması, hayat mücadelesi veren, köylü Zeynep Hanım ve henüz çocuk yaşta omuzlarına ağır bir sorumluluk yüklenmiş Ayşenaz merkezli anlatılır. Romanın şahıslarını tarafında hayatla didişen, geçim mücadelesi veren insanlar oluştururken diğer tarafta maddi açıdan doyuma ulaşmış varlıklı insanlar vardır.

1.2.16. Gece Rüzgârları

Usta yazar Sevinç Çokum, *Gece Rüzgârları*'nda, bu defa Tepeşehir düğümünü ve Himmet olayını çözmeye çalışan Süsen Divitçi'nin gözlemlerini anlatıyor. Süsen, aydın olmanın yalnızlığını yaşayan bir kişidir. Okumuş, tanınan, devamlı toplumun içinde, evin dışında yaşayan bir kadındır. Sürekli dışarılardadır, kalabalıklar içindedir fakat Yahya Kemal'in ifadesiyle "kalabalıklar içinde yalnız"dır.

Roman Süsen Divitçi'nin 126. rüyasını not etmesiyle başlıyor. Süsen rüyalarına büyük önem vermekte ve gördüğü rüyaları düzenli olarak not etmektedir. Romanın kilit noktasını oluşturacak bu rüyada, intihar etmek üzere olduğu intibahı

uyandıran bir kadın Süsünden yardım ister. Süsen bu duygularla uğraşırken komşusu Nilece yazdığı metinleri okuması ve kontrol etmesi için Süsen'e getirir. Tepeşehir adında bir gecekondu muhitinde geçen olayların anlatıldığı hikâyeye Süsen'i peşinden sürükler. Anlatılan hikâyede hem Nilece'nin hem hikâyeye kahramanı Himmet'in hem de Süsen'in kendi macerası ve gizemi saklıdır. Süsen Nilece'nin hikâyesinin sırrını çözmek için Tepeşehir'e gider.

Süsen, Nilece ve Himmet etrafında geliştirilen psikolojik maceranın oluşturduğu merak, romanın sonuna doğru iyice geliştirilir. Romanın sonlarında düğüm büyük oranda çözülür. Himmet'in gerçek kimliği, Nilece'nin okul arkadaşı olduğu, anlaşılır. Ancak çözülmesi zor bir mesele olarak Himmet'in düşündüğü intihar kalır. Süsen bunun kimde ne şekilde ortaya çıkacağını düşünürken Nilece'nin intihar haberiyle sarsılır. Nilece, Himmet'in sosyal yaşantısı üzerine kendi psikolojisini inşa ederek oluşturduğu yeni tiplerde kendisini anlatmıştır. Büyük sıkıntı yaşayan Süsen, ayrıldığı kocası Sungur'la birlikte Mısır'a gider. Her şey çözümlenmiş gibi gözükmektedir. Ancak, Süsen'in uçakta okuduğu bir haber bütün olayları başlangıç noktasına getirir. Haberde Tepeşehir'de M. Hikmet Gayretli isimli bir kişinin bunalım sonucu intihar ettiği bildirilmektedir.

Çokum, toplumun çarpıklaşan çehresi içinde ideoloji kargaşasından sonra çıkarlarına koşan kesimleri anlatıyor; mizahı, eleştiriyi, ironiyi de kıvamında kullanarak. Romanın temel fikirlerinden bir tanesi kadınların toplumda söz sahibi olabilmesi, bazı sosyal haklarını ele alabilmesi konusudur. Bir bakıma kadın hakları savunucusu bir roman diyebiliriz ama konu yalnızca bununla sınırlı kalmıyor. Daha başka etraflıca özellikle Babîali hayatını, medya dünyasını, insanların çıkarları doğrultusunda yaptıkları işleri, dürüst olamayan gazetecileri ve yazarları ele alması bakımından bir hesaplaşma romanı da diyebiliriz. Süsen Divitçi'nin kendi kendisiyle ve toplumla hesaplaşmasını diyebiliriz.

1.2.17. Tren Burdan Geçmiyor

Sevinç Çokum, *Tren Burdan Geçmiyor*'la yakın zamanların romanları dizisine yaşadığı gerçekler içerisinde tanıdığı çehrelerden esinlenerek yeni bir örnek kattı. Medya dünyasından inandığı doğruları bırakmamak için direnen orta yaşlı gazeteci Nüzhet Fermanlı, yeni yetişen tutkulu genç Aysan, varlığını kurallara sıkışmış toplumun bir yerinden çıkarmağa çalışan seramikçi kız Simay ve Abukizm felsefesinin temsilcisi sokak şairi Sonsuz.

Yazarın bugün bir tarafta kalmış Eski Anadolu Türkçesinden de kelimeler seçmesi yanında, insan ilişkilerini şimdiye kadarki anlatım özelliklerinin dışına çıkarak sergilemiş olması önemlidir. Eserde hayatın özgür bir dille ortaya konuluşu, yer yer mizahla örülü anlatı incelikleri, iğneleyici, dokundurucu ögeler dikkat çekmektedir.

Romanın pek çok yanı var. Eserde, genelde, toplumdaki kirlenmeyi özelde de medyadaki yozlaşmayı konu edinen Sevinç Çokum, oluşturduğu yan hikâyeler ve karakterlerle okuru, bu zamana ait, acı gerçekliğin içine çekiyor. Banka hortumcuları, ruhunu satmış medya patronları, arada kalmış gazeteciler, sokak çocukları ve daha birçok karakteriyle Çokum, bir dönemin fotoğrafını ortaya koyuyor. Kendisi de bir dönem gazetecilik yapmış olan Çokum, bu romanı yazarken, yaşadığı tecrübelerden de çokça faydalanmış. Bu tecrübeler onun için acı kayıplar olsa da yazar onlarla bu romanı kazanmış.

Romandaki şiirler ve Sonsuz'la ilgili olarak ise "Romanla ilgili bütün anahtarları vermek istemiyorum ama bu hep merak ediliyor, soruluyor. Çoğu romanımda şiirler görürsünüz. Kimilerinin yazarı bellidir. Kimilerini de kahramanım yazmış gibi görünür. Bu kitapta da var böyle şiirler. Sonsuz'un söylediği, terennüm ettiği şiirler bana ait. Nüzhet'in Şapka Dergisindeki mizahi tekerlemeleri de... Sonsuz, hayal gücüyle ortaya konmuş bir karakter değildir. Ben adı Sonsuz olmayan, Sonsuz'u tanıdım. Gerçek kişi... Zaman zaman da kendimi 'Sonsuz'ların yerine

koymuşumdur. Orada bu genci anlatırken bir bakıma kendimi de anlattım. Çünkü ben de topluma uyumsuz biri sayılabılırım.. Gerçek sanatçı bugün bence yalnız olan insandır. Röportaj veriyoruz, imza günleri yapıyoruz, televizyona çıkıyoruz... Bütün bunlar sanatçının yalnız olmadığını göstermez. Benim sokak tarafım var. Ben malzememi dış dünyada buluyorum, uzun yürüyüşlerimde daldığım sokaklardan çıkarıyorum tiplerimi. Sokaklar benim tefekkürümü geliştiriyor ve bana özgürlük duygusunu tattırıyor. Aynı zamanda girdiğim ortama göre kılık kıyafetimi değiştirip tanınmaz halde dolaştığım olur.

Sonsuz'un felsefesi "Abukist" felsefedir. Bu terimi ilk ben ortaya atıyorum. Bir isyan ve reddiye anlamında... Hayatın, çok genç yaşta o çocuğa kazandırdığı tecrübeler var. İrfan dediğimiz, sağduyu dediğimiz şey... O çocuğun yüreğine konmuş o. Birey olabilmek... Onca yığın, çul çaputun, kirlenmişliğin içinden sıyrılıp yükselebilmek. Bir varoş çocuğu olarak. Mümkün mü? Ne yazık ki yapabilen çok azdır. Çünkü bu toplumda yükselebilmek için başka şartlar, başka imkânlar gereklidir. Sistemin yasalarını zorlamak gibi. Ben o zorlayanlardanım. Yani Abukist felsefenin bir temsilcisi..." diyor.

1.2.18. Arada Kalmış Tebessüm

Sevinç Çokum *Arada Kalmış Tebessüm*'le, Türkiye'nin 12 Mart, 12 Eylül, 28 Şubat gibi çalkantılı yakın geçmişini masaya yatırıyor.

Çokum, bu eserinde, insanın bilinçaltına girip, saplantılarını, ihtiyaçlarını ve birikintilerini deşmeye, toplum ve insan ilişkilerini sosyoloji ve toplum-psikolojisi desteğinde çözümlenmeye, anlamaya çalışıyor.

Eserde olaylar, üç farklı şehirde geçiyor. İstanbul Ankara ve Yalova... Böyle olması romanı diğerlerinden ayırıyor. "Artık farklı şehirlere girmeliyim diye düşündüm" diyen yazar özellikle Ankara'yı ve Yalova'yı ön plana çıkarıyor. Romanda bütün görüşlerin bilgi ve belgelerin dışında bir yaşanmışlık dokusu var.

Hayat, dört arkadaşı bir taraflara savurur. Feda ressam olur Gülheves dekoratör, sedef işleri, eski mobilya tasarımcısıdır, zengin ve ünlü bir aileye gelin gider. Oysa Feda'nın çocukluk aşkıdır. İlgin ekonomist olur. Güney, müzik çalışmalarını geceleri sürdürse de karikatürist ve mizah yazarıdır. Feda'nın hazırlayacağı Ankara tabloları konusuyla birlikte, Ankara'nın ilk halinden, başkent oluşuna, cumhuriyetin simgesi olarak yer almasına, Feda'nın dede evi ayrıca bu ailenin köklü tarafının (Usveren) bir eski Ankara evine de gidip gelmeleri aracılığı ile Ankara'ya gireriz.

“Romanda yer alan kahramanlarda belki benden ve çevreden tanıdığım insanların bazı özellikleri hissedilse de onların içerisinde belki soran ve anlamak isteyen yanıyla Feda bana daha yakın durur” diyor Sevinç Çokum. Vazgeçilmez amaçları için yaşayan, kendilerinden önceki kuşağı anlamak isteseler de (12 Mart, 12 Eylül) onlar daha farklı bir zamanın çocuklarıdır. Yeni zaman çocukları, Feda, Güney, İlgin, Gülheves... Daha çabuk yılmılaşan, daha çabuk mutsuz olan, fakat daha akılcı ve belki daha gözü açık kişiliklerdir.

Abukizm, yazarın bundan önceki *Tren Burdan Geçmiyor*'da sokak çocuğu Sonsuz'un konuşmalarıyla ortaya attığı, gerçek hayatta var olmayan, ona has bir düşünce tarzı. Nitekim Ressam Feda, abukist bir ressamdır. Saçmalık anlamına gelen Abukizm aslında bir tek gerçek yerine birçok gerçeği kabul eder. Bir tek doğru olmadığı gibi bir tek yanlış da yoktur. Abukizm eleştirebilmek için bir vasıtaadır. İronik bir rengi ve çeşnisi vardır. Çokum; "Ben bu felsefe sayesinde mizah yazabiliyorum, ironi yapabiliyorum, rahatça eleştirebiliyorum ve tarafsızlığımı koruyabiliyorum." diyor.

Arada Kalmış Tebessüm, Sevinç Çokum'un önceki romanlarına göre daha “iç”e doğru giden bir eser olarak dikkat çekiyor. Modern Türk romanında farklılıklar yapmağa, insanı düşünmeğe zorlayan yüreklere değen bir roman olan bu eser Sevinç Çokum romancılığının da zirvesini teşkil ediyor.

İKİNCİ BÖLÜM

2. SEVİNÇ ÇOKUM'UN ESERLERİNDE HALK EDEBİYATI UNSURLARI

2.1. Anonim Edebiyat

2.1.1. Manzum Olanlar

2.1.1.1. Türkü

Türküler halkın zevklerini, mutluluklarını, dünya görüşlerini, inançlarını, dertlerini, sıkıntılarını, ruh hallerini kısacası her durumlarını yansıtan; anonim olarak ve bir ezgiyle söylenen türlerdir. Belki de insanımız türkülerde kendisini bulduğu için, türkülerini bu kadar çok benimsemiştir.

“Türkü teriminin kaynağı, Türk sözcüğüdür. Türk sözcüğünün sonuna nispet eki ulanarak Türkî elde edilmiş, bu sözcük zamanla türkü biçimine girmiştir.”(Dizdaroğlu 1969: 102) “Bu kelimededen icat etmek manasına gelen “türkü yakmak” deyimi türemiştir.” (Elçin 2001: 195)“Anadolu’daki ilk örneğini ise, XVI. yüzyılda buluruz.” (Kaya 2007: 742)

“Türkülerin konuları özel olduğu halde herkes türkülerde kendinden bir parça bulur. Çünkü orada dile getirilen duygular ortaktır. Türküler hemen hemen hepimizden bir parça taşır, bizi derinden etkiler. Türkülerin hikâyesi genellikle çok aktarılmaz. Çoğunlukla anlamdan hareketle tahmin edilir. Gerçekte her türkünün bir hikâyesi vardır. Esasen Türk’ün topyekûn macerası türkülerde gizlidir. Türk insanı içini türkülere dökmüştür. Türkülerle ağıtını yakmış, hasretini türkülerle dile getirmiştir.” (Özcan 2004)

Sevinç Çokum eserlerinde kimi zaman kahramanlarına türküler söyler. Bu türküler bazen aşkı, ayrılığı, hasreti, gurbetliği bazen de neşeyi ve mutluluğu ifade eder.

“Zühre Nine’nin ağlaması ince bir iniltiye döndü. Daha sonra bu inilti uçtaki odada bir türküyü çevreledi.

Atma beni taşınan
Gözüm dolu yaşınan
Ben nereye gideyin
Bu çileli başınan” (Z – 11)

Arada Kalmış Tebessüm adlı romanda yazar, kahramanının ruh halini anlatması bakımından türkü yöresinin adını da vererek türkünün sözlerini mırıldandırır: “Bağlama çalan gencin "Bir Malatya türküsü..." deyişi giriyor araya. "Bir ay doğar..." diyor bağlama sanatçısı:

"Bir ay doğar ilk akşamdan geceden
Şavkı vurur pencereden bacadan..." (AKT – 158)
"Bir ay doğar ilk akşamdan geceden
Şavkı vurur pencereden bacadan,
Uykusuz mu kaldın dünkü geceden
Uyan uyan yar sînene sar beni...
Dağlar kışımış, yolcum üşümüş perişanım ben..." (AKT - 159)

Bizim Diyar adlı romanda da kahramanlardan Gülsüm Ana’nın ruh halini kızların söylediği türkünün sözleri çok iyi yansıtır: “Sonra yanık, içli türkülere geçildi. Gülsüm Ana dertlendi: ‘Yüksek yüksek tepelere ev kurmasınlar’ denildikçe iç çekti.” (BD - 14)

Kimi zaman da bu türküyü Gülsüm Ana kendisi mırıldanır: “Zaman zaman Gülsüm Ana’nın sofada dolaştığını bir türkü söylediğini işitiyorlardı.

‘Yüksek yüksek tepelere ev kurmasınlar.
Aşrı aşrı memlekete kız vermesinler.
Annesinin bir tanesini hor görmesinler.’ (BD – 151, 229)

Yine *Bizim Diyar* adlı romanda Zeynep araya giren ayrılığı ve hüznü halini türkü sözlerini mırıldanarak ifade etmeye çalışır:

“Zeynep bir türkü tutturmuştu.

‘Sabah oldu ben varayım,

Yoluna güller sereyim,

Uyan gül yüzün göreyim’ Rifat bu türküyü işitip, yeniden kaydediyordu.” (BD - 172)

Zor ve Bizim Diyar adlı romanlarda kimi zaman da sadece türkü adı verilerek anlatıma canlılık katılmaya çalışılır: “Futbol takımlarını, sinemaları, türküleri iyi bellemiş. ‘İşte hendek, işte deve...” (Z -38) “Şarkıcı kız ‘Viran Dağları’ söylüyor... O peltek Rum kızına ‘sen ne bilirsin dağları, viran dağları’ diyebilmek... ‘Bu bizim diyarın türküsüdür’ diyebilmek...” (BD - 85)

Beyaz Bir Kıyı adlı hikâyede karşılaştığı bir tabloyu türkü sözleriyle daha iyi resmediyordu yazar. "Gözlerimiz ebediyen ışıksız / Ama kalbimiz uyanıktır." körlerin akşam tütsülerine karışan türküleriydi bunlar.” (BBK -19)

Tren Buradan Geçmiyor adlı romanda Cemil’in duygularını yazar bizlere bir türkü ile aktarıyor: “Cemil, ‘Yoluna kurban olduğum...’ türküsünü dolamış diline ama kurban olamıyor.” (TBG - 153)

Çokum’un romanlarında kimi türküler de neşe ve mutluluğun yansıması olarak karşımıza çıkıyor: “Türkü, arada bir gülüşmelerle kesiliyordu.

Kalaylı kazan içinde kaz etimiz

Cıyında toyda oynamak âdetimiz” (HG - 79 / 80)

Ağustos Başağı adlı romanın değişik bölümlerinde Yusuf içinde bulunduğu durumu, sevdasını yine türkülerle ifade ediyordu:

"Çekin bir atımı nalbantî nallasın

Kırat kişnedikçe annem ağlasın

Derviş gelecek diye yollar beklesin

Al fes üstünde kandilli yazma

Kız seni alırlar ağlayıp gezme...’ Abdullah Bey, Yusuf’un türküsüne dalıp gitmişti. Yusuf türkü mürkü okumasa bu yola katlanılmazdı.” (AB - 10)

“İşte bir türkü mırıldanmaktadır.

‘Aşağıdan gelen hanım oynasın

Keklik kebabına yiyen doymasın

Beni bu hallere sokan onmasın

Sekiver yârim sekiver kaba minder üstüne

Mavili yazma, al kadifenin üstüne...” (AB - 20)

“Söğüt’ü bir türküyle düşündü. ‘Şu Söğüt yedi dağdır. İçinde yârim vardır.”
(AB - 121)

Yine *Ağustos Başağı* adlı romanda, Söğüt müdafaasında siperde askerlere moral ve güç vermek için Veli, komutanın isteği üzerine türkü söyler. Çokum, türkünün adını söyler ve sözlerine yer verir:

-“Söğüt’ün Erenleri türküsünü bilir misin?

- Bilmem mi?

-E hadi onu oku...

Veli başını eğdi. Cılız, çekingen bir sesle türküye başladı. Ama çarçabuk açıldı sesi...

‘Söğüt’ün erenleri

Çevirir gidenleri...

Ne güzel baş bağlıyor

Söğüt’ün güzelleri...’

Mülazım Refik’in yüzünde duyulduğımı anlatan çizgiler... Elleri ardında bitişik, ilerde belirsiz bir yere dalıp gitmiş.

‘Aldırdın beni...

Gül iken

Soldurdun beni...’

Selim elindeki küreğe dayanmış, türküyü dinliyordu.

‘Söğüt'ün çarşısına
 Gün doğar karşısına
 İnsan hile yapar mı?
 Kapı bir komşusuna...” (AB - 188)

Sezai Coşkun, yazarın türkülerde milletin bağımsızlığının ifadesini bulduğunu, aynen ilahiler gibi türkülerin de bir kültürün devamlılığının göstergesi olduğunu dile getirdiğini söyler. Yine eserlerde türkülerin yüklendikleri sembolik değerlerle bağımsızlık günlerini hatırlatan bir görevi yerine getirdiklerini söyleyerek Çokum'un, kültürün milletleri harekete geçirici gücünü türkülere yüklediğine işaret eder. (Coşkun 2009: 294)

Kimi zaman da türküler sözleriyle yer almaz sadece ifade ettiği mana veya konuları itibariyle yer bulurlar: “Güneş uzak bir yerlerden belli belirsiz bir türkü iştirir gibi oldu. Radyoyu karıştırdı, bulamadı. Ağır hüzünlü bir türküydü.” (Z – 191) “Benim seferberlik türküleri söyleyen ninemin has kızı...” (AÇM – 85) “Bir türkü söylediniz mi, şöyle içten sevda yüklü, alabildiğine yaşam dolu.” (DZ - 144) “Türküdür, kırık bir hava, aşk üzre, ayrılık üzre.” (BBK - 78) “O ne türkülerdir. Hem yanık, hem oynak türkü söyler.” (BD - 31) “Bir türkü söylediniz mi, şöyle içten sevda yüklü, alabildiğine yaşam dolu. (DZ - 144) “Radyoda serhat türküleri, bayram havaları...” (KDY – 248; Z - 55) “Kahramanlık türküleriyle, geçmişin destanlarıyla yoğrulmuş askerler, o şehid ve gazi çocukları cedlerine lâyük olabilmek için ya savaşıyor ya da ihtilal yapacaklardı.” (KDY- 60) “Kendi kımasında kına türkülerinin en iç burkanları söylenmişti değil mi? Geleneğe uyup ağlamışlardı. (GKUÖ-60) “Pösteki kıvrılıp uyur bir köşede çoban türküleriyle, gövdesini arayarak, melemesini, sürmeli siyah gözlerini arayarak uyur.” (AÇM – 102) “Ortalıkta yanık türküler, asker türküleri... Sonra zafer türküleri ...” (BD –50; BBK –109) “Güvercini unutmak, bir sabah türküsünü mırıldanan fabrika kızının yüreğini unutmaktı.” (BESS - 73)

Bazı eserlerde ise türkünün söylendiği yere nispetle türküden bahsedilir: “Eski İstanbul türkülerinin söylendiği köşeleri aradı. Ya o türküler?” (EÖ - 223) “Bir

Rumeli türküsü oldunuz. Türkülere karışıp gittiniz.” (GKUÖ - 98) “Sonra Sivastopol türküsü...” (OK - 93) “Sevgi, Aslıhan'ın eski bir türküyü dinler gibi gemileri seyrettiğini görüyor. Sonra türkü büyüyor. Belki bir İstanbul türküsü, belki Kütahya, belki Edirne... Dördü de "Hep böyle dost kalsak" diye düşünüyorlar.” (EÖ - 30) “Ama şu Edirne türküsünü unuttum.” (EÖ – 21, 19, 24) “Şam da, Bursa da, Edirne de... Sana bir türkü öğretmiştim, unuttun mu?” (EÖ - 11)

Bazı yerlerde de türkü çağırma deyimi kullanılır: “O zaman seninle türkü çağıracağız. Söğüt'ün Erenleri'ni...” (AB - 394) “Türkü çağırıram o zaman.” (AB - 382) “Şu tepelere gittim mi, başlıyorum türkü çağırmağa...” (AB - 32) “Kaç kişi bir araya gelüp tokmaklardık. Hem de türkü çağırıp.” (Z – 12, 26)

Kimi türküler de eserlerde sadece adlarıyla veya başlangıç mısrasıyla yer alır: “Yavaştan türkü de söyledik... Biz türkü okuyoruz. - Ne türküsüydü okuduğunuz? Merak ettim şimdi. Benim bildiğim türkülerden mi? - Bilirsin elbet. ‘Zülfü siyahım’ türküsünü... Sonra ‘Mavili yazma’ türküsünü okuduk.” (AB - 241) “Veli Usta bir türkü söylüyordu. Telgrafın tellerinin rengi kurşunî.” (OK - 126) “Söğüt'ün Erenleri türküsünü bilir misin?” (AB - 188) “Bilmem sıhhat bulmaz hicraneler var.” (EÖ - 214) “Onun ardından Hüseyin, ‘Elvurup yareme incitme tabib’ diye başlayınca anası içini çekti.” (EÖ - 213) “Sahi bunlar türkü mürkü bilmezler mi? Bir iki tane bilirlermiş. Hamsiyi koydum tavaya... gibi mesela.” (G - 136)

Eserlerin bazı yerlerinde ise anlatımı canlandırmak, daha akıcı hale getirmek ve duyguları etkili bir şekilde ifade etmek maksadıyla türkü ya da türkü söylemek anlamına gelen sözcükler kullanılır. (Ç – 275; GR – 86; DZ – 35; RA – 139; KDY – 13; AKT – 132; BBK – 7, 8; G – 51, 87, 135; BESS – 47, 75, 161; HG – 42, 128, 258, 351, 397; OK – 48, 66, 69, 70, 86, 134, 141; EÖ – 114, 187, 192, 201, 207, 209; AB – 10, 43, 101, 238, 244, 297, 346, 347, 409; BD – 17, 71, 79, 92, 107, 116, 148, 159, 162, 170, 172, 184, 247, AÇM – 73, 88, 146; Z – 20, 39, 188, 189)

Sezai Coşkun, Çırpıntılar romanında geçen şarkı sözlerine dikkat edildiğinde Çokum'un bu dizeleri, "romanın leitmotifi olarak kullandığı ve böylece 'gurbet' fikrini dile getirdiği" ifade eder. (Coşkun 2009: 294)

Sevinç Çokum kimi zaman kahramanlarının ruh halini yansıtması açısından onlara içli, yanık, hasret kokan türküler söyletmiştir. Onların duygularını yansıtması, canlandırması bakımından bu türküler çok önemli rol üstlenmiştir. Çokum olayın önemine göre, canlılığı aktarabilme, duyguları iletmek için kimi zaman sözlerini de almış, kimi zaman ise ya adını söylemiş ya da giriş kısmını ifade etmeyi yeterli görmüştür.

2.1.1.2. Mani

Mani sözcüğünün tanımı ve kaynağı konusunda çok çeşitli görüşler vardır. Bunlar arasında halkın çok sevdiği, anonim edebiyatın en yaygın türü olduğu, değişik adlandırmaların yapıldığı, mani söyleyenlere çeşitli adlar verildiği ise hemen hemen herkesin hemfikir olduğu konulardır.

"Mani anonim halk şiirinin en yaygın türüdür. Genellikle kadınlar tarafından özel bir ezgiyle söylenir. Mani söyleme işine Anadolu'nun muhtelif yerlerinde mani yakmak, mani düzmek, mani atmak, mani söyleyenlere âşık, bağrıyanık, delimine, manici, manicibaşı, manidar, mani düzücü, mani yakıcı, şair, türkücü, yanık denilir." (Kaya 2007: 469)

"Maniler, birinci dizelerindeki hece sayısının eksik olması, dize sayısı ve uyaklarının cinaslı olmasına göre adlar alırlar." (Dilçin 2004: 284)

Sevinç Çokum bazı eserlerinde mani dörtlüklerine yer verirken bazen de maninin adını zikretmekle yetinmiştir: "Himmet'in Selime'yle yarenliği civardaki satıcıların dikkatini çekmiş, onlar da zerzevat edebiyatının seçme manilerini sıralamağa başlamışlardı.

'Üzüme bak üzüme

Süzüme bak süzüme
 Evlenmezsem namerdim
 Sözüme bak sözüme." (GR - 191)
 "Şeftali yardan gelir
 Kayısıyla kardeştir
 Sepeti kırdan gelir anam babam
 Pembesi nardan gelir
 Hey anam babam
 Şeftalisi al olur
 Tadı şeker bal olur
 Şu dilberi görünce
 Âleme bir hal olur." (GR - 192)

Ağustos Başağı adlı eserde roman kahramanlarından İzzet, mani dizeleriyle sevdiğine aşkını ifade etmeye çalışır.

“Manilerin arasına gizlenmişti...
 ‘Baka baka yorulдум
 Aka aka duruldum
 Bilecikli o kıza
 Can evimden vuruldum" (AB - 333)

“Köşelerindeki maniler sesleniverdi Seyfi'ye Sülün'ün sesi olup, mavi, pembe çiçek dal ve horoz motiflerinin arasından...

‘Bu çevreyi yar işlemiş
 Etrafını nakışlamış
 Yârim bana bağlamış
 Çevre seni ne yapayım?
 Çevreciğim yar eline varasın
 Kâh elinde kâh dizinde durasın
 Ben varınca yar sefasın süresin
 Terledikçe gül yüzünü silesin.” (RA - 152)

“Çuval çuval demeriz
 Çuvalın hakkın beriniz
 Çuvalın hakkın yeseniz
 Ahrette onarman demeniz.’

Bu çuval manisini çok seviyordu ama çuvalın hakkını vermenin, çuvalın hakkını ödemenin ne demek olduğunu bilmiyordu.” (GKUÖ - 93)

Sevinç Çokum kimi bölümlerde de sadece mani sözcüğünü ya da mani söylemek sözünü ifade eder. (BD – 17, 23, 107, 159; HG – 217; AB – 332; Z – 14, 39; GKUÖ – 93; RA – 156)

Eserlerde maniler daha çok karşılıklı atışmalar şeklinde kullanılıp anlatıma ayrı bir canlılık katmıştır. Kimi zaman da âşıklar sevdiklerine duygularını maniler aracılığıyla duyurabilmeyi amaçlamışlardır. Burada da maniler duygu ve düşüncelere tercüman olan birer vasıta durumundadır.

2.1.1.3. Tekerlemeler

Tekerlemeler içerik, konu ve şekilleri bakımından tam olarak belli bir kalıbı çıkarılamamış halk edebiyatı ürünleridir.

Tekerleme kavramına “Masallara başlarken söylenen yarı anlamlı yarı anlamsız sözler.” “Saçma sapan mukaddime. Masal tekerlemesi.” “Çoğunlukla masalların başında bulunan kafiyeli giriş sözleri, saz şairleri arasında yapılan deyiş yarışı, orta oyununda özellikle Kavuklu’nun kullandığı sözler.” “Karşidakini yanıtıp başka şey söylemesine yol açacak biçimde düzenlenmiş söz.” “Süratle söylenirken yanılmaması güç olan tabir ki, bilmece gibi oyun şeklinde söylenir.” gibi değişik anlamlar yüklenmiştir. (Duymaz 2002: 9 – 10)

“Tekerleme, dinleyicisini hazırlarken, ona masal dünyasının bir çeşit kılavuzluğunu yaparken, masalın anlatacağı birçok gerçekleri şaka, oyun kılığında, bazı bir

anlık çakıntılarla, bazı da kelimelerin ve söz zincirlemelerinin yüklendiği çağrışım güciyle kavratır.” (Boratav 1958: 33)

Hüseyin Özcan, Tekerlemeleri halk anlatı sanatında farklı türlere en iyi uyarlanan şekle dayalı süstür diye ifade eder. (Özcan 2004)

“Bir zamanlar bizim balık pazarı balıkçılarından işittiğim bir tekerleme vardı; geçen gün balıklara bakarken hatırlayıverdim. Şöyle ki:

Hamsi de palamut çiroz
İstavrit barbunya tekir ve kolyos
Ne zaman ötse bizim çil horoz
Yatağından fırlar Yorgo Bacanos

Lüferi de yavrum canlı lüferi
Odur denizlerin erbaş, neferi
Şol dem içlerinde kısıdan biri
Otururmuş mideye niceden beri

Kancayı çek biz de biraz yol alak
Belleme sen bizi sakın ha, salak
Kanlandın yiyeli ciğer ve dalak
Şöyle git, çanağa biz de bir banak...

Uydurdun çerçöpten bir sap tavaya
Yaz tahtası bu salla havaya
Balığın böylesi sığmaz kovaya
Böl bölüştür biraz da ver Ziya'ya...” (TBG – 128, 129)

Sezai Coşkun, *Tren Burdan Geçmiyor*'daki bu sözlü kültür unsurunun kullanılmasını, “eskiyen dünyanın' bir kültürel zenginliği olarak dile getirildiğini” söyler. (Coşkun 2009: 296)

“Capalak capalak kar cavar (lâpa lâpa kar yağar) bu tekerlemenin sonunu getiremiyorlardı.” (HG - 272)

Çokum eserlerinin bazı bölümlerde yalnızca tekerleme söylemek, tekerlemelerle fal bakmak gibi ifadeler kullanır. (GR – 191; KDY – 11; BBK – 47; GKUÖ – 93)

Tren Burdan Geçmiyor adlı romanda tekerlemeler kahramanın duygularına tercüman olan ve anlatıma çarpıcılık katan bir unsur olarak yer alırken, *Hilal Görününce* adlı romanda ise bir durumu ifade etmede, diğer yerlerde ise anlatıma canlılık katmak için kullanılmıştır.

2.1.1.4. Ninni

Annelerin bebeklerini uyutmak için bir ezgi eşliğinde söyledikleri sözlerdir. Belirli bir şekli olmayan bu sözlerin edebî bir değeri de yoktur. Her toplumun kendine göre şekillendirdiği değişik ninnileri vardır.

“Ninni sözü, Divanü Lügati’t-Türk’te “balu balu” sözü ile karşılanmış ve bu kelimeye; “Kadınlar beşikte çocuğu uyutmak için söylerler.” karşılığı verilmiştir.” (Kaya 2007: 570)

“Ninniler, yapılarına, ihtiva ettiği konulara, söylenen kişilere, söylenme zamanı ve ortamına göre olmak üzere birkaç yönden tasnife tabi tutulabilir.” (Kaya 2007: 571)

Sevinç Çokum hikâye ve romanlarında ninni sözlerine yer vermez. Fakat *Gece Kuşu Uzun Öter* adlı hikâyesinde Rumeli ninnilerinden bahseder. İncelediğimiz diğer hikâye ve romanlarında ise ninni adını kullanır: “ Beşiklerden salıncaklara taşıdınız Rumeli ninnilerini.” (GKUÖ - 100) “Doğumlarına sevindiği, ninnilerle uyuttuğu çocukları...” (Ç - 135) “Geçirgen duvarlar bazen ağlamanızı, bazen ninnilerinizi getirirdi bana.” (DZ - 35) “Evinizdeki çocuk sesleri ve annem yüzlü kadınların sessiz yumuşak ayak seslerinde seni büyüten ninnilerde yüreklerin

seslerinde aynı sadakat...” (BBK – 83, 29) “Sen de baktın, büyüttün onları, dizinde salladın, ninni söyledin...” (RA – 60, 83) “Kız bu sırada annesinin onu uyuttuğu bir salıncağı hayal ediyor. Kulağına bir ninni fısıldanır gibi.” (OK - 28) “Martının yumuşak, akçıl gövdesini ellerime sığdırarak onu unuttuğum ninnilerle sallamalıyım.” (GKUÖ - 70) “Grandmother ona ninni söylerdi.” (Ç - 68)

Çokum, ninni sözlerine yer vermeden onları günlük hayatta kullanıldığı şekliyle, annelerin bebeklerini uyutmak için söyledikleri sözler olarak kullanır. Bazen de çocuklar daha sonraki dönemlerinde yaşadıkları bir olay üzerine bebeklikte dinledikleri ninnileri hatırlarlar.

2.1.1.5. Ağıt

Ağıtlar daha çok ölümün kendisine yakıştırılmadığı, gençler, delikanlılar, yeni evliler, bir komploya kurban gidenler, kör bir kurşuna hedef olanlar ya da tüm aile fertlerinin yok olmasına sebep olan ölümler için yakılır. Ölümden duyulan acıyı, kederi ve ölenin iyiliklerini anlatır.

“Ağıtlar, başta ölüm olmak üzere, yaşanan acı olaylar (hastalık, hasretlik, esaret, depresyon, sel, yangın vb. felaketler) sonrasındaki duygu ve düşüncelerin dile getirildiği insanların bir arada yaşamaya başladığı ilk dönemlerden itibaren var olan sözlü ürünlerdir. Ağıtlar halk şiirinin bir türü olarak düzenli ve düzensiz söz ve ezgilerle ifade edilir.” (Özcan 2008: 593)

Sevinç Çokum eserlerinde genel olarak ölüm olayı üzerine yakılan ağıttan veya ağıda benzer sözlerden bahseder. Fakat ağıt metnine yer vermez.

“Babası bir süredir hastanedeymiş, o sabah ölmüş. Ulurcasına ağlamaya koyuldu, babasının ölümüne sebep kendisiymiş gibi, nedamet sözleriyle, ağıtlara benzer dokunaklı sözler söyleyerek...” (DZ-81) “Evlerin önünden geçtin mi ağıtlarımı işitirsin.” (AB - 331) “Bu söz üstüne Gülsüm Hanım dövünmeğe başladı. – On beş yıl üstüne titreyip, uğruna aklımı yitirecek olduğum Tuna gibi çırpıntılı suyun

şimdi duruldu mu vah kızım!” (BD - 26) “Ağıtları unuttum kardeşim söz bitti gayrı. (BD - 210)

Hilal Görününce adlı eserde Nizam Bey, oğlu Giray’ın cenazesi eve getirildiğinde ağıtlar yakarak ölüyü karşılar: “Ah, işte burda! dedi Nizam Bey. İşte benim oğlum burda... Giray'ın buz gibi soğuk elini tuttu. Üşümüştün oğul! dedi. Üşümüştün oğul can. Hem nasıl üşümüştün... Gel seni ısıtayım. Yanık yüreğim seni ısıtır merak etme. Canım oğul, ciğerim oğul, atını nerede bıraktın? O ayağı kara lekeli, kurşun nişanlı Dilarâ'yı. Söylemişti Arslan Bey. Böyle bir atın ya kendisi yahut ki sahibi vurularak ölmüş. Ah, can parçasını ne diye benim Çoramı almadın. Ne diye şu kır atını almadın? İkiniz birden gittiniz... Ben yandım, ben bittim gayrı oğul. Tanrım bir rüya olmalı bu. Bir rüya olmalı... Yavrum, balacığım benim, bir söz demeyecek misin babana? Eyvah, eyvah!” (HG - 344)

Çokum *Gülyüzlüm* adlı eserinin bir bölümünde de ağıtların artık köyler de bile unutulduğuna vurgu yapar: “Ağıtlar bizim köylerde bile kalktı.” (G - 42)

Yazar, ağıtlar, bir babanın evladına olan sevgisini, düşkünlüğünü kendi ağzından duygulu bir şekilde karşımıza koyuyor. Adeta okuyucuya da ölünün ardından gözyaşı döktürüyor.

2.1.1.6. Bilmece

Genel olarak anonim ve ferdi ürünler olarak iki grupta toplanan bilmeceler, büyük küçük bütün halkın dikkatini çeken ve bir eğlence unsuru olarak kullanılan ürünlerdir.

“Bilmeceler, tabiat unsurları ile bu unsurlara bağlı hadiseleri; insan, hayvan, bitki gibi canlıları; eşyayı; akıl, zekâ veya güzellik nev’inden mücerred kavramlarla dini konu ve motifleri vb. kapalı bir şekilde yakın uzak münasebetler ve çağrışımlarla düşünce muhâkeme ve dikkatimize aksettirerek bulmayı hedef tutan kalıplaşmış sözlerdir.” (Elçin 2001: 607)

Talat Onay, “Muamma ve lûgazlar âşıklar, şairler tarafından söylendiği halde bilmece bilhassa kadınlar ve çocuklar tarafından ibdâ ve irad edilir.”der. (Onay 1996: 384)

Sevinç Çokum, son döneme kadar bizde yaygın bir eğlence aracı olan bilmece sorma geleneğine *Hilal Görününce* adlı eserinde yer verir: “Dede, bize tapmaca (bilmece) sorsana. Sor da bilelim. Hadi dede, ne olur! Nizam Dede yanlarına çöktü. Suya dalgın dalgın baktı. Sonra, - Dinleyin, dedi. Tapmaca şöyleydi:

‘Allah Allah alâmet
İçi dolu kıyamet
Ak saldım, kırmızı aldım,
Salli alâ Muhammed." (HG - 79)
“Peki, ya bu nedir?
‘Bir ağacı oymuşlar
İçine nağme koymuşlar
Eğri büğrü söylemiş,
Kulağını burmuşlar.” (HG - 79)

Aynı eserin değişik bölümlerinde bir eğlence unsuru olarak bilmece sorma âdeti işlenir: “Arslan Bey'in oğlu "Eğer Nizam Dede ölürse, bize kim Çorabatır ve Edige destanlarını anlatacak? Kim tapmacalar soracak? diyordu.” (HG - 184) “Çocuklar mangal başına sokulup, Çavuş'un onlara bilmece sorduğu günleri içleri burkularak hatırlayınca kadar...” (HG - 321)

Sezai Coşkun *Hilal Görününce*'de sorulan bilmece, eğlence unsuru olmasının yanı sıra, toplumun temel kültür öğelerini çocuklara tanıtmaya gibi bir görevinin de olduğunu söylemektedir. (Coşkun 2009: 295)

Al Çiçeğin Moru adlı kitapta ise bilmeceyle bina arasında bilinmezlik, karışıklık ilgisi kurulmuş. Kimi yerlerde ise isim olarak bilmece bahsedilmiştir: “Bilmece gibi bina ben diyeyim bin, sen de iki bin kişi çalışır.” (AÇM – 84) “Ancak belleğimde, güneşin birbirinin içinden geçerek battığı, bilmeceli, sıra sıra bahçeler

vardı.” (AÇM–119) “Şu insan bilmecesine bakın! Kendimizi yeni yeni keşfediyoruz ve bu saniyelerin içerisinde oluyor, birdenbire...” (AÇM – 135; 158)

Hilal Görününce adlı romanda kahramanlardan Nizam Dede çocuklara bilmeceler sorarak onları etrafında toplar, eğlendirir. Burada bilmecenin Orta Asya Türk dünyasındaki söyleyişi olan “Tapmaca” şekli kullanılır. Çokum eserlerinde bilmecenin karmaşıklık, bilinmezlik yönlerini de benzerlik ilgisi kurmak için kullanmıştır.

2.1.2. Mensur Olanlar

2.1.2.1. Masal

Masallar, her milletin kendi kültür birikimine, duygu ve düşünce dünyasına göre şekillenir. Eğlendirmek ve değişik davranışlar kazandırmak amacıyla özellikle çocuklar için anlatılan bir türdür.

Masallar, “Hadiseleri muhayyel bir dünyada cereyan eden, kahramanları insan ve kimi zaman da hayvan ve olağanüstü varlıklar olan, dinleyenleri eğlendiren ve bu arada eğiten, gerçeği bir takım remz ve sembollerle gerçek üstü kalıplara sokarak yansıtmaya çalışan mensur anlatım türü”(Kaya 2007: 488) olarak tanımlanmıştır.

Şükrü Elçin; “İnsanlığın hayat içinde ve tabiat karşısındaki ortak duygu ve düşüncelerinin temlerini işleyen masallar, söylendikleri dile göre milli karakter kazanırlar.” diye masalları Hint ve Türk masalları gibi tasnife tabi tutar. (Elçin 2001: 370)

Masallarda anlatıcı önemlidir Boratav bunu “kendi öz çevresi içinde, sözlü anlatmada onun bütün tadını ancak, onu sanatının ehli bir masalcıdan dinlerken tadabiliriz.” der. (Boratav 1958: 21)

Çokum, eserlerinde masalları çok kullanır. *Arada Kalmış Tebessüm* adlı romanında Hint masallarından bahseder: “Kelile ve Dimne derler, eski Hint Masallarında geçer.” (AKT - 87)

Sevinç Çokum masalarda kullanılan mekân, Kafdağı'nı; masal kahramanları, padişahın kızı, üvey anne; harikulade varlıklar olan, Zümrüdüanka, Alaattin'in lambası, devler, periler, cinler, kırkharamileri romanlarında yer yer benzetme yapmak maksadıyla kullanmıştır: “Sonra çalı çırpı tutuşur, ninesi masal anlatmağa başlar, te Kafdağı'na doğru bir yolculuk başladılar.” (OK – 77; DZ – 164; BBK - 31) “Sonra sapsarı bir yaz güneşi gibi çiçekle donanmış mimoza ağacını gördü. Padişahın dili çözülen kızı gibi sevindi, dillendi birden.” (Ç - 199) “Gülizar vaktiyle annesinin anlattığı masalları hatırlamıştı. Masallardaki şehzadeleri...” (OK - 81) “Arslan Bey adamla kapışır kapışmaz rakibinin masallardaki gibi dev olduğunu düşündü. Bahçesaray şehri kurulmadan önce oralarda yaşayan ejderha... Demek ölmemiş o ejderha...” (HG - 194) “Üvey annesinin bazı masallardaki kötü yürekli üvey anneler gibi olacağını sandığı için ilk zamanlar uykuları kaçmış.” (Ç - 206) “Masal evleri gibi...” (Ç - 206) “Ninesinin mutfağı Alaattin'in lambası gibi hüner gösteriyordu.” (Ç - 151) “Sonra uzaklardan bir Zümrüdüanka kuşunun kanadında çıkageldi... Zümrüdüanka onları götürecekti.” (Ç – 136; BBK - 33) “Bir masalı yaşadı o an. Padişahın kızının gerçekleşmesi zor dileğini ne olursa olsun yerine getirmeliydi.” (Ç - 255) “Onu çocukluğunda anlatılan bir masala geri göndermeli. Periler padişahının kızı olmalı Münire.” (AB – 340, 341) “Neredeyse bir uzun masalın içinden çıkageldiğini, odalara dikdörtgen ışığıyla serilip uykulara daldığını. Üzerinde masallar ve şiirler, üzerinde nazenin ceylanlar, endamlı tavuslar, söz ustası tutiler, bir de selamların taşıyıcısı hüthüt gezinmede.” (BBK - 88) “Ben sizin masalınızı o aydınlıkta görmüştüm. Uzun güzel bir masaldı. Her şeyin kendisi olduğu bir zamanın masalı. Devleri, cinleri, kırık haramileri, tozlu lambalarıyla. Katışksız, saf.” (BBK - 64) “Kafamda bir sürü şahmeran hikâyesi yılan masalı, babaannemin yılanları uysallaştırıp geri gönderen duaları...”(GKUÖ-49) “O bir masal prensesiydi. Evet evet... Annesinin o küçükken anlattığı masalların prensesi...”. (AB - 103) “Bir masal kahramanının adı, bir mesnevinin...” (AÇM – 125) “Kadın sanki kırk kapının

anahtarlarını belinde saklayan bir masal anasıydı.” (AB - 142) “İnce, karıncamsı bir ses... Masal kızı...” (AÇM – 90)

Çokum, bazı eserlerinde kahramanın içinde bulunduğu atmosferi daha ilgi çekici olarak yansıtmak için Grimm kardeşlerin “Kül Kedisi” masalının kahramanı ve özelliklerinden yararlanıyor. Bunu eser içerisinde bir kaç kez yineliyor: “Elbette masal cadısı Fulya'nın Simay'a seslenişi girdi araya. Kız usulca o yana yürüdü. Yoksa Kül Kedisi filan mıydı?” (TBG – 65; DZ – 102, 106, 131; GKUÖ - 12)

Sevinç Çokum, kimi zaman masal, dev masalı gibi genel adlar kullanırken kimi yerlerde de Keloğlan'ın Fasulye Ağacı Masalı, Alaattin'in Sihirli Lambası, Gül Masalları, Kıvırcık Kız Masalı gibi masalların adını söyleyip, içeriğini de konunun gidişine göre anlamı zenginleştirme aracı olarak kullanmıştır: “Bana bir şey anlatıyorlar. Belki bir dev masalını çocukça.” (GR - 104) "Oğlan korkmasın, hadi masal anlat ona. Güçlü olmalısın. Çocuğun için... Gözyaşlarımı içe içe masal anlatmıştım. Hangisini mi? Keloğlan'ın Fasulye Ağacını." (GKUÖ - 63) “Gökyüzüne tırmanan merdiven bana bir Keloğlan masalındaki fasulye ağacını hatırlatmıştı.” (GKUÖ - 111) “Gül Masalları anlatmalıydım. Bülbül efsaneleri, Hazreti Ali cenklerini, Battal Gazi Destanı'nı, Dedem Korkut'u, Süheyl ü Nevbahar'ı, Leyla ve Mecnun'u, Evliya Çelebi'yi, Âşık Paşa Tarihi'ni...” (GKUÖ - 72) “Hani anası ona kıvırcık kızın masalını anlatırdı. Ondan sonra cadı, kıvırcık kızı bir kuleye kapatmış, kulenin ta tepede parmaklıklı bir penceresi varmış. Padişahın oğlu her gün gelir, ‘Kız kıvırcık kıvırcık saçlarını sal azıcık...’ dermiş. O da salarmış saçlarını. Kuleden aşağı. Padişahın oğlu kızın saçını merdiven edip buna tutuna tutuna yukarı çıkarmış.” (G - 19) “Acaba yukarı kattaki kocakarı, Şerife Nine gibi masal bilir miydi? Anasının anlattığı kıvırcık kız masalının cadısına mı benziyordu yoksa? Hani kızı kuleye kapatan uzun burunlu, iki büklüm, şeytan gözlü, kedi tırnaklı, eli sepetli cadı vardı ya...” (G - 41) “Kıvırcık kız masalında prens, kızı kuleden kurtardıktan sonra herhalde böyle bir köşkte oturmuşlardı.” (G - 138) “Ayşenaz o an külkedisi masalındaki gibi bir iyilik perisiyle karşılaştığını düşündü. Hani iyilik perisi külkedisini bir güzel giydirip donatıyor, altın ve gümüşten bir arabaya bindirip

saraya yolluyordu.” (G - 160) "Masal mı bu? Mış mış.’ ‘He ya, masal kitabı gibi bir şey." (G - 100) “Lamba şimdi Ayşenaz için bir anlamda Alaattin'in Sihirli Lambası’ndan farksızdı.” (G - 33) “Hepsi de Esra'nın çiçeklerle bezeli dünyasının bulunduğu o küçük odasına masalların kırk kilitli odalarından biriymiş gibi merakla girerler, her bir çiçek panosunu inceler, gizli köşelerde kuruyan çiçeklerin yerlerini bulma arzularıyla dolanırlardı.” (Ç - 75) “Şimdi sabah mahmurluklarında onlar uyurken kendi küçük masalını düşünüyordu; o masalın tek eksiği içinden cin çıkan bir çaydanlığın bulunmamasıydı.” (GKUÖ - 124) “Herhalde görünmez bir kapıdan masal bahçelerini seyrediyorlardı. Bahçevanın oğlu da şimdi bir masal kahramanı gibi heyecanla o gizli kapıyı keşfediyordu.” (OK -135)

Çokum, *Gülyüzlüm* adlı eserinde ise masalların bünyesinde belirli bir vazife ve şekle sahip olan kalıplaşmış ifadelerle verilen ad olan formellerden giriş formeline yer vererek masal unsurunun ayrıntılarına da vakıf olduğunu hissettirmiştir: "Sen Ayşenaz mısın? Nazlı bir kızsın demek? Kız Ayşenaz. Ayşenaz, saçlarını sal biraz... Hay Allah, bu masaldı sahi... Kıvırcık Kız Masalı..." (G - 104)

Çokum, birçok eserinde benzetme yapmak, anlatımı güçlendirip bir canlılık katmak için, masal, masal anlatmak gibi kullanımları işlemiştir: “Tam türküler söylediği, masallar anlattığı sırada karşısına kocaman binalar, yeraltı geçitleri, bavullar, havaalanları dikilirdi.” (OK – 134; Ç – 246; EÖ – 94, 105, 111, 149; OK – 69; BESS – 10, 53, 124; HG – 277; RA – 75, 146; AB – 315, 403; KDY – 16, 223; TBG – 16, 67, 73, 83, 251; GR – 189; DZ – 128; BD – 115; BBK – 89, 92; AKT – 43, 251, 256, 277; Z - 109)

Eserlerde bir ilgi kurmak, benzetmek, içinde bulunduğu durumu daha iyi açıklayıp somutlaştırmak için kimi zaman masalların adı, kimi zaman kahramanının adı, kimi zaman da bir bölümü hatırlatılarak bir ilgi oluşturulmuştur.

2.1.2.2. Efsaneler

Toplumumuzda hem dinin hem de milli kültürün etkisiyle çok çeşitli efsaneler üretilmiştir. Özellikle o bölgede yaşamış dini kimlikleri ön plana çıkmış kişilerle ilgili anlatılan efsaneler her yerde daha çok ilgi çekmektedir.

Efsane: Gerçek veya hayali muayyen şahıs, hadise veya yer hakkında anlatılan hikâyedir.(Kaya 2007: 302) Pertev Naili Boratav ise “Efsanenin başlıca niteliği inanış konusu olmasıdır. Onun anlattığı şeyler doğru, gerçekten olmuş diye kabul edilir. Bu niteliği ile masaldan ayrılır, hikâyeye ve destana yaklaşır. Başka bir niteliği de düz konuşma diliyle ve her türlü üslup kaygısından yoksun, hazır kalıplara yer vermeyen kısa bir anlatı oluşudur. Kısacası efsane: kendine özgü bir üslubu, kalıplaşmış kurallı biçimleri olmayan, düz konuşma dili ile bildirilen bir anlatı türüdür.(Boratav 1995: 98 – 99) diyerek efsanelerin masal destan ve hikâyeler arasındaki yerini tayin eder.

Efsaneler bilim adamları tarafından dört grupta değerlendirilmektedir: 1 – Yaratılış ve dünyanın sonu ile ilgili efsaneler. 2 – Tarihi efsaneler. 3 – Olağanüstü kişi, varlık ve güçlerle ilgili efsaneler. 4 – Dini efsaneler. (Önal 2003: 8 – 9)

Efsaneler halkın hayal gücünden esinlenerek gelişen olayların hikâyeye edildiği bir halk edebiyatı türüdür. Anadolu birçok efsanenin türetildiği kültürlerin beşiği zengin bir coğrafyadır.(Özcan 2004: 22)

Sevinç Çokum *Hilal Görününce* adlı romanında halk arasında anlatılan bir efsaneye yer verir, efsane Kırım Harbi’ne katılan bir gemi ile ilgilidir. Halkımızın, gazalarla ilgili duygu, düşünce ve ruh halini yansıtır: “Dillere destan olan Mahmudiye için halk arasında pek çok hikâyeye ve rivayete mevcuttur. Denilir ki, Kırım Harbi başında Haliç’te demirliyken ol gemi çifte zincirini koparıp yola düşmüştür. Yine rivayet edilir ki, seneler sonra işe yaramaz hale geldiğinde, parçaları sökülürken

baştaki aslanın ağzından kan gelmiştir. Gazi bir gemi olup, gazaba geldi mi kendiliğinden kükreyip ateş saçmağa başlarmış.” (HG - 221)

Diğer eserlerinde ise efsanelerde geçen olağanüstü kahramanlar, yaratıklar, olaylara yer verilir. Bazen de efsanelerden isim olarak bahsedilir: "Babası ise, Bahçesaray bir orman imiş..." derdi. " Bu ormanda bir ejder yaşarmış. Han bu yeşilliği çok beğendiğinden sarayını buraya kurmak istemiş. Ortalığa dehşet saçan o ejderi öldürdükten sonra, sarayını kurmuş. Ve kapısına da ejderin resmini yaptırmış." (HG - 42) "Yarısı kuş, yarısı insan. Cin, Harut, Marut benzeri." (EÖ - 225) "Sonra diyorum ki ben bi Anka kuşu gibi gideyim buralardan. Kafdağı'nın ötesine mi artık neresi olursa." (GR - 95) "Böyle bir isteği, böyle bir masal, efsane duygusunu yaşadı o an." (AB - 403) "Kanatlı efsane atlar gibi, kanatlanıp geçiyorlar." (AB - 399) "Buradaki masalsı, efsanemsi sessizliği, mahremiyetleri kucaklıyormuşçasına bir çekinme duyup dönmek istedi." (RA - 75) "Bütün nesnelere, yaratılmış olan her şey aslında hep aynı efsaneyi yaşar, aynı lisanı konuşur, aynı kaybolmuş destanını okurlar." (BBK - 65) "Avlu eşiklerinde kocakarılar, cadılar, kirli elleri ve yüzleriyle el etek öpmeydiler." (BBK - 52) "Kimisi de ortama uyamayıp harap oldu, intihar etti, kapı arkası bir yerlerde, ağaç diplerinde sokak arası meyhanelerde nikotin sarısı parmaklarıyla sakalını sıvazlayıp, efsaneler, destanlar anlatırdı." (AKT - 100) "Anadolu'nun bu soldurucu bu delice rüzgârların üfürdüğü saman kırıntıları ardında mıydı, efsane günleri, o büyük medeniyetler ve yükselişler, göğe degen altın tutmalıklı geçit..." (AKT - 91) "Kabuğum efsanelerim, masallarım, yabaniliğim, kendime dönük planlarım, benimle birlikteydi yine." (DZ - 128) "Büyükanne oturduğu yerde taşlaşmış." (OK - 30) "Kayalının şu hallere düşmesi o efsanenin de son bulması demektir. Artık efsaneler son bulmalıydı hem." (AB - 191) "Gül masalları anlatmalıydım. Bülbül efsaneleri, Hazreti Ali cenklerini, Battal Gazi Destanını, Dedem Korkut'u, Süheyl ü Nevbahar'ı, Leyla ve Mecnun'u, Evliya Çelebi'yi, Âşık Paşa Tarihi'ni..." (GKUÖ - 72)

Hasan Özdemir, Şahmeran motifinin Türk halk kültüründe önemli bir yere sahip olduğunu şu tespitlerle ortaya koyar: "Halk dilinde Şahmeran ya da Şahmaran diye

adlandırılan başı insan(kadın), gövdesi yılan olarak betimlenmiş olan yılanların şahı Türk halk kültürünün muhtelif alanlarında karşılaştığımız bir konudur. Onu halk masallarında, halk efsanelerinde, halk kütüphanelerinde, halk inançlarında, halk resim sanatında, kilim ve halı dokumalarında, el işlemlerinde (elbise, sandık örtülerinde, yastık yüzlerinde, yatak çarşaflarında) görebiliriz" (Özdemir 1997: 221)

Sevinç Çokum da halk kültürümüze yerleşmiş bu Şahmeran motifinden *Evlerinin Önü, Ağustos Başağı, Gece Kuşu Uzun Öter* adlı eserlerinin bazı bölümlerinde sadece adını vererek, bazı bölümlerinde ise ayrıntılı bir şekilde bahsetmiştir: "Yılanlar, üzerine doğru geldikçe o dua ederdi. Yılanlar da ona dokunmazlardı. İçlerinde yeşilbaşlı bir yılan vardı ki gelip Battal Gazi'ye "Hoş geldiniz Sultanım" dedi. Meğer bu, şahmeranmış." (EÖ – 164) "Hani Şahmeran gibiydim." (AB - 192) "Bir de şahmeran hikâyesi anlatmıştım sana, hatırlarsan." (GKUÖ - 48) "Kafamda bir sürü şahmeran hikâyesi yılan masalı, babaannemin yılanları uysallaştırıp geri gönderen duaları..." (GKUÖ - 49) "Ağır bir kumaştan yapılma şu perdelerin büklümlerinde bile dikkatle baktığında nerdeyse şahmeran benzeri bir yılanın sarılı gövdesini görebilecekti." (G - 61)

Toplumumuzda bir insana veya bir şeylere verilen önemi anlatması bakımından efsaneler önemlidir. Çokum, bir şeylere verilen değeri göstermesi, örnek teşkil etmesi amacıyla, duyguları dışı vurum aracı olarak eserlerinde efsanelere yer vermiştir.

2.1.2.3. Destan

Destanlar bir milletin tümünü ilgilendiren önemli olaylar üzerine meydana gelen ürünlerdir. Dolayısıyla milletin malıdır.

Hüseyin Özcan, destan ve efsaneleri halkın hayal gücünden esinlenerek gelişen olayların hikâye edildiği bir halk edebiyatı türü olarak değerlendirir. (Özcan 2008: 590)

“Bir milletin tarihinde gerçekleşmiş, unutulması mümkün olmayan bir olay üzerine söylenmeye başlayıp gelişmesini asırlarca devam ettiren milli eserlere destan diyoruz.” (Güzel, Torun 2004: 56)

“Destan kelimesinin aslı Farsça dâstân olup ‘efsane, mesel, hikâyet-i güzeşteğân’ anlamına gelir.” (Kaya 2007: 218)

Boratav (1995) destanları, “tarihi kavmi dairelere göre: İslamiyet’ten evvelki mahsuller ve İslamiyet’ten sonraki mahsuller olmak üzere iki grupta değerlendirir.”

Çokum, Kırım Türklerini anlattığı *Hilal Görününce* adlı eserinde Edige ve Çorabatır destanlarına yer verir. XIII yüzyılda Hazar denizi kıyısında kurulan Altınordu Hanlığının, XV. yüzyılda Timurlular tarafından yıkılışının ve Edige Mirza Bahadır'ın devletini ayakta tutabilmek için verdiği büyük mücadeleleri konu alan bu destanlardan bölümler anlatır: “Hem çın söyler, hem de destan okurdu.” (HG - 23) “Daha sonra Nizam Dede, çocukları etrafına topladı. Onlara Çorabatır destanını anlattı. Çora bir gün bir rüya görür. Rüyasında ona derler ki, kalk Çora kalk! Sen daha ne yatarsın? Kazan'ı Rus almak üzere... Git de onu kurtar. Çorabatır döşeğinden kalkıp, anasını uyandırır. - Anay, bir rüya gördüm. Kazan'ı Rus almak üzeredir. Bana, git de onu kurtar dediler. Anası da, - Sen düşünme inanma, yanlıştır o. Yat, uyu, der. Çora da yatar. Uyuduktan biraz sonra gene aynı rüyayı görür. Gene anasını uyandırır. - Anay, aynı düşü gene gördüm. Şimdi benim Kazan'a gitmem gerek, der. Anası, - Kazan, Kırım'a altmış konak yer! Gitme balam razı değilim. Çorabatır ise, - İlle gideceğim, der. Sabah olanda Çora gideceğini babasına da söyler. Babası razı olur. Ama kardaşı Bayansulu "gitme ağam!" diye cılar (ağlar). Çora hazırlandıktan sonra helalleşir. Konçar Batır'ı da yanına alıp yola çıkar. Kazan yolunda gelenden geçenden Kazan'ı Rus aldı mı? diye sorar. Sonra da, "Men Kazanga bargarçe / Kar cavsın, kan cavmasın / Men Kazanga bargan son / Kan cavsın, kar cavmasın" der.

Kazan'ın yarı yoluna varanda, Kazan tarafından Kırım'a doğru bir sürü kuşun uçtuğunu görür. Kuşlardan sorar: - Öz yurdunuzu bırakıp de nere gidirsiniz? Kuşlar cevap verirler: - Kazan çöllerinde sular kandan içilmiyor. İnsan leşinin kokusundan geçilmiyor". Çok geçmeden Nizam Dede'yi dinleyenlerin arasına büyüklerde katılmışlardı. Nizam Dede, çokrak başında toplanılacağını hatırlatıp, destanı uygun yerinde keserek ayağa kalktı.” (HG - 83 / 84) “Arslan Bey'in oğlu "Eğer Nizam Dede ölürse, bize kim Çorabatır ve Edige destanlarını anlatacak? Kim tapmacalar soracak? diyordu.” (HG - 184)

Onlardan Kalan, Karanlığa Direnen Yıldız ve Evlerinin Önü adlı eserlerinde Türk destanlarından Ergenekon ve Oğuz Kağan destanlarına atıfta bulunur. Yalnızca isim olarak destanları zikretmekle kalmaz içerikleri ile ilgili olarak bazı çağrışımlarda da bulunur. Destanlardaki ad verme, kadın, maden motiflerini de yeri geldikçe kullanır: “Tarih, dedi Mehmet. Şu anlattığın destanı düşündüm. Dağları delip kendimiz yol açmışız hani.” (OK - 124) “Tek başına demir dağları eriten adam. Kutlu demirci... Veya Oğuz'un ilk defa kağı yapan Kanglı Bey'i. Kopuzsuz Dede Korkut...” (KDY - 51) “Derken Cezmi'nin gözünde bir bozkır canlandı. Ardında kırk yiğidi, dağılmış milleti toplamak için yollara düşmüşlerdi. Dört bir yanları düşmanla çevriliydi. Kara yüzlü kâfirler pusu kurmuş bekliyorlardı. Nice illerde bereket kalmamış, sular kurumuş, kara toprakta bir tutam ot bitmez olmuştu. İlini töresini seven bir tarafa itilmişti. Kötünün sözü geçerli idi. İşte Müslim, böyle karanlık bir zamanda gelip kağan oldu. Gece uyumadı, gündüz oturmadı. Milletinin adı sanı yok olmasın diye çalıştı. Ama kara yüzlü kâfirlerde boş durmadılar. Bir gün kara dağların ordan çığ gibi kopup geldiler. Kağanı komadılar ki, yürüyüp gitsin... Bunlar saldırdığında ay gibi yıldız gibi yiğitler bir bir toprağa düştüler. Müslim Kağan da dokuz yerinden yara aldı. Kâfirler bunu öldü sanıp, tozu dumana katarak gittiler. Tan yeri ağaranda, Müslim gözünü açtı. Baktı ki bir kara keçeden çadırda yatar. Başında ak sakallı bir derviş dualar okur. Yaralarına merhem sürer.” (EÖ – 180, 181) “Birden tipi bastırır. Ben Hüsnü Yusuf sokağında değil de, bir dağ eteğinde olurum. Oğuz Bey atını kaybetmiştir. O duman gibi savrulan kar perdesinin ardında Oğuz Bey, omuzunu sıvazlayacak. Bana ad verecek o günden sonra adım

Karluk Beğ olacak.” (EÖ - 177) “Az sonra ay ve yıldızlar kayboluyor. İçimde tuhaf bir his. Kimsenin görüp işitmediği bir şey olacak. Derken gökte bir ışık belirecek. Ay değil, güneş değil. Işık, hızla yeryüzüne doğru inecek. Oğuz Bey, heyretle ışığa doğru yaklaşacak. İçinde ‘altun kasur’ gibi bir kız görecektir.” (EÖ - 177 / 178) “Sonra bir iş bulmak zorunda olduğunu hatırlar, destanlardan, hikâyelerden bir baş ağrısıyla sıyrılırdı.” (EÖ - 172) “Hem ben, destanlar yazacağım, Oğuz'u, Üçokları, Bozokları, Ay Beyleri, Gün Beyleri, göçleri, tutsaklığı, Ergenekonları yazacağım.” (EÖ - 172)

Sevinç Çokum eserlerinde İslamiyet'ten sonraki Türk destanlarına da yer verir. Özellikle *Gece Kuşu Uzun Öter* adlı eserinde Battal Gazi Destanına ait bazı bölümleri anlatır. Çokum, yılanlarla ilgili bir olay yaşanırken Battal Gazi'nin başından geçen yılan hadisesine yer verir. Bir başka bölümde de destanın ismini zikreder: “Gül masalları anlatmalıydım. Bülbül efsaneleri, Hazreti Ali cenklerini, Battal Gazi Destanını, Dedem Korkut'u, Süheyl ü Nevbahar'ı, Leyla ve Mecnun'u, Evliya Çelebi'yi, Âşık Paşa Tarihini...” (GKUÖ - 72) “Battal Gazi düşmanları tarafından bir cehennem kuyusuna atılmıştı. Bu kuyu Erciyes Dağı'nın ağzındaydı. Koca yiğit kuyunun içinde umutsuzca dolanmaktaydı. Bu hal içinde saatler geçti. Neden sonra biraz ötesinde iki ışık alazlandı. Öyle ki gündüz gibi şavklandı kuyunun içi... Işığın kudretiyle kuyu seçilmez olmuştu. Battal gözünün kamaşması geçince bir de ne görsün? Karşısında bir yalımlı çalımlı ejderha yılan duruyor. Koca gaziler sultanı ürkmedi desem yalan olur. Hemen Kur'an'dan ayetler okumağa başladı. Bir daire çizdi. Ortasına geçip oturdu. Yılan sürüyüp gövdesini yanardöner bir hal içinde yaklaştı. Ne ki Battal'a değil kuyunun ağzına doğru yürüdü. Aşağıdan yukarıya doğru kendisini kuyunun ağzına çekti. Yalnız kuyruğu görünüyordu. Bununla bir şey demek isterdi. Ondan sonra yeniden zuhur etti. Aynı hareketi yaptı. Böyle yedi kez dolanıp geldi ve kendini kuyunun ağzına çekti. Seyyit Battal Gazi şöyle düşündü. Bu ejderha bana bir işaret veriyor. Kuyruğuna tutunmamı bekliyor. Eğer tutunursam, o beni yukarıya çekebilir. Böyle düşünüp düşündüğünü uygulamaya koydu. Yılan, kuyruğuna tutunan Battal Gazi'yi yukarıya çekti. Koca yiğit cehennem kuyusundan böylece kurtuldu.” (GKUÖ - 48) “Derken Battal Gazi'yi kuyuya attılar" derdi. Derin

bir kuyu. Battal Gazi orada gece gündüz dua etti. Çünkü kuyunun içi yılan doluydu.” (EÖ - 163 / 164) “Battal Gazi'yi öğreneli, şimdiden kendini bir yiğit bilmektesin.” (BD - 7)

Kimi eserlerde yalnızca destan adı kullanılmıştır: “Ninem bize destanlar, hikâyeler anlatırdı.” (EÖ – 163; AKT – 100, 289; HG – 200, 217, 221, 348, 381; BD – 170; BBK – 10, 40, 65, 96; KDY –12, 60, 87; AB – 346; GR - 195)

Bir de destan metninden alıntı yaptığı eserler vardır: “Bir tarafta Giray'ın anası da çökmüş, Nizam Dede'nin okuduğu destanı dinliyorlardı.

‘Belh ü Buhara'dan eyledi huruc

Bâtın tarafından geldi cihane

Emr ü fermanile halk etti Yezdan

Uğradı da gitti Kâfiristâne...’

İhtiyar bu kıt'ayı okuduktan sonra durdu. Dudaklarını ıslattı. Gözlerini ocağın ateşine dikerek devam etti:

‘Tedbirini kurdu ol şâh-ı enver

Etraf u eknâfa dağıldı haberz

Yemen'den Basra'dan Bağdat'a kadar,

Yürüdü erenler, cümle pirâne...’

Giray avluda bir ayak sesi işitmişti. Pencerenin buğusunu silip baktı. Hiçbir şey göremedi.

‘Kâfirin belini büktü Şeyh Şamil,

Görünmez cihanda böyle bir âdil

Başını kurtarmak olur mu kâbil?

Erenler önünde döner pervâne...” (HG - 261)

17. asır şâirlerinden Canmuhammed tanınmış Kırım seraskerlerinden Toğay Bey'in askerleriyle Ukrayna getmanı Hmelnitski'ye yardım için Polşa Kralı IV. Vladislav'la yaptığı savaşı "Toğay Bey Destanı" veya "Sefernâme" adıyla işlenmiştir. Eşref Şemizâde, Canmuhammed'in de bu sefere Toğay Bey'le gittiğini söylemektedir. 1892 mısradan

meydana gelen bu eser, Kırım edebiyatında önemli bir yer tutar. Canmuhammed'in zengin tarihî hadiseleri kronolojik sırayla verdiği eserinden Kırım Türklerinin XVII. asırdaki tarihî, siyasî ve sosyal hayatlarını öğrenmek mümkündür. (www.kulturturizm.gov.tr)

Hilal Görününce adlı eserde roman kahramanı sevdiği bir yakını kaybediyor. Bunun üzerine roman kahramanı ölen kişiyi yaşanan coğrafyayla da bağlantılı olarak, bir destan kahramanı gibi değerlendiriliyor: “Can Muhammed'in Sefernamesi, bu azaplı gecenin son menzili olmuştu.

‘Al kılıncı askıdan çek kayrağı(bileytaşı) yüzüne
Kılıncın eğer ak bolsa kara tüşmez gözüne...” (HG - 321)

“Gitgide Seyyit Ali Çavuş Sefername'nin kahramanı oluyordu. Sanki oydu seslenen. Kılıncı biley taşına vur... diyen oydu.

‘Karakuşlar ileri, iki koldan akkuşlar,
At nalanır, kayrak oynar, ağartılır kılınçlar.” (HG - 321)
“Dua edip hanım anay çıdamadı (tahammül edemedi) bayıldı,
Yetmiş atın tozunu tuman bolup yayıldı.” (HG - 321)

Çokum eserlerinde yalnızca destan isminden bahsetmemiş olayın gidişatına, konunun uygunluğuna göre destan metinlerine de yer vermiştir. Bahsettiği destanlar olayla ilgili Türk tarihinin her hangi bir dönemine ya da her hangi bir Türk devletine ait olabilmektedir.

2.1.2.4. Evliya Menkabeleri

Menkıbeler halk tarafından ermiş olarak tabir edilen, olağanüstü özelliklere sahip din büyüğü kişilerin yaşadıklarıyla ilgili hikâyelerdir. Olağanüstü öğelerle süslü olması, sevilen kişilere ait olması, yalın bir üslupla anlatılmaları sebebiyle halk tarafından sevilmiş ve dilden dile anlatılır olmuştur.

“Menakıp, kelime manasıyla övünülecek iş, hareket ve meziyetlerdir. Menakıb, istilâhî manada; din büyüklerinin izhar ettikleri kerametleri anlatan küçük hikâyelerdir. Menakıb-nâme; tarikat kurucularının, mezhep imamlarının, diğer mühim dini ve milli kahraman şahsiyetlerin biyografilerini, kerametlerini, olağanüstü hallerini anlatabilme isteği ile yazılan manzum ve mensur eserlerdir.” (Güzel 2006: 676)

Sevinç Çokum *Beyaz Bir Kıyı ve Evlerinin Önü* adlı eserlerinde dini ve milli kahramanlara ait iki tablo sergiler. Her ikisinde de kahramanların vahşi, yırtıcı hayvanları itaat altına alıp onlarla konuşmaları, anlaşmaları anlatılmıştır: “Ebu Ya'za Mağribî... Dağda çölde yaşayan bir veliydi. Yegâne aş ot ve diken... Hayvanların dostuydu Ebu Ya'za Mağribî... Onu baba bilmiş, ona sığınmış çöl arslanlarının ve kuşlarının kimi zaman sabırsızlık gösterip ‘Baba baba acıktık...’ demeleri İbrahim Aşir'in dilinde âdetâ onun da yaşadığı, gördüğü bir şey oluverirdi. Ebu Ya'za Mağribî karıncaları acıktığında hayvancağızlara demişki: ‘Gidin filan yerde sizin için Allah'ın bahşettiği nimetler, gıdalar vardır, yeyin çocuklarım!’” (BBK -30) “Arslanların koruduğu velilerden... Veya arslanları bakıp besleyen onlara rızıklarını bulduran velilerden... İbrahim Aşir o menkıbeleri anlatırken avluyu kuşatan karanlık, arslan yelesi gibi dalgalanır, kuzgun parıltıları saçır, topuz kuyruğunu sallar ve homurdanırdı.” (BBK - 30) “Bense dar zamanlarda yaptığım gibi geçmiş zaman velilerinden birinin adını geçirmiştim içimden. Velimin Hacı Bektaş gibi tez turna kılığında yahut görünmezlikler içinde binlerce kilometreyi aşarak gelmesini bekliyor, umuyordum.” (GR-37) “Beraberinde destanlarını, menkıbelerini getirerek etraflarında halka halka insan toplayıp sözün kalp ve akılla yoğrulmuşunu, bilgiyle süslenmişini sunarak...” (KDY - 87) "Derken Battal Gazi'yi kuyuya attılar" derdi. Derin bir kuyu. Battal Gazi orada gece gündüz dua etti. Çünkü kuyunun içi yılan doluydu.” (EÖ – 163,164) “Yılanlar, üzerine doğru geldikçe o dua ederdi. Yılanlar da ona dokunmazlardı. İçlerinde yeşilbaşlı bir yılan vardı ki gelip Battal Gazi'ye ‘Hoş geldiniz Sultanım’ dedi. Meğer bu, şahmeranmış.” (EÖ – 164)

Karanlığa Direnen Yıldız adlı romanında ise menkıbe isim olarak geçer: “Özhan'a menkıbeler yazdırırız.” (KDY - 51)

Çokum, çevresinde sevilen, ilgi gören kişileri anlatırken onların olağanüstü hikâyelerine de yer vermiştir. Kimi zaman da roman kahramanları bu evliyalardan menkıbelerini hatırlayarak kendilerine bir sığınak ararlar.

2.1.3. Halk Hikâyesi

Halk Hikâyeleri; efsane, destan, menkıbe, masal gibi türlerde beslenip halk kültürünün pek çok ögesini içinde barındırarak milletimizin roman ihtiyacını karşılayan eserlerdir diye tanımlanmıştır.

Boratav, halk hikâyelerini, kahramanlık hikâyeleri, aşk hikâyeleri, bu kategorilere tamamen girmeyen hikâyeler olmak üzere üç grupta tasnif etmiştir. (Kaya 2007: 363)

Prof. Dr. Ali Berat Alptekin ise *Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı* isimli eserinde hikâye terimini üç grupta değerlendirmiştir. Halk hikâyelerinin nazım-nesir karışık olması ve bazılarının ilk söyleyenlerinin belli olması şekliyle diğer hikâye türlerinden ayrıldığını belirtmiştir. (Alptekin 1997: 9)

Sevin Çokum'un eserlerinde bir bütün olarak halk hikâyesi yer almaz. *Gece Kuşu Uzun Öter ve Onlardan Kalan* adlı eserlerinde kahramanlık hikâyelerinin adlarına yer vermiştir: “Gül masalları anlatmalıydım. Bülbül efsaneleri, Hazreti Ali cenklerini, Battal Gazi Destanını, Dedem Korkut'u, Süheyl ü Nevbahar'ı, Leyla ve Mecnun'u, Evliya Çelebi'yi, Âşık Paşa Tarihi'ni...” (GKUÖ - 72) “Osman Gazi'yi anlatmalıydı. ‘Çok eskiden’ diye başlamalıydı.” (OK - 47)

Ağustos Başağı, Arada Kalmış Tebessüm, Deli Zamanlar, Rozalya Ana adlı eserlerinde ise Aşk hikâyeleri diye adlandırdığımız hikâye isimlerine yer vermiştir. Kimi zaman da kahramanlar sevdaları yönüyle bu hikâyelerin kahramanlarına benzetilmiştir: “Hem biz bu hikâyelerle, bu türkülerle yetiştik. Hepimiz de biraz Mecnunluk vardır. Durmuş ekledi. Köroğluluk da... Güzel söyledin... Hüseyin Bey'imiz için Köroğlu daha uygun düşer.” (AB - 347) “Tuttun da şimdi Ferhad'a

Kerem'e filan benzettin... Bir bakıma kendisi de Mecnunlaşmış Ferhatlaşmıştı.” (AB - 347) “Hani bu ikisi sanki bizim Kerem ile Aslı hikâyelerimize karışmışlar, bizim masalımız olmuşlardı.” (AKT- 251) “İşte bu noktada Leyla ile Mecnun'un, Kerem ile Aslı'nın aşklarını bir yere koyamıyordum.” (DZ - 107) “Eski halk hikâyelerinden ve onların âşık kahramanlarından.” (DZ - 100) “Elmas Gelin, bıkıp usanmadan kendi hayat hikâyesini, halk hikâyelerine karıştırarak anlatan Nigar'a ‘Kız şuna süt ver...’ derdi. ‘Veririm be Elmas Ana. Dur azıcık dinleneyim.’ Anlatırdı Tahir ile Zühre'yi, Kerem ile Aslı'yı.” (RA - 69) “Ya düğün alayını basıp, Esmâ'yı kaçıtır yahut dağlara vururdu kendini. Ferhat gibi.” (AB - 124)

Çokum halk hikâyelerini; eserlerinin kahramanlarıyla halk hikâyesi kahramanları arasında benzerlik ilgisi kurmak amacıyla kullanılmıştır.

2.1.4. Kalıplaşmış İfadeler

2.1.4.1. Atasözleri

İlk söyleyenleri belirlenemeyen atasözleri, ataların yüzyıllar boyu karşılaştıkları olay ve tecrübelerden hayat prensibi olacak fikir ve düşünceleri düsturlaştırarak söz ve yazıyla sonraki nesillere aktardıkları ve hikmeti herkesçe kabullenilmiş sözlerdir.

“Atasözleri, ulusların zekâlarındaki keskinliği, hayallerindeki genişliği, duygularındaki inceliği belirten en değerli örneklerdir. Bu sözler, derin felsefelerden başka güzel buluşlarla, parlak nüktelerle, ince ayarlarla, sert taşlamalarla doludur.” (Aksoy 1993: 27)

“Türk atasözleri, eskilik bakımından dünyanın en eski sözleri arasındadır. İlk metinlerimiz olan Göktürk Kitabelerinde birkaç tane, Divanü Lügati't – Türk'te 290 kadar atasözü / sav mevcuttur.” (Kaya 2007: 110)

Sevinç Çokum'un romanlarında sıklıkla karşılaşılan sözlü kültür unsurlarından biri olan atasözleri hakkında Sezai Coşkun:

“Yazar, sözlü kültür unsurlarının halkın hayatı üzerinde oynadıkları rolü, diğer romanlarında da sıklıkla vurgular. Çokum'un kurgusu çerçevesinde halk, tarih içerisindeki tecrübeleri ifade eden atasözlerine büyük bir değer atfetmektedir. Onları hayatı düzenleyen kurallar olarak algılamaktadır.” der (Coşkun 2009: 296)

Sevinç Çokum, *Arada Kalmış Tebessüm* adlı eserinde bir yerde atasözleri tabirini kullanırken bir başka yerde ise önceki dönemlerde atasözü karşılığında kullanılan Arapça darb-ı mesel sözünü kullanıyor: “Hep aynı sözlük hep aynı atasözleri ve deyimler...” (AKT - 199) “Ve tıpkı hikâyeleri, masalları, darb-ı meselleri, hikmetleri, merhameti, vicdanı sakladığı gibi...” (AKT - 277)

Tren Burdan Geçmiyor adlı eserinde ise atasözü tabirini daha çok kabadayı ağzı ve argo öğrenme anlamında kullanmıştır: “Çaylaklar önce bana gelir, biz de giydirir, donatır, en halisinden Dolapdere, Tarlabası lügatlerini öğretir, Şişhane, Kasımpaşa atasözlerini belletiriz işte o sebeple...” (TBG - 48)

Atasözleri yoğun düşünceleri ifade eder. Roman ve hikâyelerde anlatmak istediği düşüncenin doğruluğunu ortaya koymak, haklılığını ispatlamak, duygu ve düşüncelerini veciz bir şekilde aktarmak için kahramanlar atasözlerinden faydalanmışlardır.

Ateş düştüğü yeri yakar

“Anlattı kadın; jandarmaları, o bulduktan sonra konulacağı siyah, ürkünç torbayı... Ateş düştüğü yeri yakar sözünün doğruluğunu...” (AÇM – 55)

Çanağa ne doğrarsan kaşığında o çıkar

“Ah, Ramazan Ağa, sizin köyden adam çıkar mı? Çanağa ne doğrarsan kaşıktan o çıkar.” (Z – 94)

Ekmek aslanın ağzında

“Yani halk deyimiyle ekmeğim aslanın ağzında olacak.” (DZ - 153)

Hazıra dağlar dayanmaz

“Bankada parası var ya, işte o paradan çeker durur. Hazıra dağ dayanır mı? dayanmaz.” (Z – 209)

Her koyun kendi bacağından asılır

“Ne yaparsa yapsın, her koyun kendi bacağından asılır mı demeliyim? Yoksa Mevlâna gibi ‘ gene gel gene gel’ mi?” (Z – 50)

İnsan eti ağırdır

“İnsan eti ağırdır amca.” (OK - 21)

Ayr. bk. (OK – 23; HG – 391; AB – 244; AÇM - 33)

Ölenle ölümez

“Ölenle ölümez Giray Bey, hadi yürü.” (HG - 323)

Ayr. bk. (HG - 382)

Yalnız atın tozu çıkmaz.

“Şunu iyi bellesinler! Yalnız atın tozu çıkmaz. Nasıl çıksın ki... Yola anca bir at sürüsünü saldım mı, yerin tozu çıkar.” (HG - 76)

Zorla güzellik olmaz

“Ne yapalım, dedi. Zorla güzellik olmaz.” (HG - 381)

Yolcu yolunda gerek

“İş için gelmedi, yolcu yolunda gerek.” (OK - 42)

Üzümüne ye bağını sorma

“Üzümünü ye, bağını sorma.” (AB - 171)

Yerin kulağı var

“Bu iş Moskofa sezdirmeden yapılsın! Yerin kulağı var, derler.” (HG - 242)

Duvarı nem, insanı gam yıkar

“Yavaş yavaş Kevser. Birden bire olmaz. Duvarı nem, insanı gam yıkar.” (BESS - 121)

Perşembenin gelişi, çarşambadan belli olur

“Perşembenin geleceği çarşambadan belliydi Kevser.” (BESS - 121)

Cana gelen, mala gelsin

“Yok eğer eve bir şey olduysa, cana gelen mala gelsin diyeyim.” (BESS - 121)

Can çıkar, huy çıkmaz

“Huyu bu. Can çıkar da huy çıkmaz derler bizim oralarda.” (Ç - 36)

Bir kötünün yedi mahalleye zararı vardır.

“Bir kötünün yedi mahalleye zararı vardır. Bizim memlekette söylenir bu.” (Ç - 27)

Kul sıkışmayınca Hızır yetişmez.

“Kul sıkışmayınca Hızır yetişmiyor.” (RA - 115)

Kötü haber tez duyulur

“Yine de Mükerrerem'e ‘kötü haber çabuk ulaşır. Bir şey olmamıştır, merak etme.’ diyordu.” (OK - 105)

İyi insan sözünün üstüne gelir

“İyi insan lâf üstüne gelir derler ya, vallahi doğru.” (AB - 436)

Tencerem kaynarken, maymunum oynarken

“Anacığım, tencerem kaynarken, maymunum oynarken, derdi.” (AB - 297)

Kızı kendi gönlüne bırakırsan ya davulcuya varır, ya zurnacıya

“Kızı kendi haline bırakırsan ya davulcuya varır, ya zurnacıya’ derler.” (EÖ - 68)

Alma alı, sat yağızı; besle kırı, bin doruya

“Atalarımız demişler ki, alma alı, satma kırı, sev yağızı, bin doruya demişler.” (HG - 38)

Pekmezin, balın iyi olursa, sineğin Bağdat’tan gelir.

“Pekmezin olsun sineği Bağdat'tan gelir, diye bir söz var, dedi.” (AB - 142)

Sevinç Çokum kimi atasözlerini ise sözün gücünü daha etkili hale getirebilmek veya söylediği kısmı vurgulamak için eksilteli şekilde kullanmıştır.

Gözden irak olan gönülden de irak olur

“Gözden irak olan, gönülden de olurmuş.” (TBG - 147)

Evli evine, köylü köyüne; evi olmayan sıçan deliğine

“Evli evine, köylü köyüne...” (OK - 21)

Ana gibi yâr olmaz, Bağdat gibi diyar olmaz

“Ana gibi yar olmaz derler.” (OK - 136)

Sütten ağız yanan, ayrıntı üfleterek içer (yoğurdu üfleterek yer)

“Sütten ağızımız yandı bir kez oğul.” (BD - 63)

Kara gün kararır kalmaz, koç yiğit bunalıp ölmez

“Kara gün kararır kalmaz der Nuriye Ana'mız.” (BD - 25)

Ayr. bk. (AB - 356)

Elifi görse direk, be'yi görse mertek sanır

“Bu cücükler, bu adamcıklar da elifi görse mertek sanırların parmak mühürleriyle karşımıza geldiler...” (KDY - 254)

Atın dorusu, yiğidin delisi

“Atın yüğü, yiğidin delisi.” (HG - 67)

Lafla peynir gemisi yürümez

“Ayinesi iştir kişinin lafa bakılmaz sözünün tam tersi, lafla yürütürler peynir gemilerini.” (KDY - 113)

Atasözleri bizim sayfalarca anlatacağımız şeyleri kısa özlü ve veciz bir biçimde anlatan sözler olmaları yönüyle dikkat çekicidirler. Çokum da anlatımı etkili kılmak, sözün gücünü hissettirmek için zaman zaman atasözlerinden faydalanmıştır.

2.1.4.2. Deyimler

Atalar sözü gibi kültürün taşıyıcısı olan deyimler aslında bir kurtarıcı değil kültürel birikimin göstergesidir.

“Deyimler, asıl anlamlarından uzaklaşarak yeni kavramlar meydana getiren kalıplaşmış sözlerdir. Ebuzziyâ'nın ‘atalar sözü kuvvetinde, fakat onun gibi bir hüküm bildirmeyen ve ancak bir hali tasvir eden söz’ tarifine Saadettin Nüzhet ve Mehmet Ferit’de iştirak ederler ve ‘tabir’ sözünü terkib-i nâkıs (eksik cümle, ifade, tamlama) olarak vasıflandırırılar.” (Elçin 2001: 642)

“Deyimler ulusal damga taşıyan dil varlıklarıdır. Milletın söz üretme gücünden doğar. Her deyim hoş bir buluştur. Bir küçük söz dağarcığına koca bir anlam sığdırılmıştır. En uçucu kavramlar, en ince hayaller, en güzel benzetmeler, çeşit çeşit

mecazlar ve söz ustalıkları mini mini bir deyim yapı harçları arasında parlar.” (Özcan 2004: 23)

İçinde yetiştiği toplumu iyi tetkik eden ve kültürel mirasımızı eserlerine yansıtan Çokum deyimleri de anlatımı canlandıran etkili bir araç olarak kullanmıştır. *Arada Kalmış Tebessüm* adlı eserinde atasözü ve deyim kavramını kullanır: “Hep aynı sözlük hep aynı atasözleri ve deyimler...” (AKT – 199)

Diğer roman ve hikâyelerinde kullandığı deyimler şu şekilde sıralanır.

... gözüyle bakmak

“Biz çocuklarımıza yetim gözüyle bakmayız ki, dedi Asiye.” (BD – 239)

Acı çekmek

“İzzet'in yüzüne, donuk ışıkların aydınlattığı karanlıkta acı çekermiş gibi çizgiler düştü...” (AB - 429)

Ayr. bk. (BD - 218)

Acısını küllendirmek

“Kalanlara acısını küllendirmek düşer.” (AB – 406)

Adam etmek

“Adam etmeğe çalıştık, akli bir karış havadaydı.” (EÖ - 113)

Ayr. bk. (AB – 217, 379)

Adam yerine konmak

“Bir kimsenin işinin olması ona sadece ekme kapısının açık olması gibi bir rahatlık sağlamaz; bu aynı zamanda toplumda bir yeri olması, amiyane tabirle adam yerine konması bakımından önemlidir.” (GR - 151)

Ayr. bk. (Z – 168)

Ağız laf yapmak

“Ağız çokça laf yapar.” (G - 126)

Ağız var dili yok

“Ağız var dili yok bir kadın gibi görünseler de bir araya gelindikte attıkları kahkahalara daha çok bir adamla bir kadının cinselliklerini çevrelemişti.” (AKT - 21)

Ayr. bk. (RA – 21; BD - 108)

Ağızına bakmak

“Fatma Nine de ‘münasiptir’ demesini bekleyerek Şirin'in ağızına bakıyordu.” (HG - 118)

Ağızından yel alsın

“Ağızından yel alsın...’ dedi bakıcı Mestane...” (AÇM – 132)

Ağızını bıçak açmamak

“Şahbaz Bey'in söylediğine bakılırsa Gregoroviç'in ağızını o günden sonra bıçak açmaz olmuş.” (HG - 415)

Ağızıyla kuş tutmak

“Öğrenci davranışlarını düzeltmezse ağızıyla kuş tutsun bırakırım ikmale...” (Ç - 217)

Akan sular durmak

"Fakat bir yüksük sözü ettin, bir Hazret sözü ettin akan sular durdu.” (GR - 88)

Akıl erdirememek

“Bizden daha büyüklerin, ağabeylerin, ablaların, annemiz, babamız yaşındakilerin ne yapmak istediklerine, neden birbirleriyle çatıştıklarına doğrusu tam olarak akıl erdirebilmiş değildik.” (AKT - 58)

Ayr. bk. (Ç – 232; DZ – 19; KDY – 184)

Akıl etmek

“Sungur akıl etmişti bunu.” (GR - 36)

Ayr. bk. (AKT- 133, 179)

Akıl vermek

“Soyundu ‘Direkte yürüyeceğim’ dedi. Remzi ‘Ayağının altına yağ sür. Yağ yağı tutar. Kaymazsın’ diye akıl verdi. Çocuk ayaklarının altına motoryağı sürdü. Sonra koştu, iskeleye çıktı.” (BESS - 99)

Ayr. bk. (BD – 177; KDY – 232; G - 156)

Aklı almamak

“Bu türlü bir mantığı da benim aklım almıyor.” (Ç - 134)

Ayr. bk.(GR - 157)

Aklı başına gelmek

“Hadi bakalım, dedi. Bir kahve pişirin de aklım başıma gelsin.” (BESS - 161)

Ayr. bk. (KDY – 203; HG – 378, 412)

Aklı başından gitmek

“Babasını görünce aklı başından gitti.” (HG - 298)

Ayr. bk. 130

Aklı başından uçmak

“Aklım başımdan uçtu ağalar, dedi.” (HG - 292)

Aklı bir karış havada olmak

“Adam etmeğe çalıştık, aklı bir karış havadaydı.” (EÖ - 113)

Aklı ermek / ermemek

“Aklı eren çocuklar bile zaman zaman tezgâhların başına geçerek bir gaye için topluca çalışmanın tadını öğreniyorlardı.” (AB - 311) “Şu böcek ne halden ne hale gelir ana. Aklım ermez bir türlü. Aklımın ereceği iş değil.” (AB - 28)

Ayr. bk. (Ç-171; GR – 162; AB – 67, 87, 237; BESS – 148; BD – 65, 89, 105; Z – 100, 128)

Aklı fikri (bir şeyde olmak)

“Aklı fikri sendeymiş. Dün yengene gitmiş.” (Z – 99)

Aklı gitmek

“Gâvurlar deyi bağırdın ya, aklım getti, hepten şaşırıverdim.” (Z – 211)

Aklı kalmak

“Ama şerbette de aklı kalmış gibiydi.” (AB – 304)

Aklı kesmek

“Bu işleri kocamış ananın yapabileceğini hiç aklım kesiyor mu?” (HG - 129)

Ayr. bk. 138

Aklı yatmak

“Şu maydanoz, dereotu işine aklım yatmağa başladı.” (GR - 42)

Ayr. bk. (GR – 237; HG – 385, 418)

Aklına düşmek

“Yoksa Söğüt mü düştü aklına?” (AB - 121)

Ayr. bk. (Ç – 174, 256; BD – 52, 58, 192, 216, 230, 239; AÇM - 121)

Aklına düşürmek

“Cemile Hanım getirip götürendir, kimse onu da sofraya oturtmayı akıl etmiyor veya prensip dışı olduğundan zaten aklına düşürmüyor.” (AKT - 133)

Aklına esmek

“Aklına estiği gibi Konya Lezzet'e veya İstanbul Lokantası'na ‘Hadi yürüyün... Bendensiniz’ demesine...” (KDY - 85)

Aklına gelmemek

“Böyle kalabalık içinde kalınca, dışarılara kaçmak aklına gelmez.” (BD -123)
Ayr. bk. (HG - 122)

Aklına koymak

“Kaymakam Bey nicedir aklına koymuş beni.” (BD - 108)
Ayr. bk. (HG – 244, 379)

Aklına kötü şeyler gelmek

“Aklına kötü şeyler geldi.” (Ç - 159)

Aklına takılmak

“Ama arada sırada aklıma takılıyor.” (HG - 200)
Ayr. bk. (Ç – 196, 232; TBG – 65; KDY – 27; Z - 167)

Aklına yatmak

“Benim de aklıma yattı.” (AB - 85)

Aklından çıkartmamak

“Çardaklı kahve taşkınlıklara açık bir yerdi ama, buraya gelenler bir gün büyüklerin kahvesine devam edeceklerini akıllarından çıkartmazlardı hiç.” (AB - 22)

Aklından çıkıvermek

“Vay canına aklımdan çıkıvermiş olmaz olası.” (GR - 96)

Aklından çıkmamak

“Yol boyunca Gregoroviç'le Maksimoviç aklından çıkmadı.” (HG - 287)

Aklından geçenleri okumak

“İzzet Veli'nin aklından geçenleri okumuş gibi, -Sen bunların böyle çelimsiz göründüklerine bakma, dedi.” (AB - 85)

Ayr. bk. (OK – 23; HG – 402)

Aklından geçirmek

“Bu günlerde aklımdan geçiriyordum hep.” (Ç - 193)

Ayr. bk. (HG – 134, 303; G – 140; AÇM – 1; Z – 26, 215)

Aklından geçmek

“Veli'nin aklından birçok şey geçti, diyemedi, karşılığını bulamadı, kelimelere dökemedi.” (AB - 82)

Ayr. bk. (BD – 113; KDY – 120; AB – 227, 237; G – 39; BESS – 53; HG – 44, 138)

Aklını başına almak

“Neyzen senin aklını başından almış.” (BD - 160)

Ayr. bk. (HG - 26)

Aklını başına devşirmek

“Asafın bu geceki tavrı ‘Geri çekil! Aklını başına devşir ve buralarda dolanma.’ demekti belki.” (KDY – 199)

Ayr. bk. (DZ – 81)

Aklını başından almak

“Rüzgâr ona tutulduğundan beri kokusu her yana dağılıp da akılları baştan almasın diye hep bir yöne eser.” (BBK - 14)

Ayr. bk. (HG - 112)

Aklını çelmek

“Liseye giderken İsmail aklını çelivermişti.” (G - 30)

Ayr. bk. (OK – 48; Z - 13)

Aklını kaybetmek

“Gayrı aklımı kaybedeceğim.” (BD - 203)

Ayr. bk. 185

Aklını oynatmak

“O an ‘Acaba babam aklını mı oynattı?’ diye düşünüyordu.” (HG - 208)

Aklını yitirmek

“Bu söz üstüne Gülsüm Hanım dövünmeğe başladı. – On beş yıl üstüne titreyip, uğruna aklımı yitirecek olduğum Tuna gibi çarpıntılı suyun şimdi duruldu mu vah kızım!” (BD - 26)

Ayr. bk. (AB – 246; HG – 161)

Aklı uslu

“Akıllı uslu bir adamdır.” (BD - 51)

Ayr. bk. (Z – 177)

Aldırış etmemek

“İkisinin de Hacer'in kaç arşın bez dokuduğuna aldırış ettiği yoktu.” (AB - 310)

Alıcı gözle bakmak

“İreni tablosuna alışık, artık alıcı gözle bakmayarak.” (TBG - 23)

Alkış tutmak

“Ankaralı öğretmen ve doktor grubundan dinleyiciler bize beğeniyle kulak veriyor, alkış tutuyorlardı.” (AKT - 67)

Allah ne verdiyse

“Gel de Allah ne verdiyse bir şeyler ye...” (AB - 274)

Alttan almak

“Hakkını arayamaz, alttan alır, ezilir büzülür.” (BD - 98)

Apar topar

“Babasının bir sabah apar topar gözaltına alınışından sonra toplumu sarmış paronayanın boyutlarında akrabalık, dostluk bağlarının dahi yitebileceğini görmüştü.” (KDY - 162)

Aralarından su sızmamak

“Evet, aşkla sevgiyle sarımsağın bugün aralarından su sızıyor.” (KDY – 196)

Ayr. bk.(BD – 18, 108)

Ardına düşmek

“Şimdi bunların ardına düşmek gerek.” (AB - 212)

Ayr. bk. (HG - 56)

Arif olan anlasın

“Bu beyit bizdeki "Arif olan anlar" sözüyle müteradif.” (KDY - 42)

Arka çıkmak

“Tok gözlü, birçok kimseye arka çıkmış biri...” (GR - 195)

Ayr. bk. (OK - 48)

Ateş almaya mı geldin

“Aşk olsun abla! Ateş almaya mı geldiniz? İsmail çok darılacak.” (G - 141)

Ayr. bk. (RA – 146; Ç – 21)

Ateşe vermek

“Çeteciler baskın yapıp ateşe vermişler.” (BD - 47)

Atıp tutmak

“Çokları Sultanımız hakkında atıp tutar oldu.” (BD - 9)

Ayağına gelmek

“İşte ayağına kadar gelmişim.” (HG - 327)

Ayağını denk almak

“Onun için ayağını denk al.” (HG - 413)

Ayağının altına almak

“Alırım ayağının altına haa...” (AB - 324)

Ayağının tozuyla

“Öbürü savaştan çıkıp geldi, daha ayağının tozu üstünde dururken, yine askerliğe döndü.” (AB - 305)

Ayakaltında dolanmak

“Hem ben ayakaltında dolanıp da kimsenin huzurunu bozmak istemem. - O ne demek anneanne? - Hangisi? - Ayakaltında dolanmak!” (Ç - 204)

Ayak bağı

“Harptir bu... Ayak bağı olma bize...” (AB - 253)

Ayr. bk. (BD – 115; Ç - 205)

Ayak uydurmak

“Eskiden aileler bölünmezdi, bir düzene ayak uydurup yaşamakmış onlarınkisi.” (Ç - 204)

Ayaküstü

“Birbirleriyle ayaküstü konuşuyor, kahkahalar atıyorlar...” (Ç - 219)

Ayr. bk. (AB – 337; KDY – 66; AÇM – 9)

Ayakları yere basmamak

“Aslında evlenirken evliliğin ne olduğunu bilmiyordum, enine boyuna düşünmemiştim hiç... Ayaklarım yere basmıyordu.” (Ç - 251)

Aynı kapıya çıkmak

“Onun dangıl dungulluğu ile bunun Amerikanvari kaba sabalığı, kolej alışkanlığı ipe sapa gelmez gülmeleri aynı kapıya çıkmıyor mu?” (KDY - 47)

Baba ocağı

“Baba ocağının kokuları öteden gelip iliklerine doluyor.”(RA - 62)

Ayr. bk. (RA – 59; Ç – 196)

Bağrına basmak

“Sonra bu gerçeği de öteki kurallarım gibi benimsedim, hatta bağrıma bastım.” (AÇM – 7)

Baldırı çıplak

“Baldırı çıplak zabıt bile siyasete bulaşmıştır. - Padişahın hatası yüzünden o zabıt baldırı çıplaktır efendim.” (BD - 9)

Ballandıra ballandıra anlatmak

“Babam görmüş. Ballandıra ballandıra anlattı.” (HG – 43)

Baş başa kalmak

“Gülzade Hanım kendi sözleriyle kendisi baş başa kalmıştı.” (KDY - 152)

Ayr. bk. (Ç - 15)

Baş etmek

“Bu çetecilerle baş edilmeyecek midir? dedi.” (BD - 47)

Ayr. bk. (AB - 365)

Baş eğmek

“Baş eğmeye alıştık mı ha?” (HG - 233)

Baş göz etmek

"Bana bakın mari siz nasıl karıolarsınız öyle? Bu sabiyi baş göz etmeğe kalkmaktasınız. Hem de sünnetinde. Abe yanaşmayın tepelerim hepinizi Rumeli karılığım! Bırakasınız büyüyünce kendi seçsin evdeşini' diye paylamış onları." (DZ - 155)

Ayr. bk. (KDY – 235; BD - 227)

Baş kaldırmak

“İşitmişiz ki şarkta Ermeniler baş kaldırmışlar. Kan dökülürmüş.” (BD - 47)

Ayr. bk. (133, 150)

Baş tacı etmek

“Gene Arslan'ı baş tacı etti, gördünüz mü ?” (HG - 27)

Baş üstünde yeri olmak

“Bilmeden seni kırıp gücendirdik mi? Başımızın üstünde yerin var, yük olmak da ne demek?” (HG - 391)

Ayr. bk. (BD – 55, 63, 107)

Baş üstüne

“Her emrin başım üstüne.” (AB - 26)

Baş vermek

“Süsen, bu yeni insanları henüz baş vermemiş hırslarının, örtülü, birbirine şefkat dağıtan görüntüleri içinde tanımıştı.” (GR - 13)

Başa çıkmak

“Nizam Bey kadınla başa çıkamayacağını anlayınca peki, dedi.” (HG - 379)

Ayr. bk. (AB - 379)

Başı göğeye ermek

“Kessem başım göğeye mi erecek sanki?” (OK - 115)

Başına buyruk

“Başına buyrukluğu canımı sıkıyor aslında.” (AKT - 267)

Ayr. bk. (HG - 229)

Başına yıkmak

“Nikolay'ın sarayını başına yıkabilirim.” (HG - 102)

Ayr. bk. (AB - 107)

Başından kaynar sular dökülmek

“Başımdan aşağıya kaynar sular indi o böyle deyince.” (BESS - 157)

Başını alıp gitmek

“Canımı sıkma Mebrure... Alır başımı giderim vallaha...” (Ç - 126)

Ayr. bk. (AB – 443; Z – 23)

Başını belaya sokmak

“Yurt severler ya kahramanca ölürlər yahut bir yerde duygularının kurbanı olup hata yaparak, ülkelerinin, toplumlarının başını belaya sokarlar.” (GR - 144)

Başını şişirmek

"Kendi derdimle başınızı şişirmek istemem," dedi." (G - 76)

Başının altından çıkmak

"Paşa Efendi'ye 'Hep mekteplilerin başının altından çıkıyor' dediğimde benim fikrime taraftar görünmüyor." (BD - 51)

Başının etini yemek

"Şirin başımın etini yer durur." (HG - 46)

Baştan aşağı

"Baştan aşağıya süzdü kızını, yüreği sızladı." (BD - 246)

Baştan ayağa

"Kara yeldirmeli, beyaz tülbentli, bu hiçbir süse özenmemiş kızı baştan ayağa süzdü." (AB - 378)

Ayr. bk. (HG - 105, 175; Ç - 186; KDY - 209)

Bayram etmek

"Eh sabağ beri ağzıma bişi komadım kız, bi lokma bişi getiriver şuraya da karıncağızım bayram etsin'... Demesiyle büyük ablam hemen emaye tepsiye bir tas tarhana çorbasıyla, bir kâse tarçınli sütlaç koyup getirdi." (KDY - 38 / 39)

Ayr. bk. (BD - 239; HG - 370; AB - 39, 390)

Bel vermek

"Ta Osmanlı döneminden kalmış, bel vermiş eski yapıların zaptiyelerin, meddahların, orta oyuncuların, komik-i şehrlerin dünyasından sıçrayıp yeni bir çehreye kavuşmuşlardı." (KDY - 223)

Beli bükülmek

"Belleri öyle bir bükülür ki kolay doğrulamazlar." (BD - 94)

Belini bükme

“Muharebe belimizi bükmişti.” (BD - 19)

Ayr. bk. 78

Bıyık altından gülmek

“Durmuş bıyık altından güldü.” (AB - 283)

Ayr. bk. (HG - 230)

Bildiğini okumak

“Ama o bildiğini okur, bildiğini yaşar.” (GKUÖ - 24)

Bin dereden su getirmek

“Sonra Nizam Bey işi Altın Hanım'la Şirin'e yaptığı gibi bin dereden su getirerek değil, birdenbire açır.” (HG - 384)

Binde bir

“Şehir işi giyimi binde bir görürlerdi üstünde.” (GKUÖ - 117)

Bir birine düşmek

“Biz kocaldık ve iller birbirine düştü.” (BD - 178)

Bir deri bir kemik kalmak

“Koca pehlivanın oğlu bir deri bir kemik olsun...” (AB - 108)

Bir sıkımlık canı olmak

“Düşman gidecek elbet efendibaba, dedi. Bir sıkımlık canları var.” (AB - 43)

Boğaz boğaza gelmek

“Böyle boğaz boğaza gelemedik.” (AB - 206)

Ayr. bk. 207

Boğazına düğümlenmek

“Zeynep de bir söz diyecek oldu, diyemedi. Boğazına düğümlendi.” (BD - 196)

Bol keseden

“Ne zamana kadar süreceği belli olmayan bol keseden yaşayışının bu defa daha kalburüstü bir caddeye taşıdı: Teşvikiye'ye.” (Ç - 274)

Boy atmak

“Sevgimiz gelişip boy atamadı.” (GKUÖ - 73)

Boyun bükme

“Sustu babam. Boyun bükte.” (EÖ - 185)

Boyun eğme

“Yoksa neden boyun eğilsin gavura?” (BD - 105)

Ayr. bk. 136, 179

Boyundan büyük işler görmek

“Benim kızım boyundan büyük işler görmek ister.” (BD - 223)

Burnu düşme

“Onun için seçim günü akşamına doğru burnunuz düşer ve hayal kırıklığınız üç boyutlu olur.” (KDY - 242)

Burnunu sokmak

“Biz, ermeni işimize burnunu soktu mu, Bulgar ile dost olundu mu düzenden hayır bekleme demişiz.” (BD - 150)

Ayr. bk. (HG - 46, 388)

Burnunun direği sızlamak

“Hani burnumun direği sızladı diye bir laf vardır. Öyle oldu.” (AB - 323)

Burun kıvırmak

“Osman burun kıvırdı.” (AB - 89)

Buz kesmek / kesilmek

“O gün, bu sevginin sıcaklığı çıkıverdi içimden, buz kesildim.” (BESS - 156)

Ayr. bk. (Ç - 17)

Can atmak

“Kim bilir nasıl can atarlar benim yerimde olmak için.” (AKT- 177)

Ayr. bk. (AKT – 67, 197; DZ – 68, 129; HG – 317, 403; GR – 166, 226)

Can bulmak

“Şu çıplak yerler can bulmaya başlamış bile.” (AB - 276)

Ayr. bk. 74

Can çekişmek

“Kışın can çekişmesi böyle olur.” (TBG - 13)

Ayr. bk. (BD - 230)

Can derdine düşmek

“Can derdine düşmeyin sakın! Vatan için Allah için dayanın. Can derdine düşmeyin.” (BD - 180)

Ayr. bk. (BD – 206; GR – 92; HG – 300)

Can gelmek

“Gerçekten de koca çini sobanın sıcaklığıyla yanakları pembeleşiyor kollarına bacaklarına yeniden can geliyordu.” (AB - 377)

Can korkusu

“Hem başka zabıtlar de can korkusuna düşmüş olurlar.” (BD - 94)

Can kulağıyla dinlemek

“Demek ağzımdan çıkanları can kulağıyla dinleyip ezberledin.” (HG - 203)

Can sıkıntısı

“Can sıkıntısından demişti Ece. İntihara teşebbüs gerekçesi can sıkıntısından.” (KDY - 48)

Ayr. bk. (OK – 24; BESS – 72; Z – 87)

Can suyu çekilmek

“Hiçbiri kalmadı can suyum çekildi gayrı.” (GKUÖ - 68)

Can vermek

“Kim olursa olsun, bir kadının tutacağı bir tutam ışık ona can verecekti.” (HG – 133)

Ayr. bk. (BD – 110, 191, 204, 208, 200, 251; AB – 357; HG – 181, 185, 240)

Can yoldaşı

“Neriman, Necdet Bey’e şu dar vakitte bir can yoldaşı gibi değil, ruh yoldaşı gibi alışmıştı.” (AÇM – 15)

Cana gelecek mala gelsin

“Hayatının araya sıkışmış sayfalarında kara kediler, sallanan salılar, deve dikenleri, tahtaya vurmalar, kulak memesi çekmeler, ateşe tuz, kahve, şeker atmalar, düzeltilmiş yatak örtüsünün ve yorganının ucunu kıvırmalar, cam kırılınca cana geleceğine mala gelsinler, çay dökülünce kısmet taşmalarına yormalar, baykuş dama uğrayınca uğursuz, uç uç böceği ele konunca müjde saymalar, eşikten atlamalar, merdiven altından geçmemeler barınıyordu.” (AKT - 44)

Ayr. bk. 32

Cana yakın

“Sonra Süsen Cağaloğlun'daki yayınevine uğrayacağı gün onu durakta otobüs beklerken arabasına alacak ve adamın hiç de itilesi, antipatik biri olmadığını görerek kana cana yakın halini benimseyecekti...” (GR - 55)

Canı acımak

“Ana canım acıyor, dedi.” (BD - 209)

Canı çekilmek

“Hani onun canı yansa ötekinin de canı çekiliyor, sen hastalansan bu defa o da perişan oluyor.” (AÇM – 36)

Canı çekmek

“Ara sıra da Toma'ya kaymağı az, uluca bebek yoğurtlarından canları çekip hafif yollu yürüyüşe çıktıklarında...” (TBG - 272)

Canı çıkmak

“Oğlum bütün gün tarla sürdü, canı çıktı.” (HG - 25)

Canı daralmak

“Canı iyice daralmıştır.” (AB – 30)

Canı istememek

“Zeyneb'in canı istememişti hiç.” (G - 73)

Canı sıkılmak

“O an, Rüstem Hoca'nın Bahadır'a söylediklerini hatırlayıp canı sıkıldı.” (HG - 22)

Ayr. bk. (KDY – 121, 126; BD – 81; AB – 22; HG – 22, 95, 105, 119, 149, 254; Ç – 44; OK – 158; Z - 164)

Canı yanmak

“Herhalde birilerinin canı yanacak.” (KDY - 121)

Ayr. bk. (AÇM – 36)

Canına kıymak

“Böyle bir Himmet varsa gidip onu canına kıymaya karar verdiği dakikalarda hayata döndürmek için kabarıyordu yüreği.” (GR - 206)

Ayr. bk. (RA - 82)

Canına okumak

“Başta amcamın canına okuyacağım.” (Z – 154)

Canına susamak

“Canına mı susadın len?” (AB - 207)

Canını bağışlamak

“Bu Koço demek ister ki para verin canınızı bağışlayalım.” (BD - 200)

Canını dar atmak

“Dersaadet'e canımızı dar atmışız.” (BD - 222)

Canını sıkamak

“Başına buyrukluğu canımı sıkıyor aslında.” (AKT - 267)

Ayr. bk. (HG – 210, 229, 231, 235, 305, 329, 352, 377; BD – 114; KDY – 26, 143, 242; G – 56; Ç – 113, 126; AB – 73; Z – 123, 144)

Cebinden çıkarmak

“Kadir şehir adamlarını bile cebinden çıkarırdı.” (G - 132)

Cebine indirmek

“Kimisi halktan topladığını cebine indirdi.” (AB - 213)

Ciğeri beş para etmemek

“Ciğeri beş para etmez tayıncı seni...” (Z – 160)

Ayr. bk. (Z – 179)

Ciğerine işlemek

“Soğuk ciğerimize işledi.” (HG - 274)

Ciğerini yakmak

“Efendi Hafız çarşı camiine girdiğinde küf kokusu ciğerini yaktı.” (AB - 420)

Çalım satmak

“Etrafa çalım satıyor.” (HG - 266)

Çekeceği çilesi olmak

“Eh herkesin çekeceği bir çilesi varmış.” (G - 21)

Çekip gitmek

“Onlar da asık yüzleriyle çekip gittiler.” (AB - 81)

Ayr. bk. (EÖ - 175)

Çenesi kuvvetli

“Ha, bir de çenesi kuvvetli, laf altında kalmaz, hazır cevap birileri...” (DZ - 12)

Çile çekmek

“Yok, Zeynep Abla... Ben bu çileyi çekeceğim...” (G - 38)

Çile yüklenmek

“Kalkasın kardeşçağazım, anamız çile yüklenmiş, divane olmuş kendinden geçmiş, ilahi söylemektedir.” (BD - 25)

Çok görmek

“Şafak Hanım bir yemeği çok görüyor bana de.” (RA - 58)

Çoluk çocuğa karışmak

“Sonra aradan günler geçer, Mülâzım Bey'le evlenir, çoluk çocuğa karışır.” (AB - 340)

Çürüğe çıkmak

“Yani çürüğe çıkmak zoruma gidiyor benim.” (AB - 373)

Dallanıp budaklanmak

“Uzun soluklu bir kuş gibi fikirleri boyutlanıyor dallanıp budaklanıyordu.” (GküÖ - 13)

Damarına basmak

“Elbet birgün kafasını ezeceğim onun. Damarına basan herkesin.” (Z – 154)

Damdan düşer gibi

“Böyle damdan düşer gibi.” (TBG - 125)

Deliye dönmek

“Eve vardıklarında kocasını kan revan içinde gören Hatice Hanım deliye döndü.” (HG – 342)

Demir atmak

“Ve bir daha gitmedi Bayhan... Demir attı buraya.” (DZ - 183)

Dersini almak

“Hele şu Nafız Bey dersini almamış mıydı?” (AB – 212)

Dert kapısı

“İlgın benim dert kapımdı, gidip yüz sürdüğüm, fikir beklediğim...” (AKT - 102)

Dert yanmak

“Ama sonunda yeniden iç çekmeğe, yakınlarından ayrı düşmüş gibi dert yanmağa başladı.” (HG - 276)

Dibine darı ekmek

“Bu Yuf, kıyım kıyım kıydığımız, kıyma makinalarından geçirdiğiniz gençlerin, haraç mezat sattığınız vatanın, dibine darı ektiğiniz devlet hazinesinin hapislere tıktığınız, kalemlerini kırdığınız basının, imha etmeye çalıştığınız ordunun, falakaya çektiğiniz ilim adamlarının, çiğnediğiniz anayasanın bana verdiği haktan güç alıyor.” (KDY – 107)

Dik kafalı

“Kardeşim dik kafalıdır, babamızın damarı var ne de olsa.” (BD - 167)

Dil dökmek

“Giray her gün oraya gelip, dünyaya küsen babasını eve döndürmek için dil döküyordu.” (HG - 238)

Ayr. bk. (HG – 125, 173; DZ – 138)

Dil uzatmak

“Sakin ola ki ayrılıktan söz etmeyin, dil uzatmayın, el kaldırmayın.” (AÇM – 146)

Dile düşmek

“Bu nişan yetim nişanına benzer. Hem dile düşmüş oluruz.” (BD - 148)

Dile gelmek

“Aradaki hala yeğen mesafesini kaldırıp, insanın böyle suskunlukla geçirilmiş yılların ardından birden dile gelmesi şaşılası fakat kaçınılmazdır.” (TBG - 211)

Ayr. bk. (Ç – 207)

Dile getirmek

“O zaman Şafak Hanım'ın eline kalmış iki ihtiyar olacaktı ve Şafak Hanım bunaldıkça, bıkkınlığını dile getirecek, çekilmez iki ağır yük bu evde korunmuş saygıları yerinden sarsacaktı.” (RA - 58)

Ayr. bk. (AKT – 95)

Dili çözülmek

“Sonra sapsarı bir yaz güneşi gibi çiçekle donanmış mimoza ağacını gördü. Padişahın dili çözülen kızı gibi sevindi, dillendi birden.” (Ç - 199)

Dili damağı kurumak

“Şerife Hanım nerdesin, dilimiz damağımız kurudu!” (HG - 327)

Ayr. bk. 370

Dili varmamak

“Deminden beri diyecektim de, dilim varmadı.” (AB - 337)

Ayr. bk. (HG – 345; Ç – 17; BD – 184, 197, 210; AÇM - 6)

Dili zehir saçmak

“Çünkü dili zehir saçıyor.” (HG - 23)

Dilinden düşmemek

“Karacaoğlan'ın hasretine eş... O günlerde Karacaoğlan, dilinden düşmezdi.”
(Ç - 14)

Ayr. bk. (GR – 90, DY - 193)

Dilini tutamamak

“Rıfat sezmişti dilini tutamayacağımı.” (BD - 119)

Dilinin ucuna gelmek

“Hani dilinin ucuna kadar gelmişti.” (AB - 237)

Ayr. bk. (EÖ - 19)

Dillere destan olmak

“Dillere destan olan Mahmudiye için halk arasında pek çok hikâye ve rivayet mevcuttur.” (HG - 221)

Ayr. bk. (BD – 13, 14)

Diş bilemek

“Nitekim subaylar da artık Marksistlere diş bilemiyor, hırt hırt laflar etmiyorlar gayrı.” (KDY - 242)

Dişe dokunur

“Ama barışmamız hangi diş dokunur gerçeği aydınlatacaktı?” (DZ - 202)

Divane olmak

“Kalkasın kardeşçağazım, anamız çile yüklenmiş, divane olmuş kendinden geçmiş, ilahi söylemektedir.” (BD - 25)

Diz boyu hayal kırıklığı

“Apartmanda diz boyu bir hayal kırıklığının yaşandığı belliydi.” (KDY - 251)

Dize gelmek

“Baş kaldıran Arnavut dize gelmiş.” (BD - 159)

Dize getirmek

“İşte o zaman Gregoroviç'i dize getirmiş olacaktı.” (HG - 177)

Dizlerini dövme

“Cemile Hanım, dizlerini dövmeğe hazırlanıyordu.” (BESS - 118)

Dokuz cana bürünmek

“Selime de dokuz cana bürünüp kaçacak olmuş ama ayakkabısının topuğu çıkmış.” (GR - 92)

Doludizgin

“Doludizgin gidiyoruz.” (AB - 427)

Dört dönme

“Lanet olası iblis Nikolay'ın askerleri dört dönüyor Bahçesaray'da.” (HG - 274)

Dört elle sarılmak

“Peyami Bey'in oğlunu kaybetmesiyle onda parlayan hayata dört elle sarılmışlığın çözülüşü bunlardan biriydi.” (KDY - 167)

Dudak bükme

“Kimi zaman kaşlarını kaldırıyor ‘beğenmedim’ gibisinden dudak büküyor.” (GKUÖ - 15)

Dut yemiş bülbüle dönme

“Bir gün yağ tasını devirdi diye sahibi azarlayınca küsüverip dut yemiş bülbüle dönmüş.” (AKT - 87)

Düşe kalka

“Yenik ve yaralı yüzle Tepeşehir yollarında düşe kalka yürüyordu.” (GR - 188)

Ayr. bk. (DZ - 142)

Düşman çatlatmak

“İki sevgili düşman çatlattı’ derler.” (AKT- 164)

Düşünceye dalmak

“Yılların çoğu sen köşende oturup düşüncelere daldığında geçti ...” (RA - 60)

Ayr. bk. (AB - 37)

Ecel teri dökmek

“Namlu üzerime doğrulduğunda bir yandan ecel teri dökerken bir yandan da böyle bir yiğidin karşısında titremeği kendime yakıştıramaz idim.” (HG - 216)

Ekmeğine yağ sürmek

“Bir anlık gecikmeler bile ekmeğine yağ sürer onun.” (DZ - 118)

Ekmek kapısı

“Bir kimsenin işinin olması ona sadece ekmek kapısının açık olması gibi bir rahatlık sağlamaz; bu aynı zamanda toplumda bir yeri olması, amiyane tabirle adam yerine konması bakımından önemlidir.” (GR - 151)

Ayr. bk. (G - 126)

Ekmek parası

“Bir yandan çocukluğumuzu yaşar, bir yandan yetişkin insanlar gibi ekmek parası için çalışırdık...” (Ç - 55)

Ayr. bk. (AB – 22; AKT – 108; TBG - 217)

El açmak

“Dilencidir o, uğrun uğrun gezinir, el açar.” (BBK - 74)

Ayr. bk. (TBG - 117)

El altından

“Bir zamanların gececi ayyaşlarından olduğu ve belki bu tiryakiliğini el altından sürdürdüğü için şu şarap ve meyhane kavramlarını dilediğince kullanabiliyordu şiirlerinde.” (GR - 82)

Ayr. bk. (KDY – 20, 108, 117)

El atmak

“Halime'nin Arslan Bey yerine Hamza Batur'la evlenişine değil de, el attığı bir işin ilk defa istediği gibi sonuçlanmamasına canı sıkılmıştı.” (HG - 149)

Ayr. bk. (BD – 19; AB – 277; GKUÖ – 58; AÇM – 2, 30, 78)

El ayak çekilmek

“Akşamları el ayak çekildikten sonra kahve içtiğimiz masada serinliğe karışarak bir şeyler yazıyordum hani; Aypare'nin ötedeki evden gelen ışığı bana güç verirdi.” (DZ- 130)

Ayr. bk. (G – 71; GR – 105, 113, 206; TBG – 21, 131; AB – 74, 352; RA – 32; HG – 180; GKUÖ – 13)

El bebek gül bebek

“İş olup bittikten sonra hiçbir şey olmamış gibi çocuklaşarak evcilik oynarcasına oturup el bebek gül bebek hale dönüş.” (TBG - 186)

El çırpamak

“Seyirciler şaşkınlıklarından kurtulup o an Arslan Bey'e duydukları öfkeyi unutarak el çırpıtlar.” (HG - 195)

El değiştirmek

“Daha doğrusu gazete el değiştirmiş.” (KDY - 166)

El değmemiş

“Ne ki, Aysan'da çok temiz, belki dağ doruklarındaki tokdoğan kar kadar el değmemiş taraflar da bulunuyordu.” (TBG - 47)

Ayr. bk. (AÇM – 69)

El ele vermek

“Burada Türk toplumu olarak el ele verip geleceğimizi düşünmek üzere beni harekete geçiren olur.” (Ç - 38)

Ayr. bk. (BD – 137, 161; KDY – 34; HG – 115, 206, 237)

El etek öpmek

“Ve unutma görevlerinden bir tanesi de Efendi'yi gördüğün zaman ayağa kalkmak yolun iki yanına dizilenlerin arasındaki yerini almak, kat kat eğilmek, el etek öpmek, adamın binlerce on binlerce savurduğu sahte övgü cümlelerini aldım kabul ettimle başına koyup günlerce aylarca anlatmak.” (GR - 167)

Ayr. bk. (BBK – 52)

El etmek

“Ben seslenirim sana, el ederim.” (G - 20)

Ayr. bk. (AB – 18, 22, 369)

El kaldırmak

“Sakın ola ki ayrılıktan söz etmeyin, dil uzatmayın, el kaldırmayın.” (AÇM – 146)

El kapısı

"Hep yabandan, yaddan imdat beklemek, kurtuluşu el kapılarında aramak galiba Tanzimat'tan bu tarafa öylece süregeliyor...' diyordu.” (KDY - 86)

Ayr. bk. (G – 91, 92; Z – 10, 89, 98)

El koymak

“Milletin kaderine el koymuş bulunan Büyük Millet Meclisi bu gün beni ordunun başarısını sağlayacak bütün tedbirleri almak üzere tam yetki ile donatarak Meclis Başkanlığından başka Başkumandanlığa memur eyledi.” (AB - 299 / 300)

Ayr. bk. (KDY – 104, 254; GR – 56; TBG – 252; GKUÖ – 73; HG - 217)

El pençe divan durmak

“Fitnat için el pençe divan dururlardı.” (AB - 379)

Ayr. bk. (TBG – 38; BD – 187)

El sürmemek

“Bir zamanlar dükkânıma Gregoroviç geldi diye, sanki ağuluymuş gibi böreğimize el sürmemiştin.” (HG – 395)

Ayr. bk. (HG – 238, 337; Ç – 122; AÇM - 39)

El uzatmak

“Belki bir insana el uzatmış ona güç vermişsindir.” (Ç - 181)

Ayr. bk. (BD – 227; AB – 79; HG – 65, 349)

El üstünde tutulmak

“Arslan Bey’le, Hamza Batur başköşelere oturtuluyor, el üstünde tutuluyordu.” (HG - 304)

Ayr. bk. (AB - 15)

El yordamı

“Emekledim, el yordamı yürüdüm yitirdiğim zamanlara hayıflanmadan, geriye bakmadan hiç, çıktım yarasa ötüşlü yosunlu mağaramdan, kurtuluşun fenerleriyle yıkandı karanlık suları, çağrılarla inledi kulaklarım sayısız çağrı ve ünlemelerle.” (BBK - 15)

Ayr. bk. (TBG – 261; DZ – 38, 108; BBK – 10, 37, 102; AÇM – 61, 173)

Elden ayaktan düşmek

“Elden ayaktan düşmüş üç beş ihtiyarcığin bize ne yardımı olurdu?” (BD - 206)

Ayr . bk. (HG – 122; G – 63)

Elden bir şey gelmemek

“Yolunuza bakarız efendim, iyiliklerinizi anarız hep. Elimizden başka ne gelir.” (BD - 250)

Elden çıkmak

“Vatanın bölünmesine, elden çıkmasına göz yumacak olanlar hiçbir zaman bu milletin arasından eksik olmayacaktır.” (BD - 145)

Elden gitmek

“Üsküp elden gidecek mi ?” (BD - 183)

Ele almak

“Size değer verdiğim bir arkadaşımın, Nüzhet Fermanlı'nın ilgisi dolayısıyla yardım etmeğe çalışmış, Sonsuz'u veya onun gibileri ele almanız konusunda yol göstermişim.” (TBG - 252)

Ele avuca sığmamak

“Ele avuca sığmaz biri.” (AB - 336)

Ayr. bk.(EÖ - 156)

Ele geçirmek

“Müttefikler burayı ele geçirince Aleksandır bayram edecek değil ya...” (HG - 370)

Ele vermek

“ İçinden geçenleri yüzün ele veriyor.” (BD – 93)

Ayr. bk. (KDY – 183, 248; GR – 78, 101; TBG – 266; RA – 55; HG – 286;
Ç - 52)

Eli açık

“Gayretlerinin sonunda eli açık Arslan'dan mükâfatlarını alacaklardı.” (HG -
140)

Eli ayağı dolanmak

“Yusuf'un adı geçince eli ayağı birbirine dolanmıştı.” (AB - 137)

Eli ayağı tutmak

“Elim ayağım tutuyor çok şükür.” (G - 67)

Ayr. bk. (HG - 230)

Eli dar

“Eliniz dar, şu iki çocuğa anca bakabiliyorsunuz, diyor.” (OK - 86)

Eli darda

“Eli de dardadır. Giray atıldı: Eli darda ise, bunun suçu bizde mi?” (HG - 26)

Eli değmemek

“Benim ince kızlarım, yer yarılısın, gök çöksün üzerimize, size gavurun eli
değmesin.” (BD - 179)

Eli kalem tutmak

“Hem basına sansür uygulamaları iki cephenin de eli kalem tutanlarının
canını sıkmadaydı.” (KDY - 26)

Eli kolu bağlanmak

“Böyle elimiz kolumuz bağlı oturacağımıza, hazırlıklı olmalıyız, dedi.” (AB
- 74)

Ayr. bk. (BD – 29, 77, 99, 105, 200, 225)

Eli varmamak

“Ancak Şu sıralarda pek elim varmıyor ve beni cezbetmiyor.” (GR - 100)

Eli yüzü düzgün

“Ethem Bey Camii’ne, saat kulesi ve İskender heykeline bakan meydanın yegâne eli yüzü düzgün oteli...” (AKT - 38)

Elifi görse mertek sanır

“Hani elifi görse mertek sanar lafı var ya ordan geliyor.” (GR - 52)

Elinde kalmak

"Bir gün kalıvereceksin elinde diye korkarım..." (G - 38)

Elinden bir iş gelmemek

“O yetersiz (yeteneksiz) adamın elinden bir iş gelmezdi. Yeterek yoktu adamda.” (GR - 43)

Ayr. bk. (BD - 257)

Elinden düşürmemek

“Kimi zaman iğne, sabahtan akşama kadar ellerinden düşmedi.” (AB - 312)

Elinden geleni ardına koymamak

“Gavur elinden geleni ardına komaz.” (BD - 71)

Elinden gelmek

“Yusuf’un elinden her bir iş gelirdi.” (BESS - 98)

Ayr. bk. (Ç - 273)

Eline ayağına can gelmek

“O süre içinde koşa yürüye Müfide geliyor, Fedâ'yı görmesi eline ayağına can getirmişti.” (AKT- 262)

Eline düşmek

“O içini dökmüş olsa mağrur Nizam Bey, ‘İşte elime düştün Arslan Bey? Bir kenara ittiğin emmine muhtaç oldun.” (HG - 134)

Eline kalmak

“Bütün bütün Şafak Hanım'ın eline kalmadan gitmeliydi sarsacaktı.” (RA - 58)

Elini çabuk tutmak

“Elini çabuk tutmazsan Bilecik kızlarını elinden kaçıracaksın.” (AB - 441)
Ayr. bk. (BD – 111, 116; HG - 140)

Elini eteğini çekmek

“Osmanlı nerden elini eteğini çekse orası kurur, söner efendim dedi Ali Bey.”
(BD - 115)
Ayr. bk. (Z – 96, 144)

Elini kana bulamak

“Çaltı tepelerini mekân tutan Kayalı Süleyman işte bu kahvede elini kana bulamıştı.” (AB - 21)
Ayr. bk. (RA - 82)

Elini kolunu bağlamak

“Len Recep iyi bak! Ölmemiştir. Hastaneye az bir şey kaldı. Öldü deyip de elimizi kolumuzu bağlama şimdi.” (AB – 342)
Ayr. bk. (BD – 232)

Elle tutulur

“Ortada elle tutulur bir fikir yok...” (BD - 67)

Emeği boşa gitmek

“Tüh derim kendime, annemin, babamın, hocalarımlın emekleri boşa gitti.” (Ç - 184)

Emeği geçmek

“En çok da onun emeği geçersi.” (AB - 139)

Emekleri boşa çıkarmak

“Ama sen emeklerimi boşa çıkarıyorsun.” (Ç – 45)

Emir kulu

“Anası, bez dokumaya gitmesi yasaklanınca, ‘Emir kuluyuz a yavrum,’ demişti.” (AB - 311)

Enine boyuna

“Her şeyi enine boyuna düşünüyorum da ondan Rıfat.” (BD - 67)

Ayr. bk. (Ç – 41, 251)

Eti senin kemiği benim

“Biz size teslim ettik. Eti senin kemiği benim.” (Ç - 188)

Ayr. bk. (KDY - 206)

Evde kalmak

"Evde kaldın demektir. Ne yapalım, kaderine küs..." (AB - 138)

Ezilip büzülmek

“Hakkımı arayamaz, alttan alır, ezilir büzülür.” (BD - 98)

Fareler cirit oynamak

"Aman, Hüsnu'den alma!' der konu komşu birbirine. 'Fareler cirit oynuyor' der." (EÖ - 101)

Feleğin sillesini yemek

"Gülmedim. Durmadan feleğin sillesini yedim..." (G - 56)

Fırsat kollamak

"Şu yokluk zamanında fırsat kollayıp kesesini şişirmede..." (AB - 354)

Gam yememek

"O dal üzerinde bir tek çiçeğin açtığını görsem, gam yemezdim." (HG - 240)

Gemi azıya almak

"Bir gün dayanamayıp gemi azıya almış atlar gibi köpüre şahlana içeriye dalıyor Oğuz." (AKT - 149)

Ayr. bk. (GR- 30; KDY – 40)

Giden ağam gelen paşam

"Giden ağam gelen paşam sözü boşuna söylenmemişti...' cümlelerini okumak mümkündür." (KDY - 129)

Göğsü kabarmak

"Hâlbuki göğsüm kabarmalı. Babama da vazife verdiler diye." (AB - 307)

Göğsünü gere gere

"Ayol şehit anasıyım deyip göğsünü geresin şimden sonra..." (AB - 331)

Göğüs geçirmek

"Anası, ocağı yakarken, çamaşır yıkarken, bostana bakarken hep göğüs geçirir, ortalıkta belli ki iç yangınıyla dolanırdı." (G - 10)

Ayr. bk. (BD – 124, 192, 241; GR – 188; Ç – 249; RA – 58; OK – 53, 65, 81; AB – 88, 203, 210, 307, 311, 324, 338; KDY – 253; HG – 352, 406, 425; G – 14, 23, 155)

Göğüs germek

“Biz nice sıkıntıya göğüs germişiz.” (BD - 151)

Ayr. bk. (AÇM – 40)

Gönlü kaynamak

“Fakat biliyor musun gönlüm kaydadı bu veledede.” (TBG - 50)

Gönlünden geçirmek

“Kim varmak istemez? Kim gönlünden geçirmez böyle birini.” (BD - 107)

Gönlünden kopmak

“Kimin gönlünden ne koparsa...” (AB - 379)

Gönlünü almak

“Neden sonra Nizam Dede oğlunun gönlünü almak istedi.” (HG - 29)

Ayr. bk. (BD – 23; AB – 238; AKT – 78; KDY- 66; HG – 26, 330; Z - 74)

Gönlünü dökmek

“Önce kâğıtlara içimizi, gönlümüzü dök.” (EÖ - 180)

Gönlünü yapmak

“Rüstem Hoca'nın da gönlünü yaparız, sen hiç üzülme.” (HG - 138)

Ayr. bk. (HG - 129)

Gönül eğlendirmek

“Sonra da arabasıyla yola düştüğünde ‘babacım, yengeciğim’ diyerek o çevrenin kadınlarını arabasına alıp sözde yardım amaçlı üç beş laf edip gönül eğlendirdiğini de bilmeyen yoktu.” (GR - 40)

Gönül vermek

“Hamza Batur "Yoksa Arslan Bey Halime'ye gönül vermişti de, kederinden mi ortaldardan çekildi?" diye kuruntu ediyordu.” (HG - 149)

Ayr. bk. (BD – 227; AB – 162, 173; BD – 62; HG – 122)

Gönülden kopmak

“Cömert diye bilinen Altın Hanım'ın gönlünden bu mu kopacaktı?” (HG - 27)

Gönlü çekmek

“O da seçemediyse, senin gönlünün çekeceği bir kızı gayrı mumla arayacağız.” (BD - 62)

Göz açtırmamak

“Kızdıklarımız, sonradan acıdıklarımız haline gelmiş, halka metelik vermeyen halk babaları olmuş, halka göz açtırmayanlar, kulağından tutulup uzak adalara sürülmüş, uzak adalarda yargılanmıştı.” (AKT - 87 - 88)

Ayr. bk. (BD - 195)

Göz almak

“Elmas küpeler parıldayıp göz aldı.” (BD - 204)

Göz ardı etmek

“Gerçekten Özal'ın önüne sırasıyla konan her tabağı geri çevirmeyecek denli şaşılasi iştahlılığı göz ardı edilemezdi.” (GR - 54)

Ayr. bk. (KDY - 43)

Göz atmak

“Buraya geldiğinde giriş katının salona geçen sofasındaki iki tabloya her zaman imrenerek göz atardı Ferda.” (AKT - 117)

Ayr. bk. (AKT- 13, 88; G – 75, 108, 157; BD – 17, 53, 224; GR – 11, 77, 186; TBG – 45; KDY – 172; OK – 9; AB – 53, 438; HG – 67, 117, 127, 131, 211; Ç – 30, 45; AÇM – 86, 136; Z – 89, 150)

Gözdağı vermek

“CHP’li olmayanlara gözdağı vermek için mi?” (KDY - 108)

Göz dikmek

“Toprağıma başkaları göz dikmişse, al başına çal o evi.” (HG - 307)

Ayr. bk. (HG – 413; BD – 50, 73)

Göz gezdirmek

“Cavit Bey kerpiç duvarlara, kırık pencerelere, o eğreti sobaya duvara asılı N. Kemal’in, Mehmet Akif’in resimlerine göz gezdirdi.” (AB - 359)

Ayr. bk. (AB – 345; HG – 48, 298; AKT – 104; BD – 155; DZ – 201; TBG – 157; KDY - 149, 171; Ç – 236; AÇM – 95; Z – 24, 222)

Göz hapsine almak

“Bu da Selime’nin evini sık sık göz hapsinde tutmasıyla mümkün olabilirdi.” (GR - 190)

Göz koymak

“Galiba sen göz koymuştun ona?” (Ç - 196)

Ayr. bk. (BD – 227; HG – 94, 138, 300)

Göz kulak olmak

“Malına, hayvanına Cebbar göz kulak olur, dedi.” (HG - 367)

Ayr. bk. (BD – 28; GR – 234, 254; G – 123, 156, 163; AB – 246, 303)

Göz nuru

“Halıları da taşıyalım onbaşım. Onlar da göz nuru... Sonra pekmez küplerini de.” (AB - 127)

Ayr. bk. 127

Göz önünde bulunmak

“Elbet disiplin kuruluna çıkanların durumları not değerlendirmelerinde göz önünde bulundurulur.” (Ç - 217)

Göz önünde tutmak

“Oysa babası kanunları kuralları her zaman göz önünde tutan biriydi.” (Ç - 132)

Göz önüne getirmek

“İzzet'i bir çırpıda gözü önüne getirir, öyle değil mi?” (AB - 340)

Göz ucuyla bakmak

“İlk mısraları yazdıktan sonra göz ucuyla baktım, yüzünün bulutlarının dağıldığını gördüm.” (DZ - 79)

Ayr. bk. (KDY – 189; Ç – 47; OK – 80; Z - 67)

Göz yummak

“Memleketin elden çıkmasına göz yuman, benim kardeşim değildir.” (BD – 131)

Ayr. bk. (BD – 40,145; DZ – 117; Ç – 108, 110)

Gözden çıkarmak

“Ama ordu için lâzımsa onu da gözden çıkarırız.” (AB - 301)

Gözden düşmek

“Daha ilk günden uyursam gözden çabuk düşerim.” (G - 123)

Ayr. bk. (AKT – 157; Z - 179)

Gözden geçirmek

“Nizam Dede, olan biteni şehirden gelenlere soruyor, bazen de Bahçesaray'a, Akmescit'e uzanıp ortalığı gözden geçiriyordu.” (HG - 196)

Ayr. bk. (AKT – 124, 127, 175; HG – 201, 330; Ç – 168; GR – 24, 143, 157; KDY – 193; BD – 191; AB – 139, 337; Z - 13)

Gözden kaçmamak

“Tabii Asaf'ın bitmekte olan sigarasıyla yeni bir sigara ateşlemesi de gözden kaçmamıştı.” (KDY – 46)

Gözden kaybolmak

“Esra yürüdü; araba yola çıkıp gözden kayboluncaya kadar arkalarından baktı.” (Ç - 85)

Ayr. bk. (Ç – 67, 276; AÇM - 161)

Göze almak

“Çünkü o bu yurt için savaşmayı, hapse girmeyi, ölmeyi, gurbette yaşamayı, aşsız işsiz kalmayı göze alanlardandı.” (AKT - 62)

Ayr. bk. (DZ – 9, 175; HG – 23; BD – 41, 126, 137, 140, 224; GR – 36, 90, 226, 235; KDY – 18, 132, 177; AB – 311; GKUÖ – 118; Ç – 26, 55; G – 90, Z - 100)

Göze batmak

“Belki de vatani hakkındaki bilgisi bir tarafa itilip, bilmedikleri göze batacak, bu yüzden bir suçlu psikolojisi içinde dolaşacaktı...” (Ç - 163)

Ayr. bk. (GR – 162; KDY – 44)

Göze çarpmak

“Sabahın dinlenmiş aydınlığında kasaba meydanında İstanbul'a gidecek yolcuların telaşı göze çarpıyordu.” (G - 25)

Ayr. bk. (DZ – 10; KDY – 104; AB – 358; AÇM - 172)

Göze girmek

“Hem onun gözüne girmek için özel çabalarım niye olsun?” (GR - 120)

Ayr. bk. 38

Gözleri dolu dolu olmak

“Güldü ama gözleri dolu doluydu.” (G - 22)

Gözleri dolmak

“Ömer'in gözleri doldu.” (BD – 126, 229)

Gözleri fal taşı gibi açılmak

“Halime'nin gözleri fal taşı gibi açıldı.” (HG - 123)

Gözü arkada kalmak

“Ben uzakta olsam, gözüm arkada kalmaz.” (BD - 115)

Ayr. bk. (AB – 99; G – 45)

Gözü dönmek

“Gözü dönmüş kalabalıklar sevgiden şaşırıldılar.” (KDY - 40)

Ayr. bk. (BD – 198; HG - 337)

Gözü gönlü açılmak

“Gözü gönlü onlarla da açılır, lakin beyazın deniz köpüğünce yahut dağ doruklarının el değmemiş karlarınca aklı, yüreğine bir başka sokuluyor...”

(AÇM – 69)

Gözü ilişmek

“Selim'in gözleri Mülazım Refik'e ilişiyordu.” (AB - 269)

Gözü kalmamak

“Hem Kadir öleli bağda bahçede gözüm kalmadı.” (G - 16)

Gözü keskin

“Gözün keskin, kulağın delik, akıl desen o da herkesten evvel sana verilmiş.”
(HG - 118)

Gözü pek

“Dürüst ve gözü pektir.” (BD - 63)

Ayr. bk. (GR - 85)

Gözleri takılmak

“Hep aynı yere takılıyor gözleri.” (Z – 167)

Gözü tok

“Gözü tok, gözü pek biri.” (GR - 85)

Ayr. bk. (Z – 182)

Gözü tutmak

“Gözümüz tutarsa kalırsın.” (G - 40)

Gözü tutmamak

“Bu Tahir'i gözüm tutmazdı öteden beri.” (RA - 87)

Gözün aydın

“Kız Esmâ gözün aydın.” (AB - 424)

Gözünde büyüme

“Babası yine büyümüşü gözünde.” (AB - 35)

Gözünde tutmek

"Ankara gözümde tütüyor' diyordu." (DZ - 182)

Ayr. bk. (BD – 109; G – 143; AÇM – 51; Z - 219)

Gözünden kaçmamak

"Kap kacak ortalığa saçılmış, evin sefil görünüşü, isi, karanlığı emmisinin gözünden kaçmamıştı." (HG - 67)

Ayr. bk. (AKT – 142; HG – 206, 325)

Gözünden okumak

"Ben seni bilirim. Gözünden okurum içini." (AB – 225)

Gözüne çarpmak

"İskeleyle vardığımızda vapur uzaklaşmaktaydı. Sonra bir sandal gözüme çarptı." (DZ - 81)

Gözüne fer gelmek

"Sobanın gözüne feri gelir harlardı." (KDY - 38)

Gözüne kestirmek

"Şimdi o ve diğerleri, gözüne kestirdikleri eşyayı sırtlayıp kamyonlara dolduruyorlardı." (AB - 253)

Ayr. bk. (KDY - 177)

Gözünü ayırmamak

"Babasının yanına oturup gözlerini ondan ayırmadı." (Ç - 131)

Ayr. bk. (HG - 272)

Gözünü dört açmak

"Gözünüzü dört açın, dedi." (AB - 357)

Gözünü korkutmak

“O iblis, sizin gözünüzü iyice korkutmuş olmalı.” (HG - 299)

Ayr. bk. (Z – 155)

Gözünü uyku tutmamak

“O gece gözünü uyku tutmadı, ‘Sonunda yollara düşeceğiz demek...’ (BD - 200)

Gözünün içine bakmak

“Oradakiler ne söyleyecek diye gözünün içine bakıyorlardı.” (HG - 167)

Gözünün yaşına bakmamak

“Çünkü Ali Bey, onun gözünün yaşına bakmazdı.” (BD - 73)

Gün görmek

“Dedeydi, güngörmüştü çünkü içi dışı insan doluydu.” (G - 113)

Gün ola devran döne

“Eh... Gün ola, devran döne, dedi Osman.” (AB - 154)

Günahını almak

“Ne olduğunu bilmeyiz görmedik, günahını almalıyım ama bir kere adı çalkalandı.” (RA - 87)

Haber salmak

“Dört bir yana haber salındı.” (BD - 171)

Haddini bildirmek

“Köylüler Arslan Bey'e dua edip duruyorlardı. ‘Ecdadın gibi moskofa haddini bildirdin. Hay yaşa Aslan Bey!’ diyorlardı.” (HG - 415)

Ayr. bk. (AB – 111)

Hak etmek

“Hak ettiniz bunu!” (AB - 219)

Hak ile yeksan olmak

“Yere çaldım, hak ile yeksan ettim Azer'e inat.” (BBK - 13)

Hakkı geçmek

“Konakta Fıtnat Hanım'ın, Aziz Bey'in ekmeğini yedik. Bize hakları geçti.” (AB - 311)

Hakkından gelmek

“Eşkiyanın da düşmanın da hakkından gelir.” (AB - 125)

Ayr. bk. (AB – 201, 363)

Hangi dağda kurt öldü

“Paşamızın hangi dağlarda kurt öldü misali bu partiyle koalisyonu kabul etmesi.” (DZ - 21)

Hanyayı Konya'yı anlamak

“Dediğin gibi Müftü Hoca, Trikopis mirikopis yakında anlar Hanya'yı Konya'yı.” (AB - 305)

Haraç mezat satmak

“Bu Yuf, kıyım kıyım kıydığımız, kıyım makinalarından geçirdiğiniz gençlerin, haraç mezat sattığımız vatanın, dibine darı ektiğiniz devlet hazinesinin hapislere tıktığımız, kalemlerini kırdığımız basının, imha etmeye çalıştığımız ordunun, falakaya çektiğiniz ilim adamlarının, çiğnediğiniz anayasanın bana verdiği haktan güç alıyor.” (KDY - 107)

Ay. Bk. (KDY - 113)

Hasret çekmek

“Hep böyle hasret çekeceğiz. Biri gider, biri gelir’ diye söylendi.” (BD - 28)
Ayr. bk. (RA – 146; G – 92; BESS - 8)

Hasret duymak

“Bilirim ki, oğluna hasret duyarsın, o yüzden evi bırakıp yollara düşer oldun.”
(BD – 102, 103)

Hasret düşmek

“İçine bir hasret düştü.” (BD - 53)

Hasret kalmak

“Murat Ağabey, ‘Esra Sultan'ın yemeklerine hasret kalmıştık’ diyordu.” (Ç -
127)
Ayr. bk. (AB – 240, 386, 440; Ç - 156)

Hastaya çorba sormak

“Zarife Hanım kahve soruldu mu ‘Hastaya çorba mı soruyorsun’ derdi.” (GKUÖ - 11)

Haşır neşir olmak

“Okul dönüşlerinde çarşı sokağının bulvara ulaşan köşesindeki simitçi, kasketi gözlerine inik, bulvarın kırağında rüzgârlarla haşır neşir beklerdi.” (KDY -
37)

Ayr. bk. (AB - 337)

Hayal kırıklığı

“Onun için seçim günü akşamına doğru burnunuz düşer ve hayal kırıklığınız üç boyutlu olur.” (KDY - 242)

Hesap sormak

“Kuralları hiçe sayan bi yapısı olduğunu, Kaya Bey'in de ‘Feridun'u içeriye neden aldı?’ gibisinden hesap soracak yaradılıştta olmadığını biliyordu.” (KDY -124)

Hinoğlu hin

“Lokantamızı da çekmişim içinde Evrim'in hinoğlu hin hayali olsa da ...” (GR - 237)

Ayr. bk. (GR – 144)

Hoşbeş etmek

“Üniversitelerdekiler twisti iyi becermek, ders defterlerine şiir karalamak, Beyoğlu sinemalarında gün öldürmek, el şakalarıyla hoş beş etmek dışında bir işe yaramıyorlardı...” (DZ - 22)

Ayr. bk. (AB - 309)

Huyu suyu değişmek

“Kadın düşünüyordu. Kızın huyu suyu değişir miydi acaba?” (G - 40)

Huyuna suyuna gitmek

“Fitnat Hanım'ın huyuna suyuna gidildi mi, ondan iyisi bulunmaz.” (AB - 49)

Ayr. bk. (TBG - 259)

Huyunu suyunu beğenmemek

“Biriyle nişanlanmıştı. Lâkin adamın huyunu suyunu beğenmemişti. Nikâhtan vazgeçilmiş.” (BD - 81)

Huyunu suyunu bilmemek

“Hemen gönderen kim? Huyunu suyunu bilmediğim birinin yanına verir miyim seni?” (G - 18)

Ayr. bk. (Z – 22)

İç çekmek

“İşte bu ihtiyarlar da bereketi gitmiş, verimi azalmış kum yüzlü küskün topraklara bakıp iç çekerlerdi.” (G -7)

Ayr. bk. (BD – 14, 72; Ç – 261; HG - 276)

İç geçirmek

“İnsan duyarlılığıyla iç geçirir, titrerdi.” (GKUÖ - 30)

Ayr. bk. (AÇM – 115)

İçi cız etmek

“İçi cız edivermişti.” (HG - 66)

İçi dar

“Yok yok... Dar dar. İçim dar...” (AB - 350)

İçi daralmak

“İçi daralıyordu. Kötü bir şeyler olacağı içine doğuyordu.” (AB - 391)

Ayr. bk. (AB – 40; HG - 404)

İçi dışı bir

“İyiymi benim kardeşim. Pırıl pırıl... İçi dışı bir...” (AB - 337)

İçi ezilmek

“Besmele çekip, içi ezilerek, ilk toplamağa girişti.” (EÖ - 92)

İçi geçmek

“Gayrı bunların içi geçmiş.” (AB - 245)

İçi içine sığmamak

“Yeniden yola düştüğünde Yusufun içi içine sığmıyordu.” (AB - 341)

Ayr. bk. (BD – 31, 32, 57, 54, 58)

İçi içini yemek

“Oğulcuğumu görmeden, şuracıklarda ölür giderim diye içim içimi yemektir.” (BD - 224)

Ayr. bk. (AB – 140; HG – 148)

İçi kalkmak

“Bir de kan görmeye dayanamaz. İçi kalkıyor.” (AÇM – 40)

İçi kan ağlamak

“Benim içirim kan ağlamaktadır. Yeter gayrı!” (BD - 50)

İçi kararmak

“Sabah akşam karşında şu iki kocamış insanı görmekten için karamış.” (HG - 391)

İçi rahat etmemek

“İçi rahat etmez.” (BD - 176)

İçi sızlamak

“Sonra içi sızlayarak İzzet'i düşünüyordu.” (AB - 338)

Ayr. bk. 301

İçi titremek

“Birkaç gün önce bir leylek sürüsünün ağır ve biraz da sersemlemiş görüntüleriyle geçtiğini görünce her yaz sonu olduğu gibi içi titremiştii Süsen'in.” (GR – 225)

İçi yanmak

“Bazı içim yanar, Girit aklıma düşer.” (BD - 52)

Ayr. bk. (AB - 304)

İçinden gelmek

“İçimden geliyor...” (Ç - 68)

İçinden gelmemek

“İçimden gelmiyor...” (AB - 32)

İçine atmak

“O da bütün hafta bir şeyleri içine atmıştır.” (Ç - 204)

Ayr. bk. (Ç – 189; Z - 13)

İçine dert olmak

“İçime dert oturdu.” (OK - 48)

Ayr. bk. (Z – 25)

İçine doğmak

“Kötü şeyler olacağı içine doğuyordu.” (AB - 391)

Ayr. bk. (Ç - 44)

İçine işlemek

“Soğuk, nemle birlikte işliyordu içine.” (AB - 207)

İçine kapanmak

“Denize açıldığında ev kaç gün sessizleşir, içine kapanırdı.” (RA - 83)

Ayr. bk. (AB -73, 92)

İçine kor düşmek

“Gönüllü yazılacağım’ dediğinde içime bir kor düşmüştü.” (AB – 332)

İçine kurt düşmek

“Benim Ethem'le Naci Dersaadet'te ne yapmaktadırlar acep? Şimdi içime bir kurt düştü.” (BD - 51)

Ayr. bk. (EÖ – 156; Z – 11, 15; HG - 39)

Sevinç Çokum bu deyimini Zor adlı romanında karnına kurt düşmek şeklinde kullanmıştır: “Karnımıza kurt düşer, sebepli sebepsiz ağlarız.” (Z – 8, 11)

İçine su serpmek

“Hoş söyledin. İçimize su serptin. Lâkin dudağın kurudu. İçiver şundan...” (AB - 390)

Ayr. bk 176, 390

İçini çekmek

“Onu ardından Hüseyin, ‘Elvurup yareme incitme tabib’ diye başlayınca anası içini çekti.” (EÖ - 213)

Ayr. bk. (HG – 62, 391; Ç – 124; AB – 110, 139, 275, 353, 374; BD – 76; Z – 13)

İçini dökmek

"Ne bileyim işte, içini dökeceğin, dertleşeceğin, kahrını çekecek birini ararsın." (G - 92)

Ayr. bk. (Ç – 134; BD – 114; GR – 107; TBG – 218; HG –117, 134, 367; AB – 259; BESS – 127)

İçini karartmak

“Susun! dedi. Ağamın içini iyiden iyiye kararttınız.” (HG – 237)

İçini okumak

“Doğrusu adamın içini okuyordu karısı Neyyire.” (AÇM – 129)

İçli dışlı olmak

“Sulhi'nin Çamlıca'yla içli dışlılığı çocukluğu kadar eski.” (Ç-194)

İçten pazarlıklı

“Giray Can, yere bakan yürek yakan biridir. Biraz içten pazarlıklıdır.” (HG – 130)

İğne atsan yere düşmez

“Ziyaret günleri iğne atsan yere düşmezmiş ve insanlar ellerinde çiçek demetleriyle kolonyalarla hastaları görmeğe gelirlermiş.” (G - 13)

İki çift söz etmek

“İki çift söz etmeğe gelmişim.” (BD - 136)

Ayr. bk. (BD - 44)

İki eli yakasında olmak

“Yoksa iki elim yakanızdadır!” (AB - 184)

İki yakası bir araya gelmemek

“Bu milletin zaten nicedir iki yakası bir araya gelmedi. Bundan sonra yüzü gülsün biraz...” (AB - 412)

İkide bir

“Çıngıraklı bahçe kapısından girince tavukların sağa sola kaçışmaları, Adviye Hanım'ın onu yürekten coşkunca karşılayışı, aç olup olmadığını soruşu, köpüklü ayranlar getirişi, küçük Zeynep'in ikide bir ders görülen odaya girmek isteyişi, engelleyince ağlaması, sonra dayanamayıp bir köşeye oturtulması, bütün bunlar hoşuna gidiyordu.” (BD - 27)

İlk göz ağrısı

“İkide bir ah edip, ilk göz ağrısını arar.” (HG - 383)

Ayr. bk. (RA – 44, 47)

İn cin top oynuyor

“Onu bu dağlarda, bu in cin top oynayan ormanlarda bırakamazdı.” (AB - 347)

İpe sapa gelmez

“Onun dangıl dungulluğu ile bunun Amerikanvari kaba sabalığı, kolej alışkanlığı ipe sapa gelmez gülmeleri aynı kapıya çıkmıyor mu?” (KDY - 47)

İple çekmek

“Evet, birbirinizin çıkarlarıyla bütünleşmiş olarak akşamı iple çekiyor, birbirinizden bunalıyor ama birbirinize muhtaçlığınızı bilerek asla kopamıyor, sular kararmağa yüz tuttuğunda hemence sofraya hazırlığına giriyor, yemekler ısınana kadar kuruyemiş tabağı ve birer kadeh rakının kıyısında kendinizi bulmağa çalışıyordunuz.” (GKUÖ - 35)

Ayr. bk. (Ç - 13)

İpsiz sapsız

“Benim oraya gidişim de ipsiz sapsız genç cesaretimden kaynaklanmıyor mu?” (DZ - 21)

İş başa düşmek

“İş başa düştü mü, sen o zaman gör bunları...” (HG - 237)

Ayr. bk. (AB - 354)

İş görmek

“Hizmet edelim, iş görelim.” (BD - 225)

İş işten geçmek

“Yıkayıp kefenlendi mi iş işten geçer, bir daha göremezsin.” (HG - 347)

Ayr. bk. (RA – 94; BD – 252)

İşi yokuşa sürmek

“Babamı bilmez misin Gülsüm Ana, dedi. Uysaldır. Bir işi yokuşa sürmez.” (BD - 108)

İşin altından kalkmak

“Biz destek olursak, onlar da bu işin altından kalkarlar.” (AB - 45)

İşin içinden çıkmak

“Sağda solda ‘Didon, didon!’ diye bağırdıklarından bizim ehali bunlara didon diye isim takıp işin içinden çıkmış.” (HG - 312)

İşin ucundan tutmak

“Hani biri gelse, yarım ağızla buyur edip yine işlerine koyulurlar, gelen bir iskemle çekip oturmayı dener, sonra bakar ki herkes çalışıyor, o da işin ucundan tutmaya gönüllendir.” (GKUÖ - 116)

İşine gelmemek

“Bu cevap Fıtnat Hanım'ın işine gelmemiştir.” (AB - 297)

Ayr. bk. (KDY – 151, 160; Z - 171)

Kabuğuna çekilmek

“Çoktandır kabuğuna çekilmiş gibi görünen Müdafa-yı Hukuk Cemiyeti'nin tozlu pencereleri aydınlanmış, bahçe duvarı, yeni kireç boyasıyla belirmiş, gireni çıkanı çoğalmıştı.” (AB - 57)

Kaderine küsmek

"Evde kaldım demektir. Ne yapalım, kaderine küs..." (AB - 138)

Kafa dinlemek

“Canımı sıkıyor, dedi çocuk. Kafamı dinlemek istiyorum biraz.” (Z – 123)

Kafa tutmak

“Yarın öbür gün onlara kafa tutmağa kalkar mı?” (OK - 54)

Ayr. bk. (HG – 46; AB – 111, 115)

Kafası karışmak

“Gene kafası karıştı.” (AB - 83)

Kafası şişmek

“Kafam şişti. Bize göre bir şey çalsınlar.” (Z – 149)

Kafasına koymak

“M. Kemal Paşa, memleketi kurtarmayı kafasına iyice koymuş.” (AB - 363)

Ayr. bk. (Ç - 135)

Kâğıda dökmek

“Bir gece mutfağın saat yirmi üçten sonra ona yasak olan ışığını kullanıp, bütün o kafasından geçenleri kâğıtlara dökmek istedi.” (GKUÖ - 13)

Kalbini kırmak

“Hadi çekil de kalbini kırmayayım.” (HG - 333)

Kalburüstü

“Ne zamana kadar süreceği belli olmayan bol keseden yaşayışının bu defa daha kalburüstü bir caddeye taşımıştı: Teşvikiye'ye.” (Ç - 274)

Kaleyi içinden feth etmek

“Atalarımızın ‘kale içinden alınır’ sözü kadar büyük söz söylenmemiştir, evet, dünyada bu kadar sağlam, bu kadar şaşmaz bir düstur yoktur.” (AB – 174)

Kalp kırmak

“Yoksa kalplerini mi kırdık, gönüllerini mi incittik?” (HG - 24)

Kan dökme

“Hani bir gece adamlar (oğulları) kavgayı ilerletip bellerindeki tabancalara el atmışlardı; gelinler çığırırken, az kala kan dökülecekken Hacı anne, "Aman kızanlarım!" demişti.” (GKUÖ - 58)

Ayr. bk. (BD – 47)

Kan ter içinde kalmak

“Aşağıda yine cumartesi pazarı kuruluyor; gidip gelen birileri var arabalarıyla, kan ter içinde dönüyorlar şapkaları, sepetleriyle.” (AKT - 48)

Ayr. bk. (HG – 21, 141, 194, 417)

Kan tutmak

“Selim’i kan tutar gibi oluyor.” (AB - 208)

Ayr. bk. (AB - 267; Z – 179)

Kana bulamak

“Yunan önce taarruz ediyor, sonra çekiliyor, çekilirken, köyleri kana buluyordu.” (AB - 271)

Kanı çekilmek

“Feridun babasının estirdiği zemheri fırtınasında kanı çekilmiş, buruşmuş yüzler görüyordu.” (KDY - 159)

Ayr. bk. (EÖ – 11; AB – 117)

Kanı kaynamak

“Kanı kaynayan bu taze gelin için yazıklandığı, kederlendiği olurdu.” (RA - 69)

Ayr. bk. (Ç – 155; GR – 92; HG – 354, 398, 402; G – 40)

Kanına girmek

“Demiş ki, ‘Bu televizyonu kahveye koyacağım kazancım, artacak emme, milletin de kanına gireceğim.” (RA - 94)

Kapısına dayanmak

“İşte o günlerde Ufuk'un ufak tefek yumru rençber babası, öğretmenin kapısına dayandı.” (RA - 100)

Kara haber

“Bize kara haber söyleme aman!” (BD - 236)

Ayr. bk. (AB - 340)

Kara kara düşünmek

“Beylerin beyi, konaklar sahibi, fakirin babası, tasalı, yüreği sızılı Ali Bey! Gönderdin bir tek oğlunu cephelere demek, şimdi al başını ellerinin arasına, kara kara düşün.” (BD - 174)

Ayr. bk.(EÖ – 160, 173)

Karşısına dikilmek

“Bütün o yeni çizgiler geride kalır, köy bir iki televizyon anteni dışında asırlar önceki görünüşüyle insanın karşısına dikilirdi.” (OK - 67)

Kaşla göz arası

“Şerife Ana'nın oğlu Kâzım kasabanın yegâne pastanesinden kaşla göz arasında alıverdiği kuru pasta paketini Ayşenaz'ın eline tutuşturdu.” (G - 26)

Ayr. bk. (BESS - 165)

Kefeni yırtmak

“Hadi, hadi kefeni yırttım dedim.” (OK - 41)

Kemikleri sızlamak

“Yoksa Gündüz Bey’in kemikleri sızlar.” (AB – 255)

Kendi kuyusunu kazmak

“DP'nin izinden gitmesi kendi kuyusunu kazması demektir.” (KDY - 242)

Kendi yağıyla kavrulmak

“Buradan ayrılmasaydı, burada kendi yağıyla kavrulmak denen bir hayat şeklini benimseseydi o gereksiz evliliği yapmayacak ve şimdi o pişmanlığı duymayacaktı belki...” (RA - 150)

Kendine gelmek

“Senin sesinle kendilerine geldiler.” (AB - 409)

Ayr. bk. (AB – 80, 135)

Kendine yedirememek

“O, Giray'ın evinde oturmayı kendine yediremezdi.” (HG - 397)

Ayr. bk. (OK - 48)

Kendini bulmak,

“Söğüt kendini bulmuş, canlanmıştı.” (AB - 81)

Kendini dar atmak

“Fakülteden dışarıya dar atardım kendimi.” (Z – 205)

Kendini kaptırmak

“Kaptırmışım kendimi.” (AB - 427)

Kendini kaybetmek

“Haberini aldığımda kendini kaybetmişim, ondan sonra sık sık bayılıyordum.”(AÇM – 8)

Keyfi gelmek

“Çocuğun keyfi yerine geldi.” (HG - 17)

Keyfi kaçmak

“Bahtlı Beyin adını duyunca Altın Hanım'ın iyice keyfi kaçtı.” (HG - 378)

Ayr. bk. (AB – 66, 380; HG – 35, 52, 412)

Kıl payı fark

“Bir kısmı Başvekil'in kurtulmasını şanslı oluşuna bağlarken Binbaşı Kaya Bey ve Gazeteci Asaf ilerde geçeceği çetin ama çok çetin sınav dolayısıyla, onun ölümden kıl payı kurtulduğunu ileriye sürüyordu.” (KDY - 40)

Kırıp geçirmek

“Tifüs, tifo, sıtma, dizanteri ortalığı kırıp geçiriyor.” (AB - 373)

Ayr. bk. (BD - 49)

Kime niyet kime kısmet

“Kızın eline ayağına kına yakarken, içinden ‘Kime niyet kime kısmet...’ diyordu.” (HG - 149)

Kol gezmek

“Bencilliğinin yüreğinin açık denizinde kol gezdiğini yine akli haber veriyordu ona.” (TBG - 112)

Ayr. bk. (AB - 340)

Kol kanat germek

“Selim, şimdi tam arkalarında soluğu ateşten bir Basri Baba'nın onlara kol kanat gerdiğini düşünüyordu.” (AB - 327)

Ayr. bk. (G - 58)

Kol kanat olmak

“Çok kimseye kol kanat olmuştur.” (GR - 85)

Ayr. bk. (KDY - 181)

Kolaçan etmek

“Müftü boynunu uzatıp avluyu kolaçan ettikten sonra -İşinden alıkoymayalım Şemsi Efendi? dedi.” (AB - 303)

Kolu kanadı kırılmak

“Babası hastalanınca kolları kanatları kırılıvermişti.” (G - 15)

Ayr. bk. (BD - 200)

Kor düşmek

"Gönüllü yazılacağım' dediğinde içime bir kor düşmüştü." (AB - 332)

Korktuğu başına gelmek

“Korktuğu başına gelmişti.” (HG - 336)

Ayr. Bk. (AÇM – 1)

Korku belası

“Ne yapalım. Korku belası.” (KDY – 129)

Kozunu paylaşmak

“Haydi yiğitler, varın, kozunuzu paylaşın!” (HG - 81)

Kulağı delik

“Gözün keskin, kulağın delik, akıl desen o da herkesten evvel sana verilmiş.”
(HG - 118)

Kulağına gitmek

"Hikmetli hikmetli konuştuğundan bunlar Leylâkî ve adamlarının kulağına gitmiş olmalı' diye düşündü." (AKT - 98)

Kulak kesilmek

"Yetmiş sekizlik plağın çalına çalına aşınmış pürüzlü sesine o sırada yatmağa hazırlananlar, kulak kesilmişlerdi zahir, civardaki evlerin sönük pencereleri aydınlanmış, arka bahçelerde sesler belirmişti." (KDY - 213)

Kulak misafiri olmak

"Yağız Gür bu son konuşmaya kulak misafiri olmuştu." (GR - 102)

Kulak tıkamak

"Lâkin ağabeyin bu inceliklere kulaklarını tıkayıp büyüdü." (Z - 89)

Kulak vermek / vermemek

"Bazı sabahlar onların seslenişlerine kulak verdiğinde gerçekten bu çağrının Üsküdar'a olduğuna inanıyordu." (Ç - 151)

Ayr. bk. (AKT- 67, 253; HG – 89, 128, 204, 329, 380, 400; BD – 40, 137, 192, 207; GR – 93, 106; TBG – 79; BBK – 40; KDY – 76, 100; Ç – 10, 23, 24, 72, 100, 110, AB – 142; EÖ – 192; Z – 88, 131)

Kulakların pası gitmek

"Hadi Hafız, kulağımızın pası gitsin, söyle!" (AB - 276)

Kulaktan dolma

"Kulaktan dolma bilgilerle hareket etmek kadar, kendi bildiklerinin kesin doğrular olduğuna inanmak da yanlıştı." (Ç - 33)

Kurban etmek

"Bakalım daha kaç evladımızı kurban edeceğiz?" (AB - 291)

Kurban olmak

“A benim zambak gibi beyaz kızım, elâ gözüne kurban olduğum.” (BD - 153)
Ayr. bk. (DZ – 19; TBG – 15, 153; RA – 68; AB – 215; G – 38; Z - 59)

Kuş uçmaz kervan geçmez

“Kuş uçmaz, kervan geçmez desen, yeridir.” (AB - 320)
Ayr. bk. (DZ - 7)

Kuş uçurtmamak

“Kuş uçurtmayacaksınız burda! diye ilâve etti.” (AB - 312)

Küçük düşmek

“Küçük düştüm, engel olma.” (BD - 246)

Küplere binmek

“Nikolay'ın çılgına dönüp, küplere bindiğini de...” (HG - 126)

Laf altında kalmamak

“Ha, bir de çenesi kuvvetli, laf altında kalmaz, hazır cevap birileri...” (DZ - 12)

Laf atmak

“Ayazlı bir gündü ama o ceketini omuzlarına atmış, yakasında pembe bir ada karanfili, ayakkabılarının topuklarına basmış birilerine laf atup yüksekten gülerek güvenli güvenli yanından geçti.” (GR - 86)

Laf etmek

“Sofrada Emircan'la bir iki laf eder, işte o kadar.” (HG - 125)

Laf işitmek

“Bakarsın laf işitiriz.” (AB - 310)

Lafa tutmak

“Şirin'i lâfa tutup duruyordu.” (HG - 127)

Malum olmak

“Sana malum olmuş demek ki.” (AB - 406)

Metelik vermemek

“Kızdıklarımız, sonradan acıdıklarımız haline gelmiş, halka metelik vermeyen halk babaları olmuş, halka göz açtırmayanlar, kulağından tutulup uzak adalara sürülmüş, uzak adalarda yargılanmıştı.” (AKT – 87, 88)

Ayr. bk. (AB - 427)

Meydan okumak

“Anlayacağına adama meydan okumuş.” (HG - 160)

Mumla aramak

“O da seçemediyse, senin gönlünün çekeceği bir kız gayrı mumla arayacağız.” (BD - 62)

Mürekkep yalamak

“Aynı zamanda iyi mürekkep yalamışa benzer. Babıali'de az gezinmemiş belli ki.” (GKUÖ - 15)

Ayr. bk. (BD - 8)

Nabza göre şerbet vermek

“Bak oğlum, benden sana nasihat, herkesin nabzına göre şerbet verecen.” (EÖ - 213)

Nam salmak

“Şimdi çoğu yıkılmış seralarda istediği kadar karanfil, kuzgun kılıncı, yazpatı, bahçegüzeli yetişsin, ortancalar, mavileri, morlarıyla en fazla buralarda nam salmış.” (AKT - 279)

Ne oldum delisi olmak

“Şaşırırız yolumuzu ne oldum delisi oluruz.” (AB - 412)

Nefes almak

“Açılın şöyle bir nefes alsın.” (HG - 263)

Nuh der peygamber demez

“Rıfat, Cevat Beylerde kalmayı istedi sözümüzü ağzımıza tıktı, Nuh deyip peygamber demedi.” (BD - 167)

Ayr. bk. (HG - 379)

Ocağı sönmek

“Ocağım söneli böyle oldum.” (AB - 140)

Ocağı tütme

“Hayır, analık edemedim sana. Edebilseydim şimdi ocağın bir güzelce tüterdi.” (G - 158)

Ayr. bk. (AB - 184)

Ok yaydan çıkmak

“Ok yaydan çıktı, bir şeyler rayından çıktı İcenaz.” (KDY - 266)

Ayr. bk. (KDY - 161)

Omuz silmek

“Kadın omuz silkti.” (BD - 211)

Ayr. bk. (BD - 237)

Omuz vermek

“Bundan maksat, insanların birbirine omuz vermeleridir.” (HG - 76)

Ortada kalmak

“Fitnat Hanım olmasa, aç açık ortada kalırız.” (AB - 311)

Ortalığı ayağa kaldırmak

“Necati ortalığın ayağa kalkmasından pek de memnun olmamış görünüyordu.” (G - 24)

Ortalık karışmak

“Adım başı biri peydah olup, ortalığı karıştırıyor.” (AB - 143)

Ortaya dökmek

“Öyle ortalığa dökmezsın.” (AB - 144)

Ödü patlamak

“Şöyle bir iyice vuralım da, Yunanın ödünü patlattıralım...” (AB - 76)

Ölenle ölünmek

“Ölenle ölünmek Arslan Bey.” (HG - 69)

Ölümü göze almak

“Ölümü çoktan göze aldım.” (BD - 131)

Ölüp ölüp dirilmek

“Kurtuldu ama biz de ölüp ölüp dirildik.” (Ç - 122)

Ömür tüketmek

“Ömrünü askerde tüketeceksın.” (AB - 314)

Ön ayak olmak

“Birilerinin topluma ön ayak olması gerekir.” (Ç - 127)

Özenip bezenmek

“Ayşe Çavuş beyannameyi Esmâ'nın elinden alıp yine özene bezene katlayarak koynuna soktu.” (AB - 300)

Pabucu dama atılmak

“Öteki kullanılmaz şey pabucu dama atılmış halde kalıyor.” (GR - 110)

Pabucu pahalya ödetmek

“Sonra silahlı kuvvetlerin bu pabucu nasıl pahalya ödeteceğini açıkladı.” (KDY - 253)

Ayr. bk. 252

Pabuç bırakmamak

“Dünyadan savaşlar eksilmeyebilir ama toplumları, devletleri her zaman tek sermayesi yurtseverlik olan birileri değil, asker hiç değil, hesap yapmasını iyi bilen yani matematiği iyi bilen dünyayı tanıyan yani çok gezmiş, bir sürü kitap karıştırmış, bir sürü adam dinlemiş kimseye pabuç bırakmaz hinoğlu hinler yönetir.” (GR - 144)

Ayr. bk. (RA - 37)

Pabuç eskitmek

“Muhabirlikle başlamıştı, çok toz yutmuş, çok pabuç eskitmiş, İstanbul kaldırımlarını Evliya Çelebi gibi adım adım saymış ve her bir kaldırımdan bir hikâye çıkartmış adamlardandı.” (AÇM – 49)

Para canlısı

“Bazılarımız para canlısı olmuş.” (AB - 354)

Parmak ısırtmak

“Tezhip ve minyatür alanındaki çalışmalarını görenlere parmak ısırtıyor.” (Ç - 40)

Pes etmek

“Ben de bu laflar karşısında pes ettim.” (AB - 436)

Peşine düşmek

“İşte böyle günlerden birinde Giray, babasının peşine düşmüş, Tepegerman eteklerine varmıştı.” (HG - 208)

Ayr. bk. (AB – 184; Ç - 74)

Pire için yorgan yakmak

“Ben bir pire için yorgan yakarım. Deli tarafıma geldi işte...” (AÇM – 117)

Pireyi deve yapmak

“Aziz kardeşim, pireyi deve yapıyorsunuz, diyordu Hayrettin Bey... Ben pireyi deve yapmıyorum. Siz deveyi pire yapmağa çalışıyorsunuz.” (Z – 84)

Pişkinliğe vurmak

“Feridun'la selamlaştığına göre ya unutmuş ya da pişkinliğe vurmak işine gelmişti.” (KDY - 138)

Postu sermek

“Yoksa Bahtlı Bey oraya postu serdi mi?” (HG - 378)

Sabahın körü

“Hamza Batur, sabahın köründe pürneşe yolunu kesen Arslan'a öfkeli öfkeli baktı.” (HG - 136)

Ayr. bk. (AB - 410)

Sabır taşı

“Sabır taşını çatlatan nazıyla yemeğini yedikten sonra kupağının üzerine dökülmüş sönük göğüslerinin arasından bakla kesesini çıkarttı.” (KDY - 69)

Sağı solu belli olmamak

“Arslan Bey kim bilir nerededir. Sağı solu belli olmaz ki.” (HG - 123)

Ayr. bk. (HG – 129; AB - 159)

Sahip çıkmak

“Bu hastaya sen sahip çıkacaksın.” (AB - 345)

Saman altından su yürütmek

“Âmiyane tabirle ‘sen ne saman altından su yürütensin sen! mi demekti bu?’”
(KDY - 265)

Satıp savmak

“Dededen kalma her şeyi satıp savdı.” (OK - 48)

Ser verip sır vermemek

“Feridun bir an toparlanamamış, ama az sonra annesinin yazın verdiği yemekte Hayrettin Paşa'nın o ketum, ser verip sır vermeyen görüntüsünü neredeyse bütün çizgileriyle hatırlamıştı.” (KDY - 177)

Ayr. bk. (AB - 45)

Ses seda çıkmamak

“Ondan da ses seda yok... dedi.” (AB - 16)

Sesi soluğu kesilmek

“Sesi soluğu kesilmişti.” (BD - 24)

Sessizlik çökmek

“Düğünden sonra konağa bir sessizlik, bir gariplik çöküvermişti.” (BD - 172)
Ayr. bk. (HG - 26)

Sevda çekmek

“Vatanımı sevmek ayrı, birinin sevdasını çekmek ayrı.” (AB - 347)

Sevinci kursağında kalmak

“Eski Yurdlular Sivastopol'un gerçek düştüğünü sanıp, pencerelere, avlulara fırlıyorlar, çocukların yine oyun oynadıklarını görünce sevinçleri kursaklarında kalarak içeriye giriyorlardı.” (HG - 368)

Ayr. bk. 373

Sıkıntı çekmek

“Bu kış epey sıkıntı çekeceğe benzeriz.” (AB - 142)

Sır küpü

“Şirin sır küpüdür, merak etme.” (HG - 121)

Ayr. bk. (AKT - 37)

Sırtından geçinmek

“Biz işçiyiz. Patron bizim sırtımızdan geçiniyor.” (Z – 154)

Sızlanıp durmak

"Ah ne türküler, maniler, bilmeceler bilirdi.' diye sızlanıp duruyordu.” (BD - 159)

Soluğu kesilmek

“Soluğu kesilmişti.” (AB - 116)

Suluk almak

“Hele misafirlerimiz bir soluk alsın ana! dedi.” (BD - 236)

Sökün etmek

“Kaybolmuş kıvılcımlar sökün ediyor gözlerindeki karanlıklara.” (RA - 62)

Söz açmak

“Giray yemeğin sonuna doğru sözü açtı.” (HG - 328)

Söz kesmek

“Besbelli Esmâ'ya söz kesilmiş...” (AB - 230)

Sözü ağzına tıkmak

“Rıfat, Cevat Beylerde kalmayı istedi sözümüzü ağzımıza tıktı, Nuh deyip peygamber demedi.” (BD - 167)

Sözü geçmemek

“Halaoğluna mı sözün geçmeyecek?” (BD - 134)

Sözünü tutmak

“Bari sözünü tut da oynayiver.” (AB - 361)

Su yüzüne çıkmak

“Daha şimdiden zaafılar su yüzüne çıkmıştır.” (BD - 67)

Ayr. bk. (TBG - 215)

Surat asmak

“Arslan Bey'in dediğine göre, Rüstem Hoca, biraz surat asmış.” (HG - 148)

Ayr. bk. (AB - 85)

Sus pus olmak

“Binbaşı sus pus.” (KDY - 179)

Suyu görmeden paçaları sıvamak,

“Sonra derler ki, Nizam Dede suyu görmeden paçaları sıvadı, derler.” (HG - 206)

Şakaya boğmak

“Ol meclisde Fransız ve İngiliz zabitleri arasında tatsız havayı Mösyö Thouvenel de hissetmiş olacak ki, hemen işi lâtifeye ve şakaya boğup misafirleri ziyafet sofrasına davet etti.” (HG – 313)

Şakaya vurmak

“İşi şakaya vurmak istedi.” (Ç - 6)

Tanrı misafiri

“Adam geçmişten kalma Tanrı misafiri geleneğinin son kıpırtılarıyla güvensizlik arasında gitti geldi... Ne zamandır bir Tanrı misafirinin yolu düşmedi buraya.” (RA - 79)

Tası tarağı toplamak

“Tası tarağı toplayıp gidelim.” (AB - 107)

Taş taş üstünde kalmamak

“Sivastopol'da taş üstünde taş kalmamış.” (HG - 370)

Taşı sıkısa suyunu çıkarmak

“Taşı sıkısa suyunu çıkarır’ diye.” (AB - 141)

Tava gelmek

“Der ki patron, ‘Bu adam tava gelir biri.” (TBG - 32)

Tepeden tırnağa

“Tepeden tırnağa süzdü bunu.” (AB - 229)

Tepesi atmak

“Şuna bak, tepemi attıracak şimdi...” (AB - 112)

Ayr. bk. (AB - 280)

Ter dökmek

“Usta olmak için epeyce ter dökmek gerek.” (AB - 310)

Toprağa düşmek

“Bunlar saldırdığında ay gibi yıldız gibi yiğitler bir bir toprağa düştüler.” (EÖ - 180)

Toz kondurmamak

“Hele ki Ali Bey'in düğünlerine toz kondurulmamalı.” (BD - 171)

Ayr. bk. (HG - 55)

Tuttuğunu koparmak

“Çünkü herkes de bilirdi ki, Şirin tuttuğunu koparırdı.” (HG - 149)

Ayr. bk. (AB - 428)

Tuzu kuru

“Altımdan tuzu kurular geçiyor.” (GR - 95)

Türkü tutturmak

“Zeynep bir türkü tutturmuştu.” (BD - 172)

Ucu bucağı olmamak

“Gelenin gidenin ucu bucağı yok.” (KDY - 17)

Ayr. bk. (BD - 258)

Un ufak olmak

“Derlendi toparlandı un ufak oldu terledi, eşarbının uçlarını gevşetti.” (GKUÖ - 64)

Ununu elemiş eleğini asmış

“Solcusu sağcısı, yapacaklarını yapmış, unlarını elemişçesine bir kenarda durup duranların birkaçı gündemdeydi.” (GR - 23)

Uyku gözünden akmak

“Ruhsat ver de girip yatsın. Uyku gözlerinden akıyor.” (HG - 378)

Uyku tutmamak

“Belki de karnımız iyice doymadığından uyku tutmuyor, dedi Durmuş.” (AB - 123)

Ayr. bk. (HG – 392; Ç – 72)

Uykusu kaçmak

“Uykuları kaçıyordu sonra... Esmâ uykusu kaçtığı gecelerde ağustos böceklerinin sesine sığınıyordu.” (AB - 311)

Ümidini kesmek

“Artık Seyyit'ten ümidini kesmişti.” (AB - 404)

Üstüne titremek

“Bu söz üstüne Gülsüm Hanım dövünmeğe başladı. - Onbeş yıl üstüne titreyip, uğruna aklımı yitirecek olduğum Tuna gibi çarpıntılı suyun şimdi duruldu mu vah kızım!” (BD - 26)

Vaktini öldürmek

“Kocasını nerelerde vakit öldüreceğini bilemiyor, yeni işler deniyordu.” (OK - 21)

Varı yoğu

“Ve inanıyorum ki, şu millet bu dava için varını yoğunu ortaya koyacaktır.” (AB - 215)

Ayr. bk. (AB – 300; G – 42)

Yabana atmak

“Bu adamların muharebe bilgilerini de yabana atmayalım.” (HG - 232)

Ayr. bk. 231

Yağma yok

“Ama öyle yağma yok...” (AB - 435)

Ayr. bk. (HG - 277)

Yaka silkmek

“Cazgır eylemciliği büsbütün bırakmış, hayata dönmüş yanlarıyla onlardan yaka silkenlere bile sevimli görünmekteydiler.” (GR - 43)

Yakasını bırakmamak

“Kadın yine de yakasını bırakmıyor, yalvarıp duruyordu.” (HG - 118)

Ayr. bk. 413

Yakasını kaptırmak

“Fakat yakamı faize kaptırırsam bir daha sıyırımam.” (RA - 115)

Yan bakmak

"Haddine mi düşmüştür? Ali Bey'in kızına bir sırplı yan baksın...' diye düşündü." (BD - 21)

Yarım ağızla söylemek

“Hani biri gelse, yarım ağızla buyur edip yine işlerine koyulurlar, gelen bir iskemle çekip oturmayı dener, sonra bakar ki herkes çalışıyor, o da işin ucundan tutmaya gönüllendir.” (GKUÖ - 116)

Yarından tezi yok

“Yarından tezi yok işe başlayın.” (HG - 206)

Yas tutmak

“Ömrümüzün sonuna kadar yas tutamayız.” (HG - 379)

Ayr. bk.(AB – 337; HG – 294; BD – 97; Ç - 17)

Yaslara bürünmek

“İstanbul yaslara bürünmüş sorma.” (AB – 116)

Yedi kat eller

“Yedi kat eller böyle yapmaz.” (BD - 171)

Yer yerinden oynamak

“Yer yerinden oynuyor...” (AB - 40)

Yere bakan yürek yakan

“Giray Can, yere bakan yürek yakan biridir.” (HG - 130)

Yere fırlatmak

“Belki sıtma belirtisi, belki obüs topları, belki birdenbire yeniliş, güçsüzleniş, yıldırıp yere fırlatmıştı onu.” (EÖ – 11)

Yıldızı parlamak

“Doktor Enis Bey 1950 ufkunda yıldızı parlayanlardandı.” (KDY - 16)

Yol açmak

“Köhne kilisenin çanları satıcıların ünlemelerini, haydalamalarını bastırarak kendine yol açardı.” (KDY - 37)

Ayr. bk. 18

Yol almak

“Onun düşüncesine göre, biri öldü mü, araba ağırlaşıyor, öküzler ya da atlar yol almakta âdeta zorlanıyordu.” (AB - 342)

Ayr. bk. (AB – 367; BD – 76, 175, 257; AKT – 291)

Yolgeçen hanı

“Burası yolgeçen hanı mı yav?” (KDY - 43)

Yol görünmek

“Size yol göründü kızım.” (BD - 200)

Ayr. bk. (AB - 143)

Yol göstermek

“Size değer verdiğim bir arkadaşımın, Nüzhet Fermanlı'nın ilgisi dolayısıyla yardım etmeğe çalışmış, Sonsuz'u veya onun gibileri ele almanız konusunda yol göstermişim.” (TBG - 252)

Ayr. bk.(Ç – 38; BD – 179; GR – 160; Z - 182)

Yol kesmek

“Ve yol kesen, kanlı mızrakları, süngüleriyle Bulgarlar, Rus Kazakları...” (AB - 359)

Yol vermek

“Hizmetçilerine yol vermişti.” (AB - 297)

Ayr. bk. (AB - 441)

Yol yordam

“Hele böyle büyük şehre gelince ona yol yordam öğretecek biri, birileri gerekti.” (GR - 92)

Ayr. bk. (DZ – 10; TBG – 48; AÇM – 71, 92)

Yola dökülmek

“Yer bulan, kağına bindi, bulamayan, çoluk çocuk kalabalığının içinde kağınının peşi sıra yola döküldü.” (AB - 431)

Yola düşmek

“Sonra da arabasıyla yola düştüğünde ‘babacım, yengeciğim’ diyerek o çevrenin kadınlarını arabasına alıp sözde yardım amaçlı üç beş laf edip gönül eğlendirdiğini de bilmeyen yoktu.” (GR - 40)

Ayr. bk. (TBG – 159; BD – 8, 64, 198; HG – 215, 217, 221, 291, 367, 384, 408; AB – 183, 248, 307, 341, 345, 409; G – 12, 134; Ç – 20, 82,109, OK – 97; AÇM – 45, 78; Z - 18)

Yola gelmek

“Bu çocuk yola gelmeyecek... Ayhan, ‘Sopayı belinde kıracaksın, bak o zaman nasıl yola gelir.’ diyormuş”. (BESS - 156)

Ayr. bk. (BESS – 157; BD – 134, 179)

Yola getirmek

“Bunlar tatlılıkla yola getirilmez miydi?” (BD - 104)

Ayr. bk. (BD – 8, 134; AÇM - 121)

Yola koyulmak

“Yoksullar bir kenara yürüyüp kapaklarını kapadıkları yemek kaplarını zembillere, torbalara yerleştirdikten sonra iki de ekmeği koltuk altlarına sıkıştırıp belli bir rahatlamayla yola koyuluyorlar.” (RA - 148)

Ayr. bk. (GKUÖ – 97; Ç – 20, 84; HG – 245, 358, 411; AB – 302, 355, BD – 181, 208, 209; DZ – 183; AÇM – 28, 160; Z - 222)

Yoldan çıkmak

“Bu olabirliklerin en kötüsü Nakış'ın, evet dili ve yüreği varmasa da yoldan çıkmış olmasıydı.” (GR - 189)

Yollara dökülmek

“Geçtikleri köylerin kalabalığı bir anda yollara döküldü.” (BD - 140)

Ayr. bk. (BD – 150; AB - 359)

Yollara düşmek

“Ruhsar, yaz günleri köyün özlemiyle yollara düşer, her tarafını toz bürümüş bir otobüsle çıkar gelirdi.” (GY - 72)

Ayr. bk. (DZ – 195; BD – 64, 90, 91, 102, 130, 176, 184, 200, 201, KDY – 205; Ç – 192; HG – 240, 421; G – 91; EÖ – 180; AÇM – 88, 164; Z - 64)

Yolu düşmek

“Yahut birkaç kez yolunun düştüğü Tacettin Sokağı'ndaki hımış tarzı kerpiçten, çıkmalı, avlulu evler...” (AKT - 23)

Ayr. bk. (AKT – 93; GR - 61, 87; TBG – 263; RA – 79; BD – 28, 30, 46, 62)

Yolun açık olsun

“Yolun açık olsun, sağlıkla var oğul!” (HG - 328)

Ayr. bk. 248

Yoluna bakmak

“Yolunuza bakarız efendim, iyiliklerinizi anarız hep. Elimizden başka ne gelir.” (BD - 250)

Yolunu beklemek

“Zavallı sıradan kadın, örgüsünü örerek kocasının yolunu bekliyor...” (Ç - 253)

Yolunu gözlemek

“Anası da herhalde yolunu gözlüyor olmalıydı.” (EÖ - 173)

Ayr. bk. (G - 127)

Yolunu kesmek

“Hamza Batur, sabahın köründe pürneşe yolunu kesen Arslan'a öfkeli öfkeli baktı.” (HG - 136)

Ayr. bk. (BD - 179)

Yolunu tutmak

“Kadir sigarasını yakar, güvenle cakalı cakalı fabrikanın yolunu tutardı değil mi?” (G - 17)

Yuvarlanıp gitmek

“Nasıl olsun, yuvarlanıp gidiyor.” (OK - 60)

Yük olmak

“Yaşlanıp döşeklere düşüp Selim Paşa gibi kimseye yük olmak istemem.” (BD - 146)

Ayr. bk. (BD – 151, 224; G – 17; EÖ – 178; Ç - 126)

Yükün altından kalkmak

“Bunca yükün altından kalkabilecek midir Sultan Vahidettin ve hükümet?” (BD - 240)

Yükünü tutmak

“Böyleleri partileri kullanarak yüklerini tutarlar laf aramızda...” (DZ - 71)

Yüreği ağzına gelmek

“Selma Hanım'ın yüreği ağzına geldi.” (AKT- 143)

Ayr. bk. (AB – 72, 147)

Yüreği burkulmak

“Gemi limandan ayrılıncaya kadar orda, kıyıda sanki bir yakınıni yolcu ediyormuşçasına yüreği burkularak bekledi.” (Ç - 116)

Ayr. bk. (HG – 186)

Yüreği çarpmak

“Efendi Hafız önden hızlıca yürüyüp, yüreği çarpa çarpa içeriye girdi.” (AB - 260)

Ayr. bk. (BESS – 8; BD – 236)

Yüreği daralmak

“Gözünü yum benim garip anam, bakma sağa sola. Bakma ki yüreğin daralmasın.” (BD - 190)

Ayr. bk. (AB – 117, 124; HG – 59)

Yüreği hop etmek

“Bir ara otların hışirtısını işitmiş, yüreği hop etmişti.” (RA - 70)

Yüreği hoptamak

“Reşat Bey'in kemikli yüzü uzun boyu kapı eşiğinde belirdeğinde yüreği hoptadı.” (G - 108)

Ayr. bk. (AB - 100)

Yüreği rahat etmek

“Yüreğin rahat etsin.” (BD - 198)

Yüreği sızlamak

“Baştan aşağıya süzdü kızımı, yüreği sızladı.” (BD - 246)

Ayr. bk. (AB – 166; EÖ - 102)

Yüreği tükenmek

“Söyleye söyleye yüreğim tükendi.” (BESS - 18)

Yüreği yanmak

“Kurbağaların gevezelikler ettiği bir gece; kendi gibi uyumamış, yüreği yanan biri...” (AB - 343)

Ayr. bk. (AB – 388; HG - 90)

Yüreğine od düşmek

“Vurulduz sandım. Yüreğime od düştü.” (HG - 366)

Yüreğine su serpmek

“Ama ümit verici haberler de yüreğimize su serper.” (BD - 245)

Yüreğini okumak

“Aklından geçirivermiş. Ben senin yüreğini okurum.” (AB – 227)

Yüreğinin yağı erimek

“Kurşunu basmalıyız ki, yüreğimizin yağı erisin.” (HG - 365)

Yürek dayanmamak

“Burda durulmaz! Onca ceset üst üste yığılmıştır. Yürek dayanmaz.” (BD - 203)

Yürek hoplatmak

“Kevser, yüreğimizi hoplattın.” (BESS - 119)

Yürek yangını

“Söyündü mü iç yangını başlar; yani yürek yangını... İşte o noktadan sonra yürek yangınına bir şey söyündüremez... Alaf alır eğilip baktın mı? Geri kalanı ömrün eğleşmedir; öyle üfürdün mü geçen, ama geride hep o ataş vardır bellisiz.” (TBG - 143)

Yüz çevirmek

“Ama o zincire vurulmuşluk benim bütünüyle kızıdan yüz çevirmeme sebep oldu.” (DZ- 156)

Ayr. bk. (Ç - 274)

Yüz göz olmak

“Öyle herkesle yüz göz olunma.” (GR - 126)

Yüz tutmak

“Pürçekli gömleği, al şalvarı yavaş yavaş eskimeğe yüz tutmuştu.” (AB - 434)

Ayr. bk. (GKUÖ – 96; HG - 26)

Yüz vermek

“Öyleyse Hıristiyan’a bunca yüz vermek niyedir?” (BD - 125)

Yüz vermemek

“Çocuğa yüz vermemek için - Azarlamakta haklı, dedi.” (HG - 18)

Yüz yüze bakmak

“Lâkin araya öyle bir düşmanlık girdi ki değil konuşmak, yüz yüze bakılmaz oldu.” (BD - 92)

Yüz yüze gelmek

“İçeriye girdiğinde Agâh'la yüz yüze geldi.” (BD - 136)

Ayr. bk. (GR - 64)

Yüzü gülmek

"Bu milletin zaten nice'dir iki yakası bir araya gelmedi. Bundan sonra yüzü gülsün biraz." (AB - 412)

Ayr. bk. (BD – 108; HG – 17)

Yüzü kalmamak

"Hangi cüretle! Gülsüm Ana'ya bakacak yüzü kalmış mıdır?' diyordu." (BD - 198)

Yüzü olmamak

"İnsan içinde dolaşacak yüzün olsun." (RA - 87)

Yüzünden düşen bin parça

"Esnafın yüzünden düşen bin parça." (AB - 116)

Yüzünden okumak

"Sıkıntılı, karmakarışık duyguları yüzünden okunuyor." (AB - 216)

Yüzüne bakmamak

"Bir daha yüzüne bakamazdı onun." (AB - 210)

Yüzüne kan gelmek

"Solgun yüzlerine yeniden kan yürüyor." (AB - 222)

Yüzüne vurmak

"Hastalık sanki en büyük kusuruymuş gibi bunun yüzüne vurulması onu kızdırdı." (Ç - 125)

Yüzünün akıyla çıkmak

"Şu seçimlerden yüzümüzün akıyla bir çıksak." (KDY - 236)

Zaman öldürmek

“Onlarla kimi akşamlar bir udun veya sazın kıyısında bir araya gelir, derinlere inemeyen konuşmalarla sınırlı kalarak zaman öldürürlerdi.” (GR - 13)

Zoruna gitmek

“Ama en çok zoruma giden nedir bilir misin?” (AB - 140)

Çokum, kahramanların duygu düşüncelerini etkili bir şekilde anlatmaları, olayları veciz bir şekilde toparlayıp ifade etmeleri, anlatıma canlılık kazandırmaları için sık sık deyimlere müracaat etmiştir. Öyle ki Çokum bin üç yüzden fazla, değişik deyimleri eserlerinde yeri geldikçe kullanır.

2.1.4.3. Dualar (Alkışlar)

Dualar, insanın kendisi ile içinde yaşadığı toplumun mutluluğu, huzuru için yardım istemek ve merhametini dilemek üzere Allah’a yaptığı bir yakarış ve sesleniştir. Çoğu zaman sessizce tek başına yapıldığı gibi bazı durumlarda toplu halde yapılan dualar ve yakarışlar da vardır.

Bu gün yaygın kullanımıyla dua olarak bilinen bu söz, Eski Türkçede alkış kelimesiyle karşılanmıştır. Alkış, aklamak “hayır duada bulunmak, beğenmek, övmek” fiilinden elde edilmiş bir isimdir.(Kaya 2007: 261)

Sevinç Çokum eserlerinde bazen dua terimini kullanır: "Senin için dua ettim." dedi annem." (GR - 126) “Ama onları Sakarya'nın ötesine geçirmeyeceğiz evelallah. Dua et Münire...” (AB- 272) “Dua edelim de, rüzgâr hep aynı yönden essin.” (AB - 411) “Zübeyde Ana bir dua okumadaydı.” (RA - 65) “Dedem evi onu görecek yere yapmış ki, içimiz ferahlasın, dilimizden dua eksik olmasın diye.” (OK – 44) “Bunda böyle gün gece senin için dua edeceğim kızım. Rabbim size bir evlat versin.” (RA - 51)

Sevinç Çokum, *Arada Kalmış Tebessüm* adlı romanında duanın Arapça şekline de yer verir: “Neuzübillah... Sen koru Yarabbi! Ele güne karşı böyle cıscııldak rüsvay etme bizleri’ yakarışında bulunmuştu.” (AKT - 236)

Dualar Allah’a sığınma, yardımına muhtaç olduğunu belirtme, esirgeyip korumasını dileme, umduğunu bulma, korktuklarından emin olma gibi şekillerde ifade edilir: “Allah kimseleri aç komasın bu dünyada. Parasız komasın. Efendime söyleyeyim, Allah, Nadir oğluma çok çok paralar verir inşallah.” (Z – 182) “Allah esirgesin bu çocuğu.” (GR – 156; HG - 290) “Rabbim kazadan esirgesin.” (G - 126) “Rabbim kimsenin aklını almasın.” (GR - 53) “Ağzınız dert görmesin; abukizmi tarif ediyorsunuz neredeyse.” (AKT- 36) “Benim ince kızlarım, yer yarılısın, gök çöksün üzerimize, size gavurun eli değmesin.” (BD - 179) “Dört bir yana saçılıp dağılacak mıyız? Bize gayret ver. Bize dirlik ver!” (BD - 178) “Allah muhtaç etmesin.” (OK - 21) “Allah ondan razı olsun, dedi.” (HG - 335) “Su gibi aziz olun.” (BD - 46) “Allah yardımcıları olsun...” (AB - 294) “Hay babana rahmet! dedi. (AB - 183) “Kalabalıktan ‘yaşa varol!’ diye bağırانlar oldu.” (AB - 80) “Aman Allah göstermesin!” (AB - 29) “Allah hepimizi o mertebeye eriştirsin...” (AB - 26) “Yüce Allah güç kuvvet versin bize. Gayret versin. Gelin kızım korktuğun her şey Allah'tandır. Bilelim dayanalım.” (BD - 78) “Çok şükür, dedi.” (HG - 273) “Tanrı korusun, mübarek bir yerdir.” (HG - 22) “Allah sizden razı olsun kızlarım...” (HG - 127)

Başkalarına dua etmek bizim inancımızda önemli bir yere sahiptir. Bu husus da değişik eserlerde şöyle yer alır: “ Hadi sana dua ettim çocuğum... Allah sana çok paralar versin, büyük adam ol inşallah... Bak... Ne durup duruyorsun? Duadan güzel şey mi olur?” (AB - 376) “Köylüler Arslan Bey'e dua edip duruyorlardı. ‘Ecdadın gibi Moskof haddini bildirdin. Hay yaşa Aslan Bey!’ diyorlardı.” (HG - 415) “Koca nineler, kınaları uçmuş avuçlarını açıp dua ederlerdi hep, "Topraklarımızı eski bereketine kavuştur Rabbim." (G - 7) “Küday (Huda) yardım etsin Osmanlıya, dedi.” (HG - 228) “Kadın, “Büyük adam olun inşallah...” der, okur üflerdi onları.” (

OK - 155) “Sabahları sen okul minibüsüne bindiğin zaman hep dua ederim. "Allah'ım Korhan'ı koru. Onu yalnız bırakma" diye.” (Ç - 46)

Müslüman inancında duanın çok önemli bir yeri vardır. Ve her şey Allah'tan istenir. Çokum *Karanlığa Direnen Yıldız* adlı eserinde kahramana dua ettirir: “Allah'ım, sen merhametinle bizi öyle bir sula ki içimizden tasayı temizlesin, bizi doğru yola sevk etsin. Ey öldürücü hastalıkların teşhisçisi, ey yaraların merhemi, ey kederlerin gidericisi! Hastalığımı ne ile tedavi edeceğimi, hesap gününde ne ile kurtulacağımı bilmiyorum. Sen imdat et!” (KDY - 172) “Allah tanımadıklarımıza hayır versin; dostlarımızı bu hayırdan mahrum etmesin. Zira biz yalnız dostlarımızdan eza gördük." "Ey oğul! Zamanın insanlarıyla yaşa, fakat onlara uyma...” (KDY - 173)

Dua etmek, dualı bir ağza sahip olmak, duası kabul olmak, duasını almak tabirleri bu gün de Anadolu'muzda dikkat edilen hususlardandır. Sevinç Çokum da *Onlardan Kalan ve Rozalya Ana* adlı eserlerinde dualı bir kişi olmak, duasını almak anlayışını işlemiştir: “Herkes Sultan Ana'mızın duasını almağa gelirlerdi.” (OK - 68) “Ağzı dualı bir kadındı anası Fatma Hanım...” (RA - 50)

Dua dinimizin ve kültürümüzün önemli bir parçasıdır. Duanız olmasa ne ehemmiyetiniz var buyrulur. Dolayısıyla dua bizim için vazgeçilmezlerdendir. Sevinç Çokum da eserlerinde kahramanlarını sıkıntılı durumlarında, zor anlarında, yardıma muhtaç hallerinde hep duaya yöneltir. Böyle zamanlarda roman kişileri el açıp niyaz ederler.

2.1.4.4. Dilekler

Dilekler insanların değişik konulardaki güzel düşüncelerini hüsn ü niyetlerini ifade etmeleridir. Konuşmaları renklendiren, sade anlatımlı ifadelerdir.

İyi dilek, dualar, hayırlı ve uzun yaşam, sağlık afiyet temennisi içeren düşünceler: “Hay aklınla bin yaşa oğlum!” (Z – 77, 213) “Yaşsa Esmâ Abla!” (AB - 101) “Hay çok yaşa gelin! dedi.” (HG – 128, 228, 236, 267, 327, 429; AB - 301) “Şarkılara kadeh kaldıran ‘yaşa nur ol!’ diye bağırarak ikbal masalarını...” (KDY - 75) “Allah iyiliğini versin.” (AB - 223) “Komşular, ‘Arzu işe giriyormuş, haydi hayırlısı...” diyordu.” (OK – 51; AB - 143) “Sonrası da iyi olur inşallah, dedi.” (AB – 411; KDY - 165) “Sağol Abbas Ağa.” (GR - 196) “Uğurlar getirsin sana.” (DZ - 155) “Süsen, " Kolay gelsin" dedi kadına.” (GR - 52) “Bahtım güzel olsun, dedi Gülsüm Ana.” (BD - 238) “Dilekler dualar kabul olsun, gönüller hoş olsun.” (HG - 77) “Allah hepimizi korusun.” (BD – 49; BESS – 113; KDY - 256) “Hafızım ağzına sağlık!” (AB - 390) “Allah hepimizin yardımcısı olsun...” (AB - 369) “Hadi, Allah işinizi rast getirsin.” (OK - 59) “Allah esirgesin’ dedi.”(OK - 54) “Yardım Allah'tandır.” (AB - 300) “Allah yardımcınız olsun.” (AB - 418) “Allah başı başlasın Birtane Ana.” (RA – 155; HG – 247; EÖ – 118; OK - 82) “Gelecek inşallah... Hüda nasip ederse...” (RA - 10) “Allah ömrünü artırsın, dedi.” (HG - 236) “Mübarek olsun emmi, dedi.” (HG - 38) “Hayırlı ve uğurlu olsun kardeşim!” (OK – 160; GR – 120; KDY – 204; RA - 105) “Düzelecek tabii, işler böyle kalmayacak inşallah, dedi Çetin.” (OK - 158)

Yolculuğa çıkanlara ve yolcu gönderenlere yapılan temenniler, dilekler: “Yolun açık olsun, sağlıklı var oğul!” (HG – 328, 248; AKT - 93) “Allah kavuştursun, dedi Sadık Bey.” (BD – 225, 28)

Yemek sonrasında ifade edilen dilek ve temenniler: “Kahve için teşekkürler, eline sağlık, ziyade olsun İncenaz Abla...” (KDY – 266; HG - 328) “Afiyet olsun, can, dedi. Şifadır, kuvvettir. Kandır. Kırım'ın kanıdır. Bir kâse daha iç...” (HG - 328) “Hoca tekrar, Afiyet olsun, dedi.” (HG – 328) “Her konuk gelişinde, yenilip içildikten sonra ‘Ellerine sağlık!’ diyen kadınların, karınları burunda ya da doğurmaktan yürümeleri paytaklaşmış kadınların arasında kendi eksikliğini duymak artık zor geliyordu ona.” (RA - 50) “Ziyade olsun, dedi. Afiyet olsun...” (AB - 177)

Tebrik, mutluluk dilek ve temennileri: “Tebrik ederiz... Mutluluklar dilerim.” (Ç - 176) “Eh, hayırlı olsun. Allah mesut etsin.” (BD – 55, BESS – 90; AB – 227, 440) “Yav geçmiş olsun! Özettirdin kendini, diyordu Asaf.” (KDY - 181) “İnşallah düğünde, bayramlarda koşturursun onu. İsmail Efendi ve ötekiler, - İnşallah, dediler.” (AB - 356)

Ölüm haberi karşısında belirtilen dilek ve temenniler: “Başın sağ olsun kardeşim.” (OK - 43) "Allah rahmet etsin. Hasan Çavuş gitti." (EÖ - 11)

Değişik konularda dilek ve temenniler: “Keşke birbirimizi kırmasaydık’ diyecek.” (OK - 17) “Anneanne gene gel olmaz mı?” (OK - 18) “Kız Esmâ gözün aydın.” (AB - 424) “Kolay gelsin... Kadınlar, -Hoş geldin Şemsi Efendi... dediler.” (AB - 424) “Yüksek dağların keskin ayazı gibi titretesin gavuru.” (BD - 7) “Gören ‘maşallah’ deyip atı okşuyordu.” (HG - 38) “Hayrını gör ağa... dedi. Uzun ömürlü olur inşallah. Nizam Dede, Sen de bereketini gör, dedi.” (HG - 37) “Adam, ‘canın sağ olsun!’ der, sonra ya bir fıkra anlatır yahut geçmişten söz ederdi.” (OK - 98) “Geçmiş olsun, kurtuldun.” (OK - 88) “Keşke doğsaydı.” (OK - 83)

Dilekler, insanların sağlık, afiyet, iyi dilek ve temennilerini, tebrik ve mutluluklarını, taziye ve üzüntülerini belirten ve paylaşan ifadelerdir. Sevinç Çokum insanımızın günlük hayatta sıkça başvurup kullandığı dilek ifadelerini eserlerinde söz gereği kullanmıştır.

2.1.4.5. Beddualar (Kargışlar)

İnsanların kötü durumlarda kalıp acı ve çaresizliğini ifade eden, rahatlamak ve teskin olmak maksadıyla, dileklerini ifade eden sözlerdir.

“Farsça ‘bed’ ve Arapça ‘duâ’ kelimelerinin birleşmesinden yapılan bu tabiri, en eski Türk kaynaklarından 19’uncu asra kadarki kültür eserlerimiz ve sözlüklerimiz çok

yaygın ‘kargış’ ve ‘ilenc’ kelimeleriyle karşılaşmışlardır.”
(Elçin 2001: 663)

“Beyoğlu'nun, İstanbul'un kendisine verildiği bu güne kem gözlere beddualar yağdırıyordu.” (BESS – 89; AÇM - 102) “Topluma bütün öfkesiyle, küçük narin bir kız olduğu günlere, bir zamanlar sevgilisi olan ve kazadan sonra onu bırakan ‘puşt’ sevgilisine yani dostuna dilsizce beddualar yağdırarak.” (GR - 95) “Aşk ve ihtişamdan doğmuş güzellikleri lanetleyerek...” (BBK - 52) “Sevmeyi unutmuş yüreklerinden beddualar geçirerek, kan çıbanı gözlerle, uğru bakışlarla, ezik tahtakurusu kokularıyla, yoksul ve yağlı saçlarını savurarak küfrettiler.” (BBK - 52)

Çokum eserlerinde beddua için Anadolu’da kullanılan kargış şeklini de kullanmıştır: “Ben onu kargadım, lanetledim.” (HG - 293) “Aksi takdirde kargarım seni. Hakkımı da helal etmem. Ömrüm boyunca kursağımdaki tuzum seni tutar, bunu unutma.” (HG - 331) “Eğer bu sözü tutmazsanız sizi kargarım... Tuzumu hakkımı helal etmem!” (HG - 237) “Çözmezsen şu ipi hakkımı helal etmem. Tuzum tutar seni işittin mi? Arslan Bey'i bu ‘tuz’ sözü gevşetti.” (HG - 188) “Ne kargayıp duruyorsun? Okusana, Kelime-i Şahadet getirsene...(HG - 185)

İnsanlara, insanların bir uzvuna, çocuğuna, bahtına, ilmine, mülküne lanet ve yazıklar okuma şeklinde beddualar karşımıza çıkmaktadır: “Bütün büyük işlerin adamlarının canı cehenneme...” (TBG - 221) “Yuf olsun... Yuf ki ne yuf! Bu öyle bir yuf ki, bir on senenin kin torbasından taşıyor...” (KDY - 107) “Allah kahretsin! Demişti, elinde olmadan.” (KDY – 174; Z - 187) “Allah ondurmasın seni...” derdi.” (GKUÖ - 61) “Allah beni yok etsin...” (AB - 263) “Sabrediyorum şimdi. Körolasıcı.” (Z – 151, 161) “Dur!” dedi. "Geberesi dur!" (G - 57) “Eli kırılası...” (G - 58) “Hanım, bırak yakasını adamın! Allah’ından bulsun, bırak!” (BESS - 163) “Kısmet Hanım, daha da büyüttüğü bir telaşın ortasında bağırıp çağırıyor, seni kafir seni! Tüh, yazıklar olsun!” (HG – 277, 233, 69, 141, 144; AB – 219, 253, 274; BD – 73, 163; Z – 161, 180) “Çıkıp gitmediler hâlâ... Soyları kuruyasicalar...” (AB – 280) “Allah doğacak çocuğumun yüzünü sana göstermesin!” (HG - 282) “Seni düşünmeden boğazımdan geçecek bir yudum su haram olsun bana.” (BD - 174)

“Lanet olası iblis Nikolay'ın askerleri dört dönüyor Bahçesaray'da.” (HG – 274, 364; AB - 295) “Canı cehenneme onun!” (Z – 208) “Tüh rezil! diye bağırdı.” (HG - 141) “Annem kızıyor... "Sana südümü helâl etmiyeceğim diyerekten.” (AKT - 83) “Boku bile heybetlidir yıkılasıcannın.” (GR - 42) “Vay canına aklımdan çıkıvermiş olmaz olası.” (GR - 96) “Haram zıkkım olsun...” (AB - 296) “Hıh, dedi. Onun kırallığı yerin dibine batsın!” (HG - 293) “Hay batsın onların ilimleri de dilleri de... dedi.” (HG - 44) “Himmat kadar taş düşün başınıza diyorum” (GR - 95) “Belâ yağsın başlarına, dedi.” (BD - 194) “Cansız bitkin bir sesle, - Ah iblis... dedi. Zalim Nikolay... Altın Hanım gözlerini odada bulunanların üzerinde gezdirerek, duydunuz mu? dedi. Nikolay'ı kargadı. Rusiyye kralını kargadı. İhtiyar, durmadan Rus çarına lanetler yağdırıyordu. - İki yakan bir araya gelmesin! Seni kara yer kabul etmesin... O ana kadar Kur'an okuyan Rüstem Hoca'nın yüzüne bir öfke yayıldı. Eğilip,- O uğursuzun adıyla mı can vereceksin a ihtiyar! dedi. Ne kargayıp duruyorsun?”(HG - 185) “Kanadını kıranlar dilerim bölüm bölüm olsun. Yüzleri hiç gülmesin. Zeynep gelinimi götürenler hep bu kara lekeyle anılsınlar, başları eğik olsun. (BD – 208) “Tez zamanda bu Bulgar'la, Sırp'la boğaz boğaza gelesiniz! Arayasınız bizleri. Pişman olasınız!” (BD - 198) “Açmasın bir daha bu toprakta güller, açmasın! Sönsün yeşillik! Gök çöksün ah! Döne döne birbirini yesin halk. Arasın eski günleri. Arasınlar Osmanlıyı. Perişan olsunlar.” (BD - 190)

Halkın, insanlara ve insanlarla ilgili şeylere, beldelere, yapılara, hayvanlara, tabiat parçalarına, feleğe, gurbete beddua ettiği kaynaklarda ifade edilmektedir. Çokum eserlerde kahramanlarına bu beddua unsurlarını yeri geldikçe anlama derinlik ve coşkunluk katmak için kullanmıştır.

2.1.4.6. Ölçülü Sözler

Ölçülü sözler atasözleri ve deyimlerin yanında bir takım kalıplaşmış, ölçülü ve kafiyeli sözlerdir.

“Genellikle beyit, üçlük, dörtlük halindeki bu şiir parçalarının şairleri unutulmuş anonim hale gelmişlerdir. Bu sebeple de Halk Edebiyatının, folklorun inceleme alanına girmişlerdir. Bir bölümü yazılı kaynaklara ölçülü söz, meşhur söz, manzum atasözü adlarıyla geçmişlerdir. Ölçülü fıkra adını verenler dahi olmuştur. Bir bölümü ticarethanelerde, taşıtlarda, evlerde, kahvelerde levha halinde asılıp kalmıştır. Bir bölümü ise henüz yazıya geçirilmemiş olup dilden dile dolaşmaktadır.” (Tan 1985: 7)

Sevinç Çokum eserlerin bazılarında ölçülü sözler sınıfında değerlendirilebilecek sözleri kahramanlarına söyletmektedir: “Kim ki milleti ayakta tutmak ister, o bu melekâtın sahibidir.” (Z – 37) “Ama benim rahmetli Recep Efendi de derdi ki – oğlunu doğurursun, lâkin gönlünü doğuramazsın- Bu da doğrudur.” (Z – 95) “Her sanat eseri eşinin bulunmasına imkân olmayan bir hâdise olmalıdır.” (AKT -117) "Hayata bir pencereden bakıyorsun: camlar çok kalın ve çok kirli. Camları kırmasını öğren! Ama dikkat et, ellerin kesilmesin." (DZ - 6) "Umut bir dağ çiçeği olsa da dağa tırman ve onu bul" (DZ – 131, 177) “Ey ağaç senin sabrın bende olsaydı başım göğe değerdi.” (DZ - 131) “Eksiği olan düğünün lafı kırk yıl yapılmış, dedi Gülsüm Ana.” (BD - 171) “Etrafında el şakırtısı yokmuş ne beis var? İçinden bir ses aferin desin bu kâfi. Zira hakiki nişan göğsün üstüne değil, içine takılır." (Ç - 179) "Her şey ölümlüdür.' derdi anam.” (RA - 132) “Benim dedem derdi; ben de aynı lafı ederim. Bunu bileceksin. “Hayatın gülü de vardır, çözü de...” (AÇM – 50) “Zaman bir denizdir kumları alır götürür, çok şeyi aşındırır ve kendine katar.” (AÇM – 60) “Her işin bir ilmi vardır!” demiyor muydu Madenci'nin annesi?” (AÇM – 71) “Kimi zaman karısı ve kızları da olurdu yanında; kadınsız düzen olmaz çünkü. Annesi söylerdi bu sözü.” (AÇM – 76) “Para, zengin kısmını azdırır, fakara kısmını ezdirir oğul, ne demeli?” (AÇM – 116) “İnsan da, hayvan da ölümü bilmeden ölmeliler...” (EÖ-102) “Şunu söyledi babam. Kuru yoz yerde fidan yetişmezmiş.” (EÖ - 185) “Durgun su kapta durdukça kokuşur.” (GR - 44) “Hani kir kiri çıkarır derler ya.” (GR - 91) “Köpeğin yalnızı gibi insanın yalnızı da dokunaklı olur.” (GR - 86) “Aşk sevdiğinden uzak olduğunca aştır.” (GR-140) “Ayakta durmak için sebep her zaman vardır. Yeter ki onu bul!” (TBG - 135) “Her yanlış bir sönüşe varıştır.” (TBG - 90) “Her gerçek içinde bir masal saklar’ diye yazmıştı cep defterine.” (TBG - 16) “Göz

için ışık neyse akıl için iman odur" (BBK- 46) "Susma öyle. Yeni bir söz söyle. 'Bir söz ki olmasın hiç endazesini" (KDY-226) "Hiçbir rastlantı tesadüf değildir." (KDY - 222) "Ayinesi iştir kişinin lafa bakılmaz sözünün tam tersi, lafla yürütürler peynir gemilerini." (KDY-113) "En çok da Veysel Ağabey'in Hazreti Mevlânâ'dan aktardığı "İyilikle an ki, iyilikle ansın" sözüne dayanarak, Cangür'ü öfkeyle kaybetmek yerine sevgiyle kazanmanın doğru olacağına inanmaya çalışıyordu." (KDY-63) "Biz Serdengeçti'nin "Tanrı Dağı kadar Türk, Hıra Dağı kadar Müslümanız." sözüne tutulmuştuk" (KDY-52) "Eğer hane içinde kimse varsa bir, bir işaret, kapıyı bir defa vurmak yeterlidir." (KDY- 44) "Yarın öbür gün olayların imtihanına hazırlan. Ne durumda olursan ol, şahsiyetinden, inandıklarından taviz verme." (KDY-176) "Peyami de 'Biz dünümüzün içinde yoksak bu günümüzde de, yarınımızda da yokuz.' diyordu." (KDY-167) "Erdem, bir insan için su ve ateşten daha önemlidir." (KDY-154) "Enis Bey, - burası bir ocak başıdır, demişti Feridun'a. Her gelen ateş alır gider ve o ateş de ömür boyu tüter." (KDY-17) "Çürük tahtayla ev kurmaya kalktınız." (BD-241) "Kalabalıklar yalnızca yıkıcı bir kuvvete sahiptirler. Kalabalıklar alışkanlıklarından vazgeçmezler. Kitleler şuuraltı tarafından idare olunur. Kitleler basit ve mübalağalıdır.' Ve daha mühimi 'Kitleler kuvvetliye karşı hürmet beslerler." (KDY-147) "Fikirsiz hürriyettense, hürriyetsiz fikri tercih ederim." (KDY- 146) "İnan ve düşün! İkisi birbirini bozmaz, tamamlar. Doğulu gibi inan, Batılı gibi düşün. İmansız ilim ve ilimsiz iman tek ağızlı makas!" (KDY - 133) "Gelin kaynana toprağından derler ya, zaten." (AB-301) "Ninem ömür su gibidir akar gider, derdi." (AB - 279) "Topraktan geldik, toprağına gideceğiz." (AB - 268) "Sonra babaannen 'Bir evde kimse olmadı mı orası göçer' rivayetince ev elinde büyütüp evlendirdiği dul Meleha'yla çocuklarını yerleştirdi." (GKUÖ - 30) "Hem Birtane Ana, "Evliyalarda ölmez imiş / Can acısı görmez imiş" demez miydi?" (RA - 147) "Nokta kadar menfaat için virgül kadar eğilme' yazılı kamyon hareket etti." (EÖ - 189) "Bana, 'Eğer namusunu kaybetmedinse ve canından gayrı kaybedecek bir şeyin yoksa hiç korkma hayattan' demişti." (Ç - 55) "Ölmek kaderde var, bize ürküntü vermiyor. Lakin vatandan ayrılışın ıstırabı zor..." (Ç - 123) "Torunlarım okusunlar, tahsil görsünler...' derdi. 'Çünkü insan, her kötülüğü ilimle yener.' (HG - 51)

Çokum, atasözleri ve deyimler gibi değer ifade etmese de kalıplaşmış söz grupları olan ölçülü sözleri konuyu zenginleştirici bir unsur olarak kullanmıştır.

2.1.4.7. Yeminler

Yeminler, söylenen sözleri daha inandırıcı kılmak, karşısındakinde tesir gücü oluşturmak maksadıyla söylenen, günlük hayatta sıkça kullandığımız sözlerdir. İnsanlar bazen inandırmak için, bazen merak edilen bir şeyin öğrenilmesi için, bazen başkalarına sırların söylenmemesi gibi değişik sebeplerden ötürü yemin sözcüklerini kullanırlar. Doğan Kaya, Allah adına yapılan yeminlere ‘kasem’ denildiğini belirtir.(Kaya 2007)

“Tövbe Neriman Teyze! Bir daha yapmam. Bir daha kesmem Nesrin Ablamın elbisesini. Vallahi billahi. Anneciğim!” (Z – 116) “Valla hiç fena olmaz, diyor Günce.” (AKT - 157) “Bak yeminle söylüyorum ölüm benim için alışılmış bir şey oldu.” (AB - 316) “Mülazım falan dinlemem billâh...” (AB – 227, 214, 223, 225, 280, 360, 398; HG – 293, 333, 363, 369, 394, 417; G – 121; BESS – 114; OK - 42) “Vallahi en doğrusu bu.” (Ç – 41; AÇM – 130; KDY - 66)

Kimi zaman da Allah adı söylenmeden yemin ifadesi kullanılır: “Bunlar Yunan askeri gözüm çıksın.” (AB - 266) “Namussuzum götürürüm seni otopsi, ameliyat yerlerine. Uyturlar. Kuran çarpsın ki, uyur bir daha kalkamazsın.” (Z – 161) “Seninle bir ahdımız vardı... Ahdımız hayal üstüne kurulmuştu emmi.” (HG – 69; AB – 216; OK - 61)

Sevinç Çokum eserlerinde kahramanlarına dini kullanımda yemin kabul edilen sözlerle yemin söyletmiş. Kahramanlar bir şey hakkında söz verirken, yada bir konuda bir şeyleri ispatlama durumunda kaldıklarında bu yeminleri kullanmışlardır. Bir de genellikle ağız alışkanlığı olan ve halkımızın daha çok lafın gelişi olarak kullandığı yeminler vardır ki eserlerde bunlar daha çok yer alır.

2.1.4.8. Selamlar ve Vedalaşma

Selamlaşma kültürümüzün önemli unsurlarındandır. Tanıdık tanımadık karşılaşılan herkese selam vermek Hz. Peygamber'in de tavsiye ettiği hususlardandır.

“İslam'ın hangi ameli daha üstündür, diye soran adama Peygamberimiz, ‘yemek yedirmen, tanıdığına ve tanımadığına selam vermendir’ buyurdu.” (Karaköse 1985: 288)

Yine Peygamber Efendimiz selamlaşmanın konuşmaktan önce geldiğine dair sözleriyle ümmetine selamlaşmalarını tavsiye etmektedir.

Selamlaşma karşılıklı nezaketin bir göstergesi olup aynı zamanda karşısındaki insana ‘benden sana bir zarar, kötülük gelmez, ben sendenim’ niteliğinde bir mesaj vermektir. Selamlaşmalar kültür çeşitliliğine göre değişik söz ve şekillerde gerçekleştirilir.

"Merhaba Günceciğim. Nasılsın?" "Ah fark edemedim. Az kalsın sizi tanıyamayacaktım." (AKT- 213; GR – 242; Ç – 256; GKUÖ – 27; RA – 114) “E hoş geldiniz o zaman! Safalar getirdiniz.” (AB – 387, 273; G - 78) “Hoş geldin İzzet. Nasılsın bakayım?” (AB – 372, 424, 86, 144; BD – 28; HG – 425; G – 143; RA - 151) “İyi günler efendim! Kolay gelsin.” (AÇM – 53, OK - 59) “İyi akşamlar Burhan Bey. İyi akşamlar Seyfeciğim.” (OK - 55) "Günaydın" derlerdi. Veya "iyi akşamlar." (OK – 10, 33) “Kolay gelsin, sağ ol, gelen giden hal hatır sormalar, derken kum, çimento, kireç, şu bu birkaç işçi...” (AÇM – 77; OK – 33, 40; AB - 144) “Selamünaleyküm, dedi.” (HG – 409, 423; Ç - 273) “Hayırlı sabahlar’ dedi.” (EÖ - 119) “Eyvallah kaptan! dedi.” (EÖ - 136) “Saygılı bir görünüşle yaklaştı. Selam verdi hatır sordu.” (BD - 83) “Sana da selam gönderdi.” (BESS - 117) “Ne haberler Giray Can? İyi misin hoş musun? - Sağlığına duacıyım hocam!” (HG – 156) “Geldi, elimi sıktı, çünkü ben el öpülmesinden hoşlanmazdım, bilirdi.” (AÇM – 8)

Vedalaşmalar da selamlar gibi iyi niyet, samimiyet göstergesi olan, yakınlık belirten unsurlardandır: “Ablana uğra. Gönlünü al, helalleş oğul.” (Z – 13) “Var sağlığınan!” (Z – 15, 17) “Bence o resme bu konuşmalardan sonra zift dökülmüş gibi oldu. Hoşça kalın.” (AKT - 271) “Oğul mektubunu bekleriz gayrı. Haydi Allah'a emanet ol.” (BD - 173) “Sağolun varolun! Yine görüşürüz! diyerek.” (KDY - 258) “Vedalaşmaya geldim Hocam. Elinizi öpmeye ve duanızı almaya.” (BD - 131) “Rıfat dönüp Kerime'ye baktı. Kız gülümsemeğe çalıştı. Yalnızca titredi dudakları. Sonra yaklaşıp elini öptü, - Yolunuz açık olsun.” (BD - 128) “Hayırlı akşamlar efendim.” (GR - 89) “Bakalım, eyvallah, sağol! Abi bekleriz yine...” (TBG - 18) “Gelme Nüset. Ne bileyim iste ben nası derler... Sulu göz oldum, ayrılık gelemiyor ben.” (TBG - 278) “Nüzhet'e soğukça bir selam...” (TBG - 223) “Hadi bana eyvallah...” (KDY – 81; OK – 99, 104) “İzninizle doktorum... Sen bilirsin...” (AB - 374) “Allahaismarladık çocuklar! Duygularını bastırılmış bir sestir bu. - Güle güle, yolunuz açık olsun!” (AB – 359, 239, 318; KDY – 266; BESS – 16; EÖ – 18; Ç - 85) “Hadi, Allah'a emanet olun. Güle güle ağabey...” (AB – 172; OK - 17) “Eh, müsaadele... Müsaade senin...” (AB – 165, 307) “Allah bağışlasın Birtane Ana. Ben gideyim artık. Hoşça kalın.” (RA - 155) “Peki evlat, hadi yolun açık olsun. Sağlıkla var!” (HG - 248) “Rıfat yerinden doğruldu. - Gitme vakti... dedi. Kucaklaştılar.” (BD - 87) “Kadınlar vedalaşıp ayrıldılar.” (OK - 82)

Anadolu'da birilerini yolcu ederken arkalarından bir kapla su dökmek, su gibi çabuk git ve çabucak dön manasına gelen bir adettir. *Bizim Diyar* adlı romanda Gülsüm Ana oğlunu yolcu ederken dışarıya bir bakraç su çıkarır ve ardından suyu yere döker: “Araba hazır. Gün doğmak üzereydi. Gülsüm Ana avluya su dolu bir bakraçla indi. Kerime dönüp anasını kucakladı. Sonra bir kamçı sesi. Tekerlekler döndü. Gülsüm Ana bakraçtaki suyu yere boşalttı.” (BD - 140)

Vedalaşmalarda bir diğer husus ise dini hassasiyeti olan kişilerin helalleşip öyle ayrılmalarıdır: “Sonra anasının elini öptü. Hakkınızı helâl edin. Helâl olsun oğul dedi Gülsüm Ana.” (BD - 128) “Yeniden kucaklaşıp helalleştiler.” (OK - 41)

“Hakkınızı helal edin” demişti giderken.” (OK-105) “Onlarla da helalleşemedim gördünüz mü?” (EÖ - 9)

Toplumun her kesimiyle iletişim içerisinde olan Çokum eserlerinde de bunu başarıyla yansıtmıştır. Selamlaşmanın her türüsünü kişilerin statüsüne, konumuna, çevresine göre kahramanlarına kullanmıştır. Bazen dini hassasiyetler öne çıkmış, selamlar dini şekliyle kullanılmış; bazen modernist anlayış öne çıkmış selamlar da modern üslupla alınıp verilmiştir. Bazı eserlerde de geleneksel vedalaşmalar, gidenlerin ardından su dökmeler görülmektedir. Yolculuk kazasız belasız geçsin, su gibi tez gidip gel demek için.

2.1.4.9. Küfürlü, Argo Sözleri

Küfürlü ve argo ifadeler toplumsal bir ihtiyaçtan doğmuştur. Dolayısıyla köylü-kentli, eğitilmiş-cahil, büyük-küçük her yaştan ve seviyeden insan duygularını kimi zaman bu sözlerle dışa yansıtır rahatlarlar.

“Toplumsal yaşayışta var olagelen değişik kültür tabakalarına, farklı iş kollarına, meslek alanlarına ait bulunan ve kendi aralarında, hayatın veya mesleklerinin vazgeçilmez ihtiyaçları dolayısıyla birbirlerine kaçınılmaz, kopmaz bağlarla bağlı olan insanların oluşturdukları, bir tür özel dil niteliğinde sayılan argo, diğer dillerde de görüldüğü üzere, Türkçede daha çok dar anlamıyla olmak üzere kendisine belirli bir kullanım alanı sağladığı ve bunun eskiden “külhanbeyi ağzı”, “tulumbacı ağzı”, “ ayak takımı ağzı” gibi Türkçe kurallı ifadelerle veya “ bayağınların, aşağı olanların dili” karşılığında “lisan-ı hezele” yahut “rezil kimselerin dili” demek olan “lisân-ı erâzil” biçimindeki yabancı kurallı tamlamalarla da adlandırıldığı görülmektedir.” (Ersoylu 2004: 13)

“Argonun Türk edebiyatında ilk kullanılış örneklerini Dîvânü Lugatî't-Türk'te görmekteyiz. Örneğin ‘ohşagu’ (oyuncak) sözcüğünün ikinci anlamı argolaşmış olarak kadın anlamında kullanılmıştır. Eserde oynaş (başka biriyle birlikte olan kadın), oynak (karışık işler) yap yup (hile) anlamında

birçok argo sözcük tespit edilmiştir. Zaman içinde ‘dilin gizli örgütü’ olan argo Karagöz ve Ortaoyundan birçok seyirlik ve edebî alanlarda kendini zenginleştirerek varlığını günümüze değin sürdürülmüştür.” (Özcan 2004: 550)

İnsanlar, istenmeyen durum ve davranışlarla karşılaştıklarında, sosyal yapı ve ahlakî düzeylerine göre duygularını kimi kalıplaşmış küfür ve argo sözlerle ifade ederler. Çokum da daha çok konuşma cümlelerinde küfür ve argo ifadelerle yer verir.

“Önce kışağızlarını yıkamasını öğrensın onlar...” (Z – 128) “Nedir ulan, bu şehir, bu patronluk! dedi Kâzım. Anamız ağlıyor her gün.” (Z – 153) “Kafaları çekeriz. Bir saz takımı da buluruz.” (Z – 159) “Ben yokken, bunlar böyle hırlaşır mı Ali?” (Z – 170) “Gayrı benim köye salınma zamanım gelmiştir.” (Z – 172) “Allah’ını seversen tüyelim burdan!” (Z – 177) “Niçin kaydardın işten?” (Z – 180, 168) “Nadir’in forsu kalmamış artık.” (Z – 181) “İdealistlerin, vatan kurtarıcıların bir kısım adamı, işte o sırada düzenin boktan işlerinde fedailikte, kapı bekçiliğinde, harcandı.” (AKT – 100, 42, 224; GR – 42; TBG – 219, 240; KDY - 76) “Derlerki babîâli bok çukurudur.” (KDY - 262) “Siz ne tür adamlarsınız ki oturursunuz lök gibi sabağtan akşama...” (AÇM – 74) “Emektar külüstüre attığı gibi ıvır zıvır, araç gereci yola koyulurdu.” (AÇM-75) “Kim bilir bir zamanlar ne dümenler çevirdiydin... Bana martaval atma Mestane...” (AÇM – 134) “Yüzüme öyle manyak manyak bakacaksanız, hiç konuşmayayım daha iyi.” (AKT – 133, 101) “Birilerinin krallar gibi yaşaması için birilerinin ölmesi gerekiyorsa, bu noktada bir orospuluk, bir puştluk yattıyor demektir.” (AKT – 112; Z - 47) “Bura erkekleri mavi gözlüye bitiktir öteden beri.” (AKT - 28) “İçinden "ulan ben senin..." diyerek.” (AKT - 149) “Aç ulan aç!” diye bağırışlardı böyle yumruklarıyla.” (AKT – 41; KDY – 58, 107, 108, 179, 189, 201, 251; DZ – 47; GR – 217; EÖ - 81) ““Beni yerimden yurdumdan edeceksın ulan zırto!” dedi.” (GR - 194) “Ulan salak mısın?” (GR – 181, 191, 96, 94; Z – 199) “Ulan hergeleler! Hayata atılacaksınız! Hangi yolu seçeceksınız seçin. Hangi fikrin peşinden gideceksınız gidin! Ne bok olacaksınız olun! Ancak gözünüzü açtığınız, lokmasını yediğiniz şu yurdu sevin!” (TBG - 40) “Çekin gidin lan! diye hışımlandı Sonsuz.” (TBG – 244; Z – 105; AKT -

44) “Ulan düşün yakamdan artık! Yolumun üstünden gidin! Gidin hangi kenefe tıklılacaksanız... Yeter be...” (TBG - 244) “Siz nesiniz be? Ucubeler! Ulan bir gün de bir varoş çocuğuyla övünün.” (TBG - 238) “Bunlar denir mi len? Nesi var ki yüzbaşımın? Bak şunun yediği naneye...” (AB – 350, 179, 200, 206, 207, 246, 266, 267, 280, 296, 324, 342, 349, 360; BESS - 102) “Hırt hırt konuşmalar oluyor. Höst ulan! Bu vatan bizim!” (KDY - 189) “Çekil çekil önümden it oğlu it...” (KDY – 125, 178; DZ - 66) “Tembellik etsinler, dersleri asıp avarelik etsinler diye değil.” (Ç - 184/ 185) “Kapı önlerinde oynamadık mı, gül bahçelerinden güller aşırmadık mı, büyüklerimizi öfkelenmek için bahçeli evlerin, beyaza boyalı köşklerin kapılarını çalmadık mı?” (DZ - 146) “Yunandan kaçılır mı be? Vay ödlekler vay!” (AB - 164) “Nutuk çekmekten çok hoşlanır.” (GY - 64) “Nasıl hakladın bu tabağı?” (GR- 25) “Önce eğitim, ülküler sonra gelir, yeni işe tuvaletten başlamak lazım, medeniyet zamazingolarından” (DZ - 20) “Bu cücükler, bu adamcıklar da elifi görse mertek sanırların parmak mühürleriyle karşımıza geldiler...” (KDY- 254) “Sonra uyuyor, acımasız düşlerimde dünyanın kahpeliklerini görüyor, sevgisizliğin iri yumruklarını yiyordum...” (DZ-70) "Ben büyük teyzem yıkanırken yanındaydım." dedi. Yeni yetme biriydim. Bir tas da ben su döktüm sevapmış annem dedi.” (DZ - 86) “Himmet'in Selime'yle yarenliği civardaki satıcıların dikkatini çekmiş, onlar da zerzevat edebiyatının seçme manilerini sıralamağa başlamışlardı.” (GR - 191) “Yalan söylüyorsun süprüntü!” (GR - 188) “Topluma bütün öfkesiyle, küçük narin bir kız olduğu günlere, bir zamanlar sevgilisi olan ve kazadan sonra onu bırakan "puşt" sevgilisine yani dostuna dilsizce beddualar yağdırarak.” (GR - 95) “O kadar da değil! Höst! Orda dur işte.” (AÇM – 87) “Bazen hıyarlaşıyorum affedersin.” (TBG - 164) “Ona göre çulsuz biri olan Aysan hemence dehlenmeliydi artık.” (TBG – 149, 178) “Patron nasıl biri? Geveze mi, hırbo mu, neyin nesi gı? Evet, işte adını duyuyoh muyuyoh, sayesinde resimlerimiz çıkıyo, ama görmedik kendüyü bilader...” (TBG - 125) “Şarkılar, sövmeler, yedi kat eller / Anlıma anlıma vuruyordu bir şeyler” (TBG - 113) “Sonsuz olan ne varki sattığımın dünyasında.” (TBG - 96) “Hani çarçabuk tüyerdik şapkamızla!” (TBG - 85) “Aysan Taksim'deki otoparka teslim ettiği külüstürüyle onu evine bırakabileceğini söylüyor. “(TBG - 67) “Fakat biliyor musun gönlüm kaynadı bu veledede.” (TBG - 50) “Çaylaklar önce

bana gelir, biz de giydirir, donatır, en halisinden Dolapdere, Tarlabası lugatlerini öğretir, Şişhane, Kasımpaşa atasözlerini belletiriz işte o sebeple...” (TBG - 48)

“Önce sana bu mesleğin affetmez yanlarından, kancıklıklarından bir söz edeyim.” (TBG - 48)

“Burada Kuvay-ı Milliye Teşkilatı mı kuracaksınız haybeciler?” (TBG - 38)

“İyi de ulan buraya tarihî meyhane diye levha asıp işi millî meyhaneye götüreceksiniz nerdeyse. Hırtolar, haydi bakalım yapar mısınız bir de Müdafâ-yı Hukuk meyhanesi?” (TBG-38) “Sevmeyi unutmuş yüreklerinden beddualar geçirerek, kan çıbanı gözlerle, uğru bakışlarla, ezik tahta kurusu kokularıyla, yoksul ve yağlı saçlarını savurarak küfrettiler.” (BBK-52) “Birtakım kerizlikler oluyor tabii.” (TBG - 283) “Gazeteci ve televizyoncu hırdavat depo müdürü sayın Aysan!” (TBG - 239)

“Bir kenef... Sifonu çekersin böyle yerde, başka ne yapılır?” (TBG - 226)

“Hayatta iki şeyi savundu, sapına kadar.” (TBG - 227)

“Gel de verme istersen, hırtlık çıkacak...” (TBG -207) “Nitekim subaylar da artık Marksistlere diş bilemiyor, hırt hırt laflar etmiyorlar gayrı.” (KDY - 242) “Bu şımarık kolejli ile bu yine fazlaca ilgilerin ezip kavruk koyduğu genç arasında kavgaya didişmeye benzer bir flört, argosu kırıştırma havası başlamıştı.” (KDY - 63) “Hani pezevenkti ihtilali yapmayan? Ulan hadi sıkıysa...” (KDY - 57, 45) “Küfürler, kavgalar unutulmuş görünse de içten içe çürüyen, kokuşmakta olan bir şeyler vardı.” (KDY - 47)

“O yaz kaşı yakadaki yazlıklarında sözleri "galiz" küfürlere, tartışmaları kavgaya dönüştüren biçimler yaşandı.” (KDY - 41)

“Ayın daha kocaman, güllerin daha iri, suların daha berrak, anasını satayım rakının daha bir kıyak olduğu ay...” (KDY - 194)

“Darbeden yana olmamak, sanıklar lehine konuşmak ve "Bir halt yiyemeyecekler" cümlesinden dolayı sorgulandığında, kafasında hep o soru olacaktı.” (KDY - 162)

“Bu ne nanedir şimdi?” (HG - 388)

“Fıtnat Ana'mın dolabından aşırıdım.” (AB - 362)

“Bizimkiler ha babam tepelermiş düşmanı.” (AB - 409)

“Bu nasıl lâkırdı?” (AB - 406)

“Yunanlılar hükümet konağının önüne dikildiklerinde üç buçuk atmıştır, merak etme.” (AB - 212)

“Seni soysuz seni...” (HG - 414)

“Hem sövdün de eve. Yuvarlak bir kutu uzattı kadına. - Ay ben mi sövdüm?” (EÖ - 119)

“Lakin birkaç Rus da biz haklasak fena mı olur?” (HG - 230)

“Anam ayakyoluna geçiyor.” (AB - 385)

“Bak Gülseren bırak bu martavalları...” (G - 36)

“Seni gidi mendebur herif seni...” (BESS - 163)

“Gelin, "Tophane'lerde gün ışığı göstermedi bana o cadı.

Karanlık odalarda boğuldum" diyormuş. A haspa! Kasımpaşa'dan geldiğini ne çabuk unuttun?" (BESS - 84) ""Get hele sıçtırtma şimdi.." (GKUÖ - 121) "Sigarasını fırlatıp atışında "Kahpe felek" sözlerini okuyorum." (BESS - 29)

Çokum bazen çok masumane argoları bazen de küfürleri kahramanlarının içinde buldukları ruh halini yansıtması bakımından onların ağızlarından söyletmiştir. Kullanılan küfürlü ve argo sözler kişinin yetiştiği ve içinde bulunduğu sosyal çevreyle doğrudan ilgilidir. Çokum eserlerinde bunu başarıyla yansıtmış, kahramanlarına kullandırmıştır.

2.1.4.10. Nasihatler

Nasihatler toplumda bilgi ve görgüsüyle herkesin saygısını kazandığı ve hürmet gösterdiği kişilerin doğruyu, iyiyi, güzeli gösteren yol gösterici, öğüt verici nitelikteki söz ve davranışlarıdır. Hayat tecrübesi olan, kimi zaman " piri fani" diye adlandırılan yaşça olgun kimseler her devirde ve toplulukta yol gösterici durumundadırlar.

Ama siz bilmezsiniz onu. Allah herkesin gönlüne göre verirmiş. Çalışmadan bir şey sahibi olunmazmış. 'Haram yeme. Başkasının malına mülküne göz dikip kinlenme. Çalıştığın yerlerde parayı alırken, acep bunu hak ettim mi diye bir düşün' derdi. (Z – 158) "Benim sana öğütte bulunmaya belki o yüzden hakkım yoktur." (GR - 154) "Ölüm var, ölüm var! " (AKT- 106) "Ellerimiz tutar iken, bu can titreyip uçar iken, bize bu toprağı korumak düşer..." (BD - 181) "Şu iyi niyet akıldan öte bir şeydir oğlum; nerde iyi niyetin uzun kalanı varsa misafirin gitmezi, sıkılmazı gibi orda akıl us arama." (AÇM– 85) " O çocuğun sana uygun biri olduğunu sanmıyorum, o çocuk seni üzer." (TBG - 146) "Kadın kısmı öyle her daim komşuya, alışverişe gitmeyecek. Gelin kısmısı kaynana konuşmadan ağzını açmayacak... gibi. Her gün öğüt öğüt..." (TBG - 80) "Ulan hergeleler! Hayata atılacaksınız! Hangi yolu seçecekseniz seçin. Hangi fikrin peşinden gidecekseniz gidin! Ne bok olacaksınız olun! Ancak gözünüzü açtığınız, lokmasını yediğiniz şu yurdu sevin!" (TBG - 40)

“Eğer hane içinde kimse varsa bir, bir işaret, kapıyı bir defa vurmak yeterlidir.” (KDY - 44) "Allah tanımadıklarımıza hayır versin; dostlarımızı bu hayırdan mahrum etmesin. Zira biz yalnız dostlarımızdan eza gördük." "Ey oğul! Zamanın insanlarıyla yaşa, fakat onlara uyma..." (KDY - 173) “Efendine söyle, Mehmed Ali'yle övünmesin bu kadar. Gururlanmasın, büyüklenmesin...” (RA - 52) “Bak oğlum, benden sana nasihat, herkesin nabzına göre şerbet verecen. Çünkü başka türlü geçim olmaz. Ha, ha diyecen.” (EÖ - 213) “Bana, ‘Eğer namusunu kaybetmedinse ve canından gayrı kaybedecek bir şeyin yoksa hiç korkma hayattan’ demişti.” (Ç - 55) "Bir söz ayıtalım sana gelinim" demişti. "Sen buraya barıp keldin ya ondan yüreğimden can çıkmadı. Yüce Mevla biraz daha ömür biçti demek. Ben iyiyim artık yola koyulsan iyi edersin. Buralarda oyalanma. Ev aş ister, eş ister. Eşin yoldaşın nerdeyse sen de barıp orda olmalısın." (GKUÖ - 97)

Çokum’un eserlerinde, hayatta olduğu gibi bir yanlışlığı, eksikliği gören ya da hisseden büyükler düzeltmek için küçüklere sözle müdahale ederler. Onların yanlışlarına sessiz kalmazlar. Bazı durumlarda da başka bir yere okumaya ya da çalışmaya giden gençlere aile büyükleri çalışmaları, başarılı olmaları yolunda nasihatlerde bulunurlar.

2.1.4.11. Hitaplar, Çağrılar

Hitaplar kültüre, sosyal yapıya, yaşanan çevreye göre değişiklik arz eder. Söyleişlere farklı anlam ve vurgu katarak ifadenin daha güçlü olmasını sağlar.

Ağustos Başağı romanında Yetim Hikmet halka, davul eşliğinde meydanı dolaşarak bildik bir seslenişle duyuru yapar; “Ey ahali! - Ey ahalii, duyduk duymadık demeyin.” (AB - 77)

Kimi zaman da hitaplara argo ve küfürsözler de karışır: “Len şükredin, şükretmesini bilin! Alırım ayağımın altına haa!” (AB - 324) “Len Recep, iyi bak! Ölmemiştir.” (AB - 342) “Yavaş olun be!” (Z - 139) “Siz nesiniz be? Ucubeler!” (

TBG - 238) “İçeriye gir sersem!” (KDY - 57) “Hey Hünnap Kadın hey! Benim seferberlik türküleri söyleyen ninemin has kızı...” (AÇM – 85) “Gel buraya...” “Söyle...”, “Buraya gel, öyle söyleyeceğim.” (AÇM – 137) “Burada Kuvay-ı Milliye Teşkilatı mı kuracaksınız haybeciler?” (TBG - 38) "Ulan hergeleler! Hayata atılacaksınız! Hangi yolu seçecekseniz seçin. Hangi fikrin peşinden gidecekseniz gidin! Ne bok olacaksınız olun! Ancak gözünüzü açtığımız, lokmasını yediğiniz şu yurdu sevin!" (TBG - 40) “Evet, koca aptal!” (GR - 121) “Değil mi len Hikmet?” (AB - 179) "Ulan taş kırıntısı ufak tefeksin ama başımıza büyük dert açacaksın.” (GR - 217) "Aç ulan aç!" diye bağırmışlardı böyle yumruklarıyla.” (AKT - 41) "Ne dolaşıyorsun lan oğlum?" diye sorunca 'yoklukla terbiye oluyorum abi' dedim. 'Manyak mısın sen yav?' dedi.” (AKT - 101)

Kimi hitaplar da nasihat içerikli olabilir: "Ana! Baba ocağına, orda bıraktığın eve dön..." (RA - 59) “Ölüm var, ölüm var!” (AKT- 106) “Aman Leylâkî Hocam, eline ayağına kurban! Kurtar beni, diyecek neredeyse.” (AKT - 110) “Kalk kalk! Ne ettin ne eyledin? Hadi bana sofraya kur!” (AKT - 225) “Helal olsun, bozguncu... dedi Gündâğ.” (AKT - 227) “Gel sabah duvağınla, yaşmağınla çık gel!” (AKT - 262) “Dayı lütfen!” (AKT - 268) “Peki, dinle şimdi beni!” (AKT - 269) "İşte bu kadar! Delirtmeyin adamı!" (AKT - 291) “Hay hay... deyip çekiliyor.” (AKT - 38) “Kahvaltı hazırlıyorum hadi gel gâli.” (AKT - 75) “Her nerede bi kıtlık âfâtı belirse, Leylâkîleri ünlerler.” (AKT - 92) “Eyvallah canlar! dedi.” (AKT - 97) “Subaşı su getir yâ hu!” (AKT - 97) “Üflesen camı çıkacak anlıyor musun? Ayıp be!” (Z – 180) “Ah anacığım neredesin?” (G- 61) “Bana bak Selime!” (GR - 194) “Bana hakkati de.” (GR - 194) “Ayıp ettin abla, birkaç limon sana helal olsun.” (GR - 191) “Kendine gel bre!” (TBG - 137) “Yazacak mısın şimdi beni? Yazacak mısın ha?” (TBG - 112) “Elle ye! Boş ver; ben öyle yapacağım.” (TBG -108) “Öyle değil mi ama bey” (OK - 19) “Gazeteci ve televizyoncu hırdavat depo müdürü sayın Aysan!” (TBG - 239) “Hele dur, Arslan Bey! diye seslendi.” (HG - 384) “Heey, İzzet Onbaşı!” (AB - 222) “Dur baba, dur yahu!” (AB - 218) “Şerife Hanım neredesin, dilimiz damağımız kurudu!” (HG - 327) “Recep! Gelin hele! Çabuk...” (AB - 339) “Komayın kafiri! Haydi yiğitler...” (

AB - 327) “Bre nedir bu konağın hali? dedi.” (BD – 28, 29, 31) “ Sanki birileri "Hişt ne yapıyorsun orada?" diye bağırıverecek.” (OK - 30) “Duymadın mı kuzum?” (OK - 30) “Noolur... aşk olsunuz yani.” (OK - 54) “Heey! Kış uykusuna yatanlar... Kalkın!” (AB - 182) “Anaa! Hiç konuşmuyor bu.” (BESS - 100) “Oğul caan... Bak hele neler olmuş... dedi.” (HG - 264) “Dur! - Tüfeğini at, karışmam ha! dedi. - Hey Osmanlı! Diye seslendi. - İştittin mi Osmanlı!” (HG - 253) “Hadi bakalım, doğru eve Yallah!” (AB - 21) “Hay dedi hay... Başımın derdi bu çocuk...” (AB - 21) “Bize kafa mı tutarsın çömlekçi? Ha? Efeliğim bilinmiyor mu yoksa?” (AB -111) “Memiş Ağa, bize çay getir yahu!” (AB - 87) “Vay İzzet! Nerelerdeydin.” (AB - 86) “Ne dersin Yusuf? Kalk beyim, kalk! Bilecik'e varamayız bu gidişle.” (AB – 14) “Osmaan! Gelsene. Çiğ börek yaptık.” (EÖ - 192) “Zeynep Bacı.. Zeynep Bacı” (G - 175) “Gel buraya! demişti Esra.” (Ç - 110) “Eee anlat bakalım İsmail Efendi.” (AB - 66) “Yusuf, hey Yusuf! Bilecik'e mi?” (AB - 59) “Ne var be cenderme Yusuf, ne var?” (AB - 246) "Hay Efendi Hafız hay! Aklını mı yitirdin?" (AB - 246) “Asım Abi be, ramazan bitti.” (OK - 129) "Allahaşkıma...' diyordu. 'Allahaşkıma, şöyle buyrun!" (OK - 106) “Arslan Bey... Hey koca Arslan Bey... Beni işitmiyor musun?” (HG - 188) “Arslan Bey... Hey koca Arslan Bey... Sen misin?” (HG - 185) “Onun gelişi, değneğiyle basamağa vuruşundan, ‘Kimse yok mu?’ diye seslenişinden anlaşılırdı.” (OK - 74)

Kimi küfürlü, kimi argo, kimi şefkat dolu, kimi öfke sinir, kimi coşkunluk belirten çeşitli hitap şekilleri vardır. Çokum anlattığı şeye duygu katmak daha belirgin kılmak için bu hitapları kullanmıştır.

2.1.4.12. Lakaplar

Bir kişiye veya aileye kendi isminin dışında herhangi bir özelliğinden, durumundan veya yaptığı bir davranıştan dolayı başkaları tarafından takılan isimlere lakap denir. Lakaplar artık isim yerine geçmiş ve çoğunlukla isim gibi kullanılır olmuştur.

“Zamanla sülale adı yerine dahi geçebilir. Köylerde ve okullarda sıkça rastlanılır. Vücuttaki kusur, devamlı yapılan bir davranış, söz, tavır vs. hepsi lakap için yeterlidir. Lakaplara ‘takma ad’ da denilir.” (Kaya 2007: 448)

Gece Rüzgârları adlı eserinde bir aileye nasıl lakap takıldığını o aile ferdinin ağzından anlatır: “Onun için bizim lakabımız köy yerinde uğramışlar diye söylenegelmiş. Dedem deridi. Vaktiyle dedelerimiz buraya gelip konuk olmuşlar. O gece köy bunları bırakmayıp konuk etmiş. Bizimkinler buranın havasını suyunu bahçelerini ziyade beğendiklerinden gitmekten vazgeçip buraya yerleşmeğe karar vermişler. Onun içindir ki o günden sonra Uğramışlar diye anılır olmuşlar.” (GR - 84)

Diğer eserlerinde ise kişilerin lakapları vardır ve onların lakapları konuşma içerisinde geçer: “Eğri boyun İramazan’ın oğlu.” (Z – 15) “Demir çapağı girmiş gözüne. Ameliyat etmişler ama faydasız. Camgöz derim ben ona. Camgöz patron.” (Z – 32) “Bizim orada bir Karanfil Hüsnu var.” (Z – 75) “Tayıncı diyorum kendi kendime, tayıncı bu memlekette kanun var.” (Z – 180) “Ondan sonra bir unvan buldum sana... Frigyalı...” (AKT - 52) “Bu Karaoğlan'da öyle oldu; onu Kıbrıs Fatihi diye alkışlayanlar meydanları sarstığında biz beş yaşında olmalıydık.” (AKT - 83) “Bakış açısı, nişan bohçası, çeyiz sandığı, dönüm dönüm tarla, beşi bir yerde, başlık parası, Topla Osman, Kör Salim, Dengil Nazmi gibi benzetmeler de dâhil, hep görselliğe dayalıdır.” (AKT - 85) “Leylâkî 'yi bilmeyen yoktur.” (AKT - 91) “Şo dağlardan uçarıktan enermiş. Bizim ehtiyarlardan bi görenler varıdı emme şimdisi yok. O görenler gayfelerde anlatırlar uzun boylu. Leylekî tepenin doruğunda belildi mi herkesler uçması yakınladı derimiş. Bu kollarını kanatlayın çırpışlayıp uzun boyunlu, akli karalı, bir irice kuş kılığına girermiş... Ondan Leylekî derler ona.” (AKT -92) “Kışın yol sessizleştğinde, İhsan Amca’yı bir dipsiz yalnızlık kuşattığında Arnavut’un ansızın çıkagelmesi ne iyi olurdu...” (AÇM – 74) “Biraz ufak tefekti, " Küçük Hasan Efendi" derlerdi o sebeple.” (DZ - 87) “Tesadüfen Pankartçı Gülizar'ı çektiğimde o da çıkmış.” (GR–126 / 205) “Sonra derler ki Merdo ona yardım etmiş.” (GR - 195) “Mertek Nurdane'nin açtığı izlerle...” (GR - 195) “O Sonsuz denilen

çulsuzu buluruz o kolay!” (TBG - 178) “Âdem Kanmaz, Baltakesmez lakaplı Halit Mihçı'ya vermişti görevi.” (TBG -177) “Ne işiniz var, o tüccar yelloz kadının yanında?” (TBG - 69) “Sonra Sonsuz diye bir gençten söz etmişti Süsen... Sonsuz tabii takma adı. Asıl ismi Sırrı'dır.” (TBG - 58) “Yengeç bulunacaktı, Halit Mihçı, Hulusi'nin çektiği görüntülere el koymuştu.” (TBG - 252) “Çocuklar mangal başına sokulup, Çavuş'un onlara bilmece sorduğu günleri içleri burkularak hatırlayınca kadar...” (HG - 321) “Kayalının şu hallere düşmesi o efsanenin de son bulması demektir.” (AB - 191) “Olmaz mı? Cemil'dir ismi. Ona herkes Efendi Hafız der. Namı bir hocadır.”(AB – 187, 387, 78) “Ama kumandan İzzettin Bey olsun, ayıcı Arif Bey olsun yaman adamlar doğrusu.” (AB - 169) “Şu bizim Kara Osman...” (AB – 151, 405) “Yetim Hikmet tellallık yapacağı için nasıl da seviniyordu.” (AB – 76, 175) “Ama biz Safiye Hanım'a Hacıanne diyoruz.” (GKUÖ – 51, 53) “Bir yandan da Kayalı Süleyman'mış. "Hıh" diye söyleniyordu.” (AB - 111) “Köse Memiş'e seslendi.” (AB - 87) “Kocca Ayşe Ana'yı bilemedin mi?” (AB - 139) “Hayret! Deli Naci derlerdi bana! Şimdi eğlenerek hatırlıyor olmalı o günleri. Ya sana ne ad takmışlardı? Güldü Zihni Bey. - Kel, dedi.” (EÖ - 97) “Eski başçavuşlardan sağlık memuru Halil Bey ki, ona Rumlar Halilâki derlerdi, bütün Beyoğlu mıntıkasını turlamaya elinde siyah, eskimez bir deri çantası, başında fötrü, yakası kürklü pardösüsüyle sabah beşte çıkardı.” (AÇM – 104, 105, 106)

Lakaplar kişileri daha belirginleştiren, farklı kılan özelliklerdir. Günlük hayatta böyle olduğu gibi Çokum eserlerinde de böyle belirgin kılmak istediği kişileri lakaplarıyla kullanarak daha bir dikkat çekmiştir.

2.2. Tekke Edebiyatı

Tekke Edebiyatı halkın dini yaşantısını belli coşkunculuk içerisinde geliştirmeyi amaçlayan, toplumun kültürel değerlerine sahip çıkarken dünya ahiret dengesini gözeten bazen nesir, bazen nazım olarak üretilen ürünlerden oluşur.

“Bu edebiyatın Ortaasya’da kurucusu, ilk ve önemli şahsiyeti XII. yüzyılda Türkistan’da yaşamış olan Hoca Ahmet Yesevî’dir. Yesevî’nin Hikmet’leri günümüze kadar gelmiştir. Tarikatı, şiirleri ve dervişleriyle Türklerin yaşadığı bütün coğrafyalarda çok etkili olan Ahmet Yesevî’nin Hikmetleri öğretici mahiyette manzumelerdir.” (Güzel 2006: 38,39)

“Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı, Halk Edebiyatı ile Klasik Edebiyat arasında bir geçiş, köprü edebiyattır. Hedef kitlesi ne Klasik Edebiyat gibi okumuş kesim ne de Halk Edebiyatı gibi geleneksel zevke sahip halktır. O her iki kesim insana hitap etmek iddiasındadır.” (Güzel, Torun 2004: 305)

“Yunus Emre, Anadolu’da dini tasavvufî Türk edebiyatının kurucusudur.” (Güzel 2006: 316)

Yunus Emre’nin Tapduk Emre’ye intisabı değişik kaynaklarda menkabevi anlatımla ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Burada kısaca Yunus’un Tapduk Emre’nin kapısında eşğine yüz sürüp “Bizim Yunus” oluşuna değineceğiz. Yunus Emre, Tapduk Emre’ye kırık yıl hizmet eder fakat manevi âlemden bir şey açılmadı zannederek tekkeyi terk edip gider. Fakat bir gün yaşadığı bir olay onun uyanmasına vesile olur. O da dönüp şeyhinin kapısına gelir yüzünü koyar. Tapduk “ bu kim?” diye sorunca eşi, “Yunus” der. Taptuk Emre “bizim Yunus mu?” deyince artık şeyhi tarafından “Bizim Yunus” olarak, tekrardan kabul edilmiş olur.

Karanlığa Direnen Yıldız adlı eserde Feridun sevdiği, değer verdiği Veysel ağabeyinin mekânını Tapduk Emre’nin eşğine benzetiyor: “Yunus Âşığı bir adam, Feridun Tapduk Emre'nin eşğine benzetmişti burayı.” (KDY - 255)

Bazı eserlerinde ise olayların akışına göre Yunus Emre’nin şiirlerinden mısralar aktarılır. Burada şiiri hatırlatan kişiler genellikle kendi düşüncelerinin doğruluğunu göstermesi bakımından Yunus’un şiirlerini ya da şiirlerinden belli bölümleri hatırlatırlar: “Gece uyku tutmayıp sofaya çıktığında anasının alçak sesle bir ilahi söylediğini duydu.

"Yar yüreğim yar, gör ki neler var
 Bu halk içinde bize güler var.
 Bu yol uzaktır menzili çoktur
 Geçidi yoktur derin sular var." (BD - 24)

"Bu yol uzaktır, menzili çoktur, Geçidi yoktur derin sular var." (BD - 174)

"Kullar senin sen kulların, günahı çok bunların
 Uçmağına sal bunları, binsinler Burak Çalabım
 Ne ilmim var ne taatım, ne gücüm var, ne kuvvetim
 Meğer senin inayetin kıla yüzüm ak Çalabım..." (KDY - 103)

"Yunus Emre'nin dizelerini hatırlatırdı.
 'Dağlar ile taşlar ile
 Çağırayım Mevlam seni.'" (AKT - 124)

Yunus demiş bunu; "Benim bunda kararım yok, Ben bundan gitmeğe geldim. Bazerganım metâm çok, alana satmaya geldim." Gene Yunus söylemiş ki, "Canlar feda yoluna, bu can kaygısı değil. Sen can gereksin bana, cihan kaygısı değil." (BD - 180)

"Bu Anadolu'dan Yunus Pîrîmiz çıktı. Ve dedi ki:
 'Kuru yidik yaş olduk
 Ayağ idik baş olduk
 Kanatlandık kuş olduk
 Uçtuk elhamdülillah." (KDY - 254)

Nideriz hayat suyun, biz can yağmaya verdik / Gevherleri sarrafa, maden yağmaya verdik" Yunus bunları söylüyordu. (EÖ - 222) Sonra bu öfke bulutlarının arasından şimşek aydınlığında bir Yunus düşüvermişti:

"Hak Çalabım Hak Çalabım sencileyin yok Çalabım

Günahlıyım yarlıgagıl ey rahmeti çok Çalabım."

İşaret Veysel Ağabey'in okuduğu Yunus şiirinde mi yoksa bizzat kendisinde miydi? (KDY - 102)

Kimi zaman söylenilen ilahiler bir maksada yönelik olmaz sadece söylenmek için ifade edilir, bazen de çocuk uyutmak için ninni niyetine okunur: "Çok geçmeden parmaklarını dizinde oynatarak bir ilahi söylemeğe koyuldu. Sesi cansız, sözler zor anlaşılıyor. Şu "Sarı Çiçek" canım... "Sordum sarıçiçeğe annen baban var mıdır?" (OK - 110) "Tekin eve döndüğünde Esra'yı küçük Eric'i uyuturken bulmuştu, bir yandan Yunus'un "Sarı Çiçek" ilâhisini söylemesine epeyce şaşırmişti." (Ç - 68)

Yunus, kimi zaman eserleriyle değil de kahramandaki Yunus sevgisi dolayısıyla benzerlik kurmak amacıyla geçer metinlerde: "Asırlar önce söylenmiş bir söz bugün eskimemişse onun değeri vardır. Yunus'u o sebeple severim. Hem neden severim biliyor musun, benim sevgili Anadolu Türkçem ile yazmıştır. Türkçenin en büyük temsilcisidir o. İkincisi Hazreti Üveysi Karânî'dir. O güzel huylar abidesidir çünkü. o, bir sevgi yumağıdır, insanın nefsiyle imtihanından yüz akıyla çıkmış garip ve soylu "tâbiin"dendir. Yunusçuyum ve Üveysiyim senin anlayacağın." (KDY - 19) "Onu bulacağım ümidiyle sayfaları araştırdım, sayfalar bir krep kumaş gibi dalgalandı puslandı; horasanî sarıklı bir derviş Yunus çehresiyle o dalgalanışa yansıdı." (BBK - 10) "Kimi zaman da kişiler yaşadıkları durumları Yunusça bir halle ifade ederler. Odun yarma çilesinde Yunus'la beraber oldum gün gün." (GKUÖ - 26) "Yürümeli yürümeliydim Yunusça..." (DZ - 79)

"Mevlâna'nın asıl adı Muhammed Celaleddin'dir. Annesi Mü'mine Hatun, babası Sultanü'l ulema Bahaeddin Veled'dir. Mevlâna, 30 Eylül 1207'de Horasan'ın Belh şehrinde doğar. 17 Aralık 1273'te Konya'da vefat eder. Mevlâna'nın en ünlü eseri olan Mesnevî; dinî –tasavvufî ve ahlâkî yamı ağır basan didaktik bir eserdir." (Torun 2006: 286 – 288)

Mevlâna'nın herkese hoşgörüyüyle seslenen o 'gel, ne olursan ol yine gel' sözünü kullanıyor kahraman *Gülyüzlüm* ve *Zor* adlı romanlarda: "Mevlâna'nın çağrısı gibi gel sözcüğü..." (G - 176) "Ne yaparsa yapsın, her koyun kendi bacağından asılır mı demeliyim? Yoksa Mevlâna gibi, 'gene gel gene gel' mi? Yoksa her şeyi zamanın akışına mı bırakmalı?" (Z - 50)

Yine aynı eserde Mesnevî adlı eserinden isim olarak bahsediyor: "Mesneviyi severim meselâ. Mevlânâ Hazretlerinin..." (G - 63) "En çok da Veysel Ağabey'in Hazreti Mevlânâ'dan aktardığı "İyilikle an ki, iyilikle ansın" sözüne dayanarak, Cangür'ü öfkeyle kaybetmek yerine sevgiyle kazanmanın doğru olacağına inanmaya çalışıyordu." (KDY - 63)

Karanlığa Direnen Yıldız adlı eserde Erzurumlu İbrahim Hakki'ya ait bir ilahinin nakarat bölümü alınmış. "Mevla görelim neyler..." diyordu öteden Veysel Ağabey." (KDY - 211) "Mevla görelim neyler, neylerse güzel eyler... diye ekledi." (KDY - 210)

Onlardan Kalan adlı eserde tasavvuf büyüklerinden Veysel Karanî Hazretlerinden isim olarak bahsedilmiş: "Sonra nerden aklına geldiyse geldi, bana Veysel Karanî Hazretlerini anlattı." (OK - 148)

Ergun Çelebi Mevleviliğin önemli büyük şahsiyetlerindedir. Ölüm tarihiyle ilgili mezar sandukasına beyitlerle tarih düşürülmüştür. *Rozayla Ana* adlı eserinde Çokum Osmanlı Türkçesiyle yazılan bu beyitleri kahramanına okutur ve zorlandığını belirterek bir anlamda o kültürden de uzaklaşıldığını ifade eder.

"Hazret-i Sultan Ergun Veli
 Bezm-i vasl-ı asla etti hoş hıram
 Mürşid-i ihya iken idüp şitâb
 Oldu emvâta dahi pîr-i hümmam"

Celalettin Ergun'un sandukasının ardındaki duvarda eski harflerle yazılı bu şiiri defterine geçirirken bazı kelimelerde zorlanmış, Osmanlıca'yı epeydir ihmal ettiğini düşünmüştü. (RA - 149)

Ümmi Sinan, onaltıncı asrın seçkin tarikat şeyhleri arasında bulunduktan başka, bu yüzyılda şiire damgasını vurmuş, orijinallik göstermiş ender şairlerindendir. Hayatı hakkında bilgimiz karışıktır. Halvetî tarikatının büyüklerinden olup bu tarikatın Sinaniyye kolunu kurmuştur. (Kabaklı 2008: 417)

Ümmi Sinan'ın meşhur gül ilahisi *Ağustos Başağı*'nda birçok bölümde geçer. Sezai Coşkun'un "yazılı bir eser olmakla beraber halkın kullandığı biçimle 'sözlü' bir mahiyet kazanmıştır" (Coşkun 2009: 294) dediği ilahi halk tarafından çok sevilir: "Sonra gül ilahisinin o meşhur dörtlüğünü mırıldandı. "Gül alır, gül satarlar... Gülden terazi tutarlar. Gülü gül ile tartarlar. Çarşı Pazar güldür gül..." (AB - 385) "Hafız bu defa geniş düzlükleri, tepeleri saran gür sesiyle ilahiyi okumağa başladı.

"Gülden kurulmuş bir mektep

Gine gül okunuyor gülden

Onu okutan Hazret-i irfan

Ah gül gül gül...

Mektebi gül, rahlesi gül, hocası gül, talebesi gül" (AB - 276)

Dudaklarının ucuna bir ilahi takıldı. Yavaşça mırıldandı...

"Gülden kurulmuş bir değirmen

Gine gül dönüyor gülden

Onun bekçisi Hazret-i Sultan

Ah, gül gül gül...

Değirmeni gül, sahibi gül, öğüneni gül, öğütenini gül." (AB - 276) Hadi şu gül ilahilerini de oku! (AB - 409) İşte şimdi de, deminki kızgınlığını unutmuş, güllerini dolaşıyor ve hafiften gül ilahisini okuyordu.

"Seyrimde bir şehre vardım

Gördüm sarayı güldür gül

Sultanın tacı tahtı
 Bağı duvarı güldür gül
 Gül alır gül satarlar
 Gül den terazi tutarlar
 Gü lü gül ile tartarlar
 Çarşı pazar güldür gül..." (AB - 35)
 "Gül olanın aslı güldür
 Peygamberin nesli güldür
 Sağ oturan erenlerin
 Bezmi visali güldür gül"

Hafız usul usul yanına yaklaşmaktaydı. Yanaklarına bir pembelik yayılmıştı.

"Asmasında gül dalları
 Kovanında gül balları
 Ağacında gül halleri
 Servi çınarı güldür gül."

Veli öylesine dalıp gitmişti ki, yanı başında babasını görünce ürktü. Kesiverdi ilahiye... (AB - 36) "İlahiyi gene başa almıştı. "Seyrimde bir şehre vardım." (AB - 36)

Ağustos Başağı adlı romanda Efendi Hafız biraz da duygularına tercüman olması bakımından Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın yazdığı ilahiye söylemeye başlar: "Efendi Hafız bu söz üstüne yeni bir ilahiye başladı. Öbürleri de coşkunlukla katıldılar.

"Hak şerleri hayr eyler
 Zannetme ki gayr eyler
 İrif onu seyr eyler
 Mevlâ görelim neyler
 Neylerse güzel eyler" (AB - 277)

Ortalıkta akşamı titrek mumlarına uzanmış bir ilahi çiçeklenirdi:

Biz aşk ehliyiz
 Sermayemiz muhabbettir

Aşktır yorganımız örtümüz

Ekmeğimiz katığımız, aşk. (BBK - 67)

Asıl adı Numan olan Hacı Bayram-ı Veli, Ankara yakınlarında Solfasol köyünden Koyunluca Ahmet adlı bir zatın oğludur. Şeyhi Hamîd-i Velî ile ilk görüşmesi bir bayram gününe tesadüf ettiği için, mürşidi ona “Bayram” diye hitap etmiş, daha sonra bu adla anılır olmuştur. (Büyük Türk Klasikleri C3: 15)

“Gerçi ki yandı, gerçeğe yandı

Rengine aşkın cümle boyandı

Kendinde buldu kendinde buldu

Maksuduna hoş buldu bu gönlüm.” (GKUÖ - 28)

“Sobayı yakmakta bir sanattır, hünerdir değil mi? İlk alev alışın nazlı niyazlı mavileşmeleri, yerini bir gürelemeye bıraktı mı, ince tahtalar çitirtılarla beyaz ışık lavları püskürterek yanmağa koyuldu mu aralarından bir ilahi duyarım ben de... ‘Yandı bu gönlüm yandı bu gönlüm / Yanmada derman buldu bu gönlüm.’ (GKUÖ – 27 / 28) ‘Yine değişik eserlerde tasavvuf ve tasavvuf edebiyatına ait çile, ilahi, mevlevi gibi terim ve kavramlar da kullanılır. İlahi okur, ağlar dövünür...’ (BD - 148) ‘Katran kazanına batmış gözlerinde yaşama tutkuları çalkalanıyor, esmerliğine karışmış dudaklarına takılı türkü yahut ilahi benzeri şey, inleyen bir pervane çırpınışıyla kulağıma varıyordu.’ (BBK - 7) ‘Geceleri bir mülâzım ilâhiler okur, aklıma sen düşüverirsin.’ (BD - 230) ‘İlle de "Sürmeli gözlü hacılar" ilahisinde oluyor bu.’ (GKUÖ - 130) ‘Esra ilahiyi kesmeksizin parmağını dudağına götürdü. Tekin'e ses çıkarmamasını işaret etti.’ (Ç - 69) ‘Altın Hanım ‘Besbelli çileye girdi’ diye düşünüyordu.’ (HG - 179) ‘Abdallar, mevlevi dervişleri de iştirak etmişlerdi.’ (AB - 40)

Çokum eserlerinde “Tasavvuf Edebiyatı” ürünlerinden ilahileri daha çok kullanmıştır. İnsanların manevi coşkunluğunu artırmak, yaşadıkları olaylar karşısında gerilimlerini korumak için kullanılmıştır. Eserlerde yer alan ilahileri daha çok kahramanlar seslendirir.

2.3. Âşık Edebiyatı

Âşık adı verilen sanatçıların biçim ve içerik bakımından benzer özellik gösteren şiirlerini hatta hikâyelerini kapsayan ürünlerin bütünü Âşık Edebiyatı'nı oluşturur. Bu edebiyat genel olarak; aşk, tabiat, kahramanlık şiirleri ve hikâyeleri ile sosyal konuları işleyen şiirlerden meydana gelir. Halk âşıkları şiirlerini bir topluluk karşısında irticâlen söylemişler, yazmamışlardır. Bu söyleyişler şehirleri, kasabaları köyleri dolaşarak gerçekleşmiştir. Âşık edebiyatının belli başlı nazım şekilleri koşma ve mani; türleri ise güzelleme, koçaklama, taşlama, ağıt ve destandır.

Âşık edebiyatının en önemli şahsiyeti XVII. yüzyılda yaşamış olan Karacaoğlan'dır. Güzellemeleriyle tanınan Karacaoğlan'ın kendine mahsus samimi bir söyleyişi vardır. Bu yüzyılın diğer önemli âşıkları arasında Gevherî ve Âşık Ömer'i de sayabiliriz.”(Güzel 2006: 41)

“İrılmak... Karacaoğlan'da geçer bu sözcük. Dönüşü olmayan, gidiş, kopuş, sürükleniş demektir.” (TBG - 185) “Karacaoğlan'ın hasretine eş... O günlerde Karacaoğlan, dilinden düşmezdi.” (Ç - 14) “Karacaoğlan duygusallığında bir şey.” (AKT - 195)

Hece ölçüsüne bağlı semailer, koşma tipindedir. Şekil olarak koşmanın aynıdır. Sadece mısralarındaki hece sayısı itibariyle koşmadan ayrılır. Semaîler, hecenin sekizli kalıbı ile söylenir. İçlerinde en tanınmış Karacaoğlan'ın “Elif Elif Diye” adlı semaisidir: “İncecikten bir kar yağar, Tozar elif elif diye / Ak elleri kalem tutar, Yazar elif elif diye.” (EÖ – 27)

“Gurbet kavramı Âşık edebiyatında geniş bir yer tutmaktadır. Karacaoğlan da çok gurbet gezen, gezip gördüğü yerler içinde gurbet duygusunu işleyen âşık tarzını çok iyi bilen saz şairlerimizdendir.” (Güzel, Torun 2004: 268)

Çırpıntılar adlı romanda kahraman içinde bulunduğu gurbetlik halini, yalnızlığını daha iyi anlatabilmek için Karacaoğlan'ın mısralarından faydalanıyor:

“Durup durup, ‘İlleri var bizim ile benzemez... Dilleri var bizim dile benzemez’ derdi. Türlü çeşit dilden konuşan insanları otobüsle ordan oraya taşırken içinde bir Karacaoğlan yalnızlığı duyardı. Karacaoğlan'ın garipliğini, o gurbet şiirlerini daha iyi anlamak için işte böyle gezgin olmak lazımdı.” (Ç - 14)

Gece Kuşu Uzun Öter adlı eserde ise Âşık edebiyatının önemli isimlerinden Köroğlu zikredilir: “Kruvaze yakalar, yandan çarklı tebensümler, Doğudan sipariş esmer delikanlı türkücüler, hem de Köroğlu'ndan devralınmış yiğitlikleriyle diyemeyeceğim dolar yiğitliğidir bu nasıl bir yiğitlikse.” (GKUÖ - 21) “Hem biz bu hikâyelerle, bu türkülerle yetiştik. Hepimiz de biraz Mecnunluk vardır. Durmuş ekledi. Köroğluluk da... Güzel söyledin... Hüseyin Bey'imiz için Köroğlu daha uygun düşer.” (AB - 347) “Bir kovboy masalını Köroğlu'na değişip iştahla yiyip yuttuk.” (BBK - 76)

17. yüzyılın önemli isimlerinden Âşık Ömer de *Hilal Görününce* adlı eserde Kırım'lı olması yönüyle roman kahramanlarından Nizam Dede tarafından duygularını dile getirmek amacıyla ifade edilir. Vatan sevgisi ve gurbetlik duygusu da Âşık Ömer'in mısralarıyla dile getirilir: “Derlerki Âşık Ömer de Gözlevelidir. Hatırımda bir şiirinden şu kıta kalmış:

"Bir küçük katradan var olmuş cismim
Kendim Gözleveli Ömer'dir ismim
Kıpçak aşireti necibi neslim
Hatırımdan çıkmaz ola bir zaman (HG - 219)

Nizam Dede suskundu. Neden sonra Âşık Ömer'den bir dörtlük mırıldandı: "Ah etmekten elif kaddin oldu dal / Şâdilik eksilip artmakta melâl / Vatanım gözüme görünür hayal / Diyarı gurbette kaldım ağlarım..." (HG - 372)

Âşıklık geleneğinin unutulmaya yüz tuttuğu bir zamanda ortaya çıkan ve 20. yüzyıl Türk Halk Şiirinin önde gelen siması olarak kendini kabul ettiren Aşık Veysel Şatıroğlu da *Çokum'un Zor* adlı romanında isim olarak bahsettiği bir halk şairidir:

“Bir de halk oyunlarını öğrenme hevesi, Aşık Veysel’e tutkunluk, köy kilimlerine, heybelere, nakışlı yün çoraplara, eldivenlere hayranlık belirmişti Dilek’te.” (Z – 122)

Değişik eserlerde âşık edebiyatına ait cönk, saz, saz ustaları, âşık gibi kavramlar dile getirilir: “Cönk benzeri...” (AB - 332) “Bir çeşit cönk’tü yüreğinin üstünde taşıdığı bu defter.” (AB - 88) “Yalnız unutma ki bizde de cönkler ve baytarnameler mevcuttur.” (HG - 198) “Saltuk’un cönk gibi yanında taşıdığı küçük defterinden açar, okurdu.” (TBG - 158) “Âşıklar, saz ustaları ve aklını yitirmiş garip kişiler...” (AB - 21) “Az ötede bir âşık sazını tıngırdatmada.” (AB - 22) “Biraz ötede bir âşık saz çalıp usul usul türkü mırıldanıyor.” (AB - 444) “Erlerin çoğu âşıktır, ozandır. Saz çalıp birbirleriyle atışır.” (BD - 88) “Anadolu ezgilerinden renkler taşıyan ve ahlat ağacına övgü yağdıran bir güzelleme.” (AKT – 296) “Ellerime şiirler tutuşturuluyordu, âşıklar sazlarıyla, deyişleriyle giriyorlardı araya...” (DZ - 74)

Çokum roman kahramanlarıyla veya olaylarla benzerlik ilişki kurmak için halk şiirinden ve şairlerinden faydalanmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. SEVİNÇ ÇOKUM’UN ESERLERİNDEKİ HALK BİLİMİ UNSURLARI

3. 1. Dil ve Anlatım

3.1.1. Ağızlar

Konuşma dili günlük hayatta evde, okulda, işte, sokakta kullandığımız dildir. Bu konuştuğumuz dil, bölgelere, yörelere, şehirlere göre çeşitlilik arz eder. Bu çeşitlilik söyleyiş, ses ve şekil farklılıklarından meydana gelir.

“Bir lehçe veya şive içerisinde, daha küçük yerleşim bölgelerinde yazı diline oranla söyleyiş bakımından farklılık gösteren konuşma biçimlerine ağız denir.” (Özkan 2010: 26)

Çok çeşitli ağızların kullanılması kültür zenginliğinin bir işareti olarak da görülebilir. Sevinç Çokum’un eserleri hangi yörede geçiyorsa, kahramanların kullandığı dili de o yöreye göre değişmektedir. Çokum kahramanlarına, esere göre kimi zaman Rumeli ağzını, kimi zaman gurbette kalan bir vatandaşımızın ağzını, kimi zaman orta ve batı Anadolu ağzını, kimi zaman Karadeniz ağzını, kimi zaman Çingene vatandaşlarımızın ağzını kullanmaktadır. Bunları kullanırken de o yörelere ve kullanımlara gayet vâkıf bir şekilde ifadeler kendini göstermektedir.

“Ağlarınız helbet.” (Z – 8) “Ehtiyar kişi sofralara oturup da ne etmeli? Gayrı ekmeği geveler dururun.” (Z – 8) “Eğri boyun İramazan’ın oğlu.” (Z – 15) “Deden kaç yıl esgerlik yaptı. Harp zamanlarıydı. Bir geldi, Hatçe kızım ateşler içerisinde yatup, ‘baba nerlerdesin, nerlere gittin?’ deyi sayıklar dururdu.” (Z – 16) “Aman şu fartayı bir atlatsak...” diyor her zaman. Onlar gittikten sonra da, ‘Oh, fartayı atlattık çok şükür!’ (AÇM– 30) “Ay ne olucek peki? Tedbirler alınmıyor mu?” (AÇM – 34) “Bir de çocuğu oyalıcez; kızım saçları için renkli taşlı toka verdim.” (AÇM – 34) “Siz

ne tür adamlarsınız ki oturursunuz lök gibi sabağtan akşama...” (AÇM – 74) “Sonra bir avuntu girdi yüreğine de, ‘Belki benim konuşmama gerek kalmadancana denilecekler denilir.’ diye düşündü.” (AÇM – 86) “Bak görüyon mu, kırk yılın al gülü Urus dilberin adıyla anılıyor.” (AÇM- 109) “Gayrı sen de evlen barklan.” (AB – 29, 75, 99, 113, 155, 207, 245, 266, 389, 441; BD – 38, 50, 140, 173, 201; HG – 298, 381; OK – 65) “Söğüt Kuvayı Milliyesi kurulmuş. Ehaliden himmet bekliyorlar.” (AB - 75) “Yusuf candarma olmuş. Yusufu gördünüz mü, o ne çalım öyle? Candarmaya yazılmış.” (AB - 92) “Yazar belkim Selim Ağabey be...” (AB - 113) “Şu gavurun üstüne hörelenemediler gitti.” (AB – 138, 206, 326; RA- 69) “Acep nereye giderdi bunlar?” (AB - 200) “Ulen düşman! Gel hadi.... Korkmuyon iştel!” (AB - 200) “Denkleri hazırlamağa ben yardım ederim balam.” (AB - 236) “Ne var be cenderme Yusuf, ne var?” (AB - 246) “Gene inesin buralara, merak etme, dedi.” (AB - 248) “İzzet kardaş sen uyumadın mı hiç?” (AB - 259) “Ver elini öpem Efendi Hoca'm...” (AB - 263) “Len Veli ben vuruldum mu acep?... Veli len şuraya bak! Az kala gidiyormuşsun, dedi Veli.” (AB - 267) “Belki birgün yüreciğini açasın bana ha?” (AB - 301) “Sust! Ne diyonuz be!” (AB - 324) “Acep dağlara mı vurdu kendini?” (AB - 345) “Musa Emmi, Musa Emmi!” (AB – 359; HG – 38, 68, 264; RA - 68) “Atımıza bir şey olsa, yayan yapıldak nasıl dövüşeceğiz, düşün bi yol.” (AB – 400,401) “Onların yürekleri zaten kavi olmalı. Bize ne hacet?” (AB - 409) “Bir ara müzikle de oğraştınız değil mi ?” (AKT – 15, 42) “Recep Dayı için ‘Kateviresi çıktı’ diyor. Kelimenin aslı kadavra galiba.” (AKT - 47) “Böyün hep böylesini görüyoz orda burda.” (AKT - 66) “Ne bileyim, daha mı eyiymiş ne...” diyordu.” (AKT - 66) “Kahvaltı hazırlıyorum hadi gel gâli.” (AKT - 75) “Kütahya ağzıyla yapıverem, gatıverem, diyor.” (AKT - 75) “Gözlükleri deniştirmek lâzım’ diyor.” (AKT - 76) “Ben herkesin gönlünü alıveriyom.” (AKT - 78) “Hacı Bektaş kullarından. Horasan'dan gelme konargöçer imiş. Bunun işi edaleti sağlamak imiş. Ama ne gibi bir edalet, gidip kelleye kelle mi uçuruyor? Yok efendim. İmdi tepedeki Leylekî hazretleri yoklukla var olmuştur. Obiri yani Leylâkî Efendi ise, varlıkla yok olmuş. Diyeceğim mesel. Leylâkî, kalaycı ve dahi elekçi bir aileden gelmedir.” (AKT - 92) “Bunnar gelir ve ardından irahmet başlar. İrahmetin endiği yerde de kazanç artar. Bol para ve ırızık bunlardadır deyi herkes bunnara üşüşür.” (AKT - 92)

“Şo dağlardan uçarıktan enermiş. Bizim ehtiyarlardan bi görenler varıdiemme şimdisi yok. O görenler gayfelerde anlatırlar uzun boylu. Leylekî tepenin doruğunda belildi mi herkesler uçması yakınladı derimiş. Bu kollarını kanatlayın çırpışlayıp uzun boyunlu, akli karalı, bir irice kuş kılığına girermiş... Ondan Leylekî derler ona.” (AKT - 92) “Ben de çarşıdan gelirim, yoğurt, şifalı otlar, ısırğan, eğlencelik kavrulmuş buğday satmağa enerim, üç beştir geçimimiz fazlası haram.” (AKT- 93) “Neyler, nişlerler, halleri vakitleri nicedir diye sual eylemektedirler.” (AKT - 95) “Ah gençlik olaceğdi ki...’ dedi. ‘Böğün ben memleketin başında oluvereceydım...’ dedi. ‘Gahvene süt gatem mi?’ dedi.” (AKT - 171) “Babaannem bu defa kırgınlık sebebini iyice unutmüş ki, namaz sonrası, ‘Seni de okuyuverem, sende bir gerilik var bu görüşümde. Eh, kocaldık gâli...’ dedi.” (AKT-171) “Karıncaları bir okuyup üfleyem " demişti. Okudu üfledi; gerçekten gittiler.” (AKT - 171) “Ben de farıdım gâli. Hiç hatırlamıyom, derdi.” (AKT - 289) “Bizi lâyük görüp ireferans eylemişler Ankormen Amca’ya.” (AÇM – 84) “Hekim gibi ireçete yazmayı bırak da diyeceğini de benim firaklı oğlum...’ Bilemiyorum işte bize bir görev verecekler zahar.” (AÇM – 84, 107) “Şuncacık vakit tez geçer.” (BD - 8) “Anamın Üsküp’te dillere destandı aşu, yemeği.” (BD - 14) “Kalkasın kardeşcağazım, anamız çile yüklenmiş, divane olmuş kendinden geçmiş, ilahi söylemektedir.” (BD – 25, 28, 167, 191, 206) “Biz yiyelim sen bakasın, olur mu hiç Rıfat? dedi. Şuracığa gelip, bir kâsecik de sen içesin.” (BD - 28) “Nece okuyup yazarsın? dedi Rıfat.” (BD - 46) “Bize elceğizinle kahve pişiresin Asiyem, dedi teyzesi.” (BD - 56) “Abe kızım içime doğmuştur.” (BD – 57, 56, 189, 203, 216; Z - 61) “Abe gelip de buracıkta bizi sünügler mi bunlar?” (BD - 184) “Ayacıklarınıza çuval parçası sarın.” (BD - 201) “Getiresin bize iki araba, dedi Gülsüm Ana.” (BD - 201) “Biyot koyduk, eyi gelmedi. Taşdelen duyu bir fayda vermez” (BESS - 82) “Emme yüksek mekteplere hevesi varmış, onu bilmen gayrı. Yarın öbürgün oğlanın esgerden gelecek. Size yük olmuş bu uşak.” (BESS - 93) “Yol yapılamadancana, otel kurmuşsun neye yarar? Yol yapılsa, sen seyret buraları gayrı.” (BESS - 96) “Bi yol dur, ayran vereyim sana oğlanım!” (BESS - 96) “Naslolacak? dedi adam. Gayrı bu dünyada bir Allahımız var.” (BESS - 97) “Hadi elini yüzünü yu oğlanım! Aha yumurtalar...” (BESS - 98) “Aha yumurtalar... yetmişbeşten aşu bir guruş inmem.” (BESS - 98) “Uyandı mı

gız? dedi. Gız Yaprak, güzel Yaprak!” (BESS - 100) “Çorabınan, sakızı hediye etmeğe utanmadı mı?” (BESS - 101) “Na şuraya doğru keseceksin uşacığım! Aman dur hele ben içeriye kaçıvaram da öyle kes!” (BESS - 102) “Çaydanlığı yeni koyuverdim acık bekliceniz...’ gibisinden çekinmesiz cümleleriyle yol yordam tanımadan konuşuyordu.” (DZ - 10) “Bi hoş şeyler anlatıverdın bize emme bunlar karın doyuracak işlerden değıl. Bize iş gerek aş gerek. Biz gene geçiverelüm öte tarafa” dedi.” (DZ-15) “Bir keresinde ben ağlar durudum ocağın başında: ‘Bubacığım, bubacığım nerelerde kaldın!’ diye...” (DZ - 87) “Selime'nin ‘Gidecek misin sahi? Alışmıştım gı sana’ demesi içime dokunsa da, Korucu Hüseyin'in saygısını hiç yitirmemiş ve Kuvay-ı Milliyeci telaşı, kahramanlığı üzerinde, ‘Neden ama?’ demesine karşılık...” (DZ - 92) “Yav amma karamsar amma hüzünlü.’ dedi Yavuz.” (DZ - 104) “Elim ayağım durmuşkene çocukların hepiciği de ağlar 'Babamız nere gitti? Babamız gelsin!' deyi çığıırıldadı. Benim içimde bir ateş 'Gelin uşacıklarım hele uyuyun. Sabah sehere gelir' deyi oyalardım onları.” (DZ - 109) “Eh bilen bilir sen ne bilin? Adamlar hepçenen dönmüşler.” (DZ - 109) “Sonra nazarlanıverdi Erecebimiz, bir çıban döktü. Oğul acısı hâlâ şuramda, na şu göksümün ortasında kaç yıl oldu bilemem öylecene durur.” (DZ - 110) “Öyle bir derdi yüklendikten kelli de birşeyden korkmadım...” (DZ-110)“Ben o zaman memleketten çıktım geldim papurla.” (DZ - 111) “Eh, ben nerelere gidim, 'Bu uşağa ne oldu böyle? derim.” (DZ - 112) “İscak ıscak evlerde zahmetsizce oturduğunuzdan...” (DZ - 114) “Abov nitmişiniz buraları diyerek masayı sildi.” (DZ - 124) “Bana bakın mari siz nasıl karılırsınız öyle? Bu sabiyi başgöz etmeğe kalkmaktasınız. Hem de sünnetinde. Abe yanaşmayın tepelerim hepinizi Rumeli karılığım! Bırakasınız büyüyünce kendi seçsin evdeşini’ diye paylamış onları.” (DZ - 155) “Hepicüğünü bana getirirlerdi.” (DZ - 166) “Şam tatlı kaç para, ya haci?” (EÖ - 8, 9) “O vakıtlar cihana hâkim olmak isteyen İngiliz ve Rus, karıştırıp durdular ortalığı.” (EÖ - 17, 19) “Eyi işte, çavuş olmuşsun fena mı?” (EÖ - 20, 23) “Lale, ‘Boşver kız! Asalım dersi. Acık müzik dinleyelim, acık dans öğrenelim.’ diyordu”. (EÖ - 31; G - 67) “Aferin delikanlı. Doğru dürüst bir insana benzoorsun.’ dedi. (EÖ - 51) “Seninle konuşmak istoordum.” (EÖ - 55) “Ağnamıyorsun dediğimi? Neden seni buranın Matmezel'i elâkadar etti? -Ne gibi? - Lafı uzatmayalım. Yoğsam polis

çağırırım?” (EÖ - 56) “Mehtabı seyredin acık ayol...” (EÖ - 76) “Acep Alamanya’ya mı gitsem. (EÖ - 79; 185) “Görürler toplaşırılar ehali.” (EÖ - 83) “Tank, uçak, füze bilen.” (EÖ - 87) “Sonra şorpa da pişirdin neme lâzım... güzel şorpaydı.” (EÖ - 120) “Kızım bir gayfe yapayım mı? dedi Bekir Efendi.” (EÖ - 121) “Baktım epeyce yürümüşüm... Yesir düştüğümüz yire varıncak gördüm ki bizimkiler hep telef olmuşlar. Sen hestesin. Çakıt'a git, orda doktor var’ dediler. Çünkü kanlı su yutmuşum.” (EÖ - 122) “Bizi bunnar yesir aldılar. Çete ireisimiz de yesir düştü.” (EÖ - 122) “Yörükük biz, dedi.” (EÖ - 122) “Bak oğlum, benden sana nasihat, herkesin nabzına göre şerbet verecen. Çünkü başka türlü geçim olmaz. Ha, ha diyecen.” (EÖ - 213) “Helbet bu sıkıntılardan kurtuluruz.” (EÖ - 215) “Senin ablan değilim ben gayrı.” (G - 58) “Nerden geldin bakiim?” (G - 59) “Yıkandım yundum.” (G - 63) “Çay demlenmiştir. Vardır mutbakta tazecikten kurabiye.’ diyor Hacıanne bekçinin karısına.” (GKUÖ - 53) “Vardı bizim o zamanlar yaşamağa gayretimiz, böyle dağılmamıştık mari...” (GKUÖ - 55) “Sen okumuş olmalısın belli oluyor halinden. Yünseğe de mi gittin?” (GKUÖ - 64) “Çok okumaktan da bu illet sarar insanı. Yani baş ağrısı... Bizim orada bir çocuk vardı, okuya okuya del olmuş dediler. Üstüne alınma he mi?” (GKUÖ - 64) "Sen ne bekliyon’ diye sordu. “ (GKUÖ - 65) “Nece konuşuyorum ben? Doğrusun... benim okumam yazmam yok ki ben ne bilirim... Okusaydın ne olacaktı sanki? Gene bir şey değişmezdi.” (GKUÖ - 65) "Nasıl desem... Şimcik bir gün iyiyim ya erte gün geliyor o dert.” (GKUÖ - 66) “Hemen tez kitabı neyi bıraktım. Neme lazım bakarsın dediği doğrudur, zaten bir aklım vardı sağlam duran, onu da kaybedersen...” (GKUÖ - 67) "Şimcik ben onun gibi yapsam herif üstüme hörelenir. Ne o? Birine mi beğendirecen kendini? Bu ne hal? Ağzını yüzünü badana fırçasına döndermişsin der.” (GKUÖ - 68) “Esas onu bir doktora göstermek lazımdı ama... Ben böyle diyom ama iyi tarafları da vardır, inkar etmem hiç.” (GKUÖ - 68) “Bu balacık başka’ derdi. Balacık da onu hoş tutar, veda ederken, kuru, esmer yanaklarını öper, onun şivesini taklit ederek, ‘Bar savlukman!’ derdi. Babanne de ‘Kaytasın inşallah! Benim balam savlukman kit, savlukman kel...’ derdi.” (GKUÖ - 92) “Bir söz ayıtalım sana gelinim’ demişti. ‘Sen buraya barıp keldin ya ondan yüreğimden can çıkmadı. Yüce Mevla biraz daha ömür biçti demek. Ben iyiyim artık

yola koyulsan iyi edersin. Buralarda oyalanma. Ev aş ister, eş ister. Eşin yoldaşın nerdeyse sen de barıp orda olmalısın.” (GKUÖ - 97) “Kendimi ezdirtmedim emme istenileni de guymadım erte güne... ‘Gız hamur yoğur bi börek at!’ dese üşenmedim ediverdim hemen.” (GKUÖ - 115) “İleriye varmayalım, dilimize sahap olalım... Ne yapayım içimin kaynamasını sahaplığı bedenime sığdıramıyorum. Haliyle gabarı gabarıveriyoy içimde bir şey. İyi ki üstüme yaptırdım, adam gısmına güvenmeycen. Belli mi olur? Eh ben de yıllık emeğimi guydüm daha ne olsun?” (GKUÖ - 115) “Sahi mi diyon? Olurlar mı? Guyu verir miyiz bi dışarı mektebine... Yani sen diyon ki, bunlar dışarıda okurlarsa başbakan filan olurlar o nasıl oluyo?” (GKUÖ - 119) “Boşa guydüm olmadı doluya guydüm...” (GKUÖ - 120, 122, 125) “Kendiyo alıştırsın gayrı ediraftan alı alıver birşeyler gı...’ diyordu Meryem Kadın.” (GKUÖ - 126) “Örgen sen de be... Yaraşır ki değme gı...” (GKUÖ - 126; GR - 24, 26) “Vardık varacağımız yire...” Bunu diyo bizimki. Yakışanını bulalım, bir hale yola guyelim kendimizi. Ediraftan alıver bir şeyler dediydi anam. (GKUÖ - 127) “Bu tür karıların gözleri yünsektedir, doyum bilmezler.” (GR - 25) “Yoksa içimdeki alaz söndü mü neyle avunurum?” (GR - 27) “Sen sahap olmazsan kim olacak?” (GR - 42) “O yetereksiz (yeteneksiz) adamın elinden bir iş gelmezdi. Yeterek yoktu adamda.” (GR - 43) “Yani bu demektir ki benim şuncacık aklımla dünyaya açılıp gavurun her bir icadını, yaptığı işlerini öğrenmeliyiz. Makine ney şu bu ama kafamızı da deniştireceğiz” (GR - 43) “Gazeteci filan mısın yoğsam?” (GR - 52) “Niye soruyon bunları ne edecen ki ?” (GR - 52) “Anavatana cene oy verirsem elimu çeसेceğüm’ derlerdi.” (GR - 62) Cemşid geldiğinde berbat bir sesle bağırıyor, Karadenizli asabiyetiyle ‘Ula ne diyeyim sağa ben?’ deyip duruyordu.” (GR - 65 / 66) “Hani ben sana demiştım bir çocuk daha istiyoruz diye; irahmetli oğlumdan sonra...” (GR - 83) “İrabbim herhalde güzel bir yazı yazıcak bize.” (GR - 83) “Şimdi benim kızlarda sağırılık vardır; irahmetli oğlumda da acık varıdı.” (GR - 83) “Şöyle ki... Anacım ben na nasıl deyiveyim?” (GR - 83) “Niye soruyon şimdi bunu. Bana iyiliği dokandı çok.” (GR - 85) “Yahu anam... Bu yüksük sana ne anlattı, ne dedi beni heyrette bırakma...” (GR - 87) “Giyiyordu lacivert pantol ve mavi gömleğini.” (GR - 94) “Senin yüz garalığını demedik yer bırakmam alimallah.” (GR - 122) “Derim ki şöyle derim; bakıyorum o hegaretten sonra da

fütür getirmedi.” (GR - 122) "Zahar bunlardan biri...’ diye de düşündüğü oldu.” (GR – 189, 156) “"Hırsıma yesir olmuşum...” (GR - 191) “Bana hakkati de.” (GR – 194, 197) “Fikirlerin, acıların yesiri olmaktan kurtulacak, efkâr etmeyecek artık hiçbir şeyi.” (GR - 197) “Hane biraz yüzünüz culsün diye latife edelum dedik.” (GR - 210) “Ha bu dünyaya cuzelliklerin tadını çıkarmağa gelmedik mi?” (GR - 210) “Hanfendi ha buraya zaman zaman yürüyüşe çıkıyorsunuz dikkatimi celbediyor; acaba diyrum bir zoru felan mı var. Hane bir sorayım dedim. Karışmak gibi olmasın da. Eğerçi varsa bir problem emrinize amadeyim. Biz ne cune duruyoruz değil mi da?” (GR - 210) “Can anam sen söylemişsin bana yine geldim; yine geldinse geldin.” (GR - 214) “Çay ikram edelim, kayfe istersen o da bulunur.” (GR - 214) "Helbet aney!" (GR - 215) “Sendeki enerciyi iyi yola dökelim. Yani sen bu enerciyi iyi yolda harcet.” (GR - 219) “Beni asın, mapusa koyun, ne yaparsanız yapın ben yoğum. *Yesir* olsam daha iyidir.” (GR - 220) “Marak ettim, ben neresindeyim bu malzemenin?” (GR - 239) “Amanetinizi getirdim Süsen Hanım.” (GR - 247) “Aşın fazlası bana haramdır ağa, dedi.” (HG - 275) “Acep zehir mi içti?” (HG - 292) “Eh sabağ beri ağzıma bişi komadım kız, bi lokma bişi getiriver şuraya da karıncağızım bayram etsin...’ demesiyle büyük ablam hemen emaye tepsiye bir tas tarhana çorbasıyla, bir kâse tarçınlı sütlaç koyup getirdi.” (KDY - 38 / 39) “Kız ani kave, ani lokum badem? dedi.” (KDY - 39) “Yok mudur bi parça ekmeçik? Veresin bi lokma da karnımın dipçiğinin sızıltısı kesilsin.” (KDY - 69) “Sabağ beri ağzıma bişe komadım... diyordu. Na zehir ağu yapışmış dilime. Bir şey yok tepelerde; tepeler küsmüş abe... Epten küsmüş.” (KDY - 69) “Bi karışıklık ki sormayasın ötesini. Ukimet taraflarında bi karışıklık. A kız yap bi kave de içeyim şuracıkta.” (KDY - 70) “Yuf olsun... Yuf ki ne yuf! Bu öyle bir yuf ki, bir on senenin kin torbasından taşıyor...” (KDY - 107) “Yapasın kavecik bir de” (KDY - 164) “Er gece gözyaşı döker bu can”. (KDY - 165) “Altı vakit görünür, artığın, altı gün mü desem, altı hafta mı yoksa ay mı, bu kişiden bi aberiniz var, abere sıkıntı yapacaksınız.” (KDY - 165) “Abe kız, iyi gününde değilim, epten kapalı çıkıyor yollar. Epten gözyaşı.” (KDY - 165) “Kız yapasın bi kavecik, aklım başıma gelsin. Sabağ beri dağ tepe helak oldum. Eski aklım kalmadı. Epten kocaldık.” (KDY - 203) “Bi kara bahtlı kişiden aber mi beklersiniz? Bir vakit mi diyeyim iki vakit mi, işte

elifi de çıktı, vavı da devlet kapısı mı desem, bir büyük kapıdan aber alacaksınız. Ayrırlı diyelim de ayrırlı olsun. Lakin, ane içinde göz yaşı görünür. Ama ben diyeyim sevinçten sen de kederden...” (KDY - 204) “Gel Allasen, demişti.” (KDY – 261; GR - 245) “Bugün geleydiniz, Gülşen çiğ börek yapıverirdi. Sıcak sıcak yerdiniz. "Nasıl, iyi midir çiğ böreği? Ninelerimizi aratır mı? Sus bir şey demiyom kendine ama ninemin çiğ böreğini arıyom valla. Bunlar hazır kıymadan yapıveriyorlar.” (OK - 43) “Adını diyemiyom, o çaresiz hastalığa tutuldu.” (OK - 43) “Şuncacık yer, sen gidinceye kadar ezilmez merak etme.” (OK - 62) “Uzat ayacıklarımı ha şöyle...” (OK - 63) “Sırtımıza vurduk da mermileri, dağ yollarından yürüye yürüye cephelere taşıdık.” (OK - 74) “Var sağlığınan’ dedi. “(OK - 77) “Cigara yakıp, gene şu bahçeye dalıyor.” (OK - 86) “İçinin karanlıklarını ona demeyip, kime deyecekti?” (RA - 51) “Hırası öğretmen çıkacak. Büyüğü ise terzi dükkânı açtı.” (RA - 80) “Bildır gelmişlerdi. Bu yıl gelirler mi bilmem. Gayrı soğundular buralardan. Gelip gitmesi de mesarifi oluyor.” (RA - 81) Helvayı getirdi mi anam misafirlere üleştirir. Üleştirdiğinden biz kardeşimle o kâğıdı önce yalarız. Benim anam 'şunlara bakın, koyunun tuz yalması gibi neler ediyorlar...' der. Biz o kâğıdı yalayıp ondan sonra yir yutarız öğretmenim." (RA - 93 / 94) “İıııııı, ben kâğıdı yirim...” (RA - 93) “Demiş ki, ‘Bu televizyonu kahveye koyacağım kazancım, artacak emme, milletin de kanına gireceğim.” (RA - 94) “Bak şalvarınnan koşuyor dizi başlayacak diye tarladan eve...” (RA - 95) “Ateşlendiğinnen ne dediğini bilmez oldu.” (RA - 100) “Zati ilersini okutamam...” (RA - 102) “Şehirde amcasıgilin yanına göndereceğim. Amcasıgil atölye sahibi.” (RA - 102) “Özlemiştim bizimkinleri.” (RA - 105) “Merabalar... Nayeti ben de insanım şiirini.” (TBG - 103) "Alın bakem size sana bi niyet. Gari şapkadan ne çıkaceğse... Okuyun eyiyse eyi, kötüyse kötü, bahdıgize küsün! Bizden bu gader demiştik? Gün bu gündür, dem du demdir dem bu dem. Zilli çıkaceğse zilli, telli çıkaceğse telli... Aha bu da mendil! Allısı vaa, morlusu vaa, mendil deyip geçmen! Gözünüzün yaşını silin bakem! Yaş akıtmaynan yollar ıslanmaz... " (TBG – 115, 127) “Şu günlerde romancılar hayatımı yazmak için birbirlerine girdiler zati... dedi.” (TBG - 123) “Patron nasıl biri? Geveze mi, hırbo mu, neyin nesi gıı? Evet, işte adını duyuyoh muyuyoh, sayesinde resimlerimiz çıkıyo, ama görmedik kendüyü bilader...” (TBG - 125) “Beni getiren arkadaşlara,

‘Napçez orda söyleyin gari be!’ diyordum.” (TBG – 125, 135) “Binaenaleyh vatandaşın karşısında inceyip kırılmaycen.” (TBG - 135) “Milyonlara sesleneceğsin.” (TBG - 135) “E demiş Bethoven? Dokuzuncu Senfonisinin sözlü kısmında? Odeğel Şiller diye Alman şair va, o diyor: "Secde mi ediyonuz milyonlar? Bak orada da bi hesap vaa... Milyon demiş, milyar dememiş. Ayırmış bir bölük insanı kendiye; ötekilere insan deyo mu demeyo mu belli değel. Ona göre bi hesap. Hesapsız gitmeyecen meydanlara! Nasıl gitceniz?” (TBG - 136) “Söyündü mü iç yangını başlar; yani yürek yangını... İşte o noktadan sonra yürek yangını bir şey söyündüremez... Alaf alır eğilip baktın mı. Geri kalanı ömrün eğleşmedir; öyle üfördün mü geçen, ama geride hep o ataş vardır bellisiz.” (TBG - 143) “Hadi sen bize kuzu tandır getir de görek bakam, Türk'e türkü çığırmak, bi de kebab çığnemeyinen sırt ezdirmek yaraşır.” (TBG - 151) “Çıkar bir yerlerden gene...” (TBG - 176) “Atazayiz kendimizi yatağa, çıkmayacağiz bir daha komşum!” diye konu komşuya sesleniyor.” (TBG - 20) “Çalışacaktık bundan kelli...” (TBG - 200) “Hamur ediveriyordum, yemeğe kalmayacanız mı?” (TBG - 207) “Bayyağı... Nayeti ben de insanım...” (TBG - 242) “Bu filme bizi de alın... Acık ünlü olalım biz de? Ha?” (TBG - 243) “Gelme Nüset. Ne bileyim iste ben nası derler... Sulu göz oldum, ayrılık gelemiyor ben”. (TBG - 278)

Her tabakadan insana eserlerinde yer veren Çokum, onların dil ve ağız özelliklerini de gerçeğe uygun olarak, eserin geçtiği yere göre kullanmıştır. Bu da kişilerin ve konuların hayatla iç içe olduğunu gösterir. Aynı zaman da böyle kullanımlarla anlatıma canlılık da kazandırmıştır.

3.1.2. Değişik Konuşmalar, Çağırmlar

Ülkemizin değişik bölgelerinde bir kültürel zenginlik unsuru olarak yöreden ve kişilerden kaynaklanan değişik çağırmlar ve ifade biçimleri ortaya çıkmaktadır. Bu çağırma ve konuşma biçimleri, yöreye, mahalleye, mekâna ve zamana bağlı olarak farklı şekillerde görülmektedir. Sevinç Çokum eserin geçtiği mekâna göre değişik konuşma ve çağırma biçimlerini kullanmıştır.

“Gari, orda devrimcilik öğreniyor oğlum.” (Z – 57) “Tee, İstanbul'a...” (AB – 23, 122, 207, 277, 424) “Te o zamanlardan kalma bir defter.” (AB – 106, 399) “Bir yandan da “Kayalı Süleyman'mış. Hıh!" diye söyleniyordu.” (AB - 111) “İngiliz gavuru meclisi basmış ayol!” (AB – 116, 311, 331; TBG – 224; OK - 27) “Hay Durmuş hay... Yiğit çocuksun vesselam.” (AB – 131, 294) “Ay ay! Bu da ne? Hay Allah, Esmâ'nın keçisi...” (AB - 145) “Vay vay vay. Bizim İzzet'miş bu, dedi.” (AB - 170) “Eee sen ne yapacaksın?” (AB -179, 201, 352, 361; GKUÖ - 123) “Aha orda!..” (AB - 190) “Hadi be Selim Ağa sen bile inanmadın söylediklerine.” (AB - 206) “Oy gene mi sen?” (AB - 230) “Biz göçe alıştıkız be.” (AB - 244) “Kestirmeden iniverirdik ha?” (AB - 266) “Na, şu ev, ablamın tuttuğu ev.” (AB – 274; AÇM- 50; OK - 71) “O sabah Atiye Hala, sarı öküzü, inekle buzağısını Veli'ye teslim ederken, hayvanlara sahip ol, ha... demişti.” (AB – 292, 407) “He yaa... Gayrı bana Ayşe Çavuş derler...” (AB – 299, 97, 147, 381; AÇM – 83; GKUÖ - 65) “Belki bir gün yüreciğini açasın bana ha?” (AB - 301) “Sonra üç İngiliz tayyaresi geldi. Na böyle...” (AB – 31, 50) “Neme lazım?” (AB - 310) “Uy uy! Acımızı çoğalttın.” (AB - 331) “Recep! Gelin hele! Çabuk...” (AB – 339; BD - 89) “Aha, araba ağırlaştı! Hele bir bak onbaşım...” (AB – 342, 368, 388, 410; TBG - 177) “Çök çök, ha şöyle... Hah! Onu da getir... Len, ne öyle şaşkın şaşkın bakarsınız? Var ya... Olmaz mı?” (AB - 349) “Yok be Musa Emmi, dedi Veli.” (AB - 360) “Vah vah... Fitnat eski günlerdeki gibi olacaktı ki. Aah, ah...” (AB – 380, 340) “Seyyit be, bu top sesi başka billâhi!” (AB - 398) “Yaa... E, hayırlı olsun. Düğününde bulunuruz inşallah.” (AB – 440; HG - 203) “Bre oğlum sen eve git de sofrâ hazırlamalarını söyle...” (AB – 45, 68, 440; HG – 257; BD – 7, 9, 72, 91, 179) “Ha şöyle! dedi Şemsi Efendi.” (AB – 75, 22, 293) “Eee? Ne çıkılıyormuş o mektepten?” (AB – 97, 373) “Amanın Gülsüm Hanımağa gençtir, cahildir.” (BD - 22) “Yoo! Ben Yusufusuz edemen. Ben Yusufusuz yapaman.” (BESS – 93, Ç - 238) “Tekin, yavru sen misim? Kız kardeşini mi kaybettin? Aysun'u mu? Yapma yavru?” (Ç - 101) “Tüh derim kendime, annemin, babamın, hocalarımmın emekleri boşa gitti. (Ç - 184) “Yahu sen Avustralya'da değil misin? Yahu insan Türkiye'ye gelir de aramaz mı?” (Ç – 193; OK – 14, 167) “Yav hani kahve?” (Ç – 238, DZ – 22, 31, GKUÖ – 56, GR – 220; DZ – 103, 158; AÇM – 71; KDY – 43, 162, 181, 190, 193)

“Heey, ne demek istiyorsun?” (Ç - 58) “Cesareti mi yok sesi mi kısık çıkıyor, na ka ekmek o ka köfte.” (DZ - 21) “He ya! Ne doğrusun...” (DZ - 63, 100) “Gelir be amca, böyle kara kara düşünme, dedi.” (EÖ - 160) “Aaaa! Ben kocakarı mıyım elimi öpüyor?” (G - 105) “E mi benim kızım?” (G - 41) “Şeysin... Şeysin bee... Ne demek be? Be, yok! Be’li konuşma bu eve giremez! Anlaşıldı mı? Verdim bee? Bak gene be? Be yok demedim mi?” (G - 48) “Bi de Avrupa mutbak taktırırım...” (GKUÖ - 125) “Algül silmeyi etmeyi bırakmış ‘Abov’ deyip durmadaydı.” (GR - 121) “Evet yaşamak bi lüküstür be oğlum bil böyledir.” (GR - 41) “He can anam bildin.” (GR - 87) “Eee? Rüstem Hoca dersi dinlemeyip atlara bakıyorsun ha? dedi.” (HG - 17, 96, 205) “Hıh, Arslan’ın adı geçince yüzünün ne hal aldığını görmedim mi sanıyorsun, dedi.” (HG - 28) “Yoo! Parasıyla ağam.” (HG - 54, 89, 124, 197, 230) “Hehey! Ben elli yılımı verdim bunlara.” (HG - 57) “Ha gayret, Cafer! diye bağıriyordu.” (HG - 82) “Hay tatar! dedi.” (HG - 96, 289, 291) “Hah hah hah!...” (HG - 106) “Nee? Kazan illerine mi?” (HG - 123, 160) “Ortalığa bir göz attıktan sonra, - Ooo, burası cennete dönmüş.” (HG - 131) “Hişşt, yavaş! Dedi.” (HG - 205) “Baş eğmeye alıştık mı ha?” (HG - 233) “Vay canına... diye söylendi.” (HG - 250) “Muharebeden kaçılır mı ha? A toy, a körpe kuzu!” (HG - 250) “Sıyırıp geçti emmi. Aha, işte!” (HG - 265) “Hah, işte o.” (HG - 325) “Vah, vah! Vah benim ahretliğim!” (HG - 329, 107) “Oof, of! dedi. Of benim kara bahtım. A hatun, sevdan mı depreşti?” (HG - 334) “Vay vay vay! Biz Yakup’u ararken o bizim ayağımıza geldi.” (HG - 337) “Yoo, tam tersi, dedi Kaya Bey.” (KDY - 263) “Eh bir şeyler yemeli artık.” (OK - 21) “Ayy geç kalıyoruz...” (OK - 21) “Aa, terlikler nerde ayol?” (OK - 27) “Hakan, atına görünmez bir kamçı vurup, "Deeh" diye bağıriyor.” (OK - 32, 31) “Ko omuzlarıma, Ha şöyle, o nedir o ?” (OK - 36) “Kocamışsın *yavuu*, dedi... Hele gel de bir soluk al... *Yoo*, valla bırakmam. (OK - 42, 43, 76) “A. Pek güzel olmuş diyorlar.” (OK - 56) “Ay tabii. Seccade vereyim Muhterem Hanımcığım.” (OK - 57) “Külleri eşelediğinde, ‘Hah’ derdi ninesi. İşte bir ateş parçası bulduk, ocağımızı yakalım hele’ derdi.” (OK - 77) “Te, Maltepe tarafına gitti.” (OK - 113, 116) “Naaptın dedi Mehmet.” (OK - 130) “Eh işte...” (RA - 112) “Ooo... Siz miydiniz?” (RA - 114, 118) “Vaay Nüzhet Ağabey" diyecekler ona. -"Vaay Nüzhet Ağabey"... dediler.”(TBG - 15, 95, 109,

226, 227, 243, 283) “Ohooo...”(TBG - 39) “Eee? Eeesi mesi yok işte.” (TBG – 47; OK – 38, 87)

Çokum, değişik konuşma ve çağırma ifadelerini çevre etkisiyle, buldukları yörenin dil özelliklerine göre, şekillendirmiştir.

3.1.3. Bedeni Hareketler Dışında Anlatım, Haberleşme

İnsanlar duygu, düşünce ve meramlarını dil ile ifade ederler. Bunun dışında yakın mesafeli ve diyalog kurulabilen durumlarda bazen vücut azalarının bazıları, kaş, göz, el kol, baş vs., hareket ettirilerek ya da değişik sesler çıkartılarak veya başka unsurlarla da haberleşme sağlanabilir. Daha uzaktakilerle ise değişik iletişim araçları vasıtasıyla haberleşme sağlanmıştır.

Sevinç Çokum’un kahramanları yakında olanlarla çığırma, ünleme, ıslık vs kullanarak haberleşirken uzakta bulunanlarla ise mektuplaşma yoluyla haberleşmeyi sağlamışlardır.

“Babası bir süredir hastanedeymiş, o sabah ölmüş. Ulurcasına ağlamaya koyuldu, babasının ölümüne sebep kendisiymiş gibi, nedamet sözleriyle, ağıtlara benzer dokunaklı sözler söyleyerek...” (DZ -81) “Elim ayağım durmuşkene çocukların hepiciği de ağlar 'Babamız nere gitti? Babamız gelsin!' deyi çığırırıldı. Benim içimde bir ateş 'Gelin uşacıklarım hele uyuyun. Sabah sehere gelir' deyi oyalardım onları.” (DZ - 109) “Köyler evler eşitin! diye bağırdım. Bağırmadım da çığırdım.” (DZ - 109) “Oradan birilerine ünledi.” (GR - 88) “Kitapçının söylediği ıslığa benzer türkü ya da zikir sustu.” (BBK - 8) “Emekledim, el yordamı yürüdüm yitirdiğim zamanlara hayıflanmadan, geriye bakmadan hiç, çıktım yarasa ötüşlü yosunlu mağaramdan, kurtuluşun fenerleriyle yıkandı karanlık suları, çağrılarla inledi kulaklarım sayısız çağrı ve ünlemelerle.” (BBK - 15) “Bahar kız neyin var? - Hiiç, derdi... Bahar kız, bacak kadar çocuklarla oyun mu oynuyorsun? - Yoo... - Peki ne yapıyorsun? – Hiiç...” (RA - 84) “Kız işaretlerle konuşuyordu, ya da "ıh,

he" diyerek..." (RA - 84) "Hıh! Benim düğünüm olmayacak....dedi." (AB - 382)
 "Çeyizlerin mi Ablam? - Hıı..." (AB - 381 / 382) "Hişt' diye bağırılmayacaklar." (OK - 32)
 "Sokağın köşesinde bir delikanlı ıslık çalıyordu evlerden birine." (BESS - 165)
 "Hıh, dedi. Onun kırallığı yerin dibine batsın!" (HG - 293) "İnsanlar öteki şehirlerden de gelmiş banlamakta ve inlemekteydiler." (KDY - 40) "Köhne kilisenin çanları satıcıların ünlemelerini, haydalamalarını bastırarak kendine yol açardı." (KDY - 37)
 "Mektup yazmayı ihmal etme..." (AB – 102, 112, 162, 271, 341, 438; AÇM – 22, 25; Z – 9, 15, 23, 26, 165) "Defterden bir sayfa koparıp, o özenli yazısıyla şunları yazdı 'Pek Muhterem babacığım ve anacığım,' (AB – 340)
 "Bayramlarda kart gönderdi Ege'den, bazen bir iki fotoğraf. Sütkardeşi Narin'in büyüdüğünü anlatan, arkası yazılı, siyah beyaz bir şehir kartı." (AÇM – 163)

Çokum, anlatım ve haberleşme aracı olarak yakındakilerle değişik ses ve işaretleri kullanırken uzaktakilerle haberleşmede eserin yaşandığı devre uygun olarak mektupları kullanmıştır. Mektuplar yazanların duygularına, hislerine tercüman olan birer araç vazifesi görmüştür.

3.2. Geçiş Dönemi

İnsanların hayatlarında dönüm noktası kabul edilen önemli zaman dilimlerinden başlıcaları doğum, evlenme ve ölümdür. Bunların her birerlerinin etrafında çeşitli inanç şekilleri oluşmuştur.

"Bunların hepsinin amacı da kişinin bu "geçiş" dönemindeki yeni durumunu belirlemek, kutsamak, kutlamak, aynı zamanda da kişiyi bu sırada yoğunlaştığına inanılan tehlikelerden ve zararlı etkilere korumaktır. Çünkü yaygın olan inanca göre, insan bu tür dönemler sırasında güçsüz ve zararlı etkilere karşı açıktır.

“Böylece “geçiş” dönemlerinde kümelenen âdetler, gelenekler, töreler ve törenlerle bunların içerisinde yer alan işlemler ve uygulamalar bir ülkenin ya da belirli bir yörenin geleneksel kültürünün ana bölümlerinden birini oluştururlar.”
(Örnek 2000: 131)

3.2.1. Doğum

Doğum olayı bu üç önemli dönüm noktasından ilkidir. Anne babada ve tüm aile fertlerinde, komşularda mutluluk ve sevinçle karşılanır. Çünkü her doğum, soyun artması ve çevrenin genişlemesi dolayısıyla gücün ve dayanışmanın artmasını ifade eder.

Toplumumuzda Hz. Peygamber Efendimizin evlenip çoğalmız zira ahiret günü ümmetimin çokluğuyla övüneceğim manasına gelen sözlerinin de evlenme ve çocuk sahibi olmada önemli bir yeri vardır.

“Öte yandan doğum, kadına duyulan saygınlığı artırdığı gibi, onun aile, akraba ve grup içindeki yerini de sağlamlaştırır. Baba ise “evlat sahibi” olmakla hem geleceğe güvenle bakar, hem de dostları ve yakınları arasında saygınlık kazanmış olur.

Anneye benlik ve bütünlük, babaya güven, akrabaya, soya sopa güç kazandıran ve yaşamın başlangıcı olan doğum olayı, gerek söz konusu çiftin, gerek yakınlarının gözünde büyük önem kazanır, doğuma ve onun kendi bünyesi içindeki evrelerine de bir takım geçiş töreleri ve törenleri eşlik ederler.

Doğum da bir ‘geçiş’ olduğuna göre, inançlar ve gelenekler, gebe kadını daha doğum öncesinden, hatta ta çocuk sahibi olma isteğinden başlayarak birtakım âdetlere uymaya, bu âdetlerin gerektirdiği işlemleri yerine getirmeye zorlamaktadır.”(Örnek 2000: 132)

3.2.1.1. Doğum Öncesi

Doğum öncesinde kadınlarda görülen hallerden birisi de ‘aşerme’dir. Kadın aşerme zamanı gelince bazı yiyecekleri yemeyi çok isterken bazılarında da kaçınır ve tiksindir.

“Halkımızın ‘aşerme’ durumuyla ilgili adlandırma, anıştırma ve yakıştırmaları da oldukça zengin ve renkli bir tablo çizmektedir. ‘Deyimin aslı aş yeme, bu biçimiyle ‘yiyecek şeylerden tiksirme’ demektir. Yermek fiilinin ‘beğenmemek’, ‘kötülemek’ anlamlarını biliyoruz. Deyim giderek anlam değiştirmiş ve ‘yükü kadının kimi yiyecekleri canı çekmesi, onları tatmaktan kendini alamaması’ demeğe gelmiştir.” (Örnek 2000: 134)

Sevinç Çokum, *Rozalya Ana ve Deli Zamanlar* adlı romanlarında doğum öncesi geleneklerden aşerme ile ilgili kullanımlar vardır. Bir de doğacak çocuk için yapılan hazırlıklar işlenmiştir.

“Her defasında ümitlenip, aşerdiğini sanıp, yüzüne düşen bir çilden, kirpiklerinin tel tel birbirine tutmasından, gerilen derisinden, kalınlaşan belinden, kendisine hamilelik kondurarak Zübeyde'nin bu yalanla avunduğu çok olmuştur.” (RA - 54) “Dokuz ay nazından kedimsi bir hal almış, aşermelerine bütün İstanbul çarşılarının turfandaları koşturulmuş, Adanalardan, İzmirlerden taze salatalıklar, domatesler getirtilmiş bir gelin.” (DZ - 157) “Kundaklar, zıbınlar hazırlanıyor dantelalı başlıklar dikiliyor, renk renk patikler örülüyordu.” (BD - 76)

Eserlerde aşerme olayını, hiç çocuğu olmayan, etrafının dikkatini çekmek isteyen, kendini naza çeken bir kadın lehine kullanıyor. Ama sonra gerçekler anlaşılıyor.

3.2.1.2. Doğum Anı

Kadınların, doğum esnasında güçlük çekmemeleri ve kolay bir şekilde doğum yapmaları için bir takım çarelerin, inançların, uygulamaların doğum olayı çevresinde şekillendiğini görmekteyiz.

“Doğumlarına sevindiği, ninnilerle uyuttuğu çocukları...” (Ç - 135) “Sekizi biraz fazla bulmuş olmalı, "Bakın doğum ağrısıyla kıyaslayın ona göre...' demişti. Doğum ağrısının şiddetini bulup çıkarmağa çalışmışım.” (GKUÖ - 61) “Eh! Bugün yarın doğurur taze!” (BESS - 160) “Altın Hanım'la Şirin, sabaha karşı dönmüşlerdi. Halime'nin bir oğlu olmuştu.” (HG - 303) “Bizim evde de doğum var, dedi.” (HG - 032) “Çocuk doğarken pencere buğulandı. İri damlalar yuvarlanmaya başladı camdan. Bahçe görünmez oldu. Odada ebenin ve iki komşu kadının konuşmalarını karanlık ve çok soğuk bir boşluktan duyuyordu. Komşulardan biri eğilip yüzünü bir mendille kuruladıktan sonra, yağmur dindi. Pencere aydınlandı. Bir çocuk ağlaması, yeniden başlattı hayatı.” (BESS - 161)

Çokum, doğum anı ile ilgili belli bir geleneği işlememiştir. Sadece doğum anından bahseder.

3.2.1.3. Doğum Sonrası

Çokum'un roman ve hikâyelerinde doğum sonrası icra edilen gelenekler yer almaz.

“Altın 'maşallah'ı kundağın üzerine iliştiirmeğe çalışmış becerememişti bir türlü.” (BD - 120) “Bebeği kundaklayıp yanına yatırmışlardı.” (BESS - 162)

Bir Eski Sokak Sesi'nde bebeğin kundaklanmasından bahsedilir. *Bizim Diyar* adlı romanda ise yeni doğan bebeğin kundağına asılan, onu nazardan, kem gözlerden koruduğuna inanılan “maşallah” yazısından bahsedilir.

3.2.1.3.1. Ad Koyma

Geleneksel hayatı devam ettiren toplumlarda yeni doğan bir çocuğa ad konması genellikle dini bir törenle olur. Çocuğa ad verme işi sıradan bir olay olmadığı için, bu iş küçük de olsa bir merasim ya da kutlamayla yapılır. Bu amaçla kimi zaman hoca, müftü ya da manevi büyüklüğü kabul edilen saygın bir kişi çocuğun sağ kulağına ezanı, sol kulağına da kâmet okur ve adını üç kez söyleyerek ‘hayırlı, uğurlu’ olmasını diler. Ad verme işini hoca yerine, çocuğun dedesi ya da babası da yapabilir. Bu kişiler de, aynı biçimde ezan ve kâmet okuduktan sonra seçilmiş olan adı çocuğun kulağına üç kez söyler. “Birden az ilerde, isim babası havlucu Hilmi Efendi'yi görüverdi.” (OK - 40)

Çocuğa ad verirken çeşitli hususlara dikkat edilir. Bunlardan birisi de önemli devlet adamlarının, tarihi komutanların, ünlü kişilerin vs. adlarının verilmesidir. *Hilal Görününce* adlı romanda yeni doğan çocuğa ad versin diye yörenin büyüğü Nizam Bey’e getirirler. O da tarihlerinde önemli görevler üstlenmiş, tarihe mâl olmuş büyüklerden birisinin adını çocuğa isim olarak verir: “Rüstem Hoca, ‘Adını Nizam Bey koysun’ diye haber göndermişti. Nizam Dede, ‘Bu balaya bilmem ki nasıl bir ad koymalı’ diye düşünüyordu. Hangi isim aklına gelse, ‘Yok, bu olmaz’ diye vazgeçiyordu. Bu balanın adı, babasının yiğitliğine yaraşır bir şey olmalıydı. Düşündü taşındı. Hanların adlarını teker teker aklından geçirdi. Mengli, Saadet, Sahip, Devlet... ‘Sahip ve Devlet’ diye tekrarladı. ‘Tamam!’ dedi. ‘Torunumun adı Nurdevlet. Bu balanın adı da Sahip olsun!’ (HG - 303) ‘Ahmet dediler. Ali dediler adını.’ Kim dedi. Kulağıma fısıldadılar.” (EÖ - 154) “İsim ya bir cüradan çıktı oğul ya bir kemâneden. Ben ne bileyim? Dur dur. Bir gece erenlerden biri kulağıma fısıldayıvermişti ‘Firak Firak’ diye... Bilmem ki yoksa devlet kuşu muydu bizim çatıya bacaya gelip yanaşan. Uykumda o mu seslendi de ben böyle anladım. (AÇM – 87)

Geleneksel hayat tarzını sürdüren Kırım Türklerinde ad verme işi de gelenekler etrafında işlenmiştir. Çokum, toplumumuzda isim babası olmanın önemin de işlemiştir.

3.2.1.3.2. Beşik Kertmesi

Günümüzde beşik kertmesi pek yaygın olarak uygulanmasa da eskiden erkek çocuğu olan ve hısımlık kurmak istediğı bir ailede de bir kız doğduğunu haber alan baba, beşik donatıp kızın evine yollarmış. Böylece daha kız beşikte iken söz kesilirmiş. Bu olay beşik kertmesi diye adlandırılmış. Oğlan evi, kandillerde, bayramlarda kızın ana babasına ve kıza hediyeler gönderir aradaki yakınlığı, muhabbeti devam ettirmiş.

Sevinç Çokum beşik kertmesini isim olarak *Deli Zamanlar* adlı romanında üç farklı yerde kullanır: “Oğlunun beşik kertmesi kızla evleneceğine kendisini öylesine inandırmış ki, yıllardır bir sandık dolusu çeyiz hazırlamış komşu kıızı için.” (DZ - 155) “Sonra Dost, beşik kertmesi nişanlısından söz etti.” (DZ - 154) “Dostun beşik kertmesi nişanlısı da...” (DZ - 103)

Beşik kertmesi, belli çevrelerde yaşamını devam ettiren bir anlayıştır. Çokum buna kısmen değinmiştir.

3.2.2. Askere Uğurlama

Türk halkı askerliği kutsal bir görev sayar. Askerlik çağına gelmiş delikanlıların askere yolcu edilmesi gibi askerlik dönüşü karşılanması da törenlerle, kutlamalarla tam bir bayram havası içinde olur. Askerlik, delikanlının askere gideceğinin belli olmasından, askere uğurlanmasından, ardından ağıt yakılmasından, gönderdiği mektuplara, karşılanmasına kadar geleneğı olan bir geçiş dönemidir. Her törende olduğu gibi askerliğin etrafında da bir âdetler, inanmalar zinciri oluşmuştur.

Gençler askere uğurlanırken, asker adayına ziyafet vermek, davul zurna eşliğinde oynamayı eğlenmek, halay çekmek toplumumuzda çok sık karşılaşılan âdetlerdendir.

Sevinç Çokum *Al Çiçeğin Moru* adlı eserinde davul zurna eşliğinde asker uğurlama işinden bahseder: “Bazen de asker yolcu ediliyor. Yeni yetme gençler, kafaları tıraşlı, göğüs bağı terli, bu yaz akşamı...“En büyük asker bizim asker!” ünlemeleri... Bazen davul zurna eşliğinde gelip geçiyorlar. Annelerin askere gidecek oğulları için parlak taşlar alarak işledikleri ay yıldızlı, al renkli çevreler karanlıklar içinde şavk veriyor. Öyle yolcu ediyorlar, güllerle, mendillerle...” (AÇM – 37)

Tarih itibariyle daha yakın zamanları ele aldığı bu hikâyelerinde asker uğurlama törenlerinin de değiştiğini görüyoruz. Çokum, günümüz asker uğurlamalarından bir kesiti eserlerinde işlemiştir.

3.2.3. Evlenme

Evlenme, gelişme çağındaki kız ve erkeğin yaşamlarının ikinci geçiş dönemidir. Aynı zamanda, kız ve erkeğin sosyalleşme sürecinin önemli bir aşamasını oluşturur. Evlenme olayı aileler arasında kurulan dayanışmayı, toplumsal ve ekonomik ilişkiyi belirlediği ve düzenlediği için her toplumda değer verilmiştir. Aile kurumunun, toplumsal yapının temelini oluşturması, bu temeli sağlayan evlenme olayına evrensel bir karakter kazandırmıştır.

“Dünyanın her yerinde her aşaması, bağlı bulunduğu kültür tipinin öngördüğü belirli kurallara ve kalıplara uydurularak gerçekleştirilen evlenme olayı, özellikle tören, töre, âdet, gelenek ve görenek bakımından zengin bir tablo çizmektedir.” (Örnek 2000: 185)

Evlenme ile ilgili gelenekler eserlerde üç bölümde toplanmıştır. Bunlar evlenme öncesi, evlenme anı ve evlenme sonrası şeklinde sınıflandırılır.

“Düğün alayına benzemiyordu bu.” (AB - 229) “Kızı evlendirdim. Öteki kızım da sizlere ömür.” (OK - 42) “Kızlar birer birer evlendiler.” (RA - 26) “Ağabeyinin mürüvetini göremedik. Bari seninkini görelim...” (AB - 29) “Akşama düğün var. Soluk yüzlü, çalı gibi bir kız, menekşe gözlü, kütür kütür bir delikanlı ile evleniyor...” (BESS - 46)

3.2.3.1. Evlenme Öncesi

3.2.3.1.1. Kız Beğenme ve Dünür Gelme

Geleneksel toplumlarda, evlenme çağına gelen veya evlenme isteğini belirten delikanlı için ‘gelin adayı’, ‘kız bakma’, ‘kız arama’, ‘kız soruşturma’ ile başlar. Oğullarını evlendirecek aileler çoğunlukla da anneler, öncelikle yakın akrabalarından sonra komşularından ve yakın çevrelerinden başlayarak kız aramaya çıkarlar. Bu konuda yakın çevreleri ve komşular da kendilerine yardımcı olurlar. Evlenecek delikanlıya kız aramak, kız bakmak için başvuru olan bu âdet ‘görücülük’, ‘görücüye çıkma’ olarak adlandırılır.

Çokum’un eserlerinde, geleneğe uygun olarak kız isteme âdeti vardır. “Kardeşim bekâr. Kız istemeye gideceğiz yakında.” (Ç - 156) “Görücü yolunu gözlemeyi, düğünleri kollamayı kendileri için beklentilerin, umutların en parlağı olarak görüp kendi dünyalarından silinir giderlerdi.” (DZ - 25) “Ve Simay'ın hiç beklemediği bir ziyaret... Cemil geliyor dükkâna... Duvar panolarına bakacakmış; ya da Simay'ı görmek üzere. Kız bakmağa gelen Anadolu insanı...” (TBG - 150) “Paşa'nın konağından çağrıldığında sezdi ki, Nimet Hanım ‘Gelip göresin’ demek ister.” (BD - 54) “Nevbahar Hanım fincana uzandığında, kızın ellerine bakmış, ‘küçük, beyaz eller’ diye geçirmişti içinden.” (BD - 56) “Gerçi Teyzesi, ‘Abe beğendinse alıverelim o zabiti sana’ demişti, ama o resim öylesine bu dünyanın

dışına çıkarıyordu ki Ethem'i..." (BD - 56) "Pederine ve validesine bir mektup yazıp onların beğendiği kızın başı üstünde yeri olduğunu ifade etmiş." (BD - 63) "Hani sanki onu istemeye gelmişler de, o da şerbetleri hazır ediyor. Kızılıcak şerbetlerini loş mutfakta bir çabuk hazırladı." (AB - 304) "Bizim Rıza'nın kızını isteyeceğiz pazar günü nasipse gitmek isteriz evlerine. Yalnız Batur'un anası çekingendir... Ağzı var dili yok... Bizimle gelir misin kızı istemeğe." (RA - 21) "Artık görücülerde uğramaz olmuştü kapılarına." (BESS - 72) "Geçenlerde görücü geldiymi eve." (BESS - 68) "Gelen görücülerin çoğu beğenmezlerdi Gülten'i." (BESS - 68) "Pek hamaratmış, dedi. Allah razı olsun. Bu kızı beğendim. Tam Arslan'a göre. Yoksa sen de mi münasip görürsün?" (HG - 129) "Nizam Dede, yanına Arslan Bey'i katıp kız istemeğe gittiğinde Hamza Batur heyecandan ölecek gibiydi." (HG - 148) "Ben derim ki, anamı babamı size göndersem... Sizin evden yüzleri eğik mi dönerler?" (AB - 443) "Neden Esmâ Abla? Seni isteyen çok olur." (AB - 382)

Çokum, eserlerinde kız isteme ve görücülük âdetini kültürümüzde yaşadığı şekliyle işler. Kız istemeye aile büyüklerinden birisiyle gidilir. Gelin adayı kız, misafirlere şerbet sunar. Bu arada gelen kadınlar kızı gözler. Daha yakın zamanların ele alındığı romanlarda ise erkeğin kızı görmeye gitmesi vardır.

3.2.3.1.2. Başlık ve Çeyiz

Evlenecek erkeğin yani damat adayının ya da ailesinin, kız tarafına genellikle de kızın babasına verdiği nakit para ve eşya 'başlık' olarak adlandırılır.

"Başlığa, 'bedel', 'kalın', 'ağırlık' da denmektedir. Evlenme yoluyla evden ayrılan kızın iş gücünü karşılamak ve ekonomik boşluğu doldurmak karşılığında alınan para veya paraya çevrilebilecek değerli hediyeler, dengeyi sağlamaya yöneliktir." (Örnek 2000: 201)

Çeyiz daha çok kız çocukları için hazırlanmakla birlikte erkekler için de çeyiz hazırlanır. Çeyizlik eşyalar yıllarca özene bezene ayrı bir ihtimamla hazırlanır. Her

biri gelinlik çağa gelen genç kızların el emeği göz nurudur. Ve bu çeyizler, çeyiz sandıklarında muhafaza edilip taşınır. Bu yüzden gelinlik çağa gelen kızlar çeyiz sandıklarına ayrı bir değer verirler.

“Çeyizleri sandığa kalkmış.” (EÖ – 66, 224; BD – 13, 171, 247; DZ – 30, 155; AB – 127, 242, 381, 382, 384; RA – 26, 148; BESS – 148; Z - 61) “Bakış açısı, nişan bohçası, çeyiz sandığı, dönüm dönüm tarla, beşi bir yerde, *başlık parası*, Topal Osman, Kör Salim, Dengil Nazmi gibi benzetmeler de dâhil, hep görselliğe dayalıdır.” (AKT - 85) “Sandıklar açıldığında. – Hey gidi günler dedi Teyzesi. Biz bunca çeyiz yapamamıştık. Muharebe belimizi bükmüştü ya. Ben Paşa efendiye vardığımda babam daha sağdı. Anan talihsizdir. Ona pek el atılmadı. – Kaç sandık çeyiz getirdiğini söylen anam. - Öyledir de bunlarla ölçülmez kızım. Hem konuşuyor hem de sandık içindekileri parmaklarıyla okşayıp bir bir çıkarıyordu. Peşkirler, dokuma çarşaflar, kilimler, yağlıklar, çevreler, mendiller, uçkurlar, bindallılar, şalvarlar, cepkenler, bohçalar, yastık yüzleri, yaygılar, çeşitli torbalar, keseler, sedef nalınlar, gümüş taslar, sırma işli Kur'an kapları, seccadeler, içlikler, çoraplar, oyalara, nihâlîler, kehribar, akik, nefes tesbihler, kadifeler, atlaslar, döşemelik çatmalar, canfesler, çuhalar, şayaklar, klaptanlı kumaşlar, manyalukalar, uçuk renklerde sırma işli telliler, şetariler ortaya saçıldı. Gül lavanta ve misk kokusu birbirine karışıp ağırlaştı. Çeyizlerin en üstüne düşen bir lâhurî şal kıvrım kıvrım açılıp bir yaz bulutu gibi döküldü.” (BD – 19, 20) “İpek yorganlar, sofalara serilmiş yaygılar üzerinde kaplanıyordu.” (BD - 172) “İstanbul'dan gelecek avukat hanıma elbette çeyizlerden kanaviçeli yastıklar, lavanta kokulu, ak pak patiska çarşaflar çıkarttılar.” (DZ - 129) “Derken Yusuf, sandık odasında oymalı bir sandık gördü. Üstünde sırma işli bir örtü vardı. Birden Esmâ'yı hatırladı. Kapağı tutup kaldırdı. Sandığa sinmiş lavanta, fesleğen, limon çiçeği, gül kokusu dışarıya uğradı. Bir sürü bohça... Göz nuruyla hazırlanmış çeyizler...” (AB - 127) “Kız, nişanlıydı ve çeyiz hazırlıyordu.” (EÖ - 146) “Şimdi bu evde Bahar Gelin'den kalmış izler buluyor, içine iğde dallarının, ağu çiçeklerinin, günlük kokularının ağırlığı çöküyor, işlemeli etemin yastıklar, gölgelere sokulmuş kanaviçeler, sandık kokulu çeyizler kaybolmuş kadınlardan arta kalan ölüm renkleri ve solgunlukları içinde görünüyordular.” (RA - 90)

Çokum, gelinlik kızların hazırladıkları çeyizleri, yaşadıkları yörenin gelenekleri etrafında şekillendirmelerini örnelemiştir.

3.2.3.1.3. Söz ve Nişan

Kız isteme işi olumlu sonuçlandıktan sonra sıra söz kesmeye gelir. Dünürçülükle anlaşılan aileler bu işi daha çok kişinin huzurunda tekrarlamak ister. Buna söz kesme denir. Söz kesme, evlilik yolunda bağlayıcılığı olan ilk adım olarak kabul edilir. Nişanla bu iş bir basamak daha öteye taşınmış olur. Nişan töreni kız evinde ya da kız evinin belirlediği bir mekânda yapılır. Nişandan önce kız ve erkek tarafı diğer tarafa birer bohça gönderir. Nişan yapmak kız evine aittir. Misafirleri karşılamak, ikramda bulunmak da yine kız evinin sorumluluğundadır. Erkek tarafından en yaşlı ya da hatırı sayılır bir kişi kız ve erkeğe yüzük takar. Sonra şerbet, limonata v.s gibi içecekler ikram edilir. Erkek tarafı da gelin kıza takılar takar. Böylece nişan merasimi icra edilmiş olur.

Sevinç Çokum eserlerinde sözlenmek, söz kesmek, nişanlanmak, nişan töreni gibi tabirleri kullanır: “Kız kardeşimi nişanladı babam. Yaşı on bir. Bizde âdettir.” (Z – 75; AB – 225, 240, 397; AKT – 163; DZ – 103, 154; OK – 9; EÖ – 146; BD – 29, 81, 148; Ç – 174; GR – 66; KDY - 143) “Hatta sözlenmişlerdi Süha'yla.” (AKT - 268) “Ama yine de Feridun, nişan törenlerine gitmedi, gidemedi.” (KDY - 232) “Selim'in gözleri Mülazım'ın sol elindeki nişan yüzüğüne takıldı. ‘Demek ki nişanlı. Belki ona yazmıştır.’ diye düşündü.” (AB - 272) “Yoksa onu birine mi verecekler? Yoksa söz mü kesildi?” (AB – 30, 440; Ç - 173)

Sevinç Çokum, eserlerinde geleneklere uygun bir söz ve nişandan ayrıntılı olarak bahsetmez. Fakat söz kesmek, nişan yüzüğü gibi kavramları işler.

3.2.3.2. Evlenme Anı

3.2.3.2.1. Kına

Kına gecesi toplumumuzda evlenmeyle ilgili yaygın geleneklerden biridir. Kına gecesi, gerdekten birkaç gün bir gün önceki gece kız evinde kadınlar arasında yapılır. Kına gecesi olarak adlandırılmasının sebebi geline ve yakınlarının ellerine kına yakılması dolayısıyla. Kına evin salonunda ya da dışarıda açık alanda yakılır. Gelin adayı kıza kına yakılması yaygın olmamakla beraber bazı yerlerde güveye de kına yakıldığı olur. Kına gecelerinde gelini hem eğlendirmek, oynatmak hem de ağlatmak için özel türküler ve maniler söylenir.

“Köylerde kıza kına yakılırken, kızın evli ya da bekâr arkadaşlarına, kız evince yemek verilir; buna ‘kına yemeği’ denir. Kına gecesinde eğlenceler düzenlenir, maniler ve türküler söylenir, oyunlar oynanır. Türkülerin bir bölümü kıza ve annesi ağlatan türden ezgilerdir.” (Örnek 2000: 194)

Sevinç Çokum kına gecesi tabirini kullanmıştır. *Gece Kuşu Uzun Öter* adlı hikâye kitabında geleneklerde var olan iç burkan ağlatan türküler ve ağlatma hadisesi söylenir: “Sonra çengili çalgılı bir kalabalık da öteden el feneri kahkahalarıyla bu yana doğru akmağa başladı.” (GR - 188) “Nakış kına gecesinde değildi, demek.” (GR – 188; GKUÖ -60; AB - 128) “Bütün kızların kına yakmak için bir araya geldiklerini söylüyordu.” (BD - 71) “Kızın eline ayağına kına yakarken, içinden "Kime niyet kime kısmet..." diyordu.” (HG-- 149) “Kendi kınasında kına türkülerinin en iç burkanları söylenmişti değil mi? Geleneğe uyup ağlamışlardı.” (GKUÖ - 60) “Kınasında yüzünü tül duvakla örtmüşler, ellerini yumdurtmuşlar. Öylece durmalıdır elbet.” (GKUÖ - 60)

Sevinç Çokum romanlarında geleneksel kına gecelerini işler. Geline kına yakıp ellerini yumdurtma, gelini ağlatmak için türküler söylemek gibi âdetleri konu gereği işler.

3.2.3.2.2. Gelin Alma ve Karşılama

Gelin alma denilen merasim düğünün son merhalesidir. Erkek tarafı kalabalık bir toplulukla davul zurna eşliğinde kız evine gider. Kalabalığın çok ve gösterişli olması erkek evinin ihtişamını gösterir.

Çokum, *Ağustos Başağı* adlı romanında bu gelin alaylarını ifade etmiştir: “Yusuf’un hayalinde bir gelin alayı...” (AB - 243) “Araba kıpır kıpır kadınlarla dolu olarak bir gelin alayı gibi evlerin önünden geçti.” (AB - 431)

Zor adlı romanda köy düğünleri ve gelin almaya gidişler anlatılmıştır: “İsteyen her kişi gelir bizim düğünlere. Geleni davul zurnayla karşılarlar. Sofraya alınır bunlar. Oğlan tarafı, atlar üstünde gelin almaya gider. Oğlanın sağdıcına da ipek mendil bağlanır. Oğlan evindeki toyda erkek köçekler zil takıp oynarlar. Kırmalı kat kat entari giyer bunlar. Üst yanları gömlek... Ağzlarına cigara ilişirmek de âdettir. Gece, düğünden dönenler, lüks lâmbayla kapılarını zor bulurlar.” (Z – 68, 69)

Ağustos Başağı romanında gelin alayı ifadesi geçerken, *Zor* romanında konunun geçtiği yörenin âdetlerini yansıtan bir gelin almaya gidiş anlatılır.

3.2.3.2.3. Gelin Taşıtı

Gelin atla ya da araçlarla erkek evine getirilir. Sevinç Çokum eserlerinde konunun geçtiği dönem ve yere uygun olarak bazen allı pullu gelin atlarından bazen de gelin arabalarından bahseder.

“Allı pullu gelin o kadar uzakta ki, arabasıyla değil atıyla geliyor rahvan rahvan...” (AKT- 262) “Asiye'nin düşünceleri ablasına kaydı. Ata binmeden önce, merdiveni inişi gözünün önüne geldi. Gözlerinin dolduğunu ince tül altından görmüştü... Gelin ata bindirildiğinde, herkes kızın alnında, göğsünde parlayan altınlara, sırma işli elbisesine hayranlıkla bakıyordu.” (BD - 55) “Çok geçmeden

yeni atıyla dönüp geldi. Yağız at, onunla Şirin'in arasına dikildi. Süsleri, nişanları ay ışığında parlıyordu.” (HG - 398) “Neden sonra Arslan Bey, -Sana ayrı bir at getireyim mi? dedi. Şirin karasız, etrafına bakındı. Ayrı bir at istemem, dedi. İkimiz bununla gideriz.” (HG - 399) “Elimizle gelin etmiştik seni. Bir doru ata bindirmiştik. Yoksa kır mıydı? Nazlı bir gelindin.” (G - 21) “At üstünde gelin olmalardan söz etmede adam.” (TBG - 151) “Tekin onu elinden tutmuş gelin arabasına koşturuyor.” (Ç - 198; BESS - 89; AÇM - 26, 37; Ç - 147)

Çokum, tarihi konuları ele aldığı romanlarında çağın şartlarına uygun gelin arabası olarak at ya da at arabalarına yer vermiştir. Günümüze daha yakın dönemleri ele alan romanlarda ise gelin arabası tabiri kullanılır.

3.2.3.2.4. Nikâh

Nikâh; yasa, din ve içinde yaşadığı topluluğun onayıyla gelin ve güveyin birlikteliğinin ilanıdır.

“Reha'nın sözlenmesinin ardından Kutlu'nun nikâh davetiyesi gelmişti.” (Ç - 174) “Nikâh, yazın sıcak günlerinden birinde kıyılmıştı. Bahçesaray'daki evin geniş bahçesi, odaları misafirlerle dolup taşmıştı.” (HG - 397) “Bir limon kolonyasının ferahlığı, bir nikâha gitme sevinci içinde kapıdan çıktı.” (BESS - 89) “Nikâh töreninde bile isteksiz donuk ve yabancıydı.” (EÖ - 65)

Eserlerde nikâh töreninden isim olarak bahsedilir. Törenin ayrıntılarıyla ilgili pek bilgi verilmez.

3.2.3.3. Evlenme Sonrası

Güveyin gerdeğe girdiği gece, gelinin duvağını açmadan önce ‘yüz görümlüğü’ adıyla bilinen âdet gereğince bir hediye vermesi usuldendir.

“Girilen zorlu sınavın sonunda yeşerip göğeren, içine yaşama, yaşatma gücü katılmış o günün yüz görümlüğü buğday da Hitit buğdayı kadar dirençli değil miydi?” (AKT - 73)

Arada Kalan Tebessüm adlı romanında “yüz görümlüğü” tabirini benzetme amacıyla kullanmıştır.

3.2.3.3.1. Erte

Erte, Anadolu’da düğünün bittiği günü takip eden ilk günde yapılan bir eğlencedir. Düğünün sona erdiği anlamına gelmektedir.

“Biz bakarız damadın yüzüne erte gün. Gerdek kızı, herifin yüzünü tırmaladı mı diye.” (AKT - 28)

Çokum, *Arada Kalmış Tebessüm* adlı romanında “erte gün” şeklinde isim vererek kullanmıştır, fakat eğlence ve eğlence geleneğinden bahsetmez.

3.2.4. Ölüm

Ölüm çevresinde kümelenen ve ölüyle toplum üyelerini kuşatan inanmalar, adetler, işlemler, törenler ve kalıp davranışlar ölüm öncesinde, ölüm sırasında ve ölüm sonrasındakiler olmak üzere üç başlıkta toplanmaktadır.

“Ölenle ölümez Giray Bey, hadi yürü.” (HG – 323; OK – 42, 65, 74; RA – 27; BESS – 13, 117, 155; AB – 13, 425; EÖ – 11; KDY-138; TBG – 44, 222)

Ölüm değişik şekillerde karşılanır ve ifadelendirilir. Ölüm olayından önce çeşitli belirtiler ölümün habercisi olarak yorumlanmaktadır. Çokum, *Hilal Görününce* adlı romanda bunları kullanır. Yine ölmek üzere olan kişiden helallik dilemek ve ölenin vasiyetini söylemesi de toplumumuzdaki âdetlerdendir.

“Altın Hanım yine de ‘ölüm iyiliğidir bu...’ diye düşünüyordu.” (HG - 185)
 “Nizam Dede gözlerini kapının üzerinden ayırdı. Yüzüne ölümün gölgesini silen hafif bir gülümseyiş yayılmıştı.” (HG-185) “Ne kargayıp duruyorsun? Okusana, Kelime-i Şehadet getirsene... Bak, bu oğlun, bu apakayın, bu da yeğenin... Helallik dilemek isterler. Vasiyyet edesin isterler. Malını üleştirsene töremizi tutsana!” (HG - 185)

“Ölüm olayının duyurulmasının en doğal biçimi ölenin yakınlarının ağlamasıyla olur. Olayı duyan komşular ölü evine toplanarak, ölüne yakınlarının acılarına ortak olurlar. Bu arada ölü sahipleri ya da komşular gerekli yerlere olayı haber verirler.” (Örnek 1971: 41)

Al Çiçeğin Moru adlı eserde ölüm olayı sala vasıtasıyla duyurulur. Fakat burada sadece sala ve sala verilmek tabiri geçer: “Siyahlı, grili insanlar, eğik başlar, selâ veriliyor.” (AÇM – 13, 14)

Sevinç Çokum *Rozalya Ana* adlı eserinde ölümü, yakınlarının çığlıkları, ölüm ilanı ve haber ulaştırmak şeklinde duyurur: “Ferhat'ın ölüm haberi dondurucu soğuklarla beraber geldi. Ferhat ölmüş...” (RA - 64) “Yine ölüm ilanı... Anadolu'da henüz kaybolmamış bu gelenek...” (RA - 143) “Ana öldüğünde bir kış günüydü, ev kızların çığlıklarıyla sarsıldı gün boyu.” (RA - 26) “Haberi telefonla ya sa gazete ilanından öğrenen öğrencilerinden gelenler vardı; Ayla Kocamaz, Tomris Pirinççi, Şebnem Gökağaç, Arif Keçecioğlu, Vedat Koşar, soyadını hatırlayamadığı Neslihan...” (AÇM – 2) “Babası bir süredir hastanedeymiş, o sabah ölmüş. Ulurcasına ağlamaya koyuldu, babasının ölümüne sebep kendisiymiş gibi, nedamet sözleriyle, ağıtlara benzer dokunaklı sözler söyleyerek...” (DZ -81) “Biri öldü mü ağlaşır, çığırırız, Kur'an okuruz, ardından helva dağıtırız.” (GY - 81)

Ölümden hemen sonra yapılan işlemlerin bir bölümü doğrudan doğruya cesetle ilgiliyken bir bölümü de ceset etrafında toplanmaktadır. Çokum, bu âdetlerden ölüne başında beklemek, üzerine bir çarşaf çekmek, gövdesine bıçak koymak, su ısıtıp yıkamak, kefenlemek, gömmek gibi bazılarını işlemektedir.

“Oturup sabaha kadar ölüyü beklemek gerekiyordu.” (BESS - 153)
 “Öldüğünde de oradaydı. Arkadaki odalardan birinde yatıyordu, üzerine beyaz bir
 çarşaf çekmişlerdi, gövdesi çarşafın altında sönüp gitmişti.” (TBG - 213) “İkide bir
 alt katın artık kullanılmayan mutfağındaki emektar kazanı sorardı. ‘O kazanla
 ölülerimiz yıkandı... Benim için de lâzım olacak’ demişti birgün.” (TBG - 214)
 “Demek ki kazan ocağa konacakmış. Eskilerden ölü yıkamada ünlenmiş Fahriye
 Teyze de gelmişti o gün: "Ben yıkarım!" demişti. Cesaretini, bu işi becerebildiğini
 göstermek için mi, yoksa havanın baygın boğuntusunda ceset kokar diye mi; bir an
 önce yıkama yeri, sular hazırlansın istiyordu.” (TBG - 214) “Beyamcayı birgün
 ‘Ölmüş’ dediler. O gece evde beklettiler. Komşulardan işittim, karnına şişmesin diye
 bir bıçak koymuşlar. Ertesi sabah alt kattaki taşlıkta kazanlar kaynadı, Beyamcayı
 yıkadılar... Sonra kapılarına bir tabut dayandı. İşte ölüm buydu.” (DZ – 83; EÖ –
 147; KDY - 13) “Yıkayıp kefenlendi mi iş işten geçer, bir daha göremezsin.” (HG -
 347) "Ben büyük teyzem yıkanırken yanındaydım.’ dedi. Yeni yetme biriydim. Bir
 tas da ben su döktüm sevapmış annem dedi.” (DZ - 86) “Birisi sesleniyor
 derinden. - Nasıl bilirdiniz? Mevtayı mevtayı...” (TBG -248) “Sonra bir değer
 yitirilir, kar yağar, tipi savrulur, cenaze kaldırılır, İstanbul'un bir kıyısında bir cami
 avlusundan, bir tenha mezarlığa o yol göstericiler omuzlar üstünde taşınırlardı.” (KDY - 53)
 “Paşayı Karacaahmed'e gömdüler. Dedemi ziyarete gittiğimizde
 gördüm, gösterdiler.” (AKT - 50) “Hüseyin öylesine kabullenmişti ki bu olayı,
 defin işi bittikten ve ölenin duası yapıldıktan sonra bir rahatlama oluyordu yüzünde.”
 (Ç - 272)

Sevinç Çokum ölüm sonrası olanları geleneklerimizde yaşadığı şekliyle ele alır. Ölüm sonrası mahalleden taziyeye gelenlerin ölü evine yemekle gelmeleri âdeti, yine ölü evinde helva karılıp dağıtılması, ölen kişinin kıyafetlerinin dağıtılması gibi âdetler de çeşitli yerlerde işlenir.

“Konuştukça dertlendiler, durup durup ağlaştılar. Sonra Murat Ağa'nın evine gidildi. Geniş odalara, duvarlara bir keder sinmişti. İzzet'in anası oğlunun o küçük

çerçevesi resmine bakıp ağlıyordu... Evde ağlaşan kadınlar, ayak sesleri, ordan oraya koşuşturmalar... Teselli için söylenen sözler... Eve tepsilerle aş taşınıyordu. Ama yiyen yoktu... Hiç inanasım yok diyordu anası. Başına bir çatkı sarmış. Arada dizlerine vuruyor, iki yana sallanıp duruyordu. Hiç inanasım yok. Ah ben yandım komşular... Hem nasıl yandım..." (AB – 330, 331, 426; OK – 35; 213, 214) "Kışın çocuklarımızı ne güzel oyalıyordu, dedi. Yarın akşam helvasını hep birlikte kavururuz." (HG – 320; Z - 116) "Okuma merhumenin evinde yapılmış, yas kokusunu, helva kokusunu, Tebârekeleri, Yâsinleri kendi evlerine taşımışlardı." (KDY - 139) "Aysun'dan kalan bazı giyecekleri dağıtıyorduk. Doğrusu beni her zaman düşündürür bu konu. Ölenin ardından bazen o kadar çok şey kalır ki nereye, kime ne vereceğinizi bilemezsiniz. Halamın eşyasını vefat ettikten sonra dağıta dağıta bitirememiştik." (Ç – 96; HG – 320, 321)

Anadolu'da ölünün dini törenlerle ve yemeklerle anıldığı değişik günler vardır. Bunların en önemlileri "yedinci, kırkıncı, elli ikinci" günleridir. Çokum kırkıncı günüyle ilgili *Bizim Diyar* adlı eserinde 'kırkı çıkmak' tabirini kullanırken *Al Çiçeğin Moru*'nda "kırk mevlidi" ifadesine yer verir.

"Daha Nuriye Hanım'ın kırkı çıkmadı.' diyordu Gülsüm Ana." (BD - 163) "Biraz daha bekleyelim oğul, dadının kırkı çıksın." (BD - 163) "Kırk mevlidinde de camide bayıldım." (AÇM – 8)

"Başsağlığı dileme, sözün etkileyici ve sağaltıcı gücünden yararlanarak hem acıyı, hem de yası azaltmaya yönelik bir âdettir. Ölenin yakınları, tanıdıkları, dostları ölümle ilgili öteki âdetleri yerine getiremeseler bile, kederli ailenin acısını paylaşmak için ve ruhsal sarsıntısı dengelemek için başsağlığı dilemekte, avutucu sözler söylemekte kusur etmezler." (Örnek 1971: 92)

"Şimdi Avustralya'daki dostları gölgeli yüzleriyle baş sağlığına geliyorlar, böylece Aysun'un ölüm haberi gerçeklik kazanıyordu." (Ç - 89) "Annemle kışlık evlerine taziyeye gittik." (AKT - 49) "Politikacılara has çabuk toparlanmış

görüntüsüyle tokalaşıyor herkesle; başsağlığı dileğinde bulunuyor.” (DZ - 190)
 “Başın sağ olsun kardeşim.” (OK - 43)

Çokum’un eserlerinde diğer yaşantılarda olduğu gibi ölüm olayında da başlangıçtan sonuna kadar bütün uygulamalar geleneklerde ve dini kurallarda olduğu gibi yer alır.

3.2.4.1. Vasiyet

Vasiyet, ölen kişinin yapılmasını istediği, geride kalanların da ölüye saygı olarak gördüğü ve mutlaka yerine getirdikleri son dilektir. Vasiyetin gerçekleştirilmediği durumlarda çevrenin baskısı, ayıplaması ve toplumsal zorlama gerçekleştirilir. Vasiyetin tamamlayıcı unsuru olarak da miras görülür ve ölümden sonra miras taksimi gerçekleştirilir.

“Ölmeden önce bana dedi ki, "kızım" dedi. ‘Bu yorganı sana bırakıyorum.’” (DZ - 87) “O zaman benim vasiyetim şudur; Bunları sahiplen, bunlara yarı babalık et ve çocuklarımı memleketteki anneme babama götür.” (GR - 196) “Nüzhet o söze aldirmamış, vasiyet gibi algıladığı son cümlenin, içine bir uğuntu salmamasına çalışmıştı.” (TBG - 214) “Uşağım... Köye gittiğin zaman ocak odasının yanındaki odada üstüne akça bir örtü serili kara sandığı göreceksin... Onu açsınlar. Birkaç bakır kap var, size ayırdım... Sonra dedenin resmi... Pek de benzemedi kendisine ya, o zamanlar o kadar olurdu resimler... Benim Kâbe’den gelme seccadem ve gülabdanım... Sonra bir de ipekten üç eteğim var. Alpak derdik biz. Kırmızı sarı yollu yollu. O da sana hatıra olsun.” (RA - 67) “İşte bir hatası oldu bizimkinin.’ diyordu Hacıanne. Eşit paylaştırmamıştır malını. Dargınlık çıktı, biri sefahata daldı, dedi. Biri öfkesine kapılır, bu daha akıllı, daha idare bilir, dedi. Böyle böyle denk tutmadı oğullarını...” (GKUÖ - 55) “Ölmeden önce gene onları istemişti. Anası, Necati, Asım, kucağında Fidan’la Selma Yenge ve Ayşenaz ağlamalarını bastırarak öylece yan yana durmuşlardı. O da tek tek onlara bakmış, her zamanki gibi gözleri en çok Asım’da oylanmıştı, ‘Bu okuyacak’ derdi. ‘Bu okusun.’” (G - 12) “Bak, bu

oğlun, bu apakayın, bu da yeğenin... Helallik dilemek isterler. Vasiyyet edesin isterler. Malını üleştirsene töremizi tutsana!” (HG - 185)

Bu bölümde geçiş dönemi adı altında doğum, evlenme ve ölümü kapsayan olayları ele aldık. Doğum öncesiyle başlayan hareketlilik, kadının ‘aşırme’ olayını yaşaması, bebeğe hazırlıkların yapılması, doğumun gerçekleşmesi, doğum sonrasında da mutluluğun konu, komşu ve akrabalarla birlikte paylaşılması, ad koyma, beşik kertmesi hadisesi hep gelenekler ve inançlar etrafında şekillenerek yaşanır. Bunlar daha çok geleneksel aile yapısının devam ettiği yörelerde canlılığını muhafaza eder. Sevinç Çokum da Anadolu’yu ve geleneksel kültürü ağırlıklı olarak işlediği romanlarda hayatın bu safhalarına ait örnekler sunmuştur. Evlilik dönemi olayları da yine kırsal kesimleri ve tarihi konuları işleyen romanlarda töre ve geleneklere paralel bir şekilde yer bulur. Evlilikler, düğünler, kız beğenme, görücü usulü, düğün hazırlıkları, nişanlar, düğün dernek eğlenceleri, gelin alma merasimleriyle geleneksel hayatta olduğu şekliyle icra edilirler. Ölümler ise yakın uzak bütün aile fertlerini bir araya toplayan matem günleridir. Sonrasında akraba ve komşuların ölü evini ziyaret ve taziyelerini sunması ile hayatın acılarını paylaşıp hafifletmeleriyle yaşam sürüp gider.

3.2.5. Günlük Hayatla İlgili Gelenek ve Görenekler

3.2.5.1. Hediyeleşme

Hediyeleşme, hediye alıp verme, yakın çevremizdeki insanlarla aradaki sevgiyi, muhabbeti, dostluğu pekiştirmesi bakımından eskiden beri hep önemsenmiştir. “Karıncı Kararıncı” da olsa gidilen yere eli boş gitmemek âdetlerimizdendir. Toplumumuzda düğünler, bayramlar, önemli günler, ziyaretler hediyeleşmek için birer vesile yapılır.

“Kerim yola gidecek ana. Bir çift çorap saklayıvermişim. Onu ararım.” (Z-15) “Sonra kadifeye benzer bir Bursa havlusu çıkarıp Kerim’e uzattı. - Alıver şunu

oğlanım. Yüzünü yuduğunda kurulanır beni hatırlarsın.” (Z – 18) “Garo’nun size düğün hediyesi bir semaver miydi?” (AÇM – 148) “Çocukluktaki evimize, Bakırköy’e gelişini, benim o sıra kırk günlük olduğumu, anneannemin bana bir altın taktığını...” (AKT - 246) “Yatar iskemle, ayrıcalıklı bir hediye olacaktı kuşkusuz.” (AKT - 30) “Şunu atıver çantana. Benden hatıra olsun.” (AKT- 76) “Misafirlikler sanki bana da halkalı şekerler getirmiş.” (DZ - 87) “Giderken de annem, köydekilerin çok sevdiği helva, lokum, akide şekeri, havlu, eşarp, basma gibi şeyleri doldururdu anneannemin bavuluna, dengine.” (DZ- 111) “Ona bir şey vermeliydim. Ama ne? Biriktirdiğim parayla pekâlâ alabilirdim. Belki bir eşarp, bir yaka çiçeği, bir kitap, bir plak... Bir küçük vazo... Sonunda buldum. Bir dükkânda rastlamıştım. Gece kıyafetiyle taşıyacağı sim işli küçük bir portföy...” (DZ-134/135) “Hediyelerini uzattım. Kâğıt paketi çabuklukla açtı. Heyecanlanmış görünüyordu. ‘Bu güzel şeyi nerde buldun? Teşekkür ederim. Çok incisin’ dedi.” (DZ - 135) “Bir yandan da Süsen’e iki kilo kadar mevsim sonu iyice tatlanmış portakallardan hediyecek dolduruyordu.” (GR - 88) “Eli boş gidemezdi tabii, Aysan’ın acıbadem kurabiyesini sevdiğini biliyordu. Acıbadem kurabiyeleri, bir de Eyüp’teki atölyede kendi yaptığı, üzerinde kabartma geyik motifleri bulunan Hitit esinlemesi bir kap, çömlek... Yuvarlak soylu ve şarabî... Hitit sanatının görkemli rengi. Sevdiği, ustalıklı, falsosuz bir kaptı bu, özenle koruyordu ama Aysan’a ayırırken içinde kıyamama duygusu olmadı hiç. Güzelce sardı ve evden çıktı.” (TBG - 156) “Anadolu çocukları kırk günlük yoldan gelen yakınlarını karşıladıklarında hep yüküne bakarlar; heybeden, cepten ne çıkacak diye.” (TBG - 127) “Necati Bey, Dudaş’a geldiğinde eğer üzüm zamanıysa, İzzet’in babası onun için mutlaka bir sepet üzüm toplattırırdı.” (AB - 227) “Yusuf, böyle bir müjde getirdiği için Murat Ağa’dan bir armağan almıştı. Bu işlemeli, gümüş bir sigara tabakasıydı. (AB - 342) “Bak bakalım! Burdan beğendiğin bir şey var mı? ... Hadi canım... Seç işte!.. İşte şu mavi taşlı gümüş küpeler sana çok yakışacak. Takıverelim! Yoksa şu gümüş kemeri mi isterdin?... Yok, olmaz istemem Esmâ Abla. Ama hatırımı kırıyorsun. O zaman, şu oyacı mendillerden birini, ver bana... Olmaz, ayrılıktır! Mendil vermem... Keselerden birini ver öyleyse. İşte şu gül işlemesini... Paramı korum içine. Esmâ gülümsedi. Demek sadece bu keseyi alıyorsun? Evet... Peki, öyle olsun.” (AB - 383) “Sırtında kara

yeldirme bostanlara gidip geliyor, bazen de babasının armağanı karakeçiyi çayirlara götürüyordu.” (AB - 442) “Oradaki insanlar için lokum, helva gibi sevilir, beklenir şeyler...” (RA - 60) “Davulcu tokmağını şimdi daha hızlı, daha coşkun vuruyordu. Hamza Batur meydanın ortasına yürüdü. Elini ağzının kenarına tutup, -Üçinci boydan pehlivanlar güreşe başlıyor! diye bağırdı. Büyüğümüz cömert yürekli Nizam Bey, galip gelecekler için çevre ve mendilden, kuzu ve koça kadar çeşitli armağanlar hazır etti.” (HG – 81) “Küçük Haliç vapurlarıyla, topraktan Eyüp testilerimizin düdüğünü üfleye üfleye halama ve dayıma gidişlerimiz... Şeker lokum kutularıyla... Lokumların fıstıkları damağımda.” (AÇM – 99) “Bolu’nun çam kolonyası ve bir kutu lokum, Bursa havlusı, gelenlerin getirdikleri...” (AÇM – 125) “Çarşıdan, mağazalardan aldıkları arasında mutlaka onun için de hatırlamalık bir hediye, kumaş veya havlu olurdu.” (AÇM – 163) “Çorabınan, sakızı hediye etmeğe utanmadı mı?” (BESS - 101) “Şerife Ninenin ona hediye ettiği yün çoraplarla dolaşırken ordan oraya kayıyor, uçuyordu âdeta.” (G - 100) “İyiydü annen. Her zamanki gibi sevgi dolu, yumuşak. Hediyelerine öyle sevindi ki...” (Ç - 105) “Cepken, don çizme, nineme fistanlık kumaş...” (HG - 74) “Babası, o atı Arslan'a düğün hediyesi olarak almıştı.” (HG - 67) “Ninesinin tülbentleri. Diğerlerini dağıtmış. Pamuklu hırkayı Fadime Teyze'ye vermiş.” (OK - 74)

Çokum eserlerinde düğün hediyelerini, yenidoğan bebeğe takılan hediyeyi, bir yere giderken yakınlara alınan hediyeleri, yarışma sonunda verilen hediyeleri, müjdeli bir haber veren kişiye verilen hediyeyi, vb hediyeleşmeleri işlemiştir.

3.2.5.2. Saygı

Saygı kavramı ve saygı anlayışı toplumdan topluma, gelenekten geleneğe değişir. Toplumlarda sözlü anlaşmalarla belirlenen saygı kurallarına riayet edilmediğinde kişiler o toplumlarda iyi değerlendirilmez dışlanırlar.

Sevinç Çokum daha çok el öpmek, selam vermek, ayağa kalkmak gibi örneklere eserlerinde yer vermiştir. *Tren Burdan Geçmiyor* adlı romanda kendisinden

küçüklerle, büyüğe karşı nasıl saygı gösterilmesi gerektiğini anlatır: “Büyüğün karşısında Himalaya sediri gibi dimdik olacaksınız. Yakanız paçanız her şeyiniz tam. Hep izin alacaksınız, müsaade isteyeceksiniz.” (TBG- 40) “O da yani Rûveyda Hanım, el öpüyor ya da eğilip selamlıyor.” (AKT - 70) “Az sonra, Asiye çekine çekine geldi. El öptü; bir kenara çekilip ayakta durdu.” (BD – 54, 62, 70, 109, 128, 149, 237; OK – 49; G – 102, 105, 143, 165; GR – 218, 219; HG- 43, 65, 156, 167, 228, 263, 287, 296, 325, 353, 393; Ç – 77, 148; AB – 263, 440, 441; RA – 18, 151, Z – 15, 20, 35, 39, 64; TBG - 43) “İhtiyar içeriye girince Feyzullah Ağa, mangal başından doğruldu.” (HG - 287)

Bizim toplumumuzda çocukların ana babalarına; küçüğün büyüğe vb. gibi çeşitli grupların yerine getirdikleri davranışlar vardır. Bunlar hürmet göstermek, el öpmek, bir meclise kendinden büyükler geldiğinde ayağa kalkıp yer vermek, karşılaşıldığında yol vermek, selam vermek vb. gibi davranışlardır.

3.3. Halk Bilgisi

3.3.1. Halk Matematiği ve Ölçüsü

Halk matematiği dediğimiz şey Anadolu halkının günlük hayattaki işlerinde, alışverişlerinde, her türlü değiştirme işlemlerinde hesaplamayı gerektiren durumlarda kendi geliştirdikleri ölçü birimlerini kullanmalarındadır.

Erman Artun “Halk matematiğinde esas, halkın elinde bulunan kap kacak türünden objeleri ölçü birimi olarak kullanmasıdır.” (Artun 2009: 221)

Sevinç Çokum *Evlerinin Önü* adlı eserinde matematik biliminin karşılığı olarak riyaiziyeyi kullanırken diğer eserlerin bazılarında halk ölçüsüne ait terimleri kullanmıştır: “Riyaziyeyi iyi bilirdi.” (EÖ - 19)

Diğer eserlerinde de ölçü birimlerine yer verir: “Kazara oralarda bir iki oda müziği parçası geçecek olsak, kimisi, 'Yok mu bir çiftetelli?' diye sesleniyor, kimisi de ' Haniyada benim *elli dirhem* pastırmam' türünden havaları istiyordu.” (AKT- 68) “Biliyordu; belki elinde *mezurosu* veya biçtiği bir kumaş parçası, üzerinde sabahlığı, hiç şaşırmamış olarak kapısına sığınan bu yağmur kuşunu içeriye alacaktı.” (KDY- 124) “Fakat bütün bu sevdaları hangi *endazeyle*, hangi *mikyasla* ölçecekti?” (KDY - 122) “Bizim hatun bile tezgâhın başına geçmiş ordu için *arşın arşın* bez dokur.” (AB – 306, 310; HG – 26)

Çokum eserlerinde halk matematiğine ait ölçü birimlerini kullanır. *Arada Kalan Tebessüm* adlı romanda türkü içersinde geçen bir ölçü birimi vardır. Diğer ölçü birimleri köyde geçen ve tarihi konuları ele alan romanlarda işler.

3.3.2. Halk Takvimi

Halkın doğaya bağlı oluşturup takip ettiği ve kendince kimi doğa olaylarının başlangıcına ya da oluşuna göre adlandırdığı takvimlerdir.

“Tarıma ve hayvancılığa dayalı üretim tarzı toplumda doğa bağlı bir ekonomi ve yaşam tarzı oluşturmuştur. Bu nedenle üretim biçimleri yerel takvimlerin oluşmasında önem taşır. Doğal koşullar ve kültürel nedenlerle takvimlerde benzerlik söz konusu ise de, her topluluğun kendine özgü yerel takvimi vardır. Günlerin, ayların adlandırılışında, yılın bölünmesinde önemli farklar söz konusudur.” (Başuğur 1998: 3)

“Erken bahardaymışlar. Yani mart sonu.” (AÇM – 126) “Yaz sonunun *güzle* birleştiği günlerdi.” (Ç – 163; DZ – 10, 141, 193; GR – 225; TBG – 101; RA – 32, 67, 98; BESS – 51; AB – 430, 442) “*Cemreler* düştü mü, son kar da estirip gittikten sonra, martılar son kar tanelerini üfürdükten sonra önce Anadolu yakasına mimozalar, leylaklar, salkımlar serpildi.” (KDY - 65) “*Üvez vakti* gitmişti, üvez vakti gelir.” (RA - 89) “*Gül ayında* doğacak" demişlerdi.” (BD - 76) “Meselâ

zemheri fırtınasında ocaklara sokulur, ninemi dinlerdik. Sonra bülbüllerin öttüğü aylar gelirdi. Ninem *cemaziyelâhir*, derdi.” (EÖ - 163)

Sevinç Çokum birçok eserinde sonbahar yerine, halkın kullandığı güz ismini kullanır. Cemre düşmesi, üvez vakti, gül ayı, zemheri, cemaziyelâhir de yine halkça kullanılan bazı isimlerdir. Çokum bunları da mevsimleri, dönemleri belirtmek için eserlerinde kullanır.

3.3.3. Halk Botaniği

Sevinç Çokum eserlerinde bizim kültürümüze ait olan bitkilere, bitki çeşitlerine, bitki yetiştiriciliğine vs. çokça yer vermiştir. Bunlar aşağıda aldığımız örneklerdeki gibi kullanılırlar.

“Keteni nasıl tokmaklardın nine? Tok tok tok... Şimdi keten ekmiyorlar buralarda.” (Z – 12) “Sarı kahverengi arasında açan kasımpatlar, kokulu, fes renkli karanfiller, asmalar ve bir incir ağacı.” (Z – 49; EÖ – 12; AÇM - 143) “Devetabanı her yeni yaprak doğuruşunda sancılanıp su damlacıkları akıtıyor yere.” (Z – 206) “Belki ağaçlardan süzülüp gelen yağmurların taşıdığı, havaya yaydığı defne, çam, zeytin, kekik, kozalak, meşe palamudu, adaçayı kokusu.” (AÇM – 6; BD – 35; RA - 56) “Onların mutluluklarına açmış, mavi unutmabeniler, kır menekşeleri, mürverler, yol üstü yaban hatmiler...” (AÇM – 25) “Güllerin hasını biliriz. Yediverenden yalınkatına, lokma gülünden saraylısına, kayısısından kadifesine...” (AÇM – 110) “Hatta yukarı tepelerin çalıları, radikyaları, papatyaları, peygamber çiçekleriyle dönen çiçekçi Mercan Hanım’ın kedere alışkın olmayan çehresinde bile sönmüş, isteksiz bir hal vardı.” (AÇM – 128; AB - 326) “ Bu defa ısırğan otu,’ diyecekti. Yahut sarı papatya, gülhatmi, ebegümece ve limon kabuğu.” (AÇM – 133; EÖ - 94) “Düğünlere gidişinizi, böğürtlen tarlasına dalışınız, üstünüz başınız mor böğürtlen, dikenler dalamış kollarınızı, yazlık ayakkabınızın tokası kaybolmuş...”(AÇM – 148) “Ötede kismet ağacı, arı yuvası dallarında çiçek öbeklerinin kadınsı erkeksi iniş çıkışları...” (AÇM – 159) “Hanife Teyze'yi çarşıdan kiraz aldıkları sırada gördü.

Kaldırıma *şebboylar, dereotları, maydanozlar* sermişti. Sağda solunda *karagöz sardunya* ve *ortanca* ekili iki teneke vardı. *Ortancanın top çiçeği* maviye dönmek üzereydi.” (OK – 46; GküÖ – 58; Z - 179) “Hani Kara Kilisenin önündeki sahanlığa *mavi ortancalar, ateş çiçekleri, vapurdumanları* dikilmişti ilk hevesle.” (AKT - 48) “Kaç yıl önce eski bir mezarlıktan topladığımız buğday rengi *günlük otlarını* hatırlıyorum. 'Ne yapacaksın onları?' diye sormuştun. Duvarlara asacaktım nazarlık olarak. Kime kimlere karşıydı bu zırhlanma? Bilemiyorum. Düşmanlarımın var olabileceği hissi. *Böğürtlen* dallarını asmam da yine o sebeple.” (AKT - 53) “Eski mezarlığın tozlu, asırlık *akasyalarla* örülü, donuk yeşil karanlığı.” (AKT – 56, 63, 168; AÇM – 18; EÖ – 91; OK – 10; GküÖ - 29) “Bütün o söktüğümüz *kına çiçekleri* nasıl da ağlamışlardı.” (AKT – 57, 262, 263) “*Karayemiş ağaçlarının* tozlu yaprakları dünkü yağmur sonrası bir güzel parlamış.” (AKT – 167, TBG – 236; BD – 7) “Bahçevan ve yardımcısı tahta sandıklarla poşetli çiçekler getirmişler seracıdan; onların bir bölümünü bahçe kenarındaki çiçekliklere erkenden dikmişler, renk renk *camgüzelleri. Begonyalar, ateş çiçekleri...*” (AKT- 262) “O lokantaya ad veren *ortancalar*, neredeyse Yalova'nın has çiçeği idi. Şimdi çoğu yıkılmış seralarda istediği kadar *karanfil, kuzgun kılınca, yazpata, bahçegüzeli* yetişsin, *ortancalar*, mavileri, morlarıyla en fazla buralarda nam salmış.” (AKT – 279, 246, 266; Z – 91; OK - 120) “Yani kırık yerde ayağına dolanan bir sürü bitek *çalı, çakırdikeni* sonrasında *hicaplı bir* nergise bir... Bir su *zambağına* rastlamıştı.” (AKT - 289) “Anadolu ezgilerinden renkler taşıyan ve *ahlât ağacına* övgü yağdıran bir güzelleme.” (AKT – 296) “*Leylaklar, salkımlar, güller, mimozalar, zambaklar, yaseminler, narçiçekleri, filbahriyer, şakayıklar...*” (G - 71) “Kız, ‘*Küpe çiçekleri* de açar mı?’ dedi coşkunlukla. Babasının odasındaki *küpelileri* hatırlamıştı. ‘Açar elbette!’ dedi kadın. ‘Onlar pencere çiçekleridir. Sonra *sardunyalı...*’ (G - 71; AB – 376; BESS – 101, 116; EÖ - 100; GküÖ–33, 57, 91; OK – 169; Ç- 28; TBG – 206; AÇM – 6) “Bunlar da olmasa kızlar ancak gezinip ballıbaba, gelincik, kuzukulağı, kazayağı, su teresi, kaynatıp saçlarını yıkamaya papatya toplamaktan öte bir iş görmeyeceklerdi.” (AÇM – 72) “Rengi mor bir has üzüm vardır, gül kokar, ondan; gül üzümü derler, kansere iyiymiş. İncirdi, ayvaydı, nardı veririz.” (AÇM – 73) “Onları *ulu cevizin* orda gördüm.” (HG – 202, 286; EÖ – 97; AÇM - 172)

“*Sardunyalılar, begonyalar*, buraya has çiçekler dikerdi artık.” (Ç – 153, GR – 172; AÇM – 32; Z – 16, 21, 218) “Çiçek tarhlarına baharı karşılayan *şebboylar, hercailer* dikilmiş...” (Ç- 195) “Bir *atkestanesi* ağacının altındaydılar.” (Ç – 202; AÇM - 119) “Yanı başımda *kadife çiçeğini, fesleğeni* andıran bir koku...” (DZ – 189; OK - 120) “Balkonumuzda yağmurun ardından iri güz çiçekleri açmıştı. Yalın kat *gül, ateş çiçeği, kadifeler, mavi sarmaşık*.” (KDY – 247; RA - 33) “Daha yukarlarda *krizantem, karanfil, ahududu* seraları...” (GR - 10) “Bahçelerindeki *karalâhanalardan* bellidir onlar.” (GR- 62, Z – 221) “Selime öteki kadınlara benzemezdi; *ayrık otu* gibi kökü ortadan kalkmaz, etkisi dağılmaz tuhaf bir kadındı.” (GR - 91) “Arka bahçe eski tılsımlı loşluğu, anaç ağaçlarıyla Meram Bey'in tutkusu olduğundan ve orada istediği gibi *pembe mavi ortancalarıyla, frenk üzümü, şakayık* gibi nesli tükenmiş bitkileriyle ilgilendiği için Meram Bey'in hükmü altındaydı. (GR – 141) “Bir *sarmaşık, hanımeli* kütlesi avluya düşen sarı beyaz ölgün aydınlıkta kapının yanında kümelenmişti. İlerdeki *kiraz, incir* bir de *badem ağacı* yaşlı gövdeleriyle bahçeyi dolduruyorlardı.” (GR – 142; BD – 157, BBK – 98; TBG – 131, 144; Ç – 147; Z – 44, 88, 188, 202) “Sonra bahçeyi düzeltti, *hercai menekşeler, camgüzelleri, ateş çiçekleriyle* donattı.” (GR – 198; TBG - 15) “Sokak'ta görkemli, dikenli dalları henüz yaz tonunda bir *iğde* karşıladı beni.” (GR – 232;RA - 90) “O sonbahar bahçelerinde özellikle Çengelköy'de turuncuya doğru yol almış olan *Trabzon hurmaları* tebessüm edip durmuştu bize.” (GR – 237, BD - 253) “Ada gibi; *yasemin, mimosa, leylak*...” (TBG - 42) “*Kandil çiçeğidir* yedi dikenli asmak asmak, hevenk hevenk âhim. İğne başlı, kaktüs ağrılı, zakkum zehri... *Sarmaşıktır* boylu boslu, uslanmaz, yapışkan, kırkayaklı; *çark-ı felektir* sarılğan maviş, çalılıktır, fundadır, eğreltidir yılanların oynaşı. Biter *yediveren gülünde*, bir savunma ateşinde ter âhim. *Karanfil* nazında, *filbahri* çağında, *erguvan* yazında *leylaktan, zambağa, şebboydan zakkuma* ebrulu âhim.” (BBK - 74) “Ne var ki, bakışları, bulanık suda açmış bir beyaz *nilüfer* gibi duruyordu, tazeydi bozulmamıştı.” (OK - 20) “Yaşlı birkaç *çınar*, hıştırlarla soluk alıp veriyordu.” (TBG – 286; KDY - 211; Ç – 98, 151, 251; AB – 269, 264; OK – 80; HG – 14, 140, BESS – 10; EÖ – 194, RA – 99, AKT – 291; DZ – 10, 68, 164; BD – 112, 157, 180, 198; GR – 142) “Sabah seçebilecektir, dikenli *meşeleri*, geçkince çiçekleri, ölgün eflatunları sarkan birkaç

leylak ağacını, seçkin *çamlardan*, kızıl *erik*, *erguvan* türü ağaçlardan örülü kalabalığı ve tabii gülleri...” (TBG – 204) “Kızıl *erikler*, *erguvanlar*, *manolyalar*, *söğütler* dal dal kırılıp oraya buraya savruldu.” (KDY – 245; AÇM - 68) “Veysel Ağabey, ailesine bahçedeki kedilerine, *akşamsefalarına*, matbaasına yeniden kavuşsa da yüzünde Balmumcu'dan bir yaralı hal kalmıştı.” (KDY - 110) “İşte *laleler*, *nergisler*, *zambaklar*, *kartopları*, *sarmaşık gülleri* ve *leylaklar*...” (KDY – 76; Z - 91) “*Ayaz çalığı papatyalarını*, *solgun çiğdemlerini*, *yalınkat eflatununu uçuk leylaklarını* taşığa seriyordu.” (KDY - 69) “Ayrıca İstanbul tepelerinden topladığı *kazayağı*, *ebegümeci*, *hindiba* gibi bitkileri acı kokularıyla kapı eşiğine dökmüştü.” (KDY – 69) “Bey, *kızıl erik*, *çınar*, *akasya* ve *erguvan fidanları* baharla yapraklandığında da gelmişti.” (KDY – 66, 202) “Cemreler düştü mü, son karda estirip gittikten sonra, martılar son kar tanelerini üfürdükten sonra önce Anadolu yakasına *mimozalar*, *leylaklar*, *salkımlar* serpildi.” (KDY - 65) “O zamanlar Kadıköy yakasının köy nitelikleri taşıyan âsûde köşeleri, *fıstık çamlarına* karışmış köşkleri bir yana, yeni bir özelliği kazanmadaydı.” (KDY - 24) “*Çınarlar*, *manolyalar* ve *zakkumlar*...” (KDY – 14; EÖ – 196; OK - 125) “*Ihlamurlar*, *erguvanlar*, *gül hatmiler*, *nesrinler*, *mürverler*, *tarçın* ve *nane* kokuları.” (KDY – 12; BD - 225) “*Kekik*, *radikye*, *katırtırnağı*, *ebegümeci*, *papatya*, *dağ menekşesi*, *gelincik*, *çengel sakızı*, *reçine*, *nazar boncuğu*, ballıbaba, sülük, canlı, cansız, yarı canlı birçok şey o tartaklanmış koca sepetten doğardı.” (KDY - 12) “*Zencefil*, *tarçın*, *papatya*, *hatmi*, *kiraz sapları*, *mısır püskülleri*, *ada çayları*, *günlükler*...” (KDY - 9) *Defne*, pembe çiçekler açan bahar ağacı, yan taraftaki *leylak* ve bir yığın ot, diken birbirine karışmıştı.” (Ç - 273) “En son uğradığında yine o güzelim *çavuş üzümünden* yemişti. İlle de Murat Ağa'nın üzümü, derdi.” (AB - 227) “Yeni yapraklanmağa yüz tutmuş *ihlamurların*, *cevizlerin* ve *ak ağaçların* arasındaki gölgeli ıslaklıkta kıştan kalma henüz göçüp gitmemiş bir serinlik duruyordu.” (RA - 75) “Yüzünde *sümbüllerle*, ıtırarla, üvezlerle gelirdi.” (RA - 67) “Bindikleri taksinin açık penceresinden toprağın, *hardal çiçeklerinin* kokusunu duyuyor. -Gene *gelincikler* var mı bayırlarda oğul? -Var ya... Kıpkırmızı her yer...” (RA - 62) “Feride Abla, işte o yok olan tepelerin, yok olan *ihlamurların*, *erguvanların* orda, bir gecekonduda oturuyordu. Bahçesinde *erikler*, *şeftaliler*, *güller*... Çayını,

kahvesini, **güllü, asmanın** altında içer.” (OK - 60) “Etrafında kocaman **ulu ağaçlar** vardı... Binlerce kuş ötermiş orada. Bülbüller... Tepeler baharda sarıya, beyaza, mora kesermiş. Arzu'nun babası, ben de hatırlıyorum demişti. ‘**Dut** yemeğe giderdik...” (OK - 54, 45, 63) “Sabahları, rüzgâr bizim mutfak penceresinden dışarıya uzatılmış tahtanın üzerindeki **küpelileri, begonyaları, şeker lâleleri** kıpırdatıp duruyordu.” (OK - 45) “**Ortancaların, petunyaların** ardından.” (OK - 37; AÇM - 174) “**Atkestanesi, çınar, kavak** hatta iyi soylu **palmiyeler** bile yer yer saramışlardı.” (OK - 33) “Ta öteden **fıstık çamlarının** kokusu gelir. Büyükannenin canı mısır istiyor.” (OK - 31) “Solgun, sarı yaz otları arasından, çayır kantaronlarını **gelin çiçeklerini, mavi dikenleri, eflatun kekik** çiçeklerini, bir köşk bahçesinde kalma yaban kokulu **sarı kadifeleri, ateş çiçeklerini, birkaç buğday** başağını onlar için topladım. (OK - 7) "Hele bak şu armudun tadına. Bu ne **akça armut** ne **Mustabey**. Bu başka..." (OK - 11) “Bir ev ve hemen ardında iri gövdeli **meşeleri, kestaneleri**, toprağı örten eğretileriyle yükselen tepe...” (OK - 11, 13) “**Meşe palamutları** pıtır pıtır düşer gölgelerde kızıl, kahve **mantarlar** biterdi. Tabii zehirliydi bunlar ama görünüşleri güzeldi.” (OK - 11) “Saçları o **buğday başakları** bir yana dökülmüş.” (OK - 13, 15) “Büyükanne o heybetli **selvinin** serinliğine vardıklarında - Dur, dedi.” (OK- 26) “Ama o dev **akasyaların** gölgelediği mezarlık kaldı.” (OK - 15) “Onlarda bir evin gıcırtilı pancurlarının gerisinde, kuytu **manolyaların** gizli kokularında, güneşin bir ormanda parçalanan aydınlıklarında kaldılar. Şurda burda tozlu birkaç glayöle, eskiden kan kırmızı açan, artık kiremit kırmızısına dönmüş bir iki karanfile rastlamasam, bir zamanlar o bahçenin var olduğuna ben bile inanmayacağım.” (OK - 15) “Birkaç **karanfil** saksısı, **utr, sardunya...**” (AB - 278) “Söğüt'ün **üzümü** gibi bir **üzüm** her yerde olmaz.” (AB - 276, 314; EÖ - 111; AÇM - 159) “Afyon dağları yaban **eriklerinin** çiçekleriyle beyaza kesmişti.” (AB - 270, GKUÖ - 70) “Hıfzı, birazdan yakacağı sigaranın sabırsızlığıyla acele acele **meşe ağacının** oraya doğru yürüdü.” (AB - 265) “İnce **söğütler**, hışırtılı kavaklar gölgelerini Söğüt deresine düşürmüşlerdi.” (AB - 169, 421; Z - 35) “Daha sonra arka bahçeden koparttığı **Sultan Selim incirlerinden...**” (AB - 155) “Bu **gürgen, bu meşe, bu ihlamur, bu ceviz**, derdi hemence.” (GKUÖ - 27) “Bahçeden hastalığa şifa olur diye söküp getirdiğim **kırmızı pancarları**

haşlamış, şimdi de soyup soyup kâseye doğruyordu.” (GKUÖ – 52, 55) “Yılanı hatırla... İkinci sığının yaygın ışığında cömert sarısıyla baş kaldırmış *ayçiçeklerinin* arasından dalıvermiştik bostana.” (GKUÖ - 47) “Bodrum yöresinin şaşırtıcı, *uzun* ve *etli fasulyelerine, pembe, yeşil diri üzümlerine* ben vurgun vurgun bakarken, ‘Sana sonbaharda bu *fasulyelerin* tohumlarından gönderirim.’ demiştin.” (GKUÖ- 39; EÖ – 95) “Oh oh, sepetlerde *turplar, lâleler, soğanlar* göz alıyor...” (RA – 21, 19, 7; EÖ- 141) “Çocuk, yaprakların altına gizlenmiş *salatalıkların*, tohuma bırakılmış sakız *kabaklarının*, kızarmış *domateslerin* yanından geçerek, denize varan yola attı kendini.” (BESS - 98) “Çiğdemler, *papatyalar, gelincikler.*” (AB – 140, G - 9) “Dükkânlar, bir iki kerpiç ev ve asma bolluğu... Sonbaharın ışıltısı *üzümler...*” (AB – 105, OK - 71) “Bahçelerde *güller, mürdüm erikleri...*” (AB – 104, 19; TBG - 148) “*Ihlamur* ağaçlarının baygın kokusu içinden geçip, işlemeli perdeleri kımıldayan, kadın seslerinin dışarıya taşıdığı konağın karanlık taşılığına daldılar.” (AB – 52, G - 174) “Ulu *çınarlar*, narin *söğütler*, türkülü kıpır kıpır *kavaklar...* Telli ve telsiz *kavaklar...*” (Ç - 7) “Bahçelerinde bir *dut* ağacı vardı. Karadut...” (Ç – 11; OK – 8; Z - 17) “Şu karşiki *meşeliğe* kadar koşacağız.” (HG - 401) “Biz gülü biliriz, *hatmileri, kur lâlelerini, yabani menekşeleri, çiğdemleri* ve *kardelenleri...*’ Bizim oralarda *manolyaya* hiç rastlamadım. Şehir ağacı olsa gerek. *Salkım söğütleri, akasyaları*, orman gülü ağuları bilirim de...” (G - 88) “Şu *gecesefalarının* alacalı renkleri, *horozibiği* çiçeklerinin kadifemsi çekiciliği, iri yeşil zeytin tanelerinin dallardaki zenginliği, çocuksu bir masal yolcuğuna çıkıp, tavukaların yumurtalarını bir bahçede aramak mutluluğu, sıcaklığı kaybolmamış iri ve beyaz yumurtaları otların arasında *incir ağacının, biberlerin* dibinde bulabilmek sevinci üzüntüyü bütün bütün silemiyordu. (EÖ – 112) “Gecenin içinde bir avuç *akşamsefasının* kokusunu duydu.” (EÖ - 143) “*Ebegümeciler, gelin çiçekleri, mürverler* açmıştı. Karıncalar yuvalarına girip çıkıyorlardı. Karıncalar, uççu böcekleri, çiçekler...” (EÖ - 148) “Âdem *fesleğenlerin* ardında efkârlanır, durmadan sigara içerdi.” (EÖ - 153) “*Böğürtlen* toplardık. Çitlenbik *kızılıcak ağaçları* vardı. Vatandaş hep giderdi. *Menekşeler* bile vardı. *Erguvanlar, katırtırnakları, kekikler...*” (EÖ –156) “Ayrıca Sarıyer tepelerinde baharda, yazda *sarı katırtırnakları* açarmış. Ondanda derlermiş bu adı.” (G – 39; BESS – 71; KDY –

49; AB - 139) "**Ortanca, gül, hanımeli** dikerim. Duvara da sarmaşık yürütürüm." (BESS - 161) "İsmail Efendi, **domatesleri, biberleri**, gülleri gözden geçirse, **ortancaların** yanına bir iskemle atıp, gölgeli serinlikler içinde sabah kahvesini içse..." (BESS - 161) "**Karanfillerimiz** vardı. **Karanfiller**, mor kırmızı arası bir renkte patlayıverirlerdi." (BESS - 149, 150; EÖ - 146; OK-14; Ç-91; AB-134; Z-218) "**Geceseفالارının** kokusunu duya duya dolaştılar." (BESS - 132) "Selânik sokaklarında çiçekleri... Mor **menekşeler, nergisler, fulyalar**." (BD - 77) "Pencerenin önüne dizilmiş saksılar ve bir ölü **camgüzeli**... 'Senin yerine **begonya** ekerim." (BESS - 77) "Bu saatlerde, caddenin kaldırımına bir yığın sebze arabası dizilirdi. Aklı yeşilli **karnıbaharlar, lahanalar, pırasalar**..." (BESS - 75; Z - 174) "**Hüsnü Yusuf çiçekleri** demişti adam. Koklayın bakın." (BESS - 73) "Şimdi güz esintilerinde, bahçe duvarlarına yaslanmış sarı **kasım çiçekleri** vardı." (BESS - 74) "Dağı, tepeyi sapsarı bbir **katırtırnağı** inatçılığı sarmış olurdu... Topladığı **katırtırnakları** bir yerde ölgünleşirdi." (BESS - 71; KDY - 49; AB - 139) "Adalarda **leylaklarla, mimozalarla**, döndüğümüz günleri. 'Evet, iki de inek" (EÖ - 229) "Ya bu dikenler, **zakkumlar** nedir? Bir incir ağacı dikili olsaydı, hayatımız başkalaşır." (EÖ - 229) "O pembemsi **papatya**." (EÖ - 227) "Biz dutluğa giderdik' diyordu babası. Bu **dut** ağaçları neredeydi? Ya İhlamur'un **ihlamur** ağaçları? Ya Fulya tarlasının **fulyaları**? Peki Topağacı'ndaki **top top ağaçlar** nerede?" (EÖ - 225) "Sonra **mimozalarla**, melankolik **leylaklarla, yaseminlerle** adalardan dönülmüş." (EÖ - 224) "Hani, bahçesinde eflatun, siyah **güller** vardı. **Nar ağacı, erik ağacı**, tavuklar..." (EÖ - 222) "**Tereler, maydanozlar**, kebablar..." (EÖ - 209) "Ortalık **limon çiçeği** kokuyor. Pencereelerde kırmızı **sardunyalı**." (EÖ - 209) "Bir **nar ağacının** altında oturmuş, dantel örüyor." (EÖ - 205, 210; Z - 108; OK - 96; AÇM - 16) "Kır atın boynunu okşuyor yahut **zeytin ağacının** dibinde saz çalıyor." (EÖ - 199) "Kısmet Teyze bu sırada bahçeden **karalâhana** yaprağı toplamaktadır." (EÖ - 190, 193; BESS - 53) "Çoğunun elinde **soğan, salata, turp** demeti..." (EÖ - 186) "**Kestane** ağaçlarının olduğu yere." (EÖ - 184) "Daha bahçelerde **güller** açıyor, dedi. - Onlar, **yediveren gülleridir**. Yaz kış açarlar." (EÖ - 170) "**Fesleğen** saksılarının ardından uzandı." (BD - 66, AB - 134) "Yıllardır nice **lâle, gelincik, gül** biter bu topraklarda." (BD - 64) "Sonra alabildiğine çiçek açmış

bir *badem ağacı* el salladı.” (BESS - 123) “Bir evin bahçe duvarına sarılmış *sarmaşıklarda*, sarı kırmızı ürpertiler olurdu.” (BESS - 69) “Reçine ve *çam* kokusuyla yüklü, *akasya* çiçekleriyle donanmış bir geceydi.” (Ç – 119; BESS - 58) “Sol yanımdaki *söğüt*, ürkek ve daha da eğik bu güz esintisinde.” (BESS - 50) “İzinli geldiğinde Sadi'yi çocukluğunun geçtiği bahçede *sardunyalı*, *akşamsefaları* karşılardı.” (OK – 169; Ç - 28) “Sami'nin ninesi, "*ezan çiçeği*" dediği o sarı çiçekleri bahçe duvarının dibinde yetiştirirdi. Ezan çiçekleri akşam ezanında açar, bunun dışında hep sımsıkı kapalı dururdu.” (OK - 154) “*Karanfilimiz* kalmadı, *gül* var, glayol var. Yoksa *şebboy* mu isterdin?” (OK - 148) “Gölgeleri, *on bir ayçiçeklerinin*, Afrika *menekşelerinin*, *begonyaların*, *kaktüslerin* arasında geziniyordu.” (OK - 147) “Sepetin örüldüğü yapraklar demetlerin aralarına konan *eğreltiler*, *kuşkonmazlar* bir tarafa yığılıydı.” (OK - 146) “Böylece duvarın önü ortancalara, *zambaklara* kavuştu. Orta yerler *güllerle*, yıldız çiçekleriyle bezendi.” (OK - 143) “Geçmiş, avlunun serinliğinde *karanfil* kokularıyla canlanıyor. Yeşil ulu *çınarlarla*...” (AB - 244) “Gökbatur bana serin *defneyaprağı*, beyaz *portakal* çiçeği ve sarı *Hint karanfilleri* getiriyor.” (RA - 128) “Ama yanımdaki *akasya* çoktan sarardı. Seyrek dişli yaşlı başlı birinin cansız görünüşünü aldı.” (RA - 126) “Yanımdaki çiçekçinin sergisinde kara naylon keselere ekili morlu pembeli bahçe güzelleri, *cam güzelleri*, yalınkat ada *karanfilleri*, sakız *sardunyalı*, kırçilli yıldız çiçekleri büyük tenekelerde uzak doğunun gülümseyen japon gülleri güz güneşinin seçilir duru aydınlığına boyanmıştı.” (RA - 108) “Çamaşırlar arasından güneşin battığını ve yine oradan denizin bir parçasının görüldüğünü, sabah esintisinin en sıcak günlerde bile yukarılardan *çam* ve *kekik* kokularını yüklenip de uykulu yüzlere hoş vuruşunu ve o sokağın ta denize kadar indiğini biliyordum.” (RA - 110) “Baharı *leylak* kokusuyla, *erguvan* pembesi, salkım moru, *mimoza* sarısıyla, yazı *nar çiçekleriyle* hatırlayan biri.” (RA - 109) “*Papatyaların* en irileri, en güzelleri orda açar.” (OK - 109) “Loş bahçelerde *nar ağaçları* çiçek açtı.” (OK - 96) “Yosun kokmuyor, *menekşe* de *zambak* da...” (OK - 95) “Boyaları aşınmış çingiraklı kapıda kırmızı *çardak gülleri*, pembe *camgüzelleri*, *sarıkadifeler*, mavi *ortancalar*, göründü mü, gelip geçenler bir an şaşırır, şöyle bir silkinir sonra tekrar o kirli paslı sokakta yürümeye devam ederlerdi.” (OK - 100) “İçinde Antalya'dan getirilmiş

portakal, limon, nar yahut bahçenin bir köşesinde yetiştirilmiş *domateslerden* yollardı. Bazen de Nedim Ağabey, kendisi uğrar, çiçek tohumu getirirdi. *Fesleğen, karanfil* tohumu, *zambak* soğanı, süs kabağı çekirdeği, hatta kahve çekirdeği...” (OK - 103) “*Devetabanı* saksısının yanındaki, döşemeliği iplik iplik sökülmüş koltuğu, yaşlı, tedirgin bir kaplumbağaya benzetti.” (BESS - 43) “Eskiden toprağa *erik çekirdeği* atsan *erik, şeftali çekirdeği* atsan, *şeftali* yeşerir, biterdi. Sonra koca ağaç olurdu bunlar. İstanbul'un havası yumuşadı. Belki *mandalina, portakal* bile yetişir buralarda.” (EÖ - 108) “*Kiraz* ağacı kurumuştur.” (EÖ – 12, 93; BD – 188) “*İncir ağacının* dibindeydi bostancı.” (EÖ – 91; BESS – 13, 70; BD – 238) “Bostandaki *kabakların* iri, çan biçimi çiçekleri bu donuk sabaha aldırılmaz bir sarıya bürünmüşlerdi.” (EÖ – 92; AÇM - 62) “Göktepeden esen *kekik, dağ menekşesi, yaban gülü* kokan rüzgâra karşı.” (OK - 71) “Sultan Ana şimdi bir *elma* ağacının gölgesinde yatıyordu. Elmalar nedense artık olgunlaşmadan yere dökülüyorlardı. Gîtide küçülmüş *yabani eriğe* dönmüşlerdi.” (OK – 69, 68, 71; EÖ – 92; Z - 51) “Dağ yolları hep çam kokardı. Çocuklar keçi boynuzu satarlardı. Ya da adı duyulmadık bir orman çiçeğini...” (Z – 44)

Çokum'un eserlerinde ele aldığı bitkileri, doğal ortamlarda, yabani olarak yetişen ve çeşitli demleme usulleriyle kullanılan bitkiler, bahçelerde yetiştirilen süs bitkileri ve bir de meyve sebze türleri olmak üzere üç grupta değerlendirebiliriz. Konusu İstanbul'da geçen romanlarda, âdetâ eski İstanbul'un ait bitki zenginliğini sergiler.

3.3.4. Halk Taşıtları ve Taşıma Teknikleri

Halkın günlük hayatında kullandığı taşıma işini gören vasıtalarıdır. Bunlar yıllar boyu kullanılmış günün şartlarına göre değiştirilmiş ve yenilenmiş araçlardır.

“*Atlılar, kalpaklılar, kalantorlar, kadillak arabalılar, mercedesliler*, yayalar, gecekondular geçti ve sonra tanklar, rüzgârlar, yağmurlar, karlar...” (AKT - 118) “*Trenden* indikten sonra bir taksiye binip, dayısının kaldığı otele gitmişti.” (

AKT – 12, 37, 295; BD – 153; G – 78; OK – 16, 17,21, 22, 24, 33; TBG – 228; KDY – 171; RA – 42, 60; EÖ – 94; AÇM – 22; Z – 43) “Bir *motor* hareket etmiş iskeleden, kendince pat patlarıyla yol alırken, suya rengini, aydınlığını, beyaz gövdesinin kanatlara, kuğu danslarına dönüşen aksini bırakıyor.” (AKT - 291) “Nebahat Hanım onları bir teneke kutuya koyup yanına Pervin'i de alarak oralarda kurşun döken ve bu gibi işlerde danışılan bir kocakarının tavsiyesiyle üzerine işenip ondan sonra sarıp sarmalayıp Üsküdar *vapuruna* binerek tam denizin ortasına varıldığında kimseye fark ettirmeden denize atarmış.” (AKT – 43,44, 56; Ç – 153; DZ – 81, 111; TBG – 73, 132, 182; KDY – 74, 171; BD – 251; OK – 9, 84; BESS – 130; EÖ – 93, 170; AB – 432; AÇM – 18, 57, 67, 99, 125, 148, 161, 163, 168, 174; Z – 31, 43, 98, 179, 207) “Yolları üstüne çıkan ve Pazar yerinden döndüğünü öğrendikleri *eşekli* adama sormuşlardı.” (AKT– 91, 93; AB - 274) “Sonra *faytonlara* binerdik...” (G – 71; Ç – 195; BBK – 25, 80; GR – 113; KDY – 49; AB – 105, 324; Z - 55) “Onca yola dayanamazdı elbet, bir *otobüse* binmiş, sonra da el sallamıştı.” (DZ – 197; KDY - 135) “Ve buralarda bir zamanlar her halde var olan ulu ağaçların sakin çevresinde dolanan birkaç *atlı arabayı* tıpkı bir kartpostal gibi hayal etmek de...” (GR – 142; BD – 46, 201; AB – 9, 14, 46, 73, 85, 243, 394, 400; RA – 99; EÖ - 93) “Yaklaşan *yolcu teknesinin* meraklı yolcularının dağılıp gitmelerini beklediler.” (TBG - 241) “Gözünde geçmiş zaman yalılarını, upuzun *kayıkları*, altın tozu serpilmiş gibi suları canlandırmak zor değil...” (TBG – 235, OK – 15, BD – 81, Z - 98) “Bela gelip bizi bulursa, yollara düşecek olursak, *at araba* bulunmazsa seni sırtımda taşıyım hanımım.” (BD - 184) “*Mavnalar* ağır ağır yol alıyordu.” (BD - 257) “Doktorla kızı bir *yaylının* içindeydiler.” (AB - 226) “Katar katar *kara vagonlarla* gidilir, diyorlardı.” (RA – 69, AB – 12) “*Tramvayların, arabaların atları*, ağızlarından duman savurarak gelip geçiyorlardı.” (BD – 49, RA – 24; Z - 43) “Sıcakta oraya buraya yük taşımaktan yorgun *mandaların* çektiği *arabada* namı iki hafız daha vardı.” (AB - 385) “Onun düşüncesine göre, biri öldü mü, *araba* ağırlaşıyor, *öküzler* ya da *atlar* yol almakta âdeta zorlanıyordu.” (AB – 342, 338) “Bir gün *teleferiğe* de bineriz değil mi baba?” (OK - 44) “Şöyle bir dolanalım, Yeşil'e uğrayalım, bizim mahalleden bir geçelim; ondan sonra *dolmuşa* atlar, Yalova'ya ineriz.” (OK - 41) “Belki bir *sandal*... Evet, bir *sandal!*” (OK- 13; Z -

183) “**Kamyonlar**, yolun tozu, çöpler...” (OK – 13, 15, 90) “Ayşe Ana, bir çift **öküzün** çektiği **kağnısından** indikten sonra evlerin pencerelerine bakındı.” (AB – 182, BD - 61) “Sabah sütçünün **bisikletini** duydum.” (RA - 38) “Konağın orda **atları** yavaşlatmasın söyler arabacıya.” (RA – 26, BD – 11, AB - 73) “Gemi, son kez bağırdı uzaktan. **Motorcu** Remzi, bir demir çengelle tutundu iskeleye, Yusuf, **motorun** içinde zabıt kâtabi İzzet'i görünce önceden davranıp **motora** binemediğine yandı.” (BESS - 94) “**Geminin** geleceği saat belli olmazdı.” (BESS – 91; DZ – 144, 195) “Sabah namazını kıldıktan sonra Abdullah Ağa bana bir **katır** verdi. Ben bir **at** vereceklerini ümmid etmiştim. Abdullah Ağa, zihninden geçeni anlamış olacak, ‘**Katırı** da bulduğumuza şükür!’ dedi. Yayan gitmektense, **katıra** razı olup, şehri temâşaya çıktım.” (HG – 112; AB - 246) “Bir yorgun **eşek**, gülyüzlü bir köylü, güçlü bir **öküz arabası** seyrek geçer bu yoldan.” (BESS – 53; AB - 243) “Esmâ **kağnı** sesini duyunca pencereye fırladı.” (AB – 430, 431, 433; OK - 67)

Çokum eserlerinin konusunun geçtiği zamana, yere ve sosyal duruma uygun taşıma araçlarına yer vermiştir.

3.3.5. Halk Zoolojisi

İnsanlar yaşam alanında var olduğundan beri hayvanlarla hep iç içe olmuşlardır. Kimi zaman hayvanın gücünden istifade etmişler kimi zaman da yiyecek ve içecek olarak faydalanmışlardır. Bu durum neticesinde çeşitli hayvanlarla ilgili halk bilgisi unsurları doğmuştur.

Sevinç Çokum eserlerinde bahsettiği hususları açıklayıcı ve anlatımı pekiştirici mahiyette bu unsurları kullanmıştır. “Profesör Duran Usveren'in **karınca** örneğini hatırlıyor birden.” (AKT – 104; OK – 31; EÖ – 95,148) “Bir Frigya keçisi gibi, anlayın; bir **Ankara keçisi**...” (AKT – 170; AB – 72, 73, 145, 442; HG – 423; EÖ – 164) “İçeriye **kertenkele** girebilir, dedi.” (AKT - 257, BBK – 74; AÇM - 37) “Kanat çırpıyor, uçamıyor, göç yoluna yitirmiş, yetişememiş bir **kırlangıç** paniği...” (AKT - 259) “**Ağustos böceklerinin, çekirgelerin** sesleri bu akşam daha yoğundu

ve yaz ortasını aşmağa başladıkları böyle belli oluyordu.” (AKT – 293; BBK – 74; AB – 311; DZ – 144; OK – 64; AÇM - 148) “Bir çınar ağacını yakından görmeyi ne kadar istiyordu... "Çınarlar, çeşmeler, Eyüp Sultan ..." diyordu ninesi. **Kuşlar, kumrular, bülbüller...**” (Ç – 151; OK – 54; DZ - 148) “O güzel ötüşlü ve karnı kırmızı kuş bir iki ortaya çıktı ve balkonun mermer kenarına konan ekmekçiklerden yedi bir güzel ama sonra o da kayboldu.” (AÇM – 45) “Gemiler geçti mi uzaklarınızdan selamlı sabahlı düdük çalarak, **martılarla leyleklerle** kucaklaştınız mı?” (DZ - 144) “Çatılarımız **güvercinli**, yüreğimiz kanatlı... Bahçemizde **kaplumbağalar** dolanır, **kediler** gezinir, ay batar, güneş gülerdi...” (GR – 33; DZ – 148; BESS - 160 EÖ – 95, 96, 100; Z – 17, 188) “**Köstebek, kurbağa, kaplumbağa** sohbetlerini başka bir güne erteliyorsun...” (GR – 175, 172; G – 51; AÇM – 57, 75) “**Danaburna** filan mı arıyorsun? "Hayır, **köstebek!**" dedi Süsen.” (GR - 173) “Açık bahçe kapısından sızmış bir **kedinin** yahut **farenin** tıkırtıları...” (TBG – 80, G – 61; GKUÖ – 27; RA – 31; EÖ - 101) “Ey kendini kendi mekânında güçlü sayan **örümcek** ve **karınca** ve **salyangoz** ve **tesbih böceği...**” (BBK – 68; RA - 31) “Harap minarenin ve ağaçların üzerinde garip bir destan yazıyorlardı ve **kargaların** da katılmasıyla belki Merinid'lerden kalma bir şarkıyı trampet ve klarnet ve çelik üçgen karışımı seslerle icra ediyorlardı.” (BBK - 40) “Karmakarışık bir fırtınadan süklüm püklüm bir dala konan **bataklık kuşu** gözler.” (TBG - 252) “**Kedisi köpeği** eksik olmayan o bahçede, güneş yüzlü meyvalar, çaylar, kahveler, nar, çilek, kızılılık şurupları ikram ediliyor, darbeden önceki gelenek yeni baştan doğuyordu.” (KDY – 233, 110; GKUÖ – 29, 70; EÖ – 93,112; OK – 117, AÇM – 38, 45, 70; Z - 141) “Biliyordu; belki elinde mezurosusu veya biçtiği bir kumaş parçası, üzerinde sabahlığı, hiç şaşırmamış olarak kapısına sığınan bu **yağmur kuşunu** içeriye alacaktı.” (KDY - 124) “Bunları söyledikten sonra **atını** yularından tutup, avludan içeriye girdi. Hayvanın eğerini çözdü. Sonra samanlığa doğru yürüdü. Gıcırta tahta kapıyı itti.” (HG – 206, OK – 31,32; EÖ – 199; AÇM – 144; Z - 42) “Baktı ki anasının ayağının dibinde birkaç **çayır yılanı** oynasır.” (RA – 56; Z - 51) “Kulunlamış **kısraklar, damızlık aygırlar** çalimli çalimli yürüyorlardı.” (HG - 317) “**Böcekler, kuşlar, ceylanlar, kirpiler, sincaplar, belki bir boz ayı, yılanlar** serinliklere çekilmişlerdi.” (AB - 401) “**İpek böceği** bu ağacın yaprağıyla beslenir.” (OK - 45) “İşte **böceğin**

daha güzel bir şey olabilmesi *kelebeğe* veya ipeğe dönmesidir oğlum.” (OK - 46)
 “*Serçeler* yuvarlak tahta masalara, kanepelere konuyor, oradan otların üzerine iniyorlardı... Bir de *martılar* vardı... Yaygaracı *kargaların* sesi ise, ortalık ıssızlaştıkça daha çok duyulur olmuştu.” (OK – 33; GküÖ - 70) “*Sakalar, serçeler*... Sonra bir *karga* tam tepelerinde öteki kuşların cıvıltılarını bastıran bir yaygara koparıp geçti.” (OK – 26, 34; EÖ - 146) “Bir çift beyaz *kuğu* olup, burdan geçseler diyorum... Nesli tükenmiş kuşları bekler gibi bekledim.” (OK - 14) “O *koyunlarını* serecek. Arkadaşım Hıfzı da geliyor. *Mandalari* götürüyor o da...” (AB – 292; BD – 171, 247; HG – 423; OK - 104) “Yusuf’un gözleri *sığırlarıyla* o yana doğru gelen kırmızı şalvarlı kadına takıldı.” (AB – 162, 264; Z – 8) “*Tavuklara* da biraz yem ver, he kızım?” (AB – 147,173, 36; BESS – 109; BD – 27; EÖ – 93,112, 229; RA - 96) “Bu bahçe senindir oğlum. *Yılanı, çekirgesi, köstebeğiyle.*” (GküÖ – 45, 47) “Bu bahçe senindir oğlum, sürüngenleri, gelincikleri, *kurbağaları* geceleri ıslıklı nefesiyle damı takırdatarak gezinen *puhu kuşuyla* birlikte. İşte sana armağan bir sevdalı *bülbül* sesi, işte yediverenler, mor salkımlı düşler... Akşamları pencerelerden içeriye bize bakan ailenizi izleyen *puhu kuşu.*” (GküÖ – 44; TBG – 24; RA – 26; AÇM - 70) “O adama rastlayıncaya kadar çalılarla, *uğur böcekleriyle*, yabani menekşelerle yarenlik ederdim.” (RA - 23) “Haydi bakalım, *boz eşeğin* sesi geliyor. Hayvanı al da çayıra götür. “(AB – 38; BESS - 53) “Keyifli öten *horozlar*, insanların bahar güneşiyle yıkanan bahçelerden seslenişleri, dağı tepeyi bürümüş papatya, ballıbaba kalabalığı, tepelerin üstünde dinlenen salkım bulutlar...” (G – 9; EÖ – 93, 229; Z - 100) “Sen de Cafer’in *tayına* bakarsın.” (HG - 290) “İştahlı *arılar*, turuncu boru şeklindeki çiçeklerin arasında dolaşıyorlardı. Öteden katmerli zakkumun acı kokusu geliyordu.” (EÖ - 196) “*Uç uç böcekleri* gördüm.” (Ç – 43; EÖ - 148) “İşte kuyruklarını iki yana sallayıp yürüyen sıra sıra *mandalar, inekler*...” (HG – 18; EÖ – 229; AB – 73; AÇM – 35; Z - 11) “O zamanlar, balık fukara sofralarından eksik olmazdı. *Torik, palamut, uskumru* bolluğu...” (OK - 172) “*Kanarya, saka, bülbül, muhabbet kuşu, papağan, güvercin*...” (RA – 106; BESS – 51; EÖ - 151) “Çocuklardan biri, "Dolu *sümüklü böcek* var anne, *solucanlar* da var!" dedi. Derede *Kurbağalar*... Yaylalara giderdi. Abdullah en çok *ceylan* görmeyi isterdi. “Nerede bu *ceylanlar* abi?” (OK – 124, 120) “ Bir *hamam*

böceği mutfağa doru ağır ağır yürüyordu.” (EÖ - 100) “Hayvanları da özlemişti. Alacalı *ineği*, o hantal, ağırkanlı *öküzleri*, badem gözlü, yumuşacık tüylü *danayı*.” (OK - 75; AB – 292, 237; Z – 11) “Bir defasında yıkılan ağaç altında en sevdiği *buzacağı* kaldığını...” (OK - 72) “Gece vakti *kukumav* ötüşleri de sardı mı çökük damları, kim öle kim kala...” (AÇM – 17, 70)

Sevinç Çokum eserin ilerleyişine, konusuna göre kimi zaman binek olarak kullanılacak hayvandan, kimi zaman bir fayda sağlayan hayvandan, kimi zaman da yiyecek olarak faydalanılan hayvandan bahseder. Hayvanların kullanımı konuya göre değişir.

3.3.6. Halk Meteorolojisi

Meteoroloji; atmosfer olaylarının takip edilip incelendiği bilim dalıdır. Halk meteorolojisi ise geleneksel yöntemler kullanılarak hava tahmini yapılmasıdır.

“Yunanca "meteoron" kelimesinden adını almıştır ve gökyüzünde olan olaylar anlamına gelmektedir. Eski yunanlılar bulutları, rüzgârları ve yağmuru anlamak ve birbirleriyle ilişkilerini tespit etmek için rasat yapmışlardır. Onlar için hava durumu önemliydi, çünkü hava çiftçilerin ürün yetiştirmesini, denizcileri ve denizde seyahat edenleri etkiliyordu.” (www.dmi.gov.tr)

“Meteoroloji biliminden önce insanlar hava olaylarını geleneksel yöntemlerle tahmin etmekteydiler. Atmosfer olayları yalnızca insanları değil, hayvanları bitkileri de etkilemektedir. Halk, hava tahminlerini gök cisimlerine, hayvanların hareketlerine, bitkilerin durumlarına ve insanların davranışlarına bakarak yapar. Çağlar boyu, tarım ve hayvancılıkla, denizcilikle vb. uğraşan insanlar hava tahmini yapmışlardır. Çoğu zaman günlük işlerini bu hava tahminlerine göre ayarlamışlardır. Uzun süreli deneyim ve bilgi birikiminin ürünü olan halk hava tahminlerinde yanılığın az olduğunu görüyoruz.” (www.kulturturizm.gov.tr)

“Taşkömürü sobalarının kalıcı sıcaklığıyla *ayazı* karşılayan, insanların selamlaştığı, bakkala, berbere dahi iğreti, üstünkörü ev içi kıyafetleriyle gidilmediği, devletin düzeninin, düzenliliğinin her yana yansıdığı bir Ankara...” (AKT – 23; DZ – 167; Ç – 175; GR – 86; TBG – 67; KDY – 66, 135; BD – 38, 187; AB – 115, 195, 228, 430; HG – 272; RA – 101; AÇM – 1, 77, 163) “Daha yaz zaten. *Yaz yağmurları* bu...” (AKT - 273) “Anadolu'nun bu *soldurucu* bu *delice rüzgârların* üfördüğü saman kırıntıları ardında mıydı, efsane günleri, o büyük medeniyetler ve yükselişler, göğe değen altın tutmalıklı geçit...” (AKT - 91) “Yapraklara *çiğ* olup yağdınız mı?” (DZ – 144; BBK - 10) “Odu nu dağdan indireceksin sürüye sürüye *donda ayazda.*” (DZ - 114) “Kış sonuydu, mevsim bahara verecekti kendini; *acı rüzgârlar* o zaman eser.” (TBG - 13) “*Filizkırarlarda kırılır, zemheride donar, kocakarı yellerinde savrulur, şeb-i yeldâ'da uzar, eyyâm-ı buhur'da kavrulur, buharlaşır âhim.*” (BBK - 75) “Ortalıkta yalpa vuran *deli bozuk rüzgâr*, gündüzün bıraktığı sığacı savurup dağıtmadaydı.” (TBG - 286) “*Güz yağmurları* geliyordu işte.” (TBG – 272; HG - 368) “*Cemreler* düştü mü, son karda estirip gittikten sonra, martılar son kar tanelerini üfördükten sonra önce Anadolu yakasına mimozalar, leylaklar, salkımlar serpildi.” (KDY - 65) “Feridun babasının estirdiği *zemheri* fırtınasında kanı çekilmiş, buruşmuş yüzler görüyordu.” (KDY - 159) “Sonra, pencere önlerinde sürekli yağan *bahar yağmurlarının* kasvetiyle gölgeleniyordu yüzü.” (Ç – 245; AB – 272; BESS - 115) “Yaz çekildikten sonra *poiraz* dalgalarının sürekli kimsesiz sahilleri dövdüğü günler kaptan üç beş balıkçıyla o kıyı kahvesinde geçmiş deşer dururdu.” (RA – 77; OK – 153; Z - 70) “Kış bastırılmış olduğundan ortalıkta "*azav yelleri*" esiyordu.” (HG – 217, 268, 373) “İyidir ama *güz esintileri* başladı.” (RA - 57) “Belki de yağmur yağacaktı. *Yaz yağmuru...*” (OK - 62) “*Mart rüzgârlarının* kırbaçladığı kadınlar, ıslak küçük tezgâhlarına sıraladıkları yeşil soğan, turp, kuru sarımsak ve şakayık lale demetlerinin gerisinde durmuş bekleyiyorlardı.” (RA - 7) “*Gökkuşağıdır* bu, dedi kadına. Kadın korkusunu atamadan boş gözlerle baktı. - Ne, dedi. - *Gökkuşağı* yağmurdan sonra çıkar. Güneş açınca. Kadın, *gökkuşağının*, şaşırtıcı silinişi gibi, pencereden çekildi.” (EÖ - 109) “Ortalık tenhaydı ve bir *güz esintisi* dolanıyordu. Yağmur serinliğini yahut kokusunu duyuran bir esinti...” (BD – 7, 82) “*Ayazın* iyice çoğalacağı günleri, diz aşan karları, *yüz kesen tipileri*

düşündü.” (BD- 89) “**Kar** yağacak dedi. Ortalıkta **kar kokusu** var.” (EÖ - 170)
 “Meselâ **zemheri** fırtınasında ocaklara sokulur, ninemi dinlerdik. Sonra bülbüllerin
 öttüğü aylar gelirdi. Ninem cemaziyelâhir, derdi.” (EÖ - 163) “Yeryüzünde gün
 bozumuna dönmemiş **seher yelleriydi** esen ve her şey yeni sağılmış süt
 ılıklığıncaydı.” (DZ - 6) “Evin içinde yaz ortası bir **teşrin rüzgârı** dolaşıyordu.”
 (GKUÖ – 95; DZ - 154) “**Nisan yağmurları** gibi bereketli bir şey.” (AB - 74)
 “Kışın en kötü acımasız **yelleri** esmeğe koyulduğunda kar üstündeki izler yalnızca
 kahvede düğümlenip birleşti.” (RA - 100) “Bu yıl yağışlı geçecek ağam, dedi. Dün
 gökte sandal bulut vardı.” (HG - 34) “Ortalıkta tozlu bir yel esmeğe başlamıştı. - Bu
 rüzgârın arkası belki yağmurdur, dedi Giray.” (HG - 165) “Ben buna yağmur mu
 derim. Ben buna rüzgâr mı derim? Siz vaktiyle görecektiniz yağmuru, toluyu.
 Anlatırdı: bir defasında ceviz büyüklüğünde dolu yağdığını, kafaları yardığını.” (OK
 - 72)

Sevinç Çokum eserlerinde halk meteorolojisine ait isimlere yer verirken bazı yerlerde ise hava tahmin ve inanmalarının nasıl gerçekleştiğine dair somutlaştırmalar yoluyla örneklemelere gider.

3.3.7. Halk Hekimliği

İnsanlar hastalıklardan korunmak ve hastalandığında iyileşmek için, tarih boyunca sihir, büyü ve dinden yardım beklemiş, yaşam boyu edindiği deneyimlerden yararlanmışlardır.

“İnsanın varoluşuyla yaşıt olan halk hekimliği ve geleneksel uygulamalar, günümüzde “kültür mührümüzün izlerini taşıyan” yaşayan tarih olarak değerlendirilmektedir. İnanılan ve güven duyulan bu etmenler halk hekimliği uygulamalarının yaşama geçirilmesini kolaylaştırmış ve insanlık tarihi boyunca sürmesini sağlamıştır.” (Artun 2009: 201)

“Halk hekimliğinin temelini, “Halkın sağlığı, Tanrının insanlara verdiği en büyük armağandır.” İnanıcı

oluşturmaktadır. Bu inançta İslam dininin etkisini görmekteyiz. Bununla birlikte, halk hekimliği uygulamalarında kültür izlerimizi görüyoruz.” (Acıpayamlı 1989:1)

Erman Artun (2009) halk hekimliği uygulamalarını, “Büyü niteliği taşıyan halk ilaçları, korunma ve sağaltma yöntemleri ile büyüsel ve gerçekçi nitelik taşıyan halk ilaçları, korunma ve sağaltma yöntemleri” olmak üzere iki başlıkta değerlendirmiştir.

Sevinç Çokum, halk tarafından tedavi amaçlı kullanılan çeşitli bitkilerin bir takım işlemlerden geçirilerek hastalara verilmesini kullanılış şekliyle birlikte eserlerinde işlemiştir.

“Şimdi de iğne yapıyorum, tansiyon ölçüyorum.” (Z – 66, 166) “Maruf Bey rahatsızlansa mesela böbrek ağrıları nüksetse Aypare şifalı otların çeşidini, güzelini getirir, özel olarak yaz boyunca onun böbrek taşları için kiraz sapı, mısır püskülü biriktirirdi.” (DZ - 51) “Rengi mor bir has üzüm vardır, gül kokar, ondan; gül üzümü derler, kansere iyiymiş.” (AÇM – 73) “Saçları gürleşiyormuş yeniden, defneyaprakları, biberiyeler, papatyalar kaynatıp onlarla duruluyormuş saçlarını.” (AKT - 200) “Babamın telaşı ise küçük dolabındaki kökleri törpüleyip doğramak ve bunlardan şifa ummaktı.” (KDY - 164) “Zencefil, tarçın, papatya, hatmi, kiraz sapları, mısır püskülleri, ada çayları, günlükler... Bütün bunlarla irtibat kurmuş kapısında asma dalı motifli küçük bir konsol ve içerisinde üzerlerinden yıllar geçip özellikleri kaybolmuş şifalı ot ve kökler...” (KDY – 9; BESS - 83) “İyi değilim Gülsüm Ana. Naci Bey soğuk almışsın der. Çocuğu benden uzaklaştırır oldular. Kalkayım, canlanayım diye çam kokulu ballar getiriler.” (BD - 225) "Oğul otu derler bir ot vardır, baş ağrısına iyi derler. Bir de patatesi bağlarsan...’ Galiba bildiği bütün şifalı otları sıralayacaktı ama ben, ‘Bu öyle değil, bu inatçı bir ağrı... Ne ilaç tanıyor ne şifalı ot...’ deyince sürdürmedi tavsiyelerini.” (GKUÖ - 59) “Bizim bahçeden hastalığa şifa olur diye söküp getirdiğim kırmızı pancarları haşlamış, şimdi de soyup soyup kâseye doğruyordu.” (GKUÖ - 52) “Ciğerine kötü su birikmiş bunun, dedi. Göğsü hırıl hırıl ötüyor. Otururken daha rahat soluk alır. Hah, şöyle...

Ona biraz çiğ et suyu içirelim tuz yedirelim. Bol süt verelim. Emircan oğlum, sen de suyla peşkir getir de ateşini alalım. Eğer bunlar fayda etmezse şişe çeker, kan alırsın.” (HG - 271) “Birden titreye titreye içeriye girdi. Böğürüne bir sancı batıp çıkarmış. İşte gördüğün gibi ateşler içinde yatıyor. Bu kaynattığım otun kokusu belki göğsünü açar.” (HG - 271) “Arslan Bey yorgan döşek yatıyor, arada bir boğulur gibi öksürüyordu. Fatma Nine ise ocakta şifalı ot kaynatıyordu.” (HG - 270) “Nuriye Hanım yanına çöktü. ‘Yoksa kırıldı mı bir tarafın? Kırılmamıştır canım... Dur su getireyim ben... Korkun geçsin... Hay Allah... Soğan mı ezip bağlasak acaba? Yoksa pişmiş yumurta mı?’” (G - 168) “Sen bunları tutam tutam birer şifalı ot gibi bir araya getirip vereceksin Gülserenim.” (G - 156) “Ona göğsünü yumuşatıcı bir şeyler içirmeliydik. Biraz keten tohumu kaynattım.” (BESS - 136) “Biyot koyduk, eyi gelmedi. Taşdelen suyu bir fayda vermez.” (BESS - 82) “Her sabah kaşık kaşık içsin. Eğer bununla da can bulmazsa, o zaman oğlundan ümidi kes.” (HG - 279) “Hele şu şifalı kökleri al, anay. Bunları kaynat. Mübarek, ağudan farksız bir şey. İçine bal kat ki içebilesin.” (HG - 279) “Kara humma, kızıl humma hepsi vardı.” (HG - 267) “Ayaklarının sızısı artmış, dedi Naime Hanım. Baharda romatizmalar azar ya...” (BESS - 117) “Gün alımı derler bir hastalık var gözlerimde. Kendiliğinden ağrıyor. Dünyanın şo haline. Aslında gündün güneştedir.” (AKT- 93) “Doktor, ciğerini ve göğsünü dinlerken, Hasan Efendi, "Sıtmadır bu. Domuz sıtması derim ben buna." diyerek hastalığını umursamazlıktan geliyor, hâlâ direniyordu.” (EÖ - 9)

Kimi zaman da çeşitli maddeler değişik işlemlerden geçirilip hastaya verilirdi. Bu da değişik eserlerde işlenmiştir: “Fatma Ana şifalı su tasını bir yana koymuş, soğumasını bekliyordu.” (HG - 271) “Demek ki ağrının yanına ondan daha baskın bir şeyi koyuyorlar. Böylece öbürü meydana terk ediyor. Bu büyük bir gürültü, titreşim, hastanın ağrı üstünde toplanmış ilgisini dağıtacak bir haber, bir yanılma olabilir. Manevi rahatlatma, kötü ruhu bedenden çıkartma gibi totemizmi andıran bir yanı vardı.” (GKUÖ - 62) “Oralarda deli ağrı diye bir ağrıdan söz edilir.’ demişti Belkis. ‘Ateşle kızdırdıkları bir taş vardır. Onu suya atarlar, müthiş bir ses çıkarır. Böylece deli ağrı o kişiyi bırakır’ derler. (GKUÖ - 62)

Hastalıklar geleneksel yöntemlerle tedavi edildiği gibi kimi yerlerde de doktor yerine tecrübeli kişilere başvurulur, yardımları beklenir: “Bir kırıkçı kadın getirildi.” (BD - 26) “Hekim kızları’ derdi onlara. Babasının ölümünden sonra Nevbahar Hanım bilgisine, elinin yatkınlığına güvenip, hastaya çağrılırdı. Kırığı çıkığı sarar, ebelik yapar, avutucu hoş söz söyler, ağrıları geçirir, acıları dindirirdi.” (BD - 51) “Nevbahar Hanım çantasından pamuk, hacamat zembereği, tutacak çıkarttı. Nisteki küçük cam şişelere uzandı.” (BD – 52, 51) “Nevbahar Hanım ispirotolu pamuğu tutuşturdu. Cam şişenin içine daldırıp çabucak çekti, şişeyi ete bastırdı. Et şişip yuvarlacık kabardı.” (BD - 52) “Nevbahar Hanım ete parmağıyla basıp şişeleri kaldırıyordu. Şimdi deri üzeri halka halka kırmızı izlerle doluydu.” (BD - 52) “Kımıldayasın Nimet Hanımım, dedi. Tez şu işi bitirelim. Zemberek hazırdır. Aliverelim pis kanı. Rahatlayasın efendim. Nimet Hanım soluğunu tutup bekledi. Ensesine yakın saçları terden ıslanmıştı. Nevbahar Hanım zembereğin mandalına bastı. İnce bıçaklar gizli yerlerinden çıkıp deriyi kesti. Kadın daha sonra deri üzerine yayılan koyu renkli kanı şişelerle çekti.” (BD - 53)

Bazı hastalıkların tedavisi ise doğal kaynaklar vasıtasıyla yapılır: “Benim romatizmam da var, kaplıcalara geleyim diyorum.” (OK - 43)

Geleneksel yaşamın devam ettiği romanlarda, hastalıkların şifası için başvuru alan ilaçlar hep, çiçekler, kiraz çöpleri, papatyalar gibi doğal bitkiler ve yöntemler olmuştur. Yine ilk başvuru alan kişiler de hep, doktorlardan önce yörede bu konuda sözü geçen kişiler olmuştur.

3.3.8 Halk Ekonomisi

Halkın geçimini sağlamak için yaptığı çabaların tamamı halk ekonomisini oluşturur.

“Tek başına gibi görünen halk ekonomisi halk mimarisinden, inançlara kadar tüm yaşamı etkisi altına alır, kültürel yapının doğrudan belirleyicisi olur. Çobanlık, arcılık, yaylacılık, gurbetçilik, avcılık, el sanatları ve zanaatları vb. hal ekonomisinin uzantısı olarak karşımıza çıkmaktadır.” (Artun 2009: 222)

Sevinç Çokum eserlerinde konunun geçtiği zamana ait ekonomik değerleri kullanmıştır. Para birimi olarak günün kullanılan para değerlerini kullanmıştır.

“Artık oralar çok uzaklarda kalsa da, yaşanmamış bir rüyaya dönse de, Zühre Nine’nin lâhana çorbalarının buğusu ardında gülümseyişi, yufka içine konulmuş, tatlı kabağı ezmesini sevinerek bir köşede usulca yiyişi, arasıra ‘ezcük yoğurt, biber, domates satıversem çarşılarda’ diye çalışmağa yüklenişi, kimi zaman göğsündeki keseden ufak para çıkarıp Kerim’i çarşılardan gönlünün çektiği birşeyi almaya zorlayışı, hatırladığı, özlediği görüntülerdi.” (Z – 69) “Bakış açısı, nişan bohçası, çeyiz sandığı, dönüm dönüm tarla, **beşi bir yerde**, başlık parası, Topal Osman, Kör Salim, Dengil Nazmi gibi benzetmeler de dâhil, hep görselliğe dayalıdır.” (AKT – 85; RA – 46, 55) “Gülsüm Hanım sırma ve mor ipekle işli kesesini açıp **paralar** serpti.” (BD – 12, 14, 29, 106; RA – 60; AB – 25; DZ - 194 / 195) “Köyün sütü güzelmiş, alalım yine.” Orada bir Emin Efendi var, inek besliyor.” (AÇM – 35) “Fidan Hanım üç beş bileziğini, altın adına küpe yüzük ne varsa boca etti önüne. Kızlardan biri işe girmişti zaten; o da destek oluyordu. Öyle böyle bal sattı epeyce, evin eksigi gediği olsa da odalar tamamlandı, üstü kapandı, bir iki eşya, buzdolabı...” (AÇM – 81) “Meyveler tepsilere, çarşafırlara sığmadı; İhsan Amca, üç beş pazarcıyla anlaşıp elmaydı, üzümdü, fındıktı satmaya başladı. Bir taraftan da ürettiği balı pazarlıyordu.” (AÇM – 82) “Tramvayların gelip geçtiği ve rayları ezerek varlığını bütün gürültülerin üstünde duyurduğu çocukluk yıllarında ceplerinde **on paraları, bir kuruşları, beş kuruşları** ile Özgül’e uğradıkları günleri düşledi.” (KDY - 80) “Lâkin **para** lazımdır. Veresiniz biraz **altın**. **Altın** ne gezer bende Koço... Saymakla bitmez **altın ve gümüş**.” (BD – 198, 196, 200, 239; AB - 114)

“Haftada bir gün *pazara* götürürüm. Bazen turistler gelip alırlar.” (RA – 80, GKUÖ – 39, AKT - 48) “Haftada bir pazara iner, bir şeyler satardı. Salça, kurutmalık biber, erişte, tarhana...” (AÇM – 54) “Ben de çarşıdan gelirim, yoğurt, şifalı otlar, ısırğan, eğlencelik kavrulmuş buğday satmağa enerim, üç beştir geçimimiz fazlası haram. (AKT- 93) “Kime satacaksın? Alıcısı var mı ablam? - Sarıcakaya'da zengin karılar var. Onlara satacağım.” (AB - 384) “Bizimki de kafayı sardırılmış, habire boncuk işliyor; yemenilere, örtülere, atkılara aklına ne gelirse...”, “Bırak dizensinler yav İsmet! Senle uğraşacağına boncukla uğraşsın...” diyor Ziya.” (AÇM – 50) “İşte balıkçı da geliyor. Balıkçının sesine, perdeler kıpırdadı, pencereler açıldı.” (OK - 137) “Artık köyümde duracağım üç beş yumurta, bir kap yoğurt götürüp pazarda satarım.” (G - 171) “Feyyaz'ın "Bu işleri bırakıp seyyar köftçilik mi yapsam diye düşündüğü günlerden biriydi.” (OK - 98) “Kadırgaların kürekçisi şimdi yaşlanmış, şu köşede balık satıyordu. Börekçi fırınının orda çıkmalı bir ev vardı. Bahar çiçeklerinin toplandığı kolonyacı dükkânından şişelerini doldurur, bu kokuları üstüne başına sürer, yollara düşerdi.” (OK - 93) “Belki teneke, hurda demir toplayan bir adamın atıydı. Belki sütçünün.” (EÖ - 13) “Şekerci İsmail, kahvede oturanlar, elektrikçi, halıcı, yol kıyısında yoğurt, peynir satanlar yeni gelen otobüse merakla baktılar.” (OK - 77) “Şimdi benim anam, suni gübreyi beğenmeyen, sabanı traktörden yeğ tutan anam, "Gavursuz iş neden görülmezmiş" diye boynunu diklendiriverir.” (EÖ - 81) “Babaya gelince bir dükkânı vardı çarşı içinde yağ, peynir, bal gibi şeyler satardı.” (DZ - 30) “Şuncağızları satarken oyalanıyorum derdimi unutuyorum.” (OK - 48) “Tahta sandıklara süt gibi kabaklar doldurulur, seracılar karanfil fidelerini çıtıyor olurlardı.” (OK - 10) “Pişmaniyecilerin istasyondan, vagonlardan duyulan bağırtıları...” (OK - 22) “Şu bayatlamış sigara böreği satan çocuktan sesleri, bağırtıları istasyonu saran öteki satıcılardan ayrılmak da...” (OK - 17) “Şu Yusuf oğlana soruverelim kaçta satıyor tavukları... Öbürlerinden götürüver iki tane. On beşerden verdiğimi söyle.” (BESS - 101) “Aha yumurtalar... yetmişbeşten aşa bir guruş inmem.” (BESS – 98, 100) “Abdullah Bey'in teklifine evet, dese babası şu bostanda yetiştirdiklerini çarşılarda satacağım diye didinip durmazdı. Evi de kiraya verirlerdi.” (AB - 15)

Ekonomiyi ilgilendiren bir başka husus ise köylerde harman işleri ve bunların yapılışı ile ilgili olanlardır: “Ertesi gün toplanıp orak biçmeğe gitmişlerdi. (HG - 417) “O günlerde harman işlerinden başkası düşünülemezdi.” (HG - 417) “Sabah akşam altın sarısı yağınların arasındaydı.” (HG - 418) “Evleri dünyaları artık harman yeriydi. Çocuklar dövene binmek için birbirleriyle dalaşacaklar, geceleri büyükleriyle beraber yıldızlı göğü üzerlerine çekip harmanı bekleyecekler, orda uyuyacaklardı. Sapı taneyi ayıracak rüzgâr kollanacaktı. İçleri dışları hep buğday kokacaktı.” (HG - 418)

Eserlerde konunun ele alındığı devire ait para birimleri kullanılmıştır. Yazar köy halkından bazılarının geçimini temin etmek için yetiştirdiği mahsulleri pazara götürüp satmasını işlemiştir. Yine köylerde süt, yumurta gibi ürünlerin satılması köylüye bir nebze harçlık olur. Çokum, köy hayatını bu şekilde işleyerek anlatıma bir canlılık getirmiştir.

3.4. Bayramlar, Törenler, Kutlamalar

Bayramlar, toplum içerisinde dargınların barıştığı, fakir fukaranın gözetildiği, gariplerin sevindirildiği, çocuklara başka bir mutluluk kaynağı özel günlerdir. Bu özellikleri ile bayramlar, bir toplumun millî kimliğini oluşturmada ve devam ettirmede kullandığı en önemli güç kaynaklarıdır. Bayramlar, millî ve dinî duyguların, inanışların taze ve canlı tutulmasında da önemli bir rol oynamaktadır.

3.4.1. Dini Bayramlar

Dini bayramlardan bir önceki gün olan arife gününde bayram için hazırlıklar yapılır. Sevinç Çokum Anadolu’da bayram hazırlıklarından olan ev temizliğini kullanmıştır.

“Bir bayram arefesiydi.” (EÖ - 153) “Bayramları sevmiyordunuz. Arifeden önce aceleye getirilmiş ev temizliği sonrası bavulları toplayıp kimseye veda etmeden kaçırdınız.” (GKUÖ - 37)

Sevinç Çokum eserlerinde dini bayramların önemli bir rüknü olan bayram namazlarını işlemiştir. Erkeklerin namaza gitmesi ve geride kalan ev halkının namaz dönüşü kahvaltıya ve bayramlaşmalara hazırlanması da ifade edilen bir başka husustur.

“Bayram namazına gidecekler, hadi kalkın!” (OK - 131) “Haydi kalkın bayramdır nurlu ellerinizle analarım, tetelerim! Kalkın da sofraları yeni baştan kurun! Erkekler neredeyse kutlu bayram namazından döner, Mahmutpaşa'dan alınmış bayram çoraplarının sessizliğiyle, besmelelerle, eşiklerden girerler.” (GKUÖ - 101) “Babam onu bayram sabahları kolunun altına alıp, çoğu zaman son cemaat yerinde güzelce sererdi.” (BBK - 90) “Sonra bayram sabahları büyükbabam seccadesiyle Cami-i Kebir'den dönerdi.”(BBK - 91)

Bayramların önemli özelliklerinden birisi de akraba, konu komşuyla bayramlaşma, ziyaretler, hediyeleşmeler ve ikramlardır: “Bayramlarda, kandillerde, yeni yıllarda aranılması gerektiği için aranan insanlar olacağız.” (AKT- 19) “İlgin'a varyetli yakınlardan, hısımlardan gelen bayram parası, herhangi bir taksitin bitişi ve daha buna benzer olaylarla yaşanan sevinç ailenin yüzlerine yansır.” (AKT- 65) “Bayram günleri cam kâselerle sunulan şekerlemeleri...” (Ç - 197) “O ses bayram çocuklarının has sevincidir.” (GKUÖ - 70) “Gerçi bunlar hiç aksatılmazdı annemizin zamanında. Annem kendi evinde de sizin evde de bu gelenekten vazgeçmedi. Köfteleri, enginarı, patates püresi, küçük sigara börekleri, zeytinyağlı ya da etli dolması hazır olurdu hep. Çünkü çocuklar, akrabalar sökün edeceklerdi ara sıra. Bayram, sofrasız olmaz.” (GKUÖ - 38) “Konağın hatırladığında içini ısıtan tek yanı, bayram sabahları Aziz Bey'in elini öpmeğe koşmalarıydı.” (AB - 49) “Ben istenmediğim için, bayramlarda uğrardım.” (EÖ - 137) “Sanki biriken sevgiler o gün taşar, bir bayram sevinci, bayram hazırlığı başlardı.” (BD - 8) “Kapıcılar,

hamallar, sokak satıcıları, berber çırakları, karşiki kasap, bakkal vesaire hepsinin bayramlaştıkları ilk kapıydı.” (GKUÖ - 100) “Bir gece herkes uyuduktan sonra mendilini, aynasını, tarağını, babasının bayramlarda verip de biriktirdiği yastık altı paralarını, bir kat pazen entariyi, çamaşırlarını bir torbaya doldurdu.” (RA - 88) “Bayramdır. Yokluğumuz hissedilmesin.” (OK - 101) “Bayramlarda olmasa bir birimizi göremeyeceğiz...” (RA - 146)

“Bugün bayramdı ya. Bayrama doyamamış çocuklardı bunlar.” (BESS - 102)
 “Bayramlarda ne yapardık biliyor musun? Faytona binerdik. Atları ne güzel süslerlerdi... Sokakları faytonların çingirak sesleri kaplardı. Bir atrafta allı morlu koyunlar itişip dururlardı. Biz faytonların içinden evlerimize el sallardık. bunları niye anlatıyorum ki.” (OK - 46) “Bayramlarda en fazla parayı sana verirdi.” (AB - 49)
 “O gün bayram olduğu köşe başında duran baloncunun rengârenk balonlarıyla, ara sıra işitilen bir koyun meleyişinden anlaşılıyordu. Kızların üzerinde kırmalarla, ucuz dantellerle süslenerek modaya uydurulmuş elbiseler vardı. Hepsi de dünyanın en güzel elbisesini giydiklerine inanmışlardı. Erkek çocuklar ise bayram sevincini bir çift keten ayakkabı veya biraz küçülmüş ceketlerinin altına giydikleri yeni bir gömlekle tadıyorlardı. Velhasıl Nedim Ağabey’in sokağına bayram biraz küskün biraz eksik yaşıyordu.” (OK - 104) “Bayramlarımızın heyecanını doğru dürüst hissedemiyorsunuz bile... Ah, o bayramlar öyle güzeldir ki bilsen... Bizim çocukluğumuzda bayram yerleri vardı. Luna park diyebilirsiniz. Ama o daha çok yerliydi. Meselâ orta oyunları oynanırdı. Ama sen bilmezsin orta oyunlarını... Neyse... Bizim evimiz bayram yerine çok yakındı. Evin önünde parke taşı döşeli yoldan her bayram koşum takımları yepyeni, başlığı süslü bir atın çektiği tenteli arabalar geçirdi. Sanki masalların içinden çıkıp gelirlerdi. İçinde çocuklarla... Nalların yolda çıkardığı sesle birlikte, arabaların kahkaha atan çingirakları coşkun bir şarkıya dönerdi. Aysun'la pencereye koşardık Büyüklerimize yalvarırdık, ‘Ne olur bizi de bayram yerine götürün...’ babam bizi bayram yerine götürme işini dedeme bırakırdı. Dedem bayram yerlerini severdi, çocuklaşırdı o da. Sonra bizi işte o süslü arabalara bindirirdi. Atlar hiç yorulmaz mıydı? Bunu şimdi düşünüyorum. Bütün gün akşama kadar gider gelirlerdi yoldan. Çocuk masal dinlermiş gibi puslu gözlerle

babasının anlattıklarına kulak vermişti. - Biliyor musun, bayramdan bir gün önce beni hiç uyku tutmazdı. Yeni elbise giyeceğiz, bayram yerine gideceğiz... Yakınlarımızla, akrabalarımızla bir arada olacağız diye öyle sevinirdik ki. Bayram topluca yaşanan bir şeydi. Bunun için anlamlı ve güzeldi.” (Ç - 72)

Çokum bayramları geleneklerde yaşadığı gibi, günler öncesi başlayan temizlikler ve hazırlıklarla anlatır. Sonra bayramlaşmalar, ikramlar, hediyeleşmeler, bayram ziyaretleri... Çocuklar için bayram bir başka güzeldir. Bayram harçlıkları, bayramlık kıyafetler, bayram şekerleri, bayram oyunları, eğlenceleri hep çocuklar içindir. Sevinç Çokum eserlerinde bu hususları çocukların dünyasına girerek anlatmıştır.

3.4.1.1. Kurban Bayramı

Kurban, İslam dini inançlarına göre farz kadar kesin olmamakla beraber, mali gücü yerinde olan her kul için bir vazifedir. Kurban Yüce Allah’a yaklaşımda bir vesiledir.

“Sonsuz'u ne zaman düşünse bayramlarda kurbanlıkların sürüklene sürüklene götürülüşleriyle birlikte o acıklı melemelerini işitecekti.” (TBG - 261) “Bir Kurban Bayramında koyunun kesilip, derisi yüzüldükten sonraki görünüşü nasıl da allak bullak etmişti onu...” (Z – 51) “Bayram mıdır? Kurban Bayramı... Etleri eşit büyüklükte kestirmeğe çalışıyor.”(Z – 207) “Bayram sabahı kesilecek. Kesmeseler olmaz mı? O kurbanlıktır Soner.” (BD - 247) “Bayram sabahı Sadık Bey yanına bir adam katıp ağacın dibine vardı. Çoluk çocuk o yana koşuşup, çevrelediler koyunu. Kerime pencerede. Yaz güneşi otların rengini açılarak geniş yerlere yayılıyordu. Kurbanın gözüne bir bez bağlandı. Bir çukur kazıldı. Hayvan yan yatırıldı, başını bir taş üstüne dayadılar. Kerime içeriye çekildi. Tekbir sesleri oraya kadar uzanıyordu. Gülsüm Ana'nın yokluğu bu bayram gününde daha çok hissedilir olmuştu.” (BD - 247)

Sevinç Çokum Kurban Bayramı'nda kurban kesme faaliyetini dini kurallara göre işlemiştir. *Zor ve Bizim Diyar* adlı romanlarda kurban kesme işini çocukların gözünden, onların dünyasına girerek anlatmıştır.

3.4.1.2. Ramazan Bayramı

Çokum, Ramazan Bayramı'nın sadece adını kullanmıştır. "Ramazan bayramıydı yola çıktığımızda." (AB - 11)

3.4.1.3. Kandil, Mevlit, Kutsal Aylar, Günler

Bayramlar gibi olmasa da kandiller, mevlitler, aşure günleri vb. önemli günler kimi yönleriyle bayram niteliği gösteren önemli zaman dilimleridir.

"Bayramlarda, kandillerde, yeni yıllarda aranılması gerektiği için aranan insanlar olacağız." (AKT- 19) "Biraz daha büyüyünce, kandil günlerinde "yağ parası, mum parası" toplamaya başladım." (BESS - 124) "Kutlu Mevlid günlerinde Aziz, dedesinin şehri Sale'ye fener cümbüşüne koşardı..." (BBK – 28; AB – 40, 52, 229, 274; RA – 148; BESS – 114, 117; Ç – 27; Z - 116) "Ramazanlar, bayramlar, camiler geçti gözünüm önünden." (BESS - 44) "Zekeriya sofralarından medet uman, aşure ayında apartmanda ilk aşureyi dağıtma gururunu kimseye bırakmayan İcenaz'la Başvekilin radyoda mevlit okutmasına, Eyüp Sultan ziyaretlerine kızan İcenaz aynı insandı." (KDY- 33)

Çokum bu önemli zaman dilimlerini isimleriyle zikretmiş, kandil âdetinden bahsetmiştir. *Bir Eski Sokak Sesi*'nde eskiden kandillerde yaşatılan bir geleneğe yer vermiştir. Yine fener alayları da anlatıma renklilik kazandırmıştır.

3.4.2. Milli Bayramlar

Milli bayramlar, ulusumuzun birlik ve beraberliğini sağlayan önemli günlerdendir. Ülkemizin düşman işgalinden kurtuluşunun, bağımsızlığı elde edişimizin nişanı olarak yediden yetmişe büyük bir coşkuyla kutlanır.

“Şehir ve kasabalarda bir şenlik havası içinde kutlanan milli bayramların (30 Ağustos, Cumhuriyet Bayramı...), askeri geçitler, fener alayları, vb. “resmi” gösterilerde geleneklik tek öge, seymenler, zeybekler, vb. gibi bugün artık yaşamayan eski kuruluşlar temsilcilerinin özel kıyafetleriyle katılmalarıdır.” (Artun 2009: 232)

“Bakkaldan aldığımız çatapataları cumhuriyet bayramlarında patlatmadık mı?” (DZ - 146) “İçimde bayrama gider gibi bir his var, çavuş... Sanki bu karanlığın sonunda birden bire çıralarla, havai fişeklerle, fenerlerle aydınlanmış bir yere varacağız...” (AB - 401) “Artık her yıl bu bayramı kutlarız. Zafer takları kurulur, bando mızıka çalınır, resmigeçit yapılır. Biz gaziler de belki yürürüz. Ondan sonra fener alayları yapılır, havai fişekler atılır.” (BD - 253) “O gün deniz bayramıydı.” (BESS - 99)

“Eskiden, ikinci Sultan Hamit’in saltanatının sonuna kadar her yıl Söğüt’te Ertuğrul Gazi’nin türbesi yanında kutlanması sürdürülmüş olan bir tören vardı; bir bakıma bu da bir tek yere özgü milli bayramlar kümesine girer. Her yılın 30 Ekim’inde kutlanırdı bu bayram. Söğüt’te Ertuğrul’un türbesi yakınında büyük bir panayır kurulurdu. 15 – 20 davul-zurna takımının ile oyunlar, pehlivan güreşleri gibi gösteriler eğlenceler dört beş gün sürerdi.” (Boratav 1995: 211)

“Salih Dede *yörük bayramları* yapılır mı bir gün? Şifalı pilavlara hasret kaldık.” (AB - 294) “Ertuğrul Gazi'yi ziyarete gittikleri *yörük bayramlarından*.” (AB – 14, 39, 78, 90, 139, 254, 433) “Büyük bir *toy* hazırlanıyordu.” (BD - 71)

Sevinç Çokum, *Ağustos Başağı* adlı romanında Söğüt'ü ele alırken konuyu Ertuğrul Gazi şenliklerine ve “Yörük Bayramı” etkinliklerine getirmiş ve bu bayram havasında geçen etkinlikleri işlemiştir.

3.4.3. Hıdırellez

Hıdırellez, kültürümüz içinde varlığını canlı bir şekilde devam ettiren geleneklerimizden biridir. Milletimiz Hıdırellez'i bir bayram gibi bütün fertlerinin topluca katıldığı, kutladığı, bir takım töreleri icra ettiği bir bahar bayramı olarak görüp değerlendirir.

“Hıdırellez günü, Hızır ve İlyas Peygamberin yeryüzünde buluştukları gün olması inancından ötürü, her yıl altı Mayıs günü kutlanmaktadır. Hızır ve İlyas sözcükleri birleşerek halk ağzında Hıdırellez şeklini almıştır.” (Gül 2007: 182)

Sevinç Çokum *Karanlığa Direnen Yıldız* adlı eserinde halk arasında Hızır ile ilgili kabul edilen efsanevi inanışlara yer vermiştir: “Hani Hz. Hızır, Hızırilyas gününde görünüp, bahçelerden yollardan geçer, kapıları çalar, âdemoğlunun karşısına şu veya bu şekilde çıkarmış da şayet başparmağı kemiksiz ise Hızır olduğu anlaşılırmış ya, bu halk motifinden hareketle simitçinin nahif elini tutsa bir pençenin elini kavrayacağı zannıyla korktu ve geri çekildi.” (KDY - 222)

Ağustos Başağı adlı romanda Hıdırellez günü yapılan işlerden bahsederken *Hilal Görününce* adlı romanda ise Kırım Türklerinde Hıdırellez gününün işlenişini ele almıştır: “Yörük bayramları, cirit oyunları, hıdırellezler... Hepsi bu alevlerin gerisinde kalmıştı.” (AB - 254) “Bugün tepreş (Hıdırellezde kırlara çıkmak) günüdür. Hıdırellezdir. Bakalım Hızır aleyhisselam kime görünecek? Sabahtan kurbanlar kestirdik. Çocuklarımıza ilahiler okuttuk. Öğle namazını kılıp kırlara yayıldık. Maylı kalakayların (yağlı çörek) ve kuzu etlerinin kokusu her bir yana yayıldı. Bugün dua ve dilek günüdür. Delikanlılarda, evlenme çağına gelmiş kızların karşılıklı çın (maniye benzer iki mısralık şiir şekli) söyleyecekleri bir gündür.” (HG

– 76, 77) “Hıdırellezlerde ne yaparsınız? diye sordu.” (G - 81) “Necmiye Hanım, Allah razı olsun, dedi. Hızır gibi çıktın karşımıza.” (AB - 394; HG – 124, 336; Z – 38) “Nabi Ağabey’e sanırım Hızır değmiş... Hızır Aleyhisselam’ı nerede görmüş? Hızır da görüne görüne ona mı görünmüş? Nabi Ağabey, Hızır’ı şöyle anlattı. Bir gece kapı çalınıyor; bu dediğim orta hallilik yani orta direklik zamanında. Bakıyor, bir gariban kişi. Saç sakal berduş misal. Bir tasa çorba koyup ikram edip duasını alıyorlar. İşte o günden sonra... Anacığım, sen kaç kez dua ederdin Hıdırellezlerde, Nevruzlarda şöyle Hızır Peygamber gelse, kanadını kolunu sürse şuraya buraya da evin bereketi dönse, kesemiz dolsa diye... Ama gelmezdi bir türlü ürüzgarı bile; zati elini uzatsa, tutsan etini kemiğini anlayamazmışsın. Kemiksizmiş hepten. Hani akşamdan keselere para kor da gül dallarına ası asıverirdin. Hızır geçecek, ürüzgarına üstündeki harmaniyesinin etekleri sürünecek gül dallarına.” (AÇM –111)

Çokum, Hıdırellez günü için çeşitli hazırlıkların yapıldığını ve değişik etkinliklerle bir bayram havasında tüm Türkler arasında kutlandığını işlemiştir. Ayrıca toplumumuzda yaygın olarak kullanılan “Hızır gibi yetişmek” tabirini de benzetme yapmak amacıyla kullanılmıştır.

3.5. İnanışlar

İnsanlar arasında korkudan, çaresizlikten bazen de rastlantılardan kaynaklanan bir takım inanışlar, halk tarafından batıl inanış olarak kabul edilir. Bu inanışlar tarihin ilk devirlerinden beri varlığını devam ettirip gelmiştir.

“Halk inançları toplumun kabul ettiği ilahi dinin hükümleri ve öğretileri dışında kalan; fakat halk arasında yaygın bir şekilde yaşatılarak sonraki nesle aktarılan inanmalardır. Toplumlar hayatlarını derinlemesine etkileyen, âdet, inanç ve geleneklerini yeni bir dine girdiklerinde bırakmazlar ve yeni dinin, kültür özelliklerine eski âdet, inanç ve geleneklerini uydurmaya çalışırlar. Bugün birçok kişinin “batıl” olarak adlandırdığı halk inanışlarına kültürel düzeyi ne olursa olsun birçok insanın yaygın olarak inandığı bir gerçektir.” (Artun 2009: 271)

Sevinç Çokum eserlerinde bu batıl inançları işlemiş, işlerken de Gülyüzlüm adlı romanında bunun batıl olduğunu, kendi kendimize böyle vehimlere kapıldığımızı anlatması bakımından kahramana; “Fazla sevinmeyeyim.’ diye düşünüyordu. Fazla sevindi mi ardından ağlayacağına inandırmıştı kendini.” (G - 161) dedirtmiştir.

3.5.1. Canlı Varlıklar ile İlgili İnanışlar

Canlı varlıklarla ilgili inanışlara kadınlar, erkekler ve çocuklarla ilgili inanmalar alınabilir.

“Liseden arkadaşları kısmetleri açık olsun diye gelinin pabucunun altına isimlerini yazdırıyorlar...” (Ç - 198) “Hani onun için sağa sola bakarken dikkatliyim. Çünkü çekirgeye baksan, çocuk çekirgeye benzer. Bizim köyde böyle bir inanç vardır. Mesela bi karı vardı, hep döşekte yatı yatıvermiş; dışarıya da bi eşeği bağlarlarmış her gün... Çocuğun kulakları eşek kulağı gibi dik dik oldu.” (GR – 156) "Aman adını bile demiyeyim de karnıma girivermesin ondan eserlikler... Kız öyle değil mi? Neye baksan karnındaki çocuk ona benzemez mi? Tavaya baksan tavaya benzer zahar." (GR - 156) "Gelinlere güzel şeylere bakın’ denilirdi ya, bundan maksat doğacak çocuklarının hem içlerinin, hem de dışlarının güzel olmasıydı.” (OK - 46) “Belki bu sıkıntıyı Seyyit Ali Çavuş defederdi. Birkaç şifalı sözüyle.” (HG - 318) Bellerine bağlı torbadan, tohumları avuçlayıp sağa sola savuruyorlardı. Bu işi daha çok ihtiyarlar yapardı. Çünkü onların ellerinin bereketi olurdu. Böyle inanılırdı.” (HG - 19) “O günlerde rüyalarım aksakallı piri faniler, elleri asalı ulu kişiler girer, bunlar sakallarını tutarak veya asalarına dayanarak düşünceye dalar sonra, sırlarını demeden yürüyüp giderlerdi.” (RA - 67)

Sevinç Çokum anlatımı kuvvetlendirmek, ilgi çekici hale getirmek ve etkili olabilmek için yurdumuzun değişik bölgelerinde yaşayan inanışları eserlerinde

işlemiştir. Gelinlerle, çocuğu olacak kadınlarla, piri fanilerle ilgili inanışlar dikkat çekmektedir.

3.5.2. Hayvanlar ile İlgili İnanışlar

Halk arasında, bazı hayvanların uğur getirdiği bazılarının ise uğursuzluğa sebep olduğu inanışı vardır. Dini inanca göre ise yenmesi yasak olan ve serbest olan iki çeşit hayvan vardır. Bir de dokunmanın, eve almanın hoş görülmediği hayvanlar vardır.

“Hayvanlar da bitkiler gibi kendilerinden yararlanma bakımından değerlendirilirler dönüşümlerini açıklayan efsanelere ve inanışlara konu olurlar. Hayvanlar, bitkilerden farklı olarak halkın geleneklerinde yenmesinde bir sakınca olmayanlarla, yenmesi hatta dokunulması günah, rastlanması uğursuzluk getirici sayılanlar olmak üzere kümelenirler.” (Boratav 1995: 56)

“Nebahat hanımla belki daha fazla yakınlığı, bağları olduğundan mıdır nedir, Gülheves büyü, boncuklu, okunmuş pirinçli, uğramalı, iyi saatte olsunlu bir dünyayı devralmıştı. Hayatının araya sıkışmış sayfalarında kara kediler, sallanan salırlar, deve dikenleri, tahtaya vurmalar, kulak memesi çekmeler, ateşe tuz, kahve, şeker atmalar, düzeltilmiş yatak örtüsünün ve yorganının ucunu kıvırmalar, cam kırılınca cana geleceğine mala gelsinler, çay dökülünce kısmet taşmalarına yormalar, baykuş dama uğrayınca uğursuz, uç uç böceği ele konunca müjde saymalar, eşikten atlamalar, merdiven altından geçmemeler barınıyordu.” (AKT - 44) ”Atın tökezlemesini iyiye saymazdı.” (AB - 400) “Sağ ayağı da sekili olsaydı, böylesi uğursuz sayılırdı. Bu at uğurludur emmi! Makbuldür.” (HG - 39) “Canım oğul, ciğerim oğul, atını nerede bıraktın? O ayağı kara lekeli, kurşun nişanlı Dilarâ'yı. Söylemişti Arslan Bey. Böyle bir atın ya kendisi yahut ki sahibi vurularak ölmüş. Ah, can parçasını ne diye benim Çoramı almadın. Ne diye şu kır atını almadın?” (HG - 344)

Zor adlı romanda ise kesilen hayvanın kanını alna sürme âdeti işlenmiştir: “Uzun uzun ağlardı Ertuğrul. ‘Koyunumu kestiler.’ diye. Daha önce onu sevip okşamıştır. Alnına sürülen kan, kuruyup belirsizleşmiştir.” (Z – 51)

Çokum, *Arada Kalmış Tebessüm* adlı romanında halk arasında yaygın olan baykuşun uğursuzluğu, uç uç böceğinin müjde sayılması inancını dile getirmiştir. *Hilal Görününce* ve *Ağustos Başağı* adlı romanlarında ise at ile ilgili inanışları ifade etmiştir. Burada tek ayağı sekili olan atın sahibine uğursuzluk getireceği, ya kendisinin ya da sahibinin vurularak öleceği ifade edilmiş sonrasında bu atla yola çıkan kişinin ölüm haberi gelmiştir.

3.5.3. Cansız Varlıklar ile İlgili İnanışlar

Halk çeşitli nesnelere iyi kötü, uğurlu uğursuz, olumlu olumsuz gibi değerler atfeder.

“Canlı yaratıklar gibi cansız varlıklar da halkın geleneğinde, törenlerinde olumlu veya olumsuz yargılarla değerlendirilmiş, derecelendirilmiştir. Kimine, kut ve uğur taşıdığı inancı ile saygı gösterilir; kimi, uğursuz ya da pis sayılıp çekinme ve tikslenme konusu olur; kimi ise olumlu veya olumsuz bir değer taşımayan nesnelere kümesinde kalır. Çift değerli olanlar, yerine göre olumlu ya da olumsuz sayılanlar da vardır.” (Boratav 1995: 64)

Çokum eserlerinde su, taş, okunmuş pirinç, yüzük vb. inanışları işlemiştir: “Nebahat hanımla belki daha fazla yakınlığı, bağları olduğundan mıdır nedir, Gülheves büyülü, boncuklu, okunmuş pirinçli, uğramalı, iyi saatte olsunlu bir dünyayı devralmıştı. Hayatının araya sıkışmış sayfalarında kara kediler, sallanan salılar, deve dikenleri, tahtaya vurmalar, kulak memesi çekmeler, ateşe tuz, kahve, şeker atmalar, düzeltilmiş yatak örtüsünün ve yorganının ucunu kıvırmalar, cam kırılınca cana geleceğine mala gelsinler, çay dökülünce kısmet taşmalarına yormalar, baykuş dama uğrayınca uğursuz, uç uç böceği ele konunca müjde saymalar, eşikten atlamalar, merdiven altından geçmemeler barınıyordu.”(AKT – 44)“Koç

yumurtalarının erkeklerin isteklerini canlandırıp kamçıladığı söylenirdi.” (AKT - 29) “Kocakarıların bulanık suyu iyi saymadıkları bilgileri arasındaydı.” (GR - 14) “Ona güven veren tek şey Âdem’in parmağındaki yüzüktü...” (GR - 135) “Bana bu yüzüğü doğulu bir arkadaşım hediye etmişti. ‘Bu kırmızı taş sana iyi gelir, tak onu’ demişti.” (GR - 223) “Sonra kadınlar arasında bir fısıltı dolaşmış. ‘Bunlar bağlı, kılıç konsun yatağın altına...’ diye. Çünkü düğününü üzerinden bir hafta geçtiği halde Kaya'ya teslim olmazmış bir türlü... Kaya'nın hurafelerle işi olmadığından yatak altına kılıç konmasına izin vermemiş.” (KDY - 32) “Ey yada taşı dinle! Seni Türkistan'dan develer üstünde, miski amber kokuları ve ipekler içinde taşıyıp getirmişler. Dedem seni Türkistanlı bir tacirin esmer, kavruk parmaklarında görüp beğenmiş. Tacirin kehrubar, fildişi ve mercan, en iyisinden akik ve sedef ve kan taşı, kokulu öd ağacından tesbihleri varmış. Lakin dedemin akli sendeymiş. Çünkü kutlu bir taş olduğun söylenir. Kıtlıkta, kuraklıkta imdada sen yetişirsin. Ne zaman yada taşı suya atılsa, o an şimşek çakıp yağmur yağar derler. Bereket getirmişsin. Şimdi böyle yanmana sebep ne?” (HG - 181) “Sulhi tesbihi henüz çocukken ana dedesinin elinde görürdü. Bu tesbih dedesine güç verirdi; hatta konuşma ustalığı, insanları çevresine toplayabilme yeteneği, her şey o tesbihten doğuyormuş gibi gelirdi ona.” (Ç - 191) “Telaştan iğneyi parmağına batırıyor. Kanıyor parmağı. ‘Kız eline iğne battıysa güzel olacak diktiğin şey’ komşu kadınlardan biri böyle söylüyor.” (Ç - 198) "Oralarda deli ağrı diye bir ağrıdan söz edilir.’ demişti Belkıs. ‘Ateşle kızdırdıkları bir taş vardır. Onu suya atarlar, müthiş bir ses çıkarır. Böylece deli ağrı o kişiyi bırakır derler...’ ‘Demekki ağrının yanına ondan daha baskın bir şeyi koyuyorlar. Böylece öbürü meydanı terk ediyor. Bu büyük bir gürültü, titreşim, hastanın ağrı üstünde toplanmış ilgisini dağıtacak bir haber, bir yanılma olabilir. Manevi rahatlatma, kötü ruhu bedenden çıkartmak gibi.” (GKUÖ – 62) “Araba hazırды. Gün doğmak üzereydi. Gülsüm Ana avluya su dolu bir bakraçla indi. Kerime dönüp anasını kucakladı. Sonra bir kamçı sesi. Tekerlekler döndü. Gülsüm Ana bakraçtaki suyu yere boşalttı.” (BD - 140) “Rahmet yağsın dursun. Biz yine adetlerimizi terketmeyelim. Şu suyu ardından döküverelim ki tez gelsin." diye düşündü Gülsüm Anaç.” (BD - 174) “O sabah annesi okunmuş pirinçler yutturdu.” (OK - 138)

Çokum, halk arasında yaşayan bir çok inanışı işlediği gibi Göktürkler’de var olan, destanlarda gördüğümüz ‘yada taşı’ inanışını da konuyla bağlantılar oluşturarak işlemiştir.

3.5.3.1. Renk İle İlgili İnanışlar

Kırmızı renk toplumumuzda önemli bir yer işgal etmektedir. Değişik inançlara göre kırmızı renk uğurlu sayılmaktadır.

“Ya da kurdeleler, maşallahlar içinde saçları yastığa yayılmış, albastılara karşı kırmızılar kuşanmış, süt kokulu, nazlı bir yeni anne?” (DZ - 157) “Saçımın perçemi neden serbestçe alnıma düşmesin, işli cepkenimle birlikte büzülü al şalvarımla, neden dönmeyeyim ortalarda?” (BD - 21) “Küçük Kerime'ye kırmızı canfesten bir elbise giydirmişlerdi.” (BD - 21) “Bana bu yüzüğü doğulu bir arkadaşım hediye etmişti. ‘Bu kırmızı taş sana iyi gelir, tak onu’ demişti.” (GR - 223) “Bir kot pantolon, sonra renkli bir gömlek mesela kırmızı... Kırmızı bulmalıyız... Kırmızı tamam mı?” (TBG - 207) “Esra saçlarında kırmızı kurdelesiyile Korhan'ı kucağına almış...” (Ç - 272) “Kara yeldirmesinin altından kırmızı şalvarının geniş paçalarıyla uzun adımlar attı.” (AB - 138) “Yusuf'un gözleri sığırlarıyla o yana doğru gelen kırmızı şalvarlı kadına takıldı.” (AB - 162) “Al kaftanıyla böbürlenek Arslan Bey'e baktı.” (HG - 400) “Esma al şalvarını, pürçekli gömleği, işlemeli cepkeni ve yollu ipek kuşağı artık bohçalayıp kaldırmıştı.” (AB - 442) “Seccade, bir Berberî hasretiyle kırların esintisiyle, kök boyaların şifalı renkleriyle birlikte örülmüş. Şifası şundan ki, akışkan, birbirini seven, birbirinin dostu renkler...” (BBK - 89) “Biz köylerde al yeşil giyerdik.” (Z - 97)

Kıyafetlerde, yüzüklerde, takılarda kırmızı renk önemli bir yer tutar. Ayrıca albastıya karşı kadınlar kırmızılı giysiler giyerler. *Deli Zamanlar* adlı eserde yeni doğum yapmış kadın kırmızılar kuşanır.

3.5.3.2. Sayılar İle İlgili İnanışlar

Türk kültüründe sayılar çok önemlidir. Bunların büyük bir bölümü dini inanmalardan kaynaklanmaktadır. Bazı sayıların kültürümüzdeki işlevi İslamiyet öncesi sosyal hayatımıza dayanmaktadır. İslam dininde bazı sayılar kutsal özellikler taşır. Bir, üç, dört, beş, yedi, dokuz, oniki, kırık vb. sayılarının anlamları vardır.

Sevinç Çokum da eserlerinde bu sayılarla ilgili inanışlara yer vermiştir: “Bu sesleri Hamza Batur işitti. Davetin üç defa tekrarlanmasını bekledi.” (HG - 149) “Üç gün üç gece oynayacağım.” (AB - 361) “Yunan yedi başlı canavar sanki.” (AB - 271) “Yedi asker... Selim, ‘olsa olsa Ashab-ı Kehf uykusudur bu’ diye düşündü.” (AB - 269) “Battal gözünün kamaşması geçince bir de ne görsün? Karşısında bir yalımlı çalımlı ejderha yılan duruyor. Koca gaziler sultanı ürkmeyi desem yalan olur. Hemen Kur'an'dan ayetler okumağa başladı. Bir daire çizdi. Ortasına geçip oturdu. Yılan sürüyüp gövdesini yanardöner bir hal içinde yaklaştı. Ne ki Battal'a değil kuyunun ağzına doğru yürüdü. Aşağıdan yukarıya doğru kendisini kuyunun ağzına çekti. Yalnız kuyruğu görünüyordu. Bununla bir şey demek isterdi. Ondan sonra yeniden zuhur etti. Aynı hareketi yaptı. Böyle yedi kez dolanıp geldi ve kendini kuyunun ağzına çekti.” (GKUÖ - 48) “Sularımız yeniden aksın, yedi dallı, dokuz dallı ağaçlarımızın kökü kurumasın.” (BD - 131) “Müslim Kağan da dokuz yerinden yara aldı.” (EÖ - 180) “Anadolu çocukları kırık günlük yoldan gelen yakınlarını karşıladıklarında hep yüküne bakarlar; heybeden, cepten ne çıkacak diye.” (TBG - 127) “Mermeri ve halıları gül sularıyla yıkanmış bu kâşâne de kırık gün kırık gece sürecekti düğün...” (BBK - 53) “Ardında kırık yiğidi, dağılmış milleti toplamak için yollara düşmüşlerdi.” (EÖ - 180) “Kadın sanki kırık kapının anahtarlarını belinde saklayan bir masal anasıydı.” (AB - 142) “Hepsi de Esra'nın çiçeklerle bezeli dünyasının bulunduğu o küçük odasına masalların kırık kilitli odalarından biriymiş gibi merakla girerler, her bir çiçek panosunu inceler, gizli köşelerde kuruyan çiçeklerin yerlerini bulma arzularıyla dolanırlardı. (Ç - 75) “Hanlara yaraşır hanım bir yerlerden, belki de masallara benzer bir çıkışla ardında kırık kızı geliverecekti.” (AÇM - 107) “Sonra, tam Kırkazizlerin orada bir iş oldu,

dedi.” (HG - 167) “Kırk bir çeşit daha çok çerez çeşidi şey, İncenaz'ın menekşeli, mimozalı keten örtüleri üstüne sıralanır, kadınlar günlük dedikodulara geçmeden önce tabaklarına bunlardan alır, İncenaz'ın yakıp bir kum tabağı içine diktiği mumun yanına kendi dilek mumlarını yakıp kondururlar...” (KDY – 32) “Kırkbir çeşit yiyeceğin, çerez ve çeşninin bulunduğu ve kum dolu bir tabağa dilek mumlarının yakılıp yerleştirildiği sofrada demek ki yengesi ‘kirli’ydi.” (AKT - 41)

Türk halk inançlarında özel bir anlamı olan kutlu sayılar vardır. Üç, yedi, dokuz, kırk gibi bazı sayıların efsane, destan ve masallarda özel bir yeri vardır. Sevinç Çokum da bu inançtan hareketle eserlerinde üç, yedi, dokuz, kırk ve kırk bir sayılarına yer verir.

3.5.3.3. Soyut Varlıklar İle İlgili İnanışlar

Halk inancında, bir takım olağanüstülükleriyle insanların yaşamını etkileyen değişik esrarlı yaratıkların varlığına inanılır. Bazı olağanüstü şartlar içinde onları gördüklerini ileri sürenler bile vardır. İnsana, tek başına olduğu zaman, çeşitli kılıklarda kendilerini gösterirler. Bu varlıklar genellikle “hafakan, kuruntu, karabasan, cin, peri” kelimeleriyle anlatılır.

Çokum da eserlerinde bu inancı kahramanların ruh hallerini, yaşadıklarını anlatma aracı olarak kullanmıştır: “*Şeytanın* feneri bu gece bana yol gösteriyor.” (OK - 139) “Aklıma kötü düşünceler geliyor, *hafakanlar* basıyor dedi. Bir iki laf et de karanlık dağılıp gitsin. Yüreğim ferahlasın. Giray'ın uykusu açılmıştı. -Ayetele Kürsî'yi okusana kız. Okudum okudum da, *kuruntularımı* yenemedim. Giray doğrulup oturdu. Sen *uğramışsın*... Yarın seni Bahçesaray'a götüreyim de, Zehra Ana bir okusun, *kurşun döksün*...” (HG – 33; AKT - 98) “Nebahat hanımla belki daha fazla yakınlığı, bağları olduğundan mıdır nedir, Gülheves büyü, boncuklu, okunmuş pirinçli, *uğramalı, iyi saatte olsunlu* bir dünyayı devralmıştı. Hayatının araya sıkışmış sayfalarında kara kediler, sallanan salılar, deve dikenleri, tahtaya vurmalar, kulak memesi çekmeler, ateşe tuz, kahve, şeker atmalar, düzeltilmiş yatak

örtüsünün ve yorganının ucunu kıvırmalar, cam kırılınca cana geleceğine mala gelsinler, çay dökülünce kısmet taşmalarına yormalar, baykuş dama uğrayınca uğursuz, uç uç böceği ele konunca müjde saymalar, eşikten atlamalar, merdiven altından geçmemeler barınıyordu.” (AKT - 44) “Kadın, konak yavrusu evlerinin taşlıklarında veya sokak kapısı önünde buldukları iğneli soğanları, sabunları hatırlıyor. O zamanlar Gülheves'in annesi Pervin ilkokula gidiyormuş, o da hatırlıyor, kapıya bırakılan o tuhaf nesnelere. Birileri, muhtemelen Gülheves'in anneannesi Nebahat Hanım'la kocasını ayırmak isteyen birileri, **büyü** yapmaktaymışlar. Nebahat Hanım onları bir teneke kutuya koyup yanına Pervin'i de alarak oralarda **kurşun döken** ve bu gibi işlerde danışılan bir kocakarının tavsiyesiyle üzerine işenip ondan sonra sarıp sarmalayıp Üsküdar vapuruna binerek tam denizin ortasına varıldığında kimseye farketmeden denize atarmış.” (AKT – 43, 44) “**Cinlerim** ve **perilerimle**, gözlerim dalgındı; gözlerimin ardında cereyan ediyordu bütün o olaylar.” (DZ – 112,146, 180, 199; GKUÖ - 32, 66; G – 160; AB – 252; GR - 156) “Ya da kurdeleler, maşallahlar içinde saçları yastığa yayılmış, **albastılara** karşı kırmızılar kuşanmış, süt kokulu, nazlı bir yeni anne?” (DZ - 157) “Galiba Esra'yı kaybetme korkusu ve telaşı bu... **Kuruntu, vehim...**” (Ç – 176; GR - 157) “İşte terli eli elimde şimdi ya da sabaha karşı gördüğüm **karabasan...**” (GR – 65; BBK – 48, 89; KDY – 96, 102; AÇM - 128) “Bir **evham** yapıştı yakama da diyemiyorum bir türlü.” (GR - 83) “Uğramışlar deyince benim aklıma **cin çarpığı** gelirir. Eskiler öyle demişler adını, cini mini bir yana koy.” (GR - 84) “Telefonu kapadıktan sonra sessiz odalara çöken Kemikel **kâbusu** kolayca silinmedi.” (GR -91) “Kocakarların anlattığı devler, ecinni cümle mahlûkat uyanırdı.” (AÇM-16) “İşte orada, bedenimden bir şey çıkıp bacaklarımın arasından yere düştü.’ diye anlatmıştı Hala. ‘Ve söndüm’ demişti. ‘Bedenimden çıkan şeyi loşlukta tırtıla benzettim ama o içimin vesveselerinin, irademi elimden alan zayıflıklarımın cisme dönmüş haliydi. Yere düşen o şeyi aradım, fakat bulamadım. Gören var mı diye etrafa bakındım, suçlu suçlu, günahlı günahlı...” (TBG - 212)

Çokum, halk arasında yaygın bir yeri olan karabasan, hafakan, albastı, iyi saatte olsunlar, peri, kuruntu vb. inanışları kahramanların psikolojisinde yer etmeleri

onları etkilemeleri bakımından anlatmıştır. Halkımızın yaşadığı bir takım olumsuzlukları ortadan kaldırmak için başvurduğu kurşun döktürmek, çeşitli dualar okumak, muska yazdırmak gibi uygulamalara da yer vermiştir.

3.5.4. Dini İnanışlar

Dinin özünde inanma ve iman etme olduğu için toplum hayatında dinî inanışların sıklıkla karşımıza çıkması gayet normaldir. Çokum yaşadığı topluma ait inanışları konuyla bütünlük oluşturacak şekilde eserlerinde işlemiştir.

“Haydi get oyalan bir yerlerde. Çekilecek tesbihlerim var.” (Z – 18) “Ben bismillâh, derin. Sen hele git, işlerini gör. Bismillâh dedim mi, hiçbirşey olmaz. Düşünmeden korkma!” (Z – 119) “Şehid oldu şehid! Bundan daha yüksek bir merteye var mı?” (AB - 330) “Sorduğu zaman ‘iman gücü azizim, iman gücü...’ demişti.” (OK - 101) “Sonra, - Tam Kırkazizlerin orda bir iş oldu, dedi. Atım mezarlığın önüne gelince birden durdu. Gitmez oldu. İşte Buğra Bey şahit... Yürü Çora yürü derim, yürümez. Hayırdır inşallah dedim. Atımız, mezarlık yolunda durdu mu, geçenler var demektir ki, bize görünmezler. Ondan sonra, erenler, evliyalar, izin verin de yol alalım. Düğüne, bayrama gitmeyiz, çileye gideriz diye seslendim... Böylece destur isteyip, dua okuduk. Derken çora kıpırdandı, yürüdü.” (HG - 167) “**Erenlerin** mekânıdır. Moskofun girmeye cüret gösteremediği bir mübarek kapıdır. Bizi ayakta tutan da bu kutlu şehirdir.” (HG – 22, Ç - 268) “Anacığım seni okurdu biliyor musun? Okurdu ve sen de ferahlardın...” (Ç – 17; AKT - 171) “Ben münasip görsem de herşey *kismetle* anay...” (HG – 129, 127; BD - 171) “Bebekler cennetin kokularını taşırlarmış...” (Ç - 156) “Ramazanlarda ailece toplanıp kır iftarlarına ve mehtap sefasına giderlerdi değil mi?” (Ç - 194) “Hünnap Ana da Hızır uğrar kabilinden bir gece öncesi kadınlarla toplaşıp soğan kabukları arasında yumurta kaynatmıştı.” (AÇM – 114) “İstiharelere mi yatmadı Himmet, muskalar mı yazdırmadı? Bekledi alçacık yıldızının yükselmesini.” (GR – 20; DZ - 113) “Bense dar zamanlarda yaptığım gibi geçmiş zaman velilerinden birinin adını geçirmiştim içimden. Velimin Hacı Bektaş gibi tez turna kılığında yahut görünmezlikler içinde

binlerce kilometreyi aşarak gelmesini bekliyor, umuyordu.” (GR - 37) “Annem ayazmalardan su içirtiyor, türbelere götürüyor, üzerimde dualı nefesler geziniyor, sahabe mezarlarından yükselen baharatlı bir kokuyla tütsüleniyor, atalarımızın yan yatmış mezar taşlarının eliflerine çiçeğine dalıyor, fesinde sarığında eğleniyordum.” (DZ - 113) “Ben büyük teyzem yıkanırken yanındaydım.’ dedi. Yeni yetme biriydim. Bir tas da ben su döktüm sevapmış annem dedi.” (DZ - 86) “Çelebi, Hazreti Peygamberi görüyor rüyasında ve şefaata ya Resulallah diyeceğine seyahat ya resulallah diyor... “ (GR - 58) “Taşçı Baba derler bir zat-ı muhterem yapıyor o yüzükleri. Benim bağlı olduğum velinin soyundan geliyor Taşçı Baba.” (GR - 246) “Annesi geliyor. Okuyor onu. O okudukça rahatlıyor... - Elini ver anne. Elini veriyor canını verir gibi. O elden güç alıyor ve damarlarına kan yürüyor...” (Ç - 236) Sabırdır müslümanın güzel vasıflarından biri. Çünkü sabırla, olmaz işlerin olduğunu görürsün. Sönmüş ocakların tüttüğünü, yıkılmış ağaçların yeşerdiğini... Hz. İbrahim'in ateşini güle döndüren de sabırdır. Hz. Eyyüb'ün yaralarına merhem olan sabırdır, şükür dualarıdır, şüphesiz bunlardan bütün insanlara misal olsun diyedir.” (AB - 389) “Bismillah de çıkarken, dedi.” (OK - 59) “İkinci oldu galiba. Ben şu odada namazımı kılsam?” (OK - 57, 67,103, 131) “Vardır bunun bir hikmeti. Ben itikatsız değilim çok şükür...” (OK - 23) “Ama yukarıda Allah var, ben onun rızası için yapıyorum bu hizmeti. Memleket kurtulsun diye. Rütbe de neymiş.” (AB - 299) “Yedi asker... Selim, ‘olsa olsa Ashab-ı Kehf uykusudur bu’ diye düşündü.” (AB - 269) “Ramazanlarda bizim yanımızda bir şey yemeğe çekinirlerdi.” (AB - 39) “Yazık ki İsa, yalnızca duvarlarda kalmıştı. Oysa İslamiyet bir kendini koruma savaşındaydı.” (EÖ - 112) “Sofrada istakoz duvarda çarpmıha gerili İsa... Uçup bulutlara karışacak aç ve bitkin bir peygamber.” (EÖ - 111) “Hacca da gittim ben.” (EÖ - 145, 157) “Yılanlar, üzerine doğru geldikçe o dua ederd. Yılanlar da ona dokunmazlardı. İçlerinde yeşilbaşlı bir yılan vardı ki gelip Battal Gazi'ye ‘Hoşgeldiniz Sultanım’ dedi. Meğer bu, şahmeranmış.” (EÖ - 164) “Komşunla birlikte teravihe gittiğin günleri hatırlıyor musun?” (OK - 180) “Hani ramazandan bir gün önce bu Mehmet, ‘sahura kalkacak mısın abi?’ diye sormuştu. ‘Bizi kim uyandıracak ki?’ Uyumayız, demişti Asım. Derken Veli Usta'nın, Refik Ağabey'in ve öteki içşilerin de oruç tutacaklarını öğrenmişlerdi.” (OK - 125, 129) “Cuma namazı

A Blok'ta kılınıyormuş. Oraya epeyce yol varmış. "Yağmur da yağıyordu. Atladım minibüse diyor. Köyde bir cami var. Oraya gittim." (OK - 119) "Salim Ağabey cebinden tesbihi çıkarttı. İmamesindeki küçücük camdan Kâbe resmi görünür hani, işte o tesbihlerde." (OK – 111,72; EÖ – 3) "Melek Abla, Kâbe'yi bizim için de tavaf edin." (OK - 105) "Kurbanı da bizim bahçede kes." (OK – 101, 104) "Nedim Usta şimdi Hac yolculuğuna hazırlanıyordu." (OK - 99) "Hep birlikte "Lâ ilahe illallah" diyerek gelip ezanı tamamladılar." (EÖ - 22) "Tövbe edelim bir. Kelime-i şهادet getirelim." (EÖ – 18, 65) "O gün "*ayetelkürsi*" okumak aklına gelmemişti." (OK – 87; AÇM - 17) "Dedem, ninem kalkmışlar abdest alıyorlar." (OK – 45)

Dini inanışlar halkın inanç anlayışını ortaya koyuyor. Dua etmek, ibadet etmek, peygamber kıssaları ve mucizeler, evliya menkıbeleri ve kerametler inanışların bir kısmı olarak karşımıza çıkıyor.

3.5.5. Uğur – Bereket

İnsanlar çoğunlukla kendilerine ve çevrelerine olumlu özellikleri ve gücü yansıdığına inandıkları bir kişiyi, hayvanı veya nesneyi uğurlu olarak kabul etmektedirler. Uğurlu saydıkları şeyler insanlara manevi bir güç vermektedir.

"Halkın inanış ve işlemlerindeki bütün davranışlar, zamanlar, yönler, çevresindeki nesnelere, kişiler, hayvanlar "uğurlu" veya "uğursuz" diye kümelenmiştir. Uğurlu olanları yeğlemek, uğursuz olanlardan kaçınmak veya onlardan gelecek olumsuzlukları giderme yöntemlerini gözetmek gerektir". (Boratav 1995: 94)

"Arslan'ın yarı gücünü sanki o at verirdi. Kestirdiği başı, şimdi evin duvarında asılıydı. Uğur olsun diye asmıştı." (HG - 67) "Uğurlar getirsin sana.." (DZ - 155) "Uğur için takmışım. Yalnız uğur mu? Bu bir işarettir." (GR - 87) "Birden uğur yüzüğümü hatırladım. " (GR - 241) "Damat içliklerini bile ona işletirlerdi. Uğur sayarlardı." (BD - 248) "Evin uğursuzluğuna inanmıştı." (HG - 379) "Rahmetli anacığım başaklar olgunlaşınca üçünü beşini demet edip tavana

asardı. Uğur sayardı onları.” (AB - 386) “Siftah yapıyorum. Uğurlu geleceksin inşallah.” (OK - 49) “Cebinden bir yasemin çubuk, bir de firuze taşı çıkmış... Firuze taşı mı? Evet. Uğur diye saklarmış.” (AB – 275, 154)

“Bellerine bağlı torbadan, tohumları avuçlayıp sağa sola savuruyorlardı. Bu işi daha çok ihtiyarlar yapardı. Çünkü onların ellerinin bereketi olurdu. Böyle inanılırdı.” (HG - 19)

Çokum, uğur, uğurlu olmak, uğur getirmek gibi kültürümüzde var olan ifadeleri değişik şekillerde işlemiştir. Tabiat yasalarını etkileme işlemlerinin birçoğu, bu anlamları ile bereketi sağlamak amacını güder; onun için de bu kelimeye o işlemler sırasında sık sık rastlanır. Sevinç Çokum *Hilal Görününce* adlı romanda tarlaya ekilen ürünlerin bereketli olması için, tohumların ihtiyar piri faniler tarafından ekilmesi inancını işlemiştir

3.5.6. Nazar - Nazarlık

Nazar inancı ve nazardan korunmak için nazarlık asma işi toplumumuzda yaygın bir inanıştır. Özellikle mavi gözlü kişilerin nazarının değdiğine inanılır. Küçük çocukların sevgi ve hayranlıkları üzerlerinde topladıkları için nazara karşı korunmasız oldukları ve nazar değmesine maruz kaldıkları düşünülür.

“Bakış anlamındaki Arapça nazar kelimesi, kimi insanların bakışlarındaki zararlı güç ve bu nitelikleriyle bir kişiye, bir hayvana, ya da bir nesneye bakmakla canlı üzerinde hastalık, sakatlık, ölüm, nesne üzerinde sakatlanma, kırılma gibi olumsuz bir etkinin meydana gelmesi anlamını almıştır Türkçede. Her hangi bir zararlı olay, böyle bir sebebe yüklendiği zaman “nazar değdi” deyimini kullanılır.” (Boratav 1995: 104)

Çokum, kültürümüze ait bu öğelerin bazılarını eserlerinde kullanmıştır: “Kurşuncu teyze gelip başımın üzerinde büyük patlamalarla **kurşun döküyor**, sonra da etrafa saçılan ve her biri bir başka biçim alan kurşun parçalarını inceliyor,

yorumluyordu.” (DZ - 112) “**Yedi dükkân süprüntüsünden**, özelliklerinden söz ediyor...” (AKT - 43) “Ne güzel bebek... **Nazar değmesin...**” (Ç – 86, 155; BESS – 88; HG – 66, 143, 270; AKT - 85) “Bu tür karılar uçan kuşu yere düşürür benim gözüm seğriyip sakarlığa başladım mı anlarım o yerde bir fitne göz vardır. **Fitne göz** demek içi çıfit...” (GR - 25) “Pazar yerleri, tüp taşıyan delikanlı, bohçacı kadın, **nazar boncuğu** satan çocuklar...” (GR – 69; KDY – 12, 51; EÖ – 154, 208, 215; GKUÖ – 103; OK – 101, BESS – 78; Z - 19) “Kıyının sesleri, Berberî takılarının en iri en göz alıcıları, Fatma Anamızın elini temsil eden, gümüş el biçimi, hastalara şifa **nazarlık...**” (BBK – 29; TBG - 235) “Bunlar nazar değmesi ve büyü çözülmesi için küçümsenmeyecek yüksek fiyatlarla sattığı tuhaf şeylerdi. Köselemsi birşeyler, hayvanlara has kıl, tırnak vesaire... Ayrıca İstanbul tepelerinden topladığı kaz ayağı, ebeğümeci, hindiba gibi bitkileri acı kokularıyla kapı eşiğine dökmüştü.” (KDY - 69) “Ey çocuk! Beni acılara gark edip de **kem nazarların** alıp götürdüğü evlat! Yüzünü unutamadım.” (RA - 59) “Korkma, hiç kimsenin **nazarı** değmez. Ben sana **nazar duası** okurum, hiç korkma.” (HG – 128; AB - 139) “Eridi bitti benim oğlum. **Nazar** aldı.” (HG - 278) “Bileğine **mavi boncuk** takardım. Güzel olurdu benim kızım.” (OK - 83) “Omuzunda bir ‘**maşallah**’ parıltısı bir mavi boncuk aradı, yoktu.” (OK - 81) “Sonra **nazarlanıverdi** Erecebimiz, bir çıban döktü.” (DZ - 110)

Nazardan korunmak, kurtulmak için nazarlık asmak, kurşun dökmek, nazar duası okumak, bulunulan yere değişik hayvan kafatası veya kemikleri asmak vb. gibi değişik inanışlar vardır.

3.5.7. Yağmur Duası

Mevsimi geldiği halde ya da uzun süre yağmurun yağmadığı yerlerde varsa bir yatrın yanında, yoksa yörenin dışında yüksekçe bir yerde topluca yağmur duası etmek âdettendir.

“Yağmur yağdırmak için yapılan törenler ve buna bağlı adetler çok eskilere dayanır. Yağmur yağdırma törenlerinin belli bir zamanı yoktur. Yağmur duasının amacı, yağması

geciken yağmurların yağmasını sağlayarak kıtlığı, kuraklığı önlemektir.” (Artun 2009: 304)

“Yağmur için dua edeceklerdi. Yağmur onları çok bekletmeyecekti, iniverecekti hemen.” (G - 127)

Gülyüzlüm adlı romanda yağmurun yağmaması üzerine, kültürümüzde yaşadığı şekliyle yağmur duası etmek ve sonunda yağmurun yağacağına olan inanç ifade edilir.

3.5.8. Yatırla, Ziyaret Yerleri İle İlgili İnanışlar

Yatır ve türbe gibi ziyaret yerleri halkımız tarafından değer verilerek kutsal kabul edilmekte ve buralardan yardım umulmaktadır. Buralarda kimi zaman kurban kesilerek, kimi zaman ziyafet verilerek kimi zaman da adak adanarak dilekte bulunmaktadır. Bazı yatır ve türbelere bez, çaput vb. gibi değişik şeyler bağlanarak da istekte bulunulduğu görülüyor.

“İslamiyet’ten önceki atalar kültünün bugün bu ziyaret yerlerinde veli tipi olarak devam ettiğini görmekteyiz. Yine atalara kurban sunma ve onların üstün güçlerinden yardım dileme pratikleri de İslamiyet’ten sonra bazı ufak değişikliklerle veli kültü olarak karşımıza çıkmaktadır.” (Artun 2009: 295)

“Türk halk kültüründe, tabiatüstü güçleri olduğuna inanılan insanlar olarak yatırlar, evliyalar ve şehitler son derece geniş bir yer tutar. Temel nitelikleri yaşarken ve öldükten sonra olağanüstü ve akıl dışı işleri başarma gücünde olmalarıdır. Bu gibi şahsiyetlerin ölümlerinden sonra da hayatîyetlerini devam ettirdiklerine, insanların çeşitli istek ve dileklerini Tanrı’nın “sevgili kulları” oldukları için ve Onun yardımı ve rızasıyla kendisine iletebileceklerine ve “yüzleri suyu hürmetine” kendilerine müracaat edenlerin müşküllerini halledebileceklerine inanılır. Bu nedenle gömüldükleri yer bir türbe veya ziyeretgâha dönüşür.” (Çobanoğlu 2003: 165)

Çokum, türbe ziyaretleri, bir dileklerinin gerçekleşmesi için adak adama vb. gibi toplumumuzda önemli bir yer tutan manevi öğeleri yaşanıldığı gibi eserlerinde

kullanmıştır: "Babay o türbede yatan kimdir? Diye sorduğunda, babası bazen onun erenlerden biri olduğunu, bazen de han olduğunu söylerdi. 'Kim olursa olsun, dedendir, soyundur bil ki' derdi. Kimbilir, belki de Nizam Dede'yi bazı geceler uykularından uyandıran esrarengiz atlı oydu. Geceleyin görünmez bir ata binip asırlar öncesinde olduğu gibi, özlediği bu yerleri dolaşmaya çıkıyordu." (HG - 15)

"Karyağdı Hatun türbesi." (AKT - 181) "Kız havuza dilek parası atıyordu. Aziz yüreklendi ve yanına gidip o da suya para attı. Paralar yanyana düştüğünde Aziz, Hüner Pazarı'ndaki rüya tabircisinin yorumunu hatırlamıştı." (BBK - 39) "Bir Leylâkî vardır, bir de Leylekî; eğer Leylekî'yi arıyorsanız, şo dağın başında aha! Şo höyük... Hacı Bektaş kullarından. Horasan'dan gelme konar göçer imiş. Bunun işi edaleti sağlamak imiş. Ama ne gibi bir edalet, gidip kelleye kelle mi uçuruyor? Yok efendim. İmdi tepedeki Leylekî hazretleri yoklukla var olmuştur. Obiri yani Leylâkî Efendi ise, varlıkla yok olmuş. Diyeceğim mesel. Leylâkî, kalaycı ve dahi elekçi bir aileden gelmedir. (AKT - 92) "Çınarlar, çeşmeler, Eyüp Sultan...' diyordu ninesi." (Ç - 151) "Perili evlerin önünden desturlarla geçiyor, erenlerden bir dedenin yattığı türbenin kör ve meczup bakıcılarıyla halleşiyordu." (DZ - 180 / 181) "Ama en çok gelinlerin burayı ziyaret etmeleriyle ilgilenmiş, bizim Ebâ Eyyübe'l -Ensarî'yi ve Telli Baba'yı hatırlamıştım." (BBK - 97) "Bu nurların altında sen de dolaş, Abdullah bin Hassun'un, Sidi bin Aşir'in türbelerine koş! Türbeler dolup taşmadadır şimdi." (BBK - 28) "Mülazım Refik Bey, burası için 'Basri Türbesi' demişti. Seyit, aramızda Basri Baba var o bizi korur, diyordu." (AB - 326, 397) "Geçende arabaya koydum, Emir Sultan'a götürdüm." (OK - 41) "Osmanlının eliyle şekil alan Söğüt şimdi yıkık duvarlardan, alevlerin yaladığı fakat yakamadığı kara islere bulanmış birkaç cami, dere, tahta köprü, Ertuğrul Gazi türbesi ve bir iki mektepten ibaretti." (AB - 254) "Horasanlı Dedem, beni hatırladın mı? İmtihanlarımı başarayım diye az koşmamıştım kapına. Sen de beni hiç geri çevirmemiştin, kabul olmuştu dileklerim. Sülüncüğü bunca zaman görmedim... Şöyle uzaktan bir görürseydim.' Birtane Ana onun içinden geçirdiklerini duymuşçasına yanına sokuldu. Yavaşça, - Dileğini Allah'tan dileyeceksin, dedi. Dedemin yüzü suyu hürmetine diyeceksin..." (RA - 154) "Keskindir evliyamız. Dileğini dile, tez olur, anında olur. Horasan'dan gelme ya, onun yüzü suyu hürmetine Allah'tan dilersen

dile.” (RA - 153) “İşte Mevlevî şeyhi Ergun ve dervişleri içerdeki ayrı bölmede yine pullu, süslü örtüleri, sarıklarıyla diziliydiler. Bu sandukalar sanki gelinlik kızların çeyiz sandıklarıydı da ölümü akla getirmezdiler hiç.” (RA - 148) “Neriman bu iş için, *Tuzbaba'ya* tuz, *Telli Baba'ya* tel, Eyüp Sultan'a da horoz adanmış.” (BESS – 113, 66; G - 39) “İşte Kırk Azizler Mezarlığı... İstedığın kadar kabir... Kitabeli, kitabesiz türbeler... Aydınlat onları. Güllerle donat! Yati Bey bin Ertuğrul kabri, Gündüz Bey bin Ertuğrul kabri, Bereket Han, Togan Han mezarları. Sonra Çufutkale'deki türbe ve mezarlar...” (HG - 276) “Ama bunlardan, bir Hacı Giray Han Türbesi, bir de Zincirli Medrese ayakta kalabilmişti.” (HG - 42) “Yusuf, Ertuğrul Gazi Türbesi'ni ziyarete gittikleri günleri hatırlamıştı.” (AB – 243, 43, 14) “İşte türbe... Yetim Hikmet, boynunda anahtarları yine türbeyi bekliyor.” (AB – 432, 117, 179; HG – 14, 422; RA – 146, 147, 150; KDY – 32, TBG – 212; AKT - 72, BD – 44, GKUÖ – 102; AÇM – 114; Z - 179) “Son zamanlarda imtihana girecek öğrenciler, bir sıkıntısı, bir dileği olanlar da Sultan Ana'yı ziyaret etmeğe başlamışlardı. Filiz'in babası, ‘Sultan Nine'min mezarı neredeyse Evliya türbesine dönecek’ derdi.” (OK - 68) “Yenilip içilir, Zekeriya peygambere dua edilir, dilekler dilenir. ‘Eğer dileğim olursa seneye bu zamanda aynı sfracı ben de kuracağım’ denir. Mumlar söndürölüp saklanmak üzere çantaya konur. Zekeriya sofralarından medet uman, aşure ayında apartmanda ilk aşureyi dağıtma gururunu kimseye bırakmayan İncenaz'la Başvekilin radyoda mevlit okutmasına, Eyüp Sultan ziyaretlerine kızan İncenaz aynı insandı.” (KDY – 32, 33) “Zekeriya sofralarına çocuğu olmayanlar, sınava girecekler, evlenmek isteyen bekâr ve geçkince kızlar, ev, araba sahibi olmak isteyenler gelip mumu yakarlardı. Dileği olan da gelecek yıl aynı sofrayı kurmalıydı. Dilekleri son bulmadığından Nihan Yenge'nin Zekeriya Sofrasını hemen her yıl tekrarladığı biliniyordu.” (AKT - 40)

Değişik istekler için türbelere gidip ziyarette bulunma ve dilek dileme âdeti halkımız arasında yaygın olan bir inanıştır. Çokum hem bu inanışları, hem de yapılan bazı yanlış uygulamaları, eserlerinde, günlük hayatın getirisi olarak işler. Ziyaret edilen türbelerden bir şey istemenin yanlışlığını, istenilecek olan şeyin Allah'tan

istenilmesinin gerektiğini kişilerin karşılıklı konuşmalarıyla anlatır. Kahramanlarına türbede yatan zatın yüzü suyu hürmetine istenilmesi gerektiğini söyler.

3.5.9. BÜYÜ

Büyü, iyi ve kötü amaçlar doğrultusunda doğa kanunlarını etkileyerek, bu olayların doğal gidişatını değiştirmek için yapılan işlemlerin tamamına verilen addır. Halk arasında ise bir kimseyi sevdiğinden soğutmak, düşmanını hasta etmek veya öldürmek, iki samimi kişinin arasını açmak, karı kocayı ayırmak için yapılan büyüler kötü büyü olarak adlandırılırken, bir kişide eşine karşı sevgi uyandırmak veya evine bağlılığını artırmak için yapılan büyüler de olumlu büyü olarak adlandırılır.

Büyüden korunmanın değişik yolları vardır. Bunlardan bazıları “Çeşitli tütsülerle, yedi dükkân süprüntüsü, kaş, kirpik, vücuttaki kıllar yakılarak; evin içinde kapı eşiklerinde ardıç katranı ile haç işareti yaparak; malta pamuğu ile kırk bir düğüm yapmak, düğümlerden her biri üzerine felak ve nas surelerini okuduktan sonra düğümleri çözerek, pamuğu bir bardak suyun içine koyduktan sonra büyü olduğu inanan kişiye içirmek’ dir. Bir de kötü büyülerin etkisinden kurtulmak için karşı büyüye başvurulur.”(Artun 2009: 285)

“Neyse şimdi büyü bozulmasın. Anlattım mı yazamıyorum.” (GR - 114)
 “Süsen "büyü dağıldı" diye düşündü.” (GR - 116) “Kadın, konak yavrusu evlerinin taşlıklarında veya sokak kapısı önünde buldukları iğneli soğanları, sabunları hatırlıyor. O zamanlar Gülheves’in annesi Pervin ilkokula gidiyormuş, o da hatırlıyor, kapıya bırakılan o tuhaf nesnelere. Birileri, muhtemelen Gülheves’in anneannesi Nebahat Hanım’la kocasını ayırmak isteyen birileri, **büyü** yapmaktaymışlar. Nebahat Hanım onları bir teneke kutuya koyup yanına Pervin'i de alarak oralarda **kurşun döken** ve bu gibi işlerde danışılan bir kocakarının tavsiyesiyle üzerine işenip ondan sonra sarıp sarmalayıp Üsküdar vapuruna binerek tam denizin ortasına varıldığında kimseye farketmeden denize atarmış. (AKT – 43, 44)

Çokum, büyüsu bozulmak, büyü dağıldı gibi mecazi ifadelerin yanı sıra *Arada Kalmış Tebessüm* adlı romanda kocasından ayırmak için büyü yapılan kadının bu büyüyu bozmak için yaptıklarını halk arasında yaşayan bir uygulama olan kurşun dökme ve büyüyu çözmek için yapılan işlemleri sıralayarak aktarmıştır.

3.6. Oyun, Eğlence, Spor

Oyun oynamak, toplumun çocuk – genç – ihtiyar bütün kesimleri ve bu kesimlerdeki kişiler tarafından zevk almak, üzerindeki stresi atmak, kendine gelmek amacıyla gerçekleştirilen gönüllü bir uğraştır.

Kültürel açıdan oyun “İnsanda insiyaki (içgüdüsel-biyolojik) olarak mevcut olan, temeli din ve büyü ile ilgili bazı töre ve törenlere dayanan; toplumların kültür yapısına göre şekillenen ve toplumdan topluma farklılıklar gösteren; yer ve zaman bakımından günlük hayattan farklı, isteğe bağlı gönüllü, hür hareketlerdir.” şeklinde tanımlanmıştır. (Özdemir 2006: 31)

3.6.1. Çocuk Oyunları

Çocuklar için sadece bir eğlence aracı olarak görülüp uygulansa da aslında oyun onların sosyalleşmesinde önemli unsurlardandır. Her çocuk oyunlar sayesinde kendisini, arkadaşlarını ve etrafını daha iyi tanır ve hayata adapte olur.

“Araştırmacılar çocuk oyunlarını; çocuğu hayata hazırlayan en önemli pedagojik araçlardan biri. Çocuklar arasında ortak bir anlaşma yolu. Çocuğun çevresini tanımaya, evinde ve etrafında olup bitenlere uyum sağlamasına, anlamasına ve bir şeyler öğrenmesine yardımcı olan gerekli bir faaliyettir diye değişik şekillerde tanımlamışlardır.” (Özdemir 2006: 29)

"Çocukluk demek, oyun demektir. Oyun oynarken stresli durumlar ve beklentilerin baskısı tamamen ortadan kalkar.

Çocuk, davranışlarının ortaya çıkaracağı sonuçları düşünmeden rahatça hareket edebilir. Başarıya ulaşma baskısının olduğu durumlarda kabul edilemeyecek olan seçimler burada kolaylıkla yapılabilir. Oyun "yaşama kültürünü oluşturan teknik ve sosyal hayat için bir hazırlayıcı" işlevi görür Bu oyunlar içerisinde daha karmaşık işlemler ilk defa denir, test edilir ve daha sonra da pratik hayata uygulanır.” (Özcan 2004: 22)

Sevinç Çokum halk kültürünün birçok unsurunu olduğu gibi çocuk oyunlarını da zengin bir biçimde eserlerine yansıtmıştır. Kimi oyunları isim olarak zikretmiş kimilerini de oynanış şekillerini tarif edip anlatmıştır.

“Çocuklar tahterevallide kaykılıyorlar o yana bu yana.” (AKT- 167) “Çünkü bizim ‘Herhalde böyle olmalıydı’ diyerek benimsediğimiz dünya, çelik çomak oyunu oynayan birileri tarafından kendilerine göre düzenlenerek, sana da oradaki yerin gösteriliyordu.” (AKT - 261) “Eğlence treninden darbuka sesi, kaynana zırlıtısı ve köçek çalparalarının şıkıdımları.” (AKT - 283) “Bakkaldan aldığımız çatapataları cumhuriyet bayramlarında patlatmadık mı?” (DZ - 146) “Beş taş diye bir oyun oynardı çakıl taşlarıyla... Her renkten bulunurdu onda. Yeşil, mavi, moru bile... Atar atar tutardı, toplar alıverirdi tek elle. ‘Toplanın kızlar!’ diyerek... Ondan sonra parmak aralarını açar, bir köprü yapar işte böyle, eliyle süpürür gibi köprüden dışarıya sürer, sonra yine bir araya iteler ve bir defada kapıp alırdı.” (TBG - 109) “Biraz ötede dokuztaş oynayan mahallenin küçüklerini işaret ederek, - Bunları bari sulh içinde büyüsün yetişsinler.” (AB - 435) “Tekin onunla çocukken bir taşlıkta kurdukları derme çatma Karagöz sahnesini hatırlıyor... Ferda şişlere geçirdiği kartondan kesilmiş kahramanlarını bir çarşaf parçasının gerisinde oynatırken Tekin de seslendirmeye katılır, şive taklitleri yapardı.” (Ç - 240) “Taşları üst üstüne koyup bir kale inşa etmek başlıca oyunlarıydı. (HG - 368) “Ona çocukluğundaki kovalamaca oyunlarının heyecanını yaşıyordu.” (AB – 335; GR - 199) “Yani çocukluğunu, kaydırak, koşmaca oynadığı günleri...” (AB – 326; Ç 197) “Şurada bir uçurtma, elektrik tellerine takıla kalmış.” (OK - 61) “Oğlu kapı önünde seksek oynayan çocuklara dalmıştı.” (OK - 46) “Gözleri o ağaçtan yapılma ata ilişti. Çok eskiden onların evlerinde içi saman dolu oyuncak atları vardı.” (OK – 34, 129) “İşte

şu bir at değil mi? Kütükten yontarak yapmışlar. Uzanmış, çökmüş bir at bu. Yorgun.” (OK - 30) “Ah gidip şu *salıncaklara* binse doya doya sallansa ne olurdu sanki? Renk renk boyanmış *salıncaklar*, kaydıraklar, tahtıravalliler...” (OK – 28, 30, 32, 34; BD – 225) “Biz de âşık kemikli, cicozlu, çelik çomaklı günlerden geldik.” (GKUÖ - 47) “Ben eşek olayım, sen de sırtıma bin!” (BESS - 100) “Ben ona tahtadan, kâğıttan oyuncaklar yaptım. Taşlarla, cam kırıklarıyla, gazoz kapaklarıyla oynadı.” (EÖ - 155) “Belki körebe de oynarlar, salıncaklarda sallanırlardı.” (EÖ - 230) “Bir sokağın kartopu oynayan insanlarını, karlı yokuşlardan merdivenler kayanları, o kahkahaları.” (EÖ - 230) “Çocuklar kızaklarıyla o bayırdan kayıyorlar.” (EÖ - 193) “Sonra benim taş bebeğim hiç yoktu. Pasaklı, *bez bebeklerim*, çabuk kırılan mum bebeklerim vardı.” (BESS – 124; BD – 235) Saklambaç oynadıkları sokağı, ebe olup gözünü yumduğu o heybetli çınar ağacını, serin bahçelerdeki incir ağaçlarının ısırğan kokusunu, Aysun'un, Suna'nın ona Tekin Ağabey deyişlerini, mızıkçı seslerini duyabiliyordu.” (Ç – 98, 251; BESS - 10) “İp atlarken, kovalamaca oynarken...” (Ç - 62) “*Uçurtmalarımı* sen yapardın.” (Ç – 62, 23; OK – 93; EÖ - 190) “Dönme dolaba bak! En tepesinde ben varım. Nasıl olmuş? Kız başını salladı. Dönme dolap büyüdü. Bayram yerine son gittiği gün gözünün önüne geldi. Dönme dolaplar, atlı karıncalar, salıncaklar, yılanlı çadırlar, ip cambazları, fırıldaklar, çatapatlar, çığlıklar...” (BESS - 59) “Gidin, cenk oyunu oynayın, hadi balalarım, dedi.” (HG - 167) “Elini, öndeki demire sıralanmış renkli toplara vurup, keyifli sesler çıkarıyor.” (OK - 81) “O küçükken annesi renkli elişi kâğıtlarından fırıldak yapardı hani. Bazen iki renkli olurdu ve döndürüldü mü renkler birbirine girer teke dönüşürdü.” (TBG – 234; Ç - 62)

Sevinç Çokum çocuk oyunlarına zaman ve mekâna göre yer vermiştir. Bayramlar anlatılırken bayram eğlenceleri ve oyunları, köy yaşantısı ve köy çocukları anlatılırken köy oyunları, Kırımlı çocuklar anlatılırken cenk oyunları, çocukların oyunlarını oluşturur. Kız çocuklarının oyunları ve oyuncakları daha çok bebekler vb. olurken erkeklerin oyunları genelde sokakta oynanan oyunlardır. Çokum bir de eskide kalmış, bu gün unutulmuş âşık kemik oyununa da yer verir.

3.6.2. Büyüklerin Oyunları Eğlenceleri

Çocuklar gibi büyükler de kendi aralarında zaman geçirecek oyun ve eğlence arayışında olmuşlardır. Bu eğlence unsurları devirden devire, kültürden kültüre çeşitlilik gösterir. Kimi zaman cirit kullanma, ata binme, güreş tutma, yarış yapma tercih edilirken kimi zaman da zekâ, hafıza oyunları oynanmıştır. Bazen şans oyunları bazen de yetenek oyunları oynanır olmuştur.

“Arslan Bey, hani yarışacaktık? Aslan güldü, - Kendine güveniyor musun? Şirin başını dikleştirdi - Elbette... İyi hadi yarışalım Şirin Hanım. Atlardan birini seç. Şirin gözlerini atlara çevirdi. Salgır'ı sevdiği halde yağız atın daha iyi koşacağını düşündü. - Yağız atı seçtim, dedi.- Öyle olsun.” (HG – 400, 401) “Sonra bizim, evin yarı karanlık taşlığında bir oyun perdesi kurdum, perdenin arkasına geçip, örgü şişlerine taktığım karton insanları mum ışığında oynatırdım.” (BESS - 124) “Gidelim, bir tavla atalım, dedi Zihni bey.” (EÖ - 97) “Her zaman güldürür karşısındakine fıkralar anlatır. Bu dükkân eğlencelidir. Sıralı sırasız başlar; ‘Delinin biri...’, ‘Bektaşî bir gün...’ (EÖ - 82) “Oyun salonları, tombalacılar, kavgalar, hırsızlıklar...” (OK - 51) “O çavuş senin Ahır Dağları'nı aşarken, bir şenlikten, fener alayından bahsettiğini söyledi.” (AB – 406; OK - 93) “Mürvet, Meddah dedemiz bu gece bize kimlerin taklidini yapacak diye sorup duruyordu.” (BD - 244) “İşte şehrin en namlı komikleri, hikâye ve masal ustaları, hokkabaz ve kuklacılar...” (BBK - 56) “Karakeçililerin cirit oyunlarına doyulmazdı.” (AB – 39, 84)

Sevinç Çokum eserlerinde güreş, at yarışı, gölge oyunu, meddah, hokkabaz, kuklacılık, fener alayı gibi geleneksel oyun ve eğlence unsurlarına yer vermiş, kimi zaman ayrıntılı olarak işlemiştir. Onlardan Kalan adlı eserinde ise tombalacılar diyerekten tombala oyunundan bahseder.

3.6.3. Geleneksel Sporlar

Milletimiz tarihten bu yana savaşçı özellikleri ön plana çıkan bir millettir. Bu özelliklerini korumak için vücutlarını diri tutan antrenman ve sporlarla yakından ilgilenmişlerdir. Öyle ki güreş, halter gibi sporlar geleneksel ata sporumuz olarak adlandırılmıştır.

“Türkler, barış dönemlerinde sporla yakından ilgilenmişlerdir. Bedensel güçlerinin yaptıkları spor sayesinde gelişmesi, savaşta başarılarına da katkıda bulunmuştur. Nitekim Türklerin meşgul olduğu sporlar da çoğunlukla savaşla ilgili olmuştur: Ata binmek, cirit oynamak, güreşmek, ok atıcılığı, avcılık, kılıç, mızrak, tüfenk gibi silahlarla talim yapma, gürz kaldırma... Türklerde bütün bu sporlarda başarılı olmanın en büyük ödülü, kazanılan nam ve şan olmuştur. Bu sporlar, Türk milletini ve özellikle askeri birlikleri, güçlü, çevik, yetenekli, zorluğa dayanıklı, soğukkanlı ve mükemmel savaşçılar haline getirmiştir.” (Gül 2007: 145, 146)

Sevinç Çokum, güreşten, koşu yarışına, ciritten, biniciliğe kadar kültürümüzün önemli sporlarını eserlerinde konu bütünlüğü oluşturacak ve kültürel özellikleri yaşatacak bir unsur olarak işlemiştir.

“Necip aynı zamanda iyi bir ciritciydi. Bu at yarışlarında da hep o üstün gelirdi.” (AB - 84) “Karakeçililerin cirit oyunlarına doymazdı.” (AB – 39, 84, 90, 254, 294, 440; HG – 67, 291) “Az sonra pehlivanların arasında siz de güreş tutacaksınız, dedi. Misafirler güreş meydanına doğru yürüdüler. Halka olup, meydanı çevirdiler. Davulcu davulunu tokmaklayarak meydanda dolaşmağa başladı. Aynı anda pehlivanlar güreş donlarını giymiş olarak ortaya geldiler. Giray, - Bu oyunda aklını kullanmadın mı bileğin işe yaramaz, dedi. Davulcu tokmağını şimdi daha hızlı, daha coşkun vuruyordu. Hamza Batur meydanın ortasına yürüdü. Elini ağzının kenarına tutup, - Üçüncü boydan pehlivanlar güreşe başlıyor! diye bağırdı. Büyüğümüz cömert yürekli Nizam Bey, galip gelecekler için çevre ve mendilden kuzu ve koça kadar çeşitli armağanlar hazır etti. Bu güreşte, koşbel atmak, ayaktan

tutmak yasaktır, bilinsin! Makbul olan kaidesine uygun gürüşmektir.” (HG - 80, 81,77, 106; AB – 293, 294, 333; BD – 61, 86; Ç – 102; Z - 30) “Büyükanne bak, yüzebiliyorum artık!” (OK - 27) “Gördü ki, iskeleden denize doğru yatay olarak uzatılmış bir direğin üstünde yürümeye çalışanlar var. Herbiri direğin ucundaki bayrağı almak ister, alamaz, paldır küldür, denize yuvarlanır. Direği yağlamışlar. Yusuf, motorcu Remzi'nin yanına vardı. Soyundu ‘Direkte yürüyeceğim’ dedi. Remzi ‘Ayağının altına yağ sür. Yağ yağı tutar. Kaymazsın’ diye akıl verdi. Çocuk ayaklarının altına motoryağı sürdü. Sonra koştu, iskeleye çıktı.” (BESS - 99) “Meydanlarda gürüş tutuluyor, biniciler yarışıyorlardı.” (BD - 71) “Ne zaman ciridi, çöğeni öğreneceğim?” (HG - 17) “Akmescit yarışlarının namı atının, bir meydandan tozu dumana katıp geçişini görür gibi olurdu.” (HG – 67, 151) “Hikmet bu defa elini beline koyup, Kırkpınar pehlivanı gibi durdu.” (AB – 200; KDY - 22) “Arslan Bey, hani yarışacaktık? Aslan güldü, - Kendine güveniyor musun? Şirin başını dikleştirdi. - Elbette... İyi hadi yarışalım Şirin Hanım. Atlardan birini seç. Şirin gözlerini atlara çevirdi. Salgır'ı sevdiği halde yağız atın daha iyi koşacağını düşündü. –Yağız atı seçtim, dedi. - Öyle olsun.” (HG - 400) “Şirin, vadiye inelim, dedi. Atları ordaki çayırdaki koşuralım. - Vadiye kadar inmeyelim. Eski türbenin ordaki düzlükte de yarışabiliriz. Aşağı çayıra başka zaman ineriz. Şirin, -Peki, dedi. Ağır ağır Eski Türbeye doğru yol aldılar. Çayıra vardıklarında, - Haydi, dedi Arslan. Şu karşiki meşeliğe kadar koşacağız. Şirin'in yüzü heyecandan al al olmuştu. Atını, Salgır'ın yanı sıra koşurmağa başladı. Çok geçmeden Arslan Bey'in atı ileriye geçti mübarek kanatlanmış gibiydi. Şirin ona yetişmek için çabalayıp duruyordu. Salgır meşeliğe dalıp kaybolduğunda Şirin öfkelenmişti.” (HG - 401)

Çokum, *Bizim Diyar, Ağustos Başağı, Hilal Görününce* gibi tarihi konuları ele aldığı eserlerde cirit, ata binme ve gürüş gibi geleneksel sporlarımıza ayrıntılı olarak yer veriyor. Bugün Kabotaj Bayramı kutlamalarında yer alan yağlı direkten bayrak alma yarışına *Bir Eski Sokak Sesi* adlı eserinde yer verir.

3.7. Halk Oyunları (Dansları)

3.7.1. Oyunların Çeşitleri

Çokum, halk oyunlarını konunun geçtiği bölgeye ve işlenen konuya göre bir eğlence unsuru olarak kullanmıştır.

“Bu oyunu bilmem ben, dedi. Bizim oyunlarımız başkadır.” (BD - 22) “Bir meydanda kılıç kalkan oynanıyordu.” (OK – 13; DZ – 103) “Bu arada sofralar kuruldu, kaytarmalar oynandı.” (HG – 83; RA - 15) “Meydanlarda delikanlılar, doksan üç gazileri ve büyük harbin gazileri çiftetellilerle döner dururlardı.” (AB – 44, 214, 355, 439; G - 121) “Belki kasap havası da oynarız. Kimbilir? İçimde bir harmandalı kıpırdayacak mı?” (EÖ - 206) “Bu kez orada iştahla yemek yiyor, karınızla dans ediyor, kalabalığın çığırından çıkmaya başladığı saatlerde de kalkıp Kasap Havası, Mastika ve Kelleyi Koydum Fırına’yı oynayanların arasına katılıyorsunuz.” (AÇM – 11) “Öyleki, evler, ağaçlar, mevlitler, şerbetler, diş buğdayı günleri, ut sesleri, bahriye çiftetellisi, bohçalar, sandıklar, baharat, arap sabunu, tahta fırçası hep Naime Hanım'ı bir mahalleyi, bir eski zamanı, bir bölüşmeyi akla getirir.” (BESS - 114) “Sonra Harmandalına geçildi, Fahri Bey kızı bir kenara itti. "Sen çekil bunu oynayamazsın" dedi.” (GKUÖ – 79; EÖ - 139)

Çokum, eserinde eğlencelere yer verirken olayın geçtiği yöreye ait halk oyunlarını, danslarını kullanmıştır. Kırım Türklerinin eğlencelerini anlatırken “Kırım Kaytarması”na yer vermiş, Trakya yöresine ait bir eğlenceyi işlerken de “Kasap Havası”nı söyletip oynatmış, Söğüt civarlarında “Kılıç Kalkan” oyunları oynanmıştır.

3.7.2. Oyunlarda Çalgılar, Müzik

Oyunlarda müzik aleti olarak daha çok davul ve zurna kullanıldığını görüyoruz: “Şu meydanda *davulları* gümleriz.” (AB - 44) “Doğrusu bizim yiğitlerin *davul* ve *zurna* ile oynanan oyunları başka idi.” (HG – 315; Z - 97)

3.8. Halk Müziği

Türk müziği yöreden yöreye çok çeşitlilik göstermekle birlikte halk arasında ve kırsal kesimlerde yaygın olan çalınıp söylenen müziğe ‘halk müziği’ denilir.

“Orta Asya’dan gelen halk müziği, doğaçlamaya, yaratıcılığa dayanmış; sazlar eşliğinde söylenmiş ve yarı efsanevi halk hikâyeleriyle birlikte güncel sıkıntılar, toplumsal sorunlar şarkı sözlerinin konusu olmuştur.” (Gül 2007: 187)

3.8.1. Türler

Sevinç Çokum halk müziği türlerine eserlerinde yer vermiştir. Tür olarak daha çok romanda geçen konuyu pekiştirici mahiyette türkü konularına yer verilmiştir.

“Gülnaz Hanım ‘Sen bu yerden gideli’ şarkısını sık sık söylerdi.” (OK - 94) “Bağlama çalan gencin ‘Bir Malatya türküsü...’ deyişi giriyor araya. ‘Bir ay doğar...’ diyor bağlama sanatçısı.” (AKT – 159) “Kazara oralarda bir iki oda müziği parçası geçecek olsak, kimisi, ‘Yok mu bir çiftetelli?’ diye sesleniyor, kimisi de ‘Haniyada benim elli dirhem pastırmam’ türünden havaları istiyordu.” (AKT - 68) “Bir türkü söylediniz mi, şöyle içten sevda yüklü, alabildiğine yaşam dolu.” (DZ - 144) “Radyoda serhat türküleri, bayram havaları...” (KDY - 248) “Renklerden kırmızı ve yeşili, müzik olarak klasik batı müziğini, halk türkülerini, hayvanlardan hepsini, edebiyattan yenileri, sinema sanatçılarından gençleri, yemeklerden yaprak sarmasını...” (TBG - 55) “Ortalıkta yanık türküler, asker türküler... Sonra zafer

türküleri...” (BD - 50) “En alt katın, bahçeye açılan kapısından, dışarıya oynak havalar, türküler taşıyordu.” (BESS - 47)

Çokum kahramanının ruh haline ve içinde bulunduğu ortama göre türküler söyletmiştir. Bu türküler isimlerine ve konularına göre sınıflandırılıp adlandırılmıştır.

3.8.2. Halk Çalgıları

Sevinç Çokum eserlerinde bahsettiği konuya, konularda geçen müziklere uygun çalgıları da ustalıkla satırlara yerleştirmiştir.

“Ben önceleri viyola çalıyordum, sonraları *kabak kemaneye* vurdum işi. Bizim yerli çalgımız, onunla kaynaştım.” (AKT- 109, 153, HG - 79) “Basit bir su kabağının ya da daha bir emekle bir akağacın, yüreğin oyuluşuna denk işlenip ses veriş... Üç telli, dört telli. Yürek zarlı...” (AKT - 153) “Artık uzun süredir karar kıldığı orkestrada *kemençeden tambura, kabak kemânedan akordeona* ve nihayet batı sazlarına uzanan bir zenginlik seçiliyordu.” (AKT - 212) “Bir *def, çalpare*, kaynanazırlıtısı, fırıldak...” (AKT – 36; BD – 107) “*Yaylı sazlar* dörtlüsünden.” (AKT - 40) “*Tulum* ve *zurna* sesi duyuldu.” (BD - 21) “Onlarla kimi akşamlar bir *udun* veya *sazın* kıyısında bir araya gelir, derinlere inemeyen konuşmalarla sınırlı kalarak zaman öldürürlerdi.” (GR – 13; BD – 50, 188; AKT - 153) “Misafirler güreş meydanına doğru yürüdüler. Halka olup, meydanı çevirdiler. Davulcu *davulunu* tokmaklayarak meydanda dolaşmağa başladı.” (HG – 80; AB – 420; Z - 223) “Doğuştan böyleydi, takıntılılarıyla, zilleriyle, defleriyle dünyaya gelmiş bir şarlata, bir mukallid, bir tahkiyeci...” (AÇM – 88) “Hani çalgıcılar? *Kemane, dümbelek* falan olmadan nasıl oynanır?” (AB - 361 AÇM – 87) “Bağ bahçe işlerinden vakit buldukça arka odaya kapanır, *bağlamalarıyla* uğraşır.” (AB – 238, 358; AKT – 153, 158) “Ancak yazın yazlık eve hurçlarla birlikte gidildiğinde Zarife Hanım başkalaşır, ölüm yakınlaşmaları iteler, sefalı günler şarkılar, *defler, darbukalar* gelsin, gitsin komşular, şenlikli bir dönem geri gelirdi.” (GKUÖ - 11) “*Neyler* çalındıydı hep.” (AB – 40; BD - 157) “Öteden *darbuka* sesleri, gitgide

yaklaşırdı.” (AB - 40) “**Def** ve **tambur** getirsinler.” (BD - 12) “Orhan Ağabey çok güzel **ud** çalar.” (G – 84, 70 EÖ – 20, 222; BESS – 114; AÇM – 66; Z – 42, 44, 49, 184, 186) “**Ney, kemençe, ud** çalan arkadaşlar bulmuş.” (Ç - 85) “Az ötede bir âşık **sazını** tıngırdatmada.” (AB – 22, 24, 358, 444; BD – 88; EÖ – 199, 207, 213) “Bir **yaylı tambur** sesi eskiden kalma bir güneş parçasıyla sızar mı sokağınıza?” (GKUÖ – 103; KDY - 49) “Bahçenin, ağaçları, sardunyaları aydınlatan lambaları altında yemek yedikten sonra Murat Ağabey onlara **kanun** çaldı.” (Ç - 28) “Heleki **def, dümbelek** sesi işittim mi, çölde giden bir deve olurum.” (EÖ - 20) “Atiye Hanım'dan bir **kemanla dümbelek** isteyin... **Zurna** yok ama **keman** var ne dersin Musa?” (AB – 439; Z - 49)

Çokum müzikle de uğraşmış olmanın bir getirisiyle hemen hemen bütün eserlerinde halk çalgılarına yer vermiştir.

3.9. Giyim – Kuşam - Süslenme

3.9.1. Süslenme

Süslenme, süs ve takı kullanma insanın temel ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra ilk çağlardan itibaren bir inanca dayalı olarak ortaya çıkmış ve gelenekselleşerek günümüze kadar varlığını devam ettirmiştir. Eski devirlerde küçük topluluklar halinde yaşayan insanlar yaşadıkları çevrede elde ettikleri doğal malzemelerden kendi örf, adet, görenekleri doğrultusunda takılar ve süslenme eşyaları tasarlayıp günümüze kadar geliştirerek taşımışlardır. Süs eşyası ve takı malzemeleri taş, metal, ağaç, kemik, kumaş, cam gibi temel maddelerin yanı sıra daha değişik maddelerden ve artık malzemelerden elde edilip kültürel birikimin geçmişten günümüze yansıyan örneklerini oluşturmaktadırlar. Günümüzde geleneksel yaşamı sürdüren toplumlarda giyim kuşamı tamamlayan bu takı ve süslenme geleneği varlığını hala devam ettirmektedir. Unutulmaya yüz tutmuş geleneklerimize rağmen takı kullanma, süslenme kadınların yanı sıra son günlerde çocuk ve yetişkin erkeklerde de görülen bir olgudur.

“Köşe minderlerinden doğrulup, rastıklı kaşlarının altından gözlerini süzerek konuşuyor.” (Z – 108) “Nesrin Hanım’ın parmağındaki safir yüzüğün parlıtısı iyice belirdi.” (Z – 195) “Altın bilezikli bir kadın... Başında oyalı yemeni...” (Z – 221) “Bir de çocuğu oyalıcez; kızın saçları için renkli taşlı toka verdim.” (AÇM– 34) “Bir tek büyük hala, kulak memelerindeki altın cıngıllı küpeleri, siyah krep örtüsünü iki yana sallandırıp erkeklerin de görünür çekinmeleriyle varlığını gösterir, kadınları yönetir, şunu bunu beğenmezliğini açıkça söyler, böylece saygınlığını pekiştirirdi.” (AÇM – 161) “Parmaklarında birkaç elmas taş parlıyordu.” (BD - 169) “Sonra parmağındaki yüzüğü Abbas'a doğru tutarak, "Yüzüğümde de mi tanımadın beni?" diye sordu.” (GR - 215) “Kadın çantasından bir ayna çıkarttı. Dağılmış saçlarını eliyle düzeltti İstanbul'a varıncaya kadar bazen bir aynada, bazen de penceredeki yalancı aynada sık sık yüzüne bakacaktı.” (OK – 20; BD – 13; GR - 86) “Ustanın karısı cıngıldak küpeleriyle şaşkınlıyor, afallıyor yine.” (TBG – 207; BBK – 20; OK - 47) “Yanımdaki mavi perdesülü hasta, ellerine bolca vurduğu çil çil kıvıllı kahve taze kınalarıyla gelinliğe özenmiş bir halde oturuyordu.” (GKUÖ – 60; BD - 238) “Oyalarını alına döker.” (AB - 228) “O an kim olduğunu bilemediği bir kadının güçlü bilekleri hırçın parmakları, kalkık hilal kaşları, boynunda beşibirlikleri, yanağında beni görülmeğe başlamıştı bile...” (RA - 55) “Fakat bir vakitler süründüğü ve nar çiçeği adıyla satın aldığı esans neyin nesiydi?” (AÇM – 18) “Göknur Hanım'ın süslü fesi altından gülümseyen yüzü, uçuşan örtüsü, güneşte parlayan kemeri yavaş yavaş silinip kayboldu.” (HG - 78) “Fitnat Hanım, yine düzgünlerini, rastıklarını sürünmüş olarak pencerede, küpe çiçeklerinin arasından yola bakardı.” (AB – 376, 94; BD - 238) “Kadın düz ayakkabılar veya sandaletler giyerdi. Beline de bazen güneşin şavkının vurduğu gümüş bir kemer takardı. Bol etekliklerinin cebinden kimi zaman gümüş mahfazalı bir ayna çıkarıp yüzüne, yaz esintileriyle dağılmış saçlarına bir göz atardı.” (OK – 9) “Boynundaki iki sıra inci kolyeyle oynadı.” (OK - 28) “Parmaklarındaki taşlı yüzükler parlılar saçıyor.” (OK - 28) “Tarağını çıkarıp, saçlarını tarıyor. Mendiline kolonya akıtıp yüzünde gezdiriyor.” (OK - 25) “Saçımın boyası gelmiş. Yarın Hilmi'ye boyatmalı.” (OK - 23) “Yusuf, o narin beyaz elleri, parmağındaki kan taşı yüzüğü, yuvarlacık omuzları, pürçekli ak gömleği, bol kesimli kırmızı şalvarı, yollu önlüğü hafızasına çizdi.” (AB

– 62, 63) “Birden üç Hintli kız gülüşerek esmer tenleri ve bellerini açıkta bırakan uzun yanar döner sarileriyle parlak küpeleri, burun kanallarındaki hızma larıyla geldiler. Kollarının yanık tunç karasında gümüş ve tahta bilezikler, boyalı kemik ve sedef mineli, fildişi bilezikler cıngıldyordu.” (RA - 121) “Hadi, giy yeldirmeni! Yok yok o kara yeldirmeyi giyme. Yabanlıklarını giy... Şöyle güzel oyalar dök alınna. En güzelinden bir göynek, güllü çorap giy... Gümüş kemer tak... Pürçekli bir gömleğim vardı, onu giyeyim... Giy ya... Al şalvarı da çek ayağına.” (AB - 430) “Parmaklarında birkaç ince hacı yüzüğü taşırdı. Tek süs bunlar olmalıydı. Nariye Nine onun gençliğini bilirdi. Anlatırdı hep. Bölük bölük ördüğü, buğday başağı rengindeki saçları, örtüsünün altına sığmazmış, uçları belinden aşağı püskül püskül sarkarmış.” (OK - 69) “Başörtüsünü ikide bir düzeltirken bileğindeki iki burması şingirdiyor. Gülizar'a ‘Kız ne varmış bunda üzülecek...’ diyordu.” (OK - 87) “Bu kocaman güneş gözlükleri takmış, parmakları yüzük dolu, kızıl saçlı bir kadındı.” (OK - 81) “Hatta bıyıklarının düzelttiği, saçını taradığı, kenarları nakışlı ayna da...” (OK - 70) “Tahir daima ütülü mintanları, taranmış saçları, parlak cilalı ayakkabılarıyla bir köy adamından çok şehirliye benzerdi değil mi?” (RA - 85)

Sevinç Çokum’un eserlerindeki kahramanlar yaşadıkları coğrafyaya özgü süs eşyalarını kullanıp, üzerlerinde taşırlar. Kadınların süslenmesi daha çok geleneksel öğelerle olur. Giyim kuşamın süslü, gösterişli olması, göze rastık çekmeler, taranıp saçlarını örmeler, altın ve gümüş takılar kadınların süslenmelerinin temelini oluşturur.

3.9.2. Erkek Giyimi

Giyim insanın yaratılışından günümüze kadar geçen sürede önceleri korunma amacıyla sonrasında ise toplumsal ve ahlaki değerler etkisiyle oluşan bir olgudur. Fakat zamanla şekil farklılıkları olmuş bu farklılık ise toplumun değerleri, yaşanan coğrafya, kullanılan malzeme, iklim gibi nedenlerle oluşmuştur.

“Satur ferâcesi, sof ve kemhâ kaftanlarıyla varlılar, çuha giyimli orta halliler, hacılar, seğmenler...” (AKT - 118) “Kasketli, ceket yelekli, köstekli saatli Anadolu insanları, bu zamanda hatırlanıyorlar mı, bilemiyor tabii.” (AKT - 119) “Adam tepesine sarılı mendille gözlerini sildi, yeniden kasket altına sarmaladı mendili.” (AKT - 93) “Omuzlarına yine leylâk rengi bir yün şal almıştı Efendi.” (AKT - 96) “Ben o göyneğe göynümde ne birikmişse onu kondururdum oğul.” (DZ - 166) “Peşkirler, dokuma çarşafklar, kilimler, yağlıklar, çevreler, mendiller, uçurlar, bindallılar, şalvarlar, cepkenler, bohçalar, yastık yüzleri, yaygılar, çeşitli torbalar, keseler, sedef nalınlar, gümüş taslar, sırma işli Kur'an kapları, seccadeler, içlikler, çoraplar, oyalır, nihâliler, kehribar, akik, necef tesbihler, kadifeler, atlaslar, döşemelik çatmalar, canfesler, çuhalar, şayaklar, klaptanlı kumaşlar, manyalukalar, uçuk renklerde sırma işli telliler, şetariler ortaya saçıldı.” (BD – 20) “Çizgili mintanının göğsü açıktı.” (BD - 157) “Sarığı geriye atıp, bir şerbet söylemişti kendine.” (DZ - 149) “Rengi hafiften atık kahverengi cellabesi içinde ısınmış, rahatlamış bir görünüşü vardı.” (BBK – 7, 25) “Ayağında tahtadan beyaz burunlu şu çarşıda yapılan terliklerden...” (BBK - 28) “Ak mintanı içinde diri ve adaleli görünüyor.” (GR - 86) “Meram Bey bahara karşılık yaşının gereği ihtiyarlık üşümelerinden dolayı yine ince bir hırka giymişti üzerine.” (GR - 148) “Bu dış süsler, puşiden sarığa, fese, oradan kalpağa, şapkaya uzanan biçimler bir bakıma belki de Osmanlı döneminin her meslek grubuna bir kıyafet belirlemesi gibi, insan kimliklerinin üniformaları olarak günümüze geldi ve böyle de sürecek...” (KDY - 11) “Ninen sana yünden aba örsün.” (BD - 240) “Kasketi eğik...” (Ç - 274) “Kalkıp sırtına kaftanını attı.” (HG – 375, 264) “Sahanlıkta, o ince görünüşüyle fesinin altında gölgeli çökük duran yüzüyle Cevat...” (BD - 32) “Elbiselerini gıcır gıcır ütölemek, ona yeni bir şeyler, yeni çorap ve çamaşır almak ister.” (OK - 55) “Çocuk, bahriye yakalı elbisesiyle salıncağa biniyordu.” (OK - 34) “Yelekli takım, zincirli cep saati, hiç dökülmemiş, çok kısa kesilmiş bembeyaz saçlar...” (OK - 16) “Askerin çamaşırını yokmuş, her evden bez, çamaşır, çorap, çarık gibi şeyler istendi ya, Nazik Hanım'ı durdurabilene aşk olsun.”(AB - 306) “Şayak ceket, kalıplı fesi, pırıl pırıl potiniyle Rüşdiyeye gidecek birazdan.” (AB - 258) “Fesli ve sarıklı başlar artık bir yöne dönmüş kıpırtılar, kaynaşmalar dinmişti.” (AB - 79) “Şapkalı, yün

başlıklı, **kalpaklı** hiçbir zaman bir daha hatırlayamayacakları bir kalabalık akıp giderdi.” (RA – 8; Z - 16) “Yusuf çarıklarını giyyordu.” (AB – 33; BD – 81, 97; DZ – 181; AKT - 154) “Bu pırıl pırıl potinli, gıcır gıcır mintanlı, fesleri kalıplı, güler yüzü çocuklar idadiye gidiyorlardı.” (AB - 23) “Arslan Bey için hazır ettiğimiz gömlekleri, içlikleri getirin. Dokuduğu yün çorapları da, haydi!” (HG - 269) “Kimi haki ceket giymiş kimi fermene ve ağılı çuha. Kalpak, renk renk çevreler sarılı fes kalabalığı.” (AB - 101) “Yusuf, işlemeli yün çorabının üstünden ayağının parmağıyla sıkıntılı sıkıntılı oynadı.” (AB - 96) “İzzet bu yoksulluk çizgilerinin arasında şayak ceket, yepyeni potinleri, fesine sarılmış güzel ipek puşesiyle farklı duruyordu.” (AB - 86) “Kiminin çarığı lime lime, yamalı soluk çuhalar var kiminde.” (AB - 85) “Ayağında ağılı çuhası, sırtında sırmalı cepkeni, başında **fese** sardığı ipek pûşe ile çalımlı çalımlı sürerdi atları.” (AB – 14; HG – 288; BD - 72) “Yusuf’un sesi yün **atkısının** altında boğuk. Ayşe Abla'n sana yün eldiven örsün.” (EÖ – 194; OK - 108) “Pazen entarisi üzerine kırmızı yeleşini giymiş.” (EÖ - 182) “Müslim'in elindeki torbada yeni aldığı palto vardı... Hem bu yepyeni **paltoya**, buruşuk pantolonu, eskimiş, çamurlu ayakkabıları yakışmazdı ki...” (EÖ – 170; AÇM - 6) “Mintanının yakasından yün fanilasası görünüyordu.” (EÖ - 165) “Üstünde yıpranmış meşin ceket, başında kasketi...” (BESS - 66) “Üstünde yıllardır giydiği hakî perdesü, elinde filesi...” (OK - 169) “Gözleri, adamın otuz yerinden **yamalı hırkası** ve paramparça çarıkları üstünde dolaştı.” (HG – 65, 273) “Ayağındaki çarıklar, çarıklıktan çıkmış, param parça olmuştu.” (HG – 61; Z - 12) “Belinden düşen uzun pantolonuyla ikide bir, güzün çekilmiş güneşiyle tenhalaşmış yola gölegesini ekleniyor, sorusunu hatırlıyordu.” (RA - 98) “Tahir daima ütülü mintanları, taranmış saçları, parlak cilalı ayakkabılarıyla bir köy adamından çok şehirliye benzerdi değil mi?” (RA - 85) “Erkek çocuklar ise bayram sevincini bir çift keten ayakkabı veya biraz küçülmüş ceketlerinin altına giydikleri yeni bir gömlekle tadıyorlardı.” (OK - 104) “Fanilasası da pek kirli.” (EÖ – 16; AÇM - 77) “Şükrü Bey Amca, kadının o yün atkıları ve yelekleri biraz da gizli gizli ördüğünü bilirdi.” (OK - 92) “Çocuklara hep başkalarının çocuklarına yünden patikler, atkıları, yelekler örerdi.” (OK - 92) “Kalpağını, ceketini astığı askılık kapının arkasında hâlâ durur.” (OK - 70)

Sevinç Çokum'un eserlerinde erkekler, yaşadıkları döneme ait giyisilerle, canlı bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Çokum, geleneksel kıyafetleri daha çok tarihi konulu romanlarda kullanır.

3.9.3. Kadın Giyimi

Toplumumuzda kadınların giyim kuşam tarzlarını gelenek, görenekler ve inançlar belirlemekle birlikte yaşanan coğrafya, iklim özellikleri vb. hususlar da kıyafetlerin şekillenmesinde etkileyici unsurlardandır.

“Geleneksel öğeler içeren bir giyim-kuşam örneği bize, ait olduğu toplulukla ilgili pek çok bilgi sunabilir. Toplumların yerleşik ya da konar-göçer olup olmadıkları, hangi tarihi olayları yaşadıkları ve etnolojik kökenleri konusunda bilgi verirler. Örneğin bir Türkmen ya da Yörük köyüne gidildiğinde kimin sözlü, kimin nişanlı, kimin dul olduğu başlığınan, giydiği renklerden anlaşılır.”
(www.kulturturizm.gov.tr)

“Bir vakitler Türk kadın giyimi Avrupa saraylarına kadar ulaşmış, birçok ressamın sanat konusu olmuştu. Türk kadınlarının giyim kuşamını yabancılar türlü yasaklara rağmen, taklit etmeden kendilerini alamadıklarına bir örnek Hollandalı ressam Van Moor'un yapmış olduğu Rum düğününe dair bir tablodur. Burada Rum gelini ve Rum kızları yaşmaklar, feraceler içinde Türk hanımlarından farksız görünüyorlar. Yine Hamdi Bey ve Halil Paşanın tablolarına bakılırsa saray giyim ve kuşamı olan yaşmak ve feracenin ihtişamını gözden kaçıramayız. Bu kıyafet sonraları kibar konak kıyafeti olmuş, yeldirmeden çarşafa geçilmişti.”
(Aksel 1971: 155)

“Sırtında azar azar eprimiş kumaşıyla kalın tok yünlüden ceketi vardı bir yirmi yıllık.”(AÇM – 18) “Anca yazmanın kenarına vurdurursun mor menevşeleri dal dal...” (AÇM – 110) “Mor yünden örme yeleğinin göğüs zeminine inen ak teller karışmış alacalı örükleriyle oynadı, çüğüttü iyice.” (AÇM – 110) “İhtiyar kadın çiçekli entarisinin üzerine bir hırka giymiş, başına kenarı mavi boncuklu bir tülbent

bağlamıştı.” (OK 46 / 47) “Eflatun, tiftik, el örmesi bir kazak var üstünde...” (AKT – 76, G - 79) “Başına kenarı *iğne oyası bir yemeni* bağlamıştı. Yakası firfırlı koyu renk bir elbise giymiş, ayağına kutusundan yeni çıkarılmış işlemeli bir terlik geçirmişti.” (GY – 67; Z - 221) “Saçımın perçemi neden serbestçe alnıma düşmesin, işli cepkenimle birlikte büzülü al şalvarımla, neden dönmeyeyim ortalarda?” (BD - 21) “Küçük Kerime'ye kırmızı canfesten bir elbise giydirmişlerdi.” (BD - 21) “Akşamları anası başına beyaz bir tülbent sarar, **entaris**i üstüne bir hırka giyerdi.” (BD – 16, 237; GR – 9; BBK – 20; DZ – 36; KDY – 91; RA – 44, 48, 57; EÖ – 2, 8, 65, 193; AB – 182; GKUÖ - 99) “Algül'ün çarçabuk ıslaklarını, terliklerini çıkartıp bir torbaya doldurarak yerleri süpüren uzun eteği ve başındaki tülbentten sonra yerini alan uçları enseden dönme şal desenli eşarbnı takınmış olarak yola koyuluşu bu kez ardında bir hüznün bıraktı.” (GR - 39) “Rıfat geldi diye sırmalı cepken giyip, işlemeli kuşak dolamış beline. Baş ve omuzları yollu bir şalla örtülü.” (BD - 113) “Sonra büyük ablamı gezmeğe hazırlanışıyla hani o yakasına leopar taklidi kürk geçmiş kumru rengi elbisesini giyerken yahut gülkurusu yünden cepkenli elbisesini, aynı renkte taşlı küpelerini takarken yanağının üvez pembesindeki gençliği, çitirdamayı seçiyordum.” (DZ - 68) “Annelerimiz, orta halli yahut yoksul kadınlar dolaplardaki emprimelerini giyinip, çekmecelerdeki en iyi eşarpları takınmışlar ve bu düğüne koşmuşlardı.” (DZ - 105) “Süsen içerinin ılıkliğında ürperdi, üşüdü, harmaniyesine sarındı.” (GR - 112) “Bizim üç etekli, bindallı Anadolu kadınları...” (TBG - 180) “Üstünde yakası yün örgü, kalınca gri renkte bir mont vardı ve ayazı karşılamıyordu.” (TBG - 67) “Kadın grimsi cellabesi sırtında bir sokağı öbürüne bağlayan kemerin dibinde çevreyi koklarcasına iri delikli, ucu gagamsı bedevi burnuyla şehrin medinesinin tütsülü havasını soluyor.” (BBK - 16) “Orada kırmızı mantolu küçük bir kızım hayalini arıyor olmalıydı.” (OK - 21) “Gelin böyle söyleyip, Hala'nın omuzlarına yün şal attı.” (BD – 189; AKT – 48; OK – 26, 31, 33; AB – 94; AÇM - 115) “Kızım sırtında o çiçekli basma; başındaki yemeninin oyaları kıpırdayıp durur.” (BD – 245, 246) “Bilmezler bizim sırma altın işli elbiselerimizi, işlemeli çarıklarımız...” (BD - 240) “Kara yeldirmesinin altından kırmızı şalvarının geniş paçalarıyla uzun adımlar attı.” (AB – 138, 143, 162, 182, 184, 230, 378, 52; RA – 95; GKUÖ – 19, 114; BD – 7, 22, 245) “Sırtında yaz sıcağını umursamayan mavi bir

pardesü, başında da ona uyumlu bir örtü vardı ve bu mavilikler içinde sakin, uysaldı görüntüsü.” (GKUÖ – 59; Z – 99; RA - 88) “Kadın ana allı morlu şalvarıyla yorgun vücudunu sürüklüyor.” (AB - 230) “Ninemnin sırtında yine el tezgâhında dokunmuş keten iç gömleği, onun üstünde içi pamuk, çiçekli basmadan el yapımı **hırkası**, fakir, derviş **hırkası** vardı. Dar omuzları, geniş karanfilli yazmasıyla örtülüydü.” (RA – 66; Z – 8; GKUÖ - 99) “Pardüsümü giyerim üstüne. Tülbentim kalsın mı başımda yoksa Efendinin aldığı eşarbı mı takayım.” (RA - 57) “Göknur Hanım'ın süslü fesi altından gülümseyen yüzü, uçuşan örtüsü, güneşte parlayan kemeri yavaş yavaş silinip kayboldu.” (HG - 78) “Gidip yeni diktirilmiş ipek çarşafına bürünmüştü.” (BD - 57) “Robadan elbiseler giyiyor, saçları kısa kesilmiş, alnını kâkülü kapatmış.” (OK - 34) “Rüzgâr çoğaldı. Bu **şal** ısıtmıyor. Hadi bana hırka getir. Gri olanı. Portmantoda asılı.” (OK – 33; AÇM – 115) “Bol etekliklerinin cebinden kimi zaman gümüş mahfazalı bir ayna çıkarıp yüzüne, yaz esintileriyle dağılmış saçlarına bir göz atardı.” (OK - 9) “Gömleğinin kollarını sıvamış. Başında belki hasır bir şapka..” (OK - 13) “Merserize bluzlarını tamamladıktan sonra şimdi de masanın örtüleri işleyen orta yaşlı kadınlar.” (OK – 13, 39) “Siyah bol ceketinden sıyrılıp bavulu yukarıya bir güzel yerleştirdi.” (OK - 16) “Kıza bir yün başlık ördüm bir gecede....” (RA - 9) “Elceğizleri kızarık bükük, kalın kaba hırka veya yeleklerinin ceplerinde ısınmak için depreşip dururdu.” (RA - 7) “Birçok yeldirme, çarşaf, yazma birbirine karışıyor.” (AB - 81) “Yün çoraplı ayaklarından biri, bütün gece kıvrılıp kalmaktan uyuşmuştu.” (EÖ - 117) “Ve üstte yığılı yemeni, şalvar, cepken, ferace... Ne buldumsa telaşlı çıplak kahramanlarımın üzerlerine atıyorum.” (GKUÖ - 20) “Allı güllü bir basmayla dipdiri, oraya buraya seğirtir, birçok türkünün kıpırdattığı sesiyle komşulara durmadan bir şeyler anlatırdı.” (G - 51) “Rıza Hoca'nın bostanında al yemenili bir kız toprağı çapalıyordu”. (BD - 69) “Mor kadifeler, al kadifeler giyinip mahmudiyeler takınmış kadınların, kızların gülüşmeleri duyuluyor.” (BD - 72) “Eşarbını düzeltiyor. Hırkasının kol ağızlarıyla oynuyor.” (EÖ - 210) “Yemenisinin oyaları alına düşüyor. Bu kadının danel ören, gül çiçekleri tutan, pekmez kaynatan elleri öpülmeli. Basma entarisinde zambak moru, şafak pembesi, nergis sarısı.” (EÖ – 205, 190) “Geceliklerinizi çıkarayım. İsterseniz pazen gecelik vereyim.” (BESS – 119, 120) “Terliğe benzer ayakkabılarına ilişiyor gözlerim. Arka kısımları kesilip çıkarılmış.”

(BESS - 54) “Yusuf, o narin beyaz elleri, parmağındaki kan taşı yüzüğü, yuvarlacık omuzları, pürçekli ak gömleği, bol kesimli kırmızı şalvarı, yollu önlüğü hafızasına çizdi.” (AB – 62, 63) “Cepken, don çizme, nineme fistanlık kumaş...” (HG - 74) “Oğlunun sünnetinde giydiği o yakut renkli kadife elbiseyi nice zaman dolaplarda saklamış durmuştu.” (GKUÖ - 10) “Esmâ al şalvarını, pürçekli gömleği, işlemeli cepkeni ve yollu ipek kuşağı artık bohçalayıp kaldırmıştı. (AB – 442; 341, 434) “Sonunda yabanlıklarını buldu. Aceleyle giyindi. Mavi yazmasını bağladı.” (AB – 431; Z - 13) “Çabucak çarşaflandı.... Çok sürmedi onlar da yabanlık şallarını, örtülerini bürünerek evlerinden çıktılar.” (AB - 431) “Hadi, giy yeldirmeni! Yok yok o kara yeldirmeyi giyme. Yabanlıklarını giy... Şöyle güzel oyalar dök alınca. En güzelinden bir göynek, güllü çorap giy... Gümüş kemer tak... Pürçekli bir gömleğim vardı, onu giyeyim... Giy ya... Al şalvarı da çek ayağına.” (AB - 430) “Gülizar'ın sırtında yine mor yelege vardı. Onsuz olmazdı Gülizar. Esmer yüzünü oyaları sarılı beyazlı bir yemeni çevirmişti.” (OK - 80) “Sonra anası, eski sandığı karıştırırken ninesinin gelinliğinde giydiği üç eteği bulup çıkarmış ağlamaya başlamıştı.” (OK - 74) “Beyaz tülbenti, kat kat fanilaların basma etrarinin üstüne giydiği yine basma parçalarından eklenerek yapılmış içi pamuk hırkasıyla sakın sakın oturur sedirde.” (OK – 72, 73, 74) "Benim gelinliğim mi kalmış demedim, durdum, seyre daldım bu Rumeli kadını ak tülbentinden, tarla çiçeği entarisinden, narin, ak çiğdem görünüşlü ellerinden bildim Rumeli'nin kokusunu.” (GKUÖ - 51) “Kadınlar yoksulluklarını beli aşan düz siyah veya gri yollu örtmelerine gizlemişlerdi.”(RA - 148) “Çiçekli şalvarı, bedenini yarı yarıya kaplayan çizgili örtmesiyle Kütahya mahallelerinin alışılmış kadın görüntüsüne bürünmüş olarak gider gelirdi.” (RA - 146) “Bunları söylerken Rozalya işlemeli cepken, bilekte boğumlu şalvar ve pullu fesleriyle bir güldalından öbürüne koşan, seken ve uzun parmaklarını dile getirip raksettiren Özbek kızlarının arasından kendi boylu hayalini kırmızı kaftanı, gümüş kemeriyle belli belirsiz seçti!” (RA - 14)

Çokum eserlerinde dönemin kıyafetlerini yansıtan çarşaf, ferace, yaşmak, yeldirme, hırka vs. kıyafetleri kullanmış, kadınları kimliklerine, sosyal statülerine ve

buldukları ortama göre giydirmiştir. Buradan romanda yaşanan döneme ait giyim kuşama özelliklerine ulaşılabilir.

3.10. Halk Sanatları ve Zanaatları

El Sanatları insanoğlu ile kadimden bu yana tabiat şartlarına göre değişip şekillenerek ortaya çıkmıştır. İlk örnekleri insanların ihtiyaçlarını karşılamak, örtünmek ve korunmak amacı ile kendini göstermiştir.

“Daha sonra gelişerek çevre şartlarına göre değişimler gösteren el sanatları, ortaya çıktığı toplumun duygularını, sanatsal beğenilerini ve kültürel özelliklerini yansıtır hale gelerek "geleneksel" vasfı kazanmıştır. Geleneksel Türk El Sanatları, Anadolu'nun binlerce yıllık tarihinden gelen çeşitli uygarlıkların kültür mirasıyla, kendi öz değerlerini birleştirerek zengin bir mozaik oluşturmuştur.”
(www.kulturturizm.gov.tr)

Belli başlı geleneksel sanatlarını halıcılık, kilimcilik, kumaş dokumacılığı, yazmacılık, çinicilik, seramik ve çömlek yapımıcılığı, işlemecilik, oya yapımıcılığı, deri işçiliği, taş işçiliği, bakırcılık, sepetçilik, semercilik, keçe yapımıcılığı, örmecilik, ahşap ve ağaç işçiliği vb. gibi sıralayabiliriz.

Arada Kalmış Tebessüm adlı romanda anadoluda kullanılan şekliyle zenaat ehli tabiri kullanılır: “Binlerce dede, baba... zenaat ehli.” (AKT- 106)

“Şimdi keten ekmiyorlar buralarda. Kaç kişi bir araya gelüp tokmaklardık. Hem de türkü çağırıp. Karşılıklı geçer, sertliği getsin deyi döverdük. Sonra demir taraklarda tarar, örekede iplik iplik çekerdik. Bir güzel kaynatırdık. O yumuşacık olur, görsen. O zamandan kalma göyneklerim sandıkta duruyor. Sonra düzende dokurduk onu. Düzen görmedin sen. Koca bir odayı kaplar. Mekikleri bir o yandan atarsın bir bu yandan. Arşın arşın bez dokunur. İşte böyle işler görürdük. O zamanlar toprağı un gibi yumuşacık yapacak gücümüz vardı oğul. Ben toprak bile yemişimdir.

Kimbilir? Yiyesim gelmiş. Çocuk yorganına bürünüp kıkır kıkır güldü. – Lâz çarığı derler, onlardan yapardık. Kıyılarını iple büzerdik. Bir güzel olurdu” (Z – 12)

Çokum gelenekten kopuşu kahramanın ağzından anlatmıştır. *Zor* romanında nine torununa şimdilerde herkesin topraktan uzaklaştığını dolayısıyla doğanın da insanlara küstüğünü söylüyor. Eski günlere dair yaşadıkları gözünde canlanırken torununa dokumacılıkla uğraştıkları ve özene bezene çarık yaptıkları günleri ayrıntılarıyla anlatıyor.

3.10.1. Meslekler

Sevinç Çokum, eserlerinde geleneksel zanaat alanlarımızdan olan kalaycılık, demircilik, bakırcılık, dokumacılık vb. gibi bugün endüstri çağı karşısında gerileyen birçok mesleğe yer vermiştir.

“Leylâkî, kalaycı ve dahi elekçi bir aileden gelmedir.” (AKT - 92) “Küçüksü Kasrını andıran malikâneyi, onlarca aşçı, ahçı ve hizmetliyi, kunduracı başından, tömbekici ve nargileci başına tellâk ve natırdan vücut yağlamacıya ve tüy alıcıya, küt tırnak egeleyiciye, siğil ve nasır yok ediciye, sülük çekiciye, kudret macunu hazırlayıcısına kadar bütün köşk esnafını saymıştı.” (AKT – 95) “Veya bir dokuma tezgâhının başına geçip bez dokumalı, türkü söylemeliydi.” (OK – 48, 30; AB – 242, 330) “Şimdi orduya zenaâtkârlar, ustalar istenir. Tüfekçisinden, demircisine, eğercisinden, marangozuna kadar...” (AB - 306) “Babası demir ocağı bu sabah erken yakmıştı. Demir parçalarını kızdırıp kızdırıp dövüyor.” (AB – 302; OK - 39) “Önce eğercileri, debbağhaneleri dolaştı.” (HG - 411) “Tesbihçiler, kitapçılar, güvercinler, kumrular, simitler, niyetçiler, âşıklar, hamallar, kokoreççiler...” (DZ - 148) “Tapu dairesinin odacısı, sokağımızın bekçisi, dolmuşçu kardeşim, otobüs bileteçisi, manav, bakkal, kunduracı, dülger, leblebici, balıkçı, musluk tamircisi, eskici, arazözcü, sülükçü, cambaz, sinemacı, tavukçu, yoğurtçu, nane şekerci, keten helvacı, gazcı, yağcı, dondurmacı, saka, turşucu, bileyci, yorgancı halktan kim varsa gelin şimdi bizim çatımızın altına.” (DZ – 13, 14) “Eski tulumbacıların bir kopyesi.”

(GR - 86) “Terzilik yapıyordu. Pantolon, gömlek üzerine bi zanaatı vardı.” (GR - 53) “Yorgancı diktiği, dizlerini örten, kabarık pamuk yorgana menekşeler desenliyordu.” (TBG - 82) “Aşağı marangozun bıçkı makinasından gelen ses... Muhallebici Toma'nın garsonu birazdan aceleci adımlarla çokçası iş yerlerine elindeki tepsiyle küçük kaplarda muhallebi, sütlaç, yoğurt, tavuklu pilav taşır.” (TBG - 32) “Bakırcılar rakeden çekicileriyle loş bölmelerde bakırlarını dövüyorlar. Yüncüler küçük renkli kan gölcüklerine benzer boya havuzlarında yün çilelerini yıkıyorlar.” (BBK - 54) “Bakırcılar, gümüşçüler, sadefkârlar, hattatlar, hakkâklar, çiniciler, cümle sanat erbabı gün gece burada çalışır, kâşaneyi onarırlardı.” (BBK - 54) “Bu sırada cevherciler, ipekçiler çubuklarıyla camekânlarını parlatıp mallarını kızın beğenişine sunuyorlardı.” (BBK - 33) “Eski Osmanlı kahvecisi kılığındaki adam az sonra dövülmüş kahveyi kabarttığı bakır cezveyle yaklaşıyor, yollu örtünün üzerine bir ak fincan bırakıyor. Kahve hüpürtülerle doluyor fincana, kabarıklanıyor üzeri...” (KDY - 35) “Ben ağaç eşya ustasıyım. Dedemin dedesi de bu işleri yaparmış.” (RA - 79) “Bunlar eğercilik, dokumacılık ve balıkçılıkta da usta idiler.” (HG - 218) “Mısırcı elinde maşası, kazana eğilir. Mısırların sütlüsünden seçer. Tuzu az serper.” (OK - 31; EÖ - 191) “Bak ben geldim! Çömlekçi Selim.” (AB - 209, 77, 90) “Yetim Hikmet tellallık yapacağı için nasıl da seviniyordu.” (AB - 76) “Nakışçı kızlardan biri de Sülün'dü... Ustalığına söz denilmeyecek bir hünere sahip olmuştu.” (RA - 146) “Bir türlü dili varıp da, ‘Babam başçı’ diyemezdi sorduklarında.” (BESS - 105) “Daha on üçünde başlamıştı arabacılığa.” (AB - 10) “Sobacı, musluk tamircisi, bakkal, şekerci, leblebici...” (EÖ - 148) “Bu sırada bir şerbetçi geçiyordu.” (EÖ - 154; BD - 257) “Bu geçen yoğurtçudur. Geldiğini belli etmek için çingirak çalar. İstanbul'da eski bir âdettir bu.” (G - 48, 101; BESS - 57, 160; DZ - 184; OK - 44; RA - 38; HG - 42, 43; GR - 12) “Sonra yağcılar, baharatçılar, mumcular, gül yağcıları, bakırcılar, marangozlar, kalaycılar, eğerciler, çarıkçılar, tesbihçiler, sırmacılar, testiciler, küpçüler, nalcılar, mihçiler...” (BD - 82) “Bir gün, ‘Ben dökümcünün yanında çalışıyorum’ demişti.” (BESS - 80) “Rençberdi Atif.” (EÖ - 192; RA - 100) “Musahhihlik gibi bir şey...” (EÖ - 172) “Kunduracılar o evde otururdu. İplikçiler, mızıka tamircileri, camcı Rızalar orada...” (BESS - 67; EÖ - 147) “Demirciler, bakırcılar, dülgerler, eğerciler gene iş

başındaydılar.” (HG – 158, 209; EÖ – 106; AB – 74, 77; EÖ – 151; BESS - 102)
 “Muslukçuluk, duvar örücülüğü bir yana. İstesen gemi bile yaparsın sen... Ama bir
 definecilik tutturmuş gidiyorsun.” (EÖ - 106) “Çiçekçi çingeneler geçirdi.
 Turşucular, leblebiciler...” (EÖ - 40) “O sokak, çatıyı döven yağmur, boş şişe
 yığınları, birikmiş gazeteler, aralıklardan giren rüzgâr, perdesiz birkaç cam, oturma
 odasının tam orta yerindeki çürük, göçüverecek tahta, saka kuşları, güvercinler, koyu
 çaylar duman, oranın yıldızları, oranın güneşi, o ağaçsız sokak, Siirtli çocukların
 kavgası, susuzluğu, kahve, demirci, kunduracı, makaracı, zerzevatçı, ‘beş liraya
 orlon, beş liraya orlon’cu...” (EÖ - 28) “Belki teneke, hurda demir toplayan bir
 adamın atıydı. Belki sütçünün.” (EÖ – 13, 93) “Annemin babası celepti, bir hayli
 mülkü vardı.” (EÖ - 15) “İncir ağacının dibindeydi bostancı.” (EÖ – 91, 93)
 “Kapıcılar, hamallar, sokak satıcıları, berber çırakları, karşiki kasap, bakkal vesaire
 hepsinin bayramlaştıkları ilk kapıydı.” (GKUÖ -100) “Şirin işte bu çarıkçı, çizmecici
 Feyzullah Ağa'nın kızıydı.” (HG - 50) “Bütün bu insanlar, lokantacılar, çiniciler,
 kırtasiyeciler, manavlar, şekerciler süssüz, boyasız, cilâsız yaşayışlarına dönerlerdi.”
 (RA - 139)

“Bir yanda *tezhip* ve *hat*, bir yanda ise ücra ve fakir İstanbul'un değil, şehrin
 yeni yüzlerinin, varoşların yağlı boya resimleri...” (GR – 68, 71; DZ – 76, 77; AB -
 72) “Cilt cilt el yazmalarını, tezhipleri, ebruları...” (AB - 254) “Tezhip ve minyatür
 alanındaki çalışmaları görenlere parmak ısırtıyor.” (Ç – 40) “Kütüphaneler, sanat
 evleri, enstitüler açmalı, Üsküdar'ın, Fatih'in ahşap ve gölgeli odalarında birkaç
 hüner ehlinin uğraşageldiği, ciltilik, tezhip, hat, ebru, sedefkârlık gibi ana
 sanatlarımızı ihya etmeliydi değil mi, kilimcilik, ipekçilik, oyacılık, yazmacılık, maraş
 işleri canlandırılmalı, evlerden toplanacak eserlerle bir kütüphane, bir arşiv
 kurulmalı, buraya geçmişin fotoğrafları, hatıra defterleri, eski gazete ve dergiler daha
 nice belge ve bilgi depolanmalıydı.” (DZ - 14) “Simkeşlerin özeniyle haddeden
 geçirdim söz gümüşlerini.” (BBK- 110) “Ebruladım gökten seçip teknil renkleri,
 sedef kaktım hakkâkların sabrıyla çevresine.” (BBK - 110) “Ulu Cami hattatları
 gelip işlemişler kubbesini...” (RA – 148, 24) “Ben çinici Feyzullah Bey'in
 oğluyum.” (RA - 149) “Ve halıcılar, oymacılar, hattatlar, nakkaşlar, tezhipçiler,

çiniciler peyda oldular.” (EÖ - 219) “O mimarın, simkeşin ve müzehhibin torunları otobüslere tıklımış, gidiyorlardı.” (EÖ - 219) “Şarkıcının sesini kaybetmesi nakkaşın koluna inme inmesi, en hassas sesleri ayırdedebilen kulakların sağır olması gibi.” (RA - 118)

Çokum, özellikle tarihi konuları ele aldığı eserlerinde konu içerisinde bugün unuttuğumuz meslek dallarını işlemiştir. Çokum’un eserlerinde dikkat çeken bir başka husus ise geleneksel el sanatlarımızın kullanılması ve ön plana çıkarılmasıdır. Bu unutulmaya yüz tutmuş, ustaları parmakla gösterilecek kadar azalmış el sanatlarımız, Çokum’un hikâye ve romanlarında konuyla bütünleşir tarzda işlenir.

3.10.2. Eşyalar

Halkın gündelik hayatta kullandığı ve yapımı, ustalığı vs. özellikleriyle kültürümüzü yansıtan eşyalardır.

“Dedesini, tesbihi, cep saati ve poturuyla hatırlayacak artık. Onun yerini, İstanbul’da Refik Dede alacak. Anlatmayı, dinletmeyi seven Refik Paşa... Bir elinde kulpsuz kahve fincanı, öbür elinde kehribar ağızlığı...” (Z – 43) “Öyle ucuz, kötü bir sandık değildi. Anam çeyizle doldurmuştu içini. Küçük keseler içine lavantalar komuştu. Hamam tası, havlu, yatak örtüleri, çarşaflar...” (Z – 61) “Bir de halk oyunlarını öğrenme hevesi, Âşık Veysel’e tutkunluk, köy kilimlerine, heybelere, nakışlı yün çoraplara, eldivenlere hayranlık belirmişti Dilek’te.” (Z – 122) “Aldıklarını gösteriyor; bir çift sedef işlemeli nalın ve sırma işli mor kadifeden tütün kesesi...” (AKT - 121) “Gül ağacı komodinler ve oymalı aynalar, konsollar tozlarından arınıp parlıyor ve Şule gerçekten adı gibi ışık saçarak önlerinden geçtiği, içerisine nice dolunayları ve yeni ayları hapsedmiş aynalara yansıyor.” (AKT - 17) “Bir de gümüş şekerlik almış, kapanmak üzere indirim yapan bir dükkândan.” (AKT - 175) “Hoş, Japonlar, şunlar bunlar camilerden, mescitlerden en nadide halıları ve dükkânlardan mangalları, lambaları kaldırıp götürmüşler.” (AKT - 21) “Şule ise

faraşı, el süpürgesini çarçabuk bulmuş, iri parçaları faraşa doldurmadaydı.” (AKT - 32) “Geridekiler orta oyuncularıdır çadır tiyatrolarından gelme; şehzadebaşı'ndan. Tek sermayeleri kavukları, bir kahve peykesi, bir pencere kafesi belki.” (AKT- 36) “Ankara'nın ilçelerinden derlenmiş dokumalar, bakırlar, nakışlı çoraplar, gaz lambaları, ilk meclis döneminden fotoğraflar, kentin göze çarpan çizgileri, Kale, Bedesten, kale evleri, Halk evi, Etnografya Müzesi, Ziraat Bankası...” (AKT - 82) “Eşeğinin yanlarında kıl torbaları olan bu adamı unutamıyor Feda.” (AKT - 93) “Siniler kalktıktan, eller yüzler peşkiirlere sürülüp, ibriktârın tuttuğu ibrikle ağızlar yunup çalkalandıktan sonra, Efendi rahatlamış halde sırtlarını sıvazladıydı.” (AKT - 98) “O ağır ihtişamlı perdeler, büyük avizeler, değerli halılar, semaverler, gümüş çaydanlıklar, kocaman vazolar, endam aynaları, köklü bir ailenin dışa vuran çizgileiydi.” (DZ- 170) “Peşkirler, dokuma çarşaflar, kilimler, yağlıklar, çevreler, mendiller, uçurlar, bindallılar, şalvarlar, cepkenler, bohçalar, yastık yüzleri, yaygılar, çeşitli torbalar, keseler, sedef nalınlar, gümüş taslar, sırma işli Kur'an kapları, seccadeler, içlikler, çoraplar, oyalalar, nihânîler, kehribar, akik, necef tesbihler, kadifeler, atlaslar, döşemelik çatmalar, canfesler, çuhalar, şakayıklar, klaptanlı kumaşlar, manyalukalar, uçuk renkte sırma işli telliler, şetariler ortaya saçıldı.” (BD – 20; AÇM - 161) “Gözlerini yemenilerden ayırdı, bir zaman gümüş kösteğine bakadurdu.” (BD-16) “Üstüne kenarları dövmeli büyük bir bakır tepsi kondu. Kızların ve çalgıcı hanımların önlerine tepsiler, allı morlu sırmalı peşkirler verildi.” (BD - 13) “Gülsüm Hanım büyük sedire oturup, getirilen ipek ve kadife bohçaları açtı. Fildişi taraklar, havlular, yemeniler, işli gömlekler çıkarttı.” (BD - 12) “Sevdiğim bakır ibrik... Yorulduğumda kestirebileceğim ya da ayaklarımı uzatacağım sedir bir de...” (GR - 15) “Büyük siniler, kalaylı bakır kaplar ortaya çıktı. Kilimler minderler arabaya yüklendi.” (BD - 106) “Kenarları nakışlı, boyama desenli aynaları hatırlıyorum.” (AÇM – 67) “Pösteki kıvrılıp uyur bir köşede çoban türküleriyle, gövdesini arayarak, melemesini, sürmelisiyah gözlerini arayarak uyur.” (AÇM – 102) “Bir kenarda eğreti tahta masanın üstünde terlemiş bir testi, kavun, karpuz...” (AÇM – 158) “Üstündeki tahta saplı gene bakırdan çaydanlık geçmiş günlerden kalma bir şavkla soluklanırdı.” (BBK - 26) “Kumaş bohçamı, kristallerimi, gümüşleri, bibloları... Hepsini elden geçiririm.” (AÇM – 37) “Girişte,

camı yıldız motifli, ahşap mahfazalı duvar saatinin, küçük bir kitaplığın ve pencere önünde eski zaman kanepesinin bulunduğu odada genellikle soluk alır, dinlenir, kahvesini içer; bazen yukarıya çıkamayacak kadar yorgun ve uykusuz olduğunda kanepeye serilir kalırdı.” (TBG – 44; DZ – 109; Ç – 234; EÖ - 151) “Onlardan kalan birkaç hatıra, taşlıktaki taş ayna, küçük bir çini soba, balkondaki kış ortancaları, İreni'nin annesi Madam Tasula'nın Madrit işi dantelli yelpazesi, duvara raptedilmiş bir kitaplık, sarıdan bir mumluk...” (TBG - 42) “Abe gümüş kaplar alınmış mıdır, güzel kâselerimiz? Ya pirinç mangalımız?” (BD – 189; GKUÖ - 95) “Kerime bohçaların içinden bir çift sedef nalın çıkartmıştı.” (BD - 222) “Eski lâmbalar, porselen kapı tokmakları, pirinç karyola topuzları, cam şekerlikler ve birkaç tesbih...” (Ç - 192) “Bütün bunlar, bu bakır sahan, sarı kahve değirmeni, kırılarak azalmış krem rengi porslene tabaklar arasında annesinin iddiasız, olduğundan fazlasını istememiş hayatı duruyordu.” (Ç - 234) “Bir sürü ağaçtan kaşık, tuzluk, havan, gemici feneri, şekerlik, tespihler, hayvan bibloları ortalığa saçıldı. Baki Bey yüzünde bir şaşkınlık öylece donmuş olarak bunları incelemeye koyuldu. - Kaşıkları akağaçtan bıçakla yontup yaparım. Hemen tezi tezine yontup ortaya çıkarırım. Daha önce sepet de överdik. Mısır soymuğundan, şimşir çırpılarından. Sonra bıraktık o işi. Eskiden herşeyimiz ağaçtandı. Terazilerimiz, tepsilerimiz, turşu şapşaklarımız, elekler, kalburlar, gözerler... Herbirinin de ayrı isimleri olurdu. Baki Bey ibrikli yuvarlak bir su kabını evirip çeviriyordu. - Bu nedir? - Buna çotra denir... Eskiden tarlaya içeceğimiz su bununla götürülürdü.” (RA - 80) “Sedirlerimizi, yastıklarımızı... Tuhaftır, lâvanta kokan dolaplarımızı, babamın tütün sarışını, anamın dantel örüşünü...” (AB - 225) “Uşağım... Köye gittiğin zaman ocak odasının yanındaki odada üstüne akça bir örtü serili kara sandığı göreceksin... Onu açsınlar. Birkaç bakır kap var, size ayırdım... Sonra dedenin resmi... Pek de benzemedi kendisine ya, o zamanlar o kadar olurdu resimler... Benim Kâbe'den gelme seccadem ve gülabdanım... Sonra bir de ipekten üç eteğim var.” (RA – 67) “Halılar, bir heybeye doldurduğu kitapları...” (HG - 319) “Esmâ gümüş bir hamam tasında yüzünü görmeğe çalışarak, - Hıh! Benim düğünüm olmayacak... dedi.” (AB - 382) “Hamdi Efendi durgun görünüyor, kehribar tesbihini çekip duruyordu.” (AB – 354, 307, 22; RA – 60; Ç – 191; EÖ - 144) “Yine

de gümüş tabakayı çıkarıp bir tane daha yaktı.” (AB – 346, 406) “Kadın kadife çantasından bir mendil çıkarıp burnunu sildi.” (OK - 29) “Elinde ağır, siyah, derisi aşınmış bir bavul vardı.” (OK - 16) “Duvar saatini, ipek seccadesini, tel dolabını, pirinç mangalını... Hiçbiri yoktu.” (AB - 261) “O gözde kumaşlar, giyisiler, hatıra türü nesnelere, sedef tesbihler, çini sobalar bir bir yok oluyordu evden.” (GKUÖ - 10) “Dedenin odasında duran kitaplıktaki kitaplara, ingiliz soylusu gibi ağırbaşlı duvar saatine, Ziya Paşa Apartmanının bir eskiciden satın alıp yüzlettirdiğimiz muhteşem eskileri kadife koltuklara tuhaf tuhaf bakardılar.” (GKUÖ - 32) “Duvar saati, çini sobası, eski, hantal bir radyo, bir de kaldırım eskicisinden aldığı incivta marka arzuhalci daktilosu...” (GKUÖ - 29) “Yoksullar bir kenara yürüyüp kapaklarını kapadıkları yemek kaplarını zembillere, torbalara yerleştirdikten sonra iki de ekmeği koltuk altlarına sıkıştırıp belli bir rahatlamayla yola koyuluyorlar.” (RA - 148) “Çini atölyesinin mumlukları, vazolar, lambalar evin bir yerlerinden gülümsüyorlar. Daha da önemlisi o eski duvar saati...” (RA - 141) “Hatta sevgili isli yaz lâmbasında... Bu evi galiba en çok bu lâmbayla hatırlayacağım.” (RA - 31) “Elinde sefer taşıyla sokağın köşesinde beliriverecek oğlu.” (BESS - 105) “Kadın, namaz kıldığı koyun postunu çiviye astı.” (BESS - 98) “Gümüş aynasını kadife yastıklardan birinin arkasına atıverdi.” (AB - 47) “İbriği doldur da gel...” (AB - 34) “Öyleyse semaverini yakın, dedi.” (HG – 264; EÖ - 198) “Halıları da taşıyalım onbaşım. Onlar da göz nuru... Sonra pekmez küplerini de.” (AB - 127) “Yüklükler yatak yorgan doluydu. Sedirde Bursa çatması örtüler nakışlı yastıklar...” (AB - 127) “Cebinden köstekli saatini çıkarıp baktı.” (AB - 115) “Kalmın, çapraz ayaklı iskemleler, hasırlı tabureler, belki çini bir soba, birkaç pirinç mangal...” (AB – 105; G - 131) “Galiba Gülseren'e ninelerinden kalan o güzelim sedef işli sehpa ve oymalı konsol da yok oluvermiş.” (G - 140) “Sonra yüzüme çarpan tavalara, elekler, torbalar, kahve ve biber değirmenleri, mangal, maltız, soba boruları, dar ve alçak kapılar, ürkekliğimi dağıtıverdi. Sokağa bakan kısımda yere birkaç pösteği ve kilim atmıştı. Pencere önünde bir kerevet vardı. Kirli, rengi belirsiz örtüler ve yastıklar.” (EÖ - 149) “Bir genç kızdım; elimde file, zembil gibi şeyler taşımaktan utanç duyacağımı düşünüyordu belki.” (BESS – 148, 67; RA – 149, OK - 103) “Eski İstanbul kartları satan adamın küf kokulu kartlarına baktı. Gül yağları, kehribar tesbihler satan

adamlar nereyeydi? Ya o türküler? Halıların kilimlerin üzerinde solmaktaydılar.” (EÖ - 223) “Havada renk renk kilimler, al mendiller, yemeniler uçuşuyordu.” (EÖ - 174) “Çarşaf, yorganlar, yüzleri kanaviçe işli yastıklar karanlıktan sıyrılıp gün ışığına çıktı.” (BD - 11) “Dönüşünde anası kolundan çekip, ‘Sırmalı cüz keseni boynuna takasın.’ dedi.” (BD - 8) “Hele bir ayranımızı iç, hasret giderelim, ondan sonra neymiş bu hayırlı iş konuşuruz dedi Ali Bey. Böyle söyleyip gölgede duran bakraca maşrapa daldırdı.” (BD - 62) “Oda, dört kişilik masayı, sediri ve saksıları ancak sığdırabiliyordu.” (BESS - 116) “Bakır tepsiler, oklavalar, gergefler, loş ve tozlu köşelere sinmiş.” (GKUÖ - 98) “Zehra Hanım Osmanlılığı, işlediği makara ve peşkirlerin zarafetinden belli değil miydi?” (HG - 50) “Hatta o eski bakır kurnalık tas bile...” (GKUÖ - 7) “Masanın üstünde eski bir gazlambasıyla, gaz yağına hiç batmamış yeni sert fitil duruyordu. Kalın şamdandı lamba.” (EÖ - 105) “Kahvede cicimler, nazarlıklar, geçmiş zaman lambaları, ateş ütüsü ve sarıdan yapılma kollu kahve değirmenleri plastik dönemin kaba sabalığını örtmedeydi...” (TBG - 235) “Sana sandığımdan bir şeyler vereyin...” (Z - 14, 15, 18)

Çokum eserlerinde bu eşyaları daha çok geleneksel hayatın hüküm sürdüğü yerlerde kullanıldığı gibi günlük hayatta kullanmıştır.

3.11. Halk Mimarisi

Halk mimarisi; çevre koşullarından, coğrafi özelliklerden, toprak yapısı ve ağaçların özelliklerinden hareketle halkın kendi zevleri çerçevesinde oluşturduğu nesnel yaşam çevresidir.

“Halk mimarisi; söz konusu toplumun değer yargılarını, dünya görüşlerini, gelenek görenek ve inanç sistemlerini, aile ve akrabalık bağlarını komşuluk ilişkilerini anlamada ve anlatmada kaynaklık eden en önemli verilerden biridir. Resmi ve anıtsal niteliği olan yapılar halk mimarisi dışında değerlendirilirler. Fakat ülkemizde mevcut hamam, çeşme, kahve gibi yapılar da halk mimarisi içerisinde değerlendirilmektedir.” (www.kulturturizm.gov.tr)

3.11.1. Konut Çeşitleri

Halkın kendisi için oluşturduğu bu yaşam çevreleri yaşanılan yerin toprak yapısına, iklimine, bölgesel diğer özelliklerine göre çeşitlilik gösterir.

Çokum da eserlerinde yaşanılan coğrafyaya göre çeşitlilik gösteren konut tiplerini ön plana çıkarmıştır: “Bir göz oda neyimize yetmez.” (Z – 13, 94; EÖ – 147) “Tarih öğretmenin kızı Ebru, Beylerbeyi’nde bahçeli bir evde otururdu.” (AÇM – 3) “Yahut birkaç kez yolunun düştüğü Tacettin Sokağındaki hımsız tarzı kerpiçten, çıkmalı, avlulu evler...” (AKT - 23) “Kadın, konak yavrusu evlerinin taşlıklarında veya sokak kapısı önünde buldukları iğneli soğanları, sabunları hatırlıyor.” (AKT – 43, 44; BD - 67) “Küçüksu Kasrı’nı andıran malikâneyi, onlarca aşçı, ahçı ve hizmetliyi, kunduracı başından, tömbekici ve nargileci başına tellâk ve natırdan vücut yağlamacıya ve tüy alıcıya, küt tırnak eğeleyiciye, siğil ve nasır yok ediciye, sülük çekiciye, kudret macunu hazırlayıcısına kadar bütün köşk esnafını saymıştı.” (AKT - 95) “Eskiden koca konaklarda hep bir arada otururduk.” (G- 64; DZ – 25, 184; BD – 7, 8, 19, 28, 29, 54, 62, 66, 85, 101, 109, 172, 178; AB – 13, 49, 52, 240, 311; RA – 24, 26; GKUÖ – 51; TBG – 72) “Ötede kendi içlerine çekilmiş kırmızı kiremitli evler...” (BD - 177) “Camiye yakın ahşap bir evde oturuyordu.” (BD - 157, 27; KDY – 49, 92; DZ – 14, 30, 182; RA – 109; EÖ – 93; Z – 49, 108) “Kapı önlerinde oynamadık mı, gül bahçelerinden güller aşırmadık mı, büyüklerimizi öfkelenmek için bahçeli evlerin, beyaza boyalı köşkların kapılarını çalmadık mı?” (DZ – 146, TBG – 121; KDY – 24; Z – 43, 44) “Niyazi Bey onu, bu kireç boyalı köy evinin taş sofasında karşıladı.” (BD - 132) “Nihayet bizim pansiyonun aşağısında toprak yolla varılan iki katlı evin gene böyle hayatlı ikinci katında bir oda bulduk.” (DZ - 129) “Aypare o çeşmeli, mescitli mahallelerde birbirine yaslı evlerde yaşamak için, ‘İşte bizim halkımız görmemeğe çalıştığımız yüzü...’ demişti.” (DZ – 59, 60) “İki katlı eski bir ev. Çengelköy’ün iç tarafında... Yalı konak sanmayın.” (GR – 103, 71; TBG – 235; KDY – 74; Z - 157) “Bir küçük kiliseden kalkmıştı cenazesi, asmalı, kireç boya duvarlı, iki katlı evinden alınıp...” (TBG - 131) “Çıkmalı üç katlı bitişik düzen evlerden biriydi. Tarihi levanten türde,

ancak sokağı sarıvermiş hüznü eskimişliğin içinde metruk bir görünüşteydi.”(TBG – 44; DZ - 20) “Mermeri ve halıları gül sularıyla yıkanmış bu kâşânedeki kırk gün kırk gece sürecekti düğün...” (BBK – 53; GR - 103) “Bağ evine çağırıyorum.” (TBG - 277) “İstanbul sularına götürüyor, evlerin güzelim çıkmalarına, evlerin limonluklu bahçelerine, camlı sahanlıklarına, ahşap trabzanlarına, renkli camlarla süslü kapılara, nişlerine götürüyordu.” (KDY - 49) “İki katlı Pazar evlerinin, evlikten çıkmış han yüzü yapıların önlerinden insanlar akardı...” (KDY - 37) “Yol eğri büğrü küflü evlerimizin, yosunlu bahçelerimizin, rüyalarımızın üstünden geçti.” (KDY - 13) “İki yanı merdivenli ahşap kapının çingırağını tutup çekti.” (BD - 242) “Basık kerpiç evler, gelincikler.” (BD – 233; AB – 84, 105, 218, 264, 292, 319; HG - 428) “Bunları düşünerek yeni evine doğru baktı. Süslü saçakları ve iç açıcı beyazlığı ile ağaçların gölgeleri arasından gülümsüyordu.” (HG - 324) “Giray'ın gözü önünde o an Zincirli Medresenin beyaz kesme taşlarla döşeli avlusu, kubbecikleri ve dört köşeli direkleri belirdi. Merakla, Emin Hoca'ya kulak verdi. Uçları bir kemerin tam ortasına...” (HG - 89) “Evlerimizi kuracağız. Birbir... Beyaz güzelim evlerimizi... Ağıllarımızı, ahırlarımızı...” (AB - 390) “Ahşap, kerpiç Osmanlı evleri, dar sokaklar, çeşmeler, yollara dökülmüş insanlar...” (AB - 359) “Sonra Nadya Ana'nın tek katlı taş evinin kapısını vurdu.” (BD - 35) “Evler, alçacık kırmızı kiremitli damlarıyla beliriyorlardı. Köy eskki duvarlarla, kalıntılarla çevriliydi.” (BD - 44) “Germiyan Sokağı'nın tarihi evleri, karanlıkta ağarmış yüzleri, kafesli veya perçinli parmaklıklı pencereleri ile duruyorlar. Kapıların madenî tokmakları bir yerlerden düşen ışıkla beliriyor. Kendi evlerinin de el biçimli tokmağı vardı.” (RA – 139) “O büyük kapılı ferah binayı.” (AB - 264) “Yok olan sofaların. Çinileri sökülmüş duvarların, kuş evlerinin, aş evlerinin iniltisi.” (GKUÖ - 73) “Kimbilir hangi geçmiş zaman ustalarının yaptığı ağaç evler öteden gıcırtilı bellerini, dizlerini doğrultup ona seslendiler.” (RA - 74) “Feride Abla, işte o yok olan tepelerin, yok olan ıhlamurların, erguvanların orda, bir gecekonduda oturuyordu.” (OK - 60) “O cumbalı evin sedirlerinde ataların ve evliyaların hikâyelerini kendinden bir şey katarak, çocukların dünyalarına aktaran Hanife Teyze, bu kaldırımında gördüğü kadın mıydı?” (OK – 47; AÇM - 59) “Bizim evi anlatıyorum değil mi? Şöyle tahta bir kapısı vardı. Çingıraklı bir kapı. İçeri girdin mi taş döşeli bir avlu ve bahçe görürsün.” (OK - 46)

“Sıralanmış apartmanların arasında tek tük mavi boyalı evler vardı.” (OK – 44; AÇM – 3) “Hâlbuki Bursa evleri, bu camilere, türbelere, çeşmelere yakışan şeylerdi.” (OK - 44) “Kerpiç evler, çiçekli pencereler, gölgeler içinde hükümet konağı, çardaklı kahve...” (AB - 21) “Diyelim ki şöyle sedirleri olan, sofaları olan köy evlerinde...” (EÖ - 142)“Derken birden o küçük pencereci evleri, çıkmalı, cumbalı evleri, hanları hamamları hatırlayacak.” (EÖ - 226) “Kardeşi, sarı boyalı, kâgir bir evde oturuyordu.” (BESS – 115; OK – 154; 166; Ç – 236; KDY – 234; Z – 87) “Kocaman bir akça ev’ diye yaz.” (BESS - 55) “Çoğu iki katlı olan evlerin bahçelerindeki ağaçlar, pembe beyaz çiçeklerle donanmışlardı.” (HG - 42) “Şimdi, karanlığın içinde, ahşap saçaklı, iki katlı bir ev belirmişti.” (HG -34) “Ev buldunuz mu? Bulduk bulduk, iki göz bir şey...” (AB - 245) “Börekçi fırınının orda çıkmalı bir ev vardı.” (OK - 93) “Tek tük ak yüzlü evler belirmeğe başlamış bile...” (AB - 440) “Bu eskimiş, bir tarafa doğru yatmış evleri yabancı yabancı süzüyorlardı.” (OK - 67)

Sevinç Çokum’un romanlarında kahramanlar yaşadıkları yörenin özelliklerine ve maddi durumlarına göre kimisi yalılarda, konaklarda, köşklere yaşarken kimisi de bir birine bitişik tek katlı, bazen tek göz odalı, kimi zaman kerpiç, kimi zaman ahşap evlerde yaşarlar.

3.11.2. Hayata Yardımcı Yapılar

Hayata yardımcı yapılar, insanların yaşamlarını devam ettirmek için oluşturdukları asıl mekânların çevresinde ihtiyaç durumuna göre yaptıkları yapılardır.

“Kilerinizi, ambarımızı açın.” (BD -180, 191; GküÖ – 95) “Sinemalarımız, yazlık bahçelerimiz, kahve, simit halka, balık, ciğer, mandalina kokan çarşımız, yollarımızın gündelik ihtiyarları, Hamidiye Çeşmeleri...” (DZ -198) “Kütüphaneler, sanat evleri, enstitüler açmalı, Üsküdar’ın, Fatih’in ahşap ve gölgeli odalarında birkaç hüner ehlinin uğraşageldiği, ciltcilik, tezhip, hat, ebru, sedefkârlık gibi ana sanatlarımızı ihya etmeliydi değil mi, kilimcilik, ipekçilik, oyacılık, yazmacılık, maraş

işleri canlandırılmalı, evlerden toplanacak eserlerle bir kütüphane, bir arşiv kurulmalı, buraya geçmişin fotoğrafları, hatıra defterleri, eski gazete ve dergiler daha nice belge ve bilgi depolanmalıydı.” (DZ – 14) “Mutfaklarımızdan, tel dolaplarımızdan, odunluklarımızdan, yüklüklerimizden çıkın gelin ve anlatın yüreğinizden geçenleri!” (DZ - 65) “Sonra bahçeyi düzeltti, hercai menekşeler, camgüzelleri, ateş çiçekleriyle donattı.” (GR – 198; AKT – 53; BESS – 46; OK – 46; BD – 27, 72, 193, KDY – 233; EÖ – 93; AB – 234; Ç – 104) “Anlattığınız terlikçi dükkânı, taş döşeli yollar, serin avlular, sucular, helvacılar yabancım değildi.” (BBK – 25, 26) “Evinin solgun aydınlığına dönüp, isli mutbağının yağ kokan ocağında akşam aşını pişirmeğe...” (BBK – 64; AB – 43, 319) “Köhne bir aşevinin karanlık kirli masasında şarap şişeleri arasında bulmuşsun kendini...” (BBK - 40) “Sabah gevrekleri, susamları ortalığa yayılmazdan çok önce onun tulumbadan abdest aldığını, gecenin ninnisini o gıcirtıyı işittiğinde anladın.” (BBK – 29; Z – 49) “Yeni yol, şu bir buçuk yılın ağırlığını üzerinde taşıyan yorgun yol, imparatorluk döneminden kalma ulu çınarlar, çeşmeler, tekeler, mescit ve camiler, mektepler, kışla yeni yapılan subay apartmanları, çatılar, teraslar, balkonlar, bu sınırın içerisindeydi.” (KDY – 211) “Gözleri, Feridun'un aptallık derecesindeki bulanık yüzünde oyalandıktan sonra, asma çardağının altındaki iskemleleri çekmiş, yer göstermişti, bedenini konuk heyecanı sarmıştı.” (KDY - 17; AB – 227, 234; HG – 325; Ç -111) “Ufkunuz genişleyecek ve solgun taşlıklardan, yosunlu bahçelerden göğe, denize açılacaktınız tabii.” (KDY – 14, 202) “Araba çeşme başında durunca İzzet Necati Bey'i farketmişti.” (AB - 226) “Bunları söyledikten sonra atını yularından tutup, avludan içeriye girdi. Hayvanın eğeri çözdü. Sonra samanlığa doğru yürüdü. Gıcirtı tahta kapıyı itti.” (HG - 206) “Kuyuya saldıığımız şerbeti getir hele, dedi.” (HG – 327, 19, 246, 278, 423; AB – 15, 99, 238, 295, 303, 304, BD – 9, 24, 20, 72, 101, 157; BESS – 64, 65; EÖ – 95; AÇM – 70, 74, 159) “Evlerimizi kuracağız. Birbir... Beyaz güzelim evlerimizi... Ağıllarımızı, ahırlarımızı...” (AB – 390, 15, 38, 52, 237, 238, 264; HG – 291, 330; OK – 71; BD – 47; Z – 16, 17; 87) “Caminin biraz ötesindeki sayvana doğru yürüdüler. Sayvanın dibindeki hasıra çöktüler.” (AB - 388) “Ama şimdi ne konağımız, ne ambarımız var. Şu kutu gibi eve sığınmağa çalışıyoruz.” (AB - 379) “Hamamlar, camiler, kiliseler geçildi.” (BD – 60; 48, 92)

“Hâlbuki Bursa evleri, bu camilere, türbelere, çeşmelere yakışan şeylerdi.” (OK - 44)
 “Birazdan sessiz avlulara akşamın gölgeleri çökecekti.” (OK – 43, 45; AB – 99, 240, 264, 331; HG – 153, 278, 381, 423; BBK – 28) “Bizim Murat Ağa pehlivanları çiftliğine çağırır, orada dövüştürür.” (AB - 294) “Osmanlının eliyle şekil alan Söğüt şimdi yıkık duvarlardan, alevlerin yaladığı fakat yakamadığı kara islere bulanmış birkaç cami, dere, tahta köprü, Ertuğrul Gazi türbesi ve bir iki mektepten ibaretti.” (AB - 254) “Ambardan bana biraz un getir, dedi kadın.” (AB - 147) “Sonra Çarşı Camii'nde çinili çeşmede oyalandı.” (AB – 38; DZ – 59, 60; HG - 58) “Çardaklı kahve taşkınlıklara açık bir yerdi ama, buraya gelenler bir gün büyüklerin kahvesine devam edeceklerini akıllarından çıkartmazlardı hiç.” (AB – 22, 91) “Bir de hamam vardı. Dokuz ayak hamamı derdik. Dokuz kat basamakla inilirdi.” (AB – 104, 111, 269; BD - 12; AKT – 92, 95; TBG - 20) “Avlusu çeşmeli, çıkmalı kerpiç bir ev idi. Evin sofasında bir hasır üzerine oturmuş idik.” (HG - 428) “Samanlıkta kıyasaya bir dövüş başladı.” (BESS - 91) “Derken birden o küçük pencere evleri, çıkmalı, cumbalı evleri, hanları hamamları hatırlayacak.” (EÖ - 226) “Gür sesi avluyu, selamlığı doldurduğunda Rıfat hemen siner, durulurdu.” (BD - 7) “Evin hayatından doğru tahta köprüye bakıyordu.” (Ç – 176; OK - 67; AB - 277) “Ambarını, kilerini, ocaklarını, nakışlı çekmecelerini niye anlatmadı.” (HG- 34) “Kışın en kötü acımasız yelleri esmeğe koyulduğunda kar üstündeki izler yalnızca kahvede düğümlenip birleşti.” (RA - 100) “Şehir çağırıyor beni, dehlizleri, aynalı çarşıları, kuyuları, çardakları, şahnişinleri, kuleleri, kışlaları, köprüleriyle.” (AÇM – 130)

Eserlerde yaşanan zamana uygun yardımcı yapıların olduğunu görmekteyiz. Bu yapılar zamanın ihtiyaçlarına göre yapılan ve kullanılan mekânlardır.

3.11.3. Konutlarda ve Yardımcı Yapılarda Bölümler, Süsleme

Konutlar ihtiyaca göre değişik bölümlerden oluşur. Yüklük, kiler, mutfak, hayat, sofa, taşlık, oda vb. gibi. Çokum eserlerinde yapıların bölümlerini bu geleneksel isimlerle anlatmıştır.

“Giray odasına çekildikten sonra Altın Hanım kalktı, yüklükten yatakları indirdi.” (HG – 31; G – 19, 96; BD – 11; AB – 47, 51, 365; EÖ - 107) “Arada bir Koço uyanır, taş döşeli avluda gezinirdi. Sonra en alt katta, kilerin, mutfağın ve konağa hizmet edenlerin bulunduğu zeminde bir kapı gıcırdayarak kapanırdı.” (BD - 16; KDY - 163) “Ya bu çıkmada ya da sofanın kafesli şekillerinde Gülsüm Ana çocuklarına Envarü'l Âşıkîn okurdu.” (BD - 15) “Evin hayatından doğru tahta köprüye bakıyordu.” (Ç - 176) “Süsen mutfağa geçti, çayı gözden geçirdi.” (GR – 143; TBG – 44; BD – 192; KDY – 130; Ç – 151; AB – 94, 304; BESS – 64, 72, 82, 112, 124; EÖ – 149; Z - 222) “Sahanlıkta, o ince görünüşüyle fesinin altında gölgeli çökük duran yüzüyle Cevat...” (BD – 32; KDY - 49) “Ee? Eşikte niye duruyorsunuz? Girsenize...” (AB - 309) “Aşağıda güneşsiz bir odaya sığınmışlardı.” (AB – 99, 297; RA – 12, 141, 441; BESS – 82; GKUÖ – 93; TBG – 44; OK – 20) “Bir de sofayı seviyordu.” (BD – 15, 20, 24, 71, 79, 93, 132, 151, 172, 184; AKT – 117; TBG – 44; KDY – 13; HG – 112, 262, 287, 295, 378, 380, 428; GKUÖ – 73, 95; RA – 69, 83; AB – 51, 127, 240, 244, 308, 331, 353; BESS – 96; G – 21, 32; EÖ – 142, 178, 188; OK – 64, 67, 71, 74; AÇM – 99; Z – 15, 16, 66, 69, 97, 148) “Kapı önündeki asmalı taşlıkta oluyordu konuşmalar.” (DZ – 130; BBK – 28, 90; KDY – 14, 202; Ç – 240; AB – 52, 377; BESS – 64, 82, 99, 109, 124; EÖ – 176; OK – 83; AÇM – 160; Z – 71, 160, 220) “Trafik tıkanıklığı, fiyatların yüksekliğine daha nicesi konuk odasının alımlı, duygu yüklü renk ve kokularını dağıtıyordu.” (AÇM – 123) “Sandık odasındaki o kuru kalabalıktan kurtulup, kır bir ata binip uzaklara gittmek...” (BD - 11) “Gür sesi avluyu, selamlığı doldurduğunda Rıfat hemen siner, durulurdu.” (BD – 7, 65) “Filiz, "sofa ne oldu? Ya ocaklı oda?" diye soracaktı, sormadı.” (OK - 78) “Selim Bey'in bizim mor salkımlı sundurmada bana ve bizimkine gıptayla bakıp, ‘Yav yaşınız kaçtır sizin? Ben altmışa geldim.’” (GKUÖ – 56; AÇM - 70)

İnsanlar kendileri gibi yaşadıkları çevreyi de güzelleştirmek isterler. Bundan dolayı kullanılan mekânların tertipli düzenli olmasına dikkat edilmiştir. Ayrıca zevk ve anlayışa göre göze hoş gelen süslemeler de yapılmıştır.

“Buraya geldiğinde giriş katının salona geçen sofasındaki iki tabloya her zaman imrenerek göz atardı Ferda.” (AKT - 117) “Hemen yanı başındaki perdeyi aralıyor; güzel bir krem rengi Buldan keteni, eteklerinde tığ işi kalın iplikten dantelleri var.” (AKT - 143) “Yatağın başucundaki Edirne işi çekmecelerin üstünde duran pirinç şamdanın mumlarını yaktı.” (BD - 17) “Uçuk renkli ipek kumaşlarla kaplı koltuklar, köşelerde büyük, Çin vazoları, kristaller, çeşmi bülbüller...” (BD – 169) “Onlardan kalan birkaç hatıra, taşlıktaki taş ayna, küşük bir çini soba, balkondaki kış ortancaları, İreni'nin annesi Madam Tasula'nın Madrit işi dantelli yelpazesi, duvara raptedilmiş bir kitaplık, sarıdan bir mumluk...” (TBG – 42) “Bulduğum kavanozdan duvarlara asılı tezhiplere, hatlara baktım durdum.” (RA - 24) “Dolaplar, bilmeceli gizli köşeler, sedefler, kararmış gümüşler, şerbet tatlıları üzerinde kalmış zarflı bilurlar, tüsüler, nakışlı keseler, eski zaman kokuları...” (RA - 24) “Ihlamur ağaçlarının baygın kokusu içinden geçip, işlemeli perdeleri kıyıdayan, kadın seslerinin dışarıya taşıdığı konağın karanlık taşlığına daldılar.” (AB - 52) “Sonra odalardaki tertemiz halılara, biblolara, gece lambalarına, kadife koltuklara, mutfağı aydınlatan buzdolabına, çamaşır makinasına bakar şaşırır.” (BESS – 82) “Sonra yataklar, yorganlar, duvarlara asılı kuru çiçekler, onların yaban kokusu sandık ve kilim sessizliği...” (BESS - 68)

Çokum'un romanlarında konutlarda ve yardımcı yapılardaki bölümler ve süslemeler geleneksel mimariye uygun bir şekildedir.

3.11.4. Konutlarda ve Yardımcı Yapılarda Aydınlanma, Isınma

Geleneksel mimaride konut çeşitleri incelendiğinde halkın aydınlanmayı sağlamak ve kolay ısınabilmek için bir takım pratik uygulamalar yaptığını görmekteyiz. Güneşten daha çok yararlanıp aydınlanmak ve kolay ısınmak için öncelikle evlerin ön cephesinin güneye bakmasına dikkat edildiği göze çarpmaktadır. Ucuz ve kolay ısınmayı sağlamak için de pencerelerin küçük, duvarların kalın örüldüğü, tavan-taban döşemesinde, değişik yöntemlere başvurulduğu görülmektedir.

Eskiden konutların ısınmasını odanın içinde yanan mangal ve ocaklık diye tabir edilen yerde yanan ateş sağlardı. Fakat şimdi günümüzde; odun sobaları ve fırınlı sobalarla (kuzine, forma), gaz sobalarıyla sağlanmaktadır. Ocakta yakılan ateş aynı zamanda aydınlanmayı da sağlardı. O ateş bütün gece boyunca yanardı. Daha sonraki dönemlerde aydınlanma için idare lambaları, fenerler, gaz lambaları, lüküs diye tabir edilen lambalar kullanılmıştır. Günümüzde ise artık her yerde elektririk kullanılmaktadır.

Çokum eserlerinde kullandığı geleneksel mimari yapılarında yine o dönemin aydınlatma ve ısınma vasıtalarını kullanmıştır: “Taşkömürü sobalarının kalıcı sıcaklığıyla ayazı karşılayan, insanların selamlaştığı, bakkala, berbere dahi iğreti, üstünkörü ev içi kıyafetleriyle gidilmediği, devletin düzeninin, düzenliliğinin her yana yansıdığı bir Ankara...” (AKT - 23) “Günce içi ateşsiz, külsüz bakır mangalın önünde durup maşasıyla oynuyor.” (AKT- 274; DZ – 92, 109, 143, 163; BD – 15, 50, 224; HG –32, 276, 287; AB – 94, 173, 216; BBK – 26) “Sonra mumları söndürdü.” (BD – 25, 39, 17) “Bazen kısılmış bir lamba ışığı koridoru yalayıp geçerdi.” (BD – 16; BBK - 93 AB – 312; Z – 17) “Karlı kış günleri gelip yollar geçitler kapandığında, nefes kesen rüzgârlar estiğinde ocaklara sokulup ısınıyorlar, sözleri tükenmişçesine suskun duruyorlardı.” (BD – 174, 99, 188, 193, 235; AB – 117, 193, 202, 229; DZ – 182; OK – 64, 65, 66, 69, 72, 77, 78; HG – 182, 264, 272, 274, 375; RA – 14; Z – 40) “Duvarlarda eski havagazı lambalarının benzeri lambalar vardı. Işıkları, beyaz örtülü masalara uygun bir yumuşaklıkla dökülüyordu.” (Ç - 169) “O siyah şapkalı sokak lambalarımızın altında kar tok bir ses ve yoğunlukta mavileşerek yerleri doldururken ben sizin sobalarınızda sen bizim sobalarımızda ısınmadık mı?” (DZ - 146) “Annemin emektar çini sobayı yakmasıyla oynayan alevlere dalıp düş kurmadık mı seninle, o çitirtılarla geleceğe korkusuzca, hep istekle coşkuyla bakmadık mı?” (DZ – 146; BD – 78, 210; AB – 214, 377; EÖ – 147; AÇM - 26) “Anadolu'yu bir iki ilinin dışında görmesem de, anneannemin daha henüz elektriğin olmadığı, akşamları gaz lambalarının duvarlara asıldığı, o gizemli köyü daima benimleydi.” (DZ – 182; TBG – 286; BD – 243; Z – 7) “Kemerleri dar eski

zaman pencereleri...” (GR - 12) “Kadın sobayı yakıyor.” (OK – 21, 20, 25, 117, 153; TBG – 113; KDY – 38, 130; DZ – 93; GKUÖ – 27, 28; RA – 156; EÖ - 38, 150, 177; RA – 110; AÇM – 4, 51, 145) “Küçük pencereden ta ötedeki mor mavi dağlar görünüyordu.” (AB - 395) “Bu defa Hamdi Efendi'nin geniş sofasına toplanıyorlar, yarı ölü bir kandil aydınlığında konuşup duruyorlardı.” (AB - 353) “Çelik dolaplar yerleştirilen seramik döşeli bu mutfak akşamları flüoresanla aydınlatılıyor.” (OK - 53) “Gece idare lambasında babanın kesekâğıdı yapacağı gazeteleri okumuşsun.” (AÇM – 3, 17, 160) “Kısılmış lamba aydınlığında pervaneler...” (AB – 29, 193; Ç -28) “Bunları söyledikten sonra bir kav çaktı. Odaya kavın aydınlığı düştü. Giray şamdanı yaktı.” (HG - 304) “Eskiden, ocaklarda, sobalarda, maltızlarda, şöminelerde yakarlardı yakılacak şeyleri...” (GKUÖ – 25; AÇM – 26; Z - 40) “Gece şamdanlar, yağ kandilleri ve lambalar söndü mü, ortalığa hiç kalkmayacakmış gibi bir karanlık çökerdi.” (HG – 32, 27, 244, 333, 375) “Artık korkmadan çıralarını, mumlarını, lambalarını yakabiliyorlardı.” (AB - 425) “Hâlbuki kahraman askerin harp hikâyeleri, güneş batar batmaz kabuğuna çekilen köyde bir güz lambasının yahut sofada fersiz bir ampulün altında anlatılır anlatılırdı.”(OK -71) “Gülümseyişimiz, kırık dökük kahkahalarımız gece lambalarına eklendi, kumaşlara ağdı. (AÇM – 146; Z - 207) “ Sofada lüks lâmba yakıldı. Oraya topladılar.” (Z – 16)

Çokum’un romanlarında aydınlanma ve ısınma, eserlerin geçtiği yöre ve tarihsel sürece göre çeşitlilik oluşturur. Tarihi konuları ele alan ve köy eksenli romanlarda aydınlanma aracı olarak mum, şamdan, kandil, çıra, idare lambası, gaz lambası; ısınma aracı olarak ise mangal, ocak, çini sobası vb. kullanılır.

3.11.5. Konutların Döşenmesi, Kullanımı ve Ev Eşyaları

Sevinç Çokum eserlerinde o dönemde kullanılan ev eşyalarına, döşemelere yer vermiştir. Kullanılan eşyalar eserin geçtiği yere özgü özellikler taşımaktadır.

“Bütün yeşillik içeri dolar gibi oldu. Güllü dallı perdeler. Yumuşak minderler.” (Z – 40; EÖ – 191; OK - 78) “Odanın üç tarafı sedirle kaplıydı.” (OK – 47, 24; GR – 15, 77; AB – 75, 148, 202; HG – 29,263, 333 BESS – 96, 118; BD – 15, 52, 103, 188) “ Hemen yanı başındaki perdeyi aralıyor; güzel bir krem rengi Buldan keteni, eteklerinde tığ işi kalın iplikten dantelleri var.” (AKT - 143) “Saten bohçalar, oda takımları, kırlentler...” (AKT - 76) “Gülkurusu kadife koltukların yüzleri nicedir aynı. Ya o eski kanepeler?” (AKT – 77, 110; G – 67; OK – 28; Z – 67, 95) “Seçilmiş özenilmiş örtüler, şilteler, kilimler, Bursa çatmalar, büyük pirinç mangal, duvar çizimleri, birkaç billur eşyanın, şamdanın bulunduğu nişler ve büyük duvar saati...” (BD - 15) “İnce iğne ve ipek iplik kızlarımın ince parmaklarından kurtulmaz. Pembe Kızım ‘Komşu çatlatan’ da bilir, zor bir nakıştır. Peşkirlerle sırma işlemeyi de öğrenmişlerdir.” (BD - 13) “Gülsüm Hanım büyük sedire oturup, getirilen ipek ve kadife bohçaları açtı. Fildişi taraklar, havlular, yemeniler, işli gömlekler çıkarttı.” (BD - 12) “Uçuk renkli ipek kumaşlarla kaplı koltuklar, köşelerde büyük, Çin vazoları, kristaller, çeşmi bülbüller...” (BD - 169) “Güzel şeyler alacağız bu eve... Antika lâmbalar, bakırlar, kilimler...” (Ç - 161) “Çeşmeler, seçkin halılar, eskiye uygun döşemeliklerle kaplanmıştı kanepeler...” (Ç – 195, 149) “Sevdiğim bakır ibrik. Ve bu tablo... Tepeşehir’in geldiğimizdeki bakır hali... Bu tabloyu ben yapmıştım; ara sıra elim değdikçe yaparım. Yorulduğumda kestirebileceğim ya da ayaklarımı uzatacağım sedir bir de...” (GR - 15) “Fakat biliyorum o perdeleri kaç kez değiştirmek istediğini, o mavisi islenmiş koltukları da. Mentşeleri bozulmuş dolaplar, yüzleri yırtılmış, süngeri fırlamış çekyatlar ne çabuk eskidi?” (GR - 34) “Bal rengi kadife koltuklar, ince nakışlı halılar, oymalı dolaplar ve altı köşeli, sedef işli sehpa. Köşeye yüksek, beyaz bir çini soba kurulmuş.” (BD - 117) “İnce örtüler, gümüş tepsiler, altın zarflı fincanlar ortaya çıksın!” (BD - 116) “Büyük siniler, kalaylı bakır kaplar ortaya çıktı. Kilimler, minderler arabaya yüklendi.” (BD – 106; GÜÖ – 31; AB – 75; HG – 264; G - 21) “Bir isli lamba, bir kırık sürahi, bir kabarık tencere annemi hatırladım...” (TBG - 195) “Kırık dökük birkaç eşya var odalarında. Birinde her zaman çamaşır asılı. Soba yanıyor, çay kaynıyor, içersi buharlı, ortalığı kızarmış bir şeylerin kokusu sarmış.” (OK - 20) “Cilasız sıyrılmış ayağı kırık sandalyelere, döşemelikleri kirlenmiş koltuklara, velhasıl

kendileri gibi aşınmış, kırık dökük o şeylerin arasına dönüyordu.” (OK - 20) “Tel dolaptan buzdolabına geçtikleri bu apartmana İncenaz yine de eskilerden beyaz işli örtüsüyle sandığını, su küpünü taşımıştı.” (KDY - 158) “Odaya girdiklerinde kerevetin örtüsünü düzeltti Asiye.” (BD – 236; BD – 26; AB – 395; OK - 45) “Ve geriye kalan, bir iki yorgan, kap kakak, mangal...” (BD - 217) “Kadife sedirler, altıgen sehpa, eski İstanbul hayatını canlandıran Malik Aksel'e ait bir tablo, oya gibi nakışlı halılar, duvardaki tahta oyma rafta billur sürahi ve turkuvaz bir lâmba...” (Ç - 227) “Bohça düzelterek. Sandıkları gözden geçireceğiz şimdi. Böylece bohçalar kat kat açılır, tek tek bezlerin, havluların, örtülerin, hikâyesi anlatılır ve Hacer bunları kimbilir kaçınıcı kere dinlemeğe koyulurdu.” (AB - 377) “Hanife Teyze, yine o sedire oturtulmalı eline billur bardak içerisinde nar şerbeti verilmeli...” (OK - 47) “Hadi bana hırka getir. Gri olanı. Portmantoda asılı.” (OK - 33) “Şu peyke ve minderler de...” (AB - 308) “Loş sofa, kap kakak, bir pösteki, lâmba, soğan hevenkleri, nakışlı bir heybe...” (AB - 308) “Babaannem yatmaları için birkaç divan verdi ve ‘bu taşlar sizi çeker, soğuk alır, sızılanırsınız’ dediği halde onlar çoban geleneklerini uygulayıp yere serdikleri yün şiltelerde yatmayı yeğlediler.” (GKUÖ – 31) “Bu koltuklar anasının zamanında yoktu. Divanlar, sedirler, iskemleler, minderler, yer sofraları vardı, o ayrılıncaya kadar.” (RA – 141; GKUÖ - 32) “İri iri zambak desenli perde, gülkurusu kadife döşemeli çekyat, formika elbise dolabı, minderler...” (RA - 40) “Kevser Hanım'ın çay tepsisiyle odaya girdiğini görünce, iyice bir yerleşti divana.” (BESS – 112, 160; KDY – 84; EÖ – 119) “Kadın, bunları söyledikten sonra mutfağa girip, tel dolaptan pırıl pırıl çay bardaklarını çıkarttı.” (BESS - 112) “Babası oradaki kereveti gösterdi. - Hele otur...” (AB - 6) “Antep işi kenarlıkları, kırlentleri, geniş karyolaya bir aydınlığı biriktirir gibiydi.” (EÖ - 117) “Hamza Batur ve yanındakiler ocağın biraz uzağında mindere çoktüler.” (HG - 235) “Bir köşeye ibrik, kap kakak bıraktı. Yere de birkaç kilim attı.” (HG - 276) “Belki bir Türk evi de kurarız o zaman. İçini el işlerimizle, bakırlarımızla donatırız... Uçları delik işi patiska perdeler asarız pencerelerine... Sedirler döşeriz... (Ç - 19) “Varsa çamaşırınız, yıkayıvereyim hemen,” diyerek leğenleri, kazanı ortaya çıkarır, çamaşıra girişirdi.” (AÇM – 162) “Kilim serili bir peykeye iliştiler.” (HG – 43; AB - 240) “Ertesi gün çürükleriyle şişleriyle kıvrıldığı şiltede uyanıp, ahıra indi, südü

sağdı.” (RA - 87) “Misafirleri doğru dürüst ağırlayacağımız bir odamız olmalı.”
Böyle diyordu babası. Masalı, iskemleli, ‘çek yat’ kanepeli...” (OK - 68)

Geleneksel yapılarda eşyaların en önemli özelliklerinden birisi taşınabilir olmasıdır. Eşyalar gerekli olduğunda ortaya çekilir sonra tekrar yerlerine konulur. Çokum eserlerde bu tür eşyalar kullanmıştır.

3.12. Halk Mutfağı

Halk mutfağı dediğimiz kültür, içinde bulunulan kültürel yapı, coğrafi durum, ekonomik yapı ve tarihsel sürece göre şekillenmektedir. Türk mutfağı denildiğinde Türkiye’de yaşayan insanların beslenme kültürleri, yiyecek içecek malzemeleri, bu malzemelerin hazırlanması, pişirilmesi, korunması; bu işler için gerekli olan araç-gereç ve teknikler ile yemek yeme adabı ve mutfak çevresinde gelişen tüm uygulamalar ve inanışlar anlaşılmaktadır. Türk mutfağın çok zengin olmasında birçok etkenden bahsedilebilir. Orta Asya ve Anadolu topraklarındaki ürün çeşitliliği, yaşamış olduğumuz tarihi süreç içinde birbirinden farklı birçok kültürle yaşanan etkileşim, Selçuklu ve Osmanlı gibi imparatorlukların saraylarında gelişen yeni yiyecek çeşitleri, mutfak kültürümüzün zengin bir yapıya kavuşmasında rol oynayan hususların başında gelir.

“Genel olarak tahıl, çeşitli sebze ve bir miktar etle sulu olarak hazırlanan yemek türleri, çorbalar, zeytinyağlılar ve hamur işleri ve kendiliğinden yetişen otlarla hazırlanan yemeklerden oluşan Türk Mutfağı; pekmez, yoğurt, bulgur vb. gibi kendine özgü sağlıklı yiyecek türlerini de ortaya çıkarmıştır. Yöreden yöreye farklılaşan lezzetleri barındıran yeme-içme biçimleri, özel gün, kutlama ve törenlerde ayrı bir anlam hatta kutsallık taşır. Türk Mutfağı, çeşit zenginliği ve damak tadına uygunluk yönünden olduğu kadar birçok yemek ve yiyecek türü ile sağlıklı ve dengeli beslenmeye ve vejetaryen mutfağına kaynaklık edebilecek örnekleri barındırmaktadır.” (www.kulturturizm.gov.tr)

3.12.1. Yiyecek Türleri ve Yapılışları

Toplumumuzda yeme içme kültürü olarak bir ortaklıktan bahsedilsede tarih içinde bölgeden bölgeye, şehirden şehre hatta köyden köye pek çok yerde çeşitlilik ve değişiklikler vardır.

“Anadolu yemeklerinin genellikle bitkilerden, etlerden ve hamurdan olmak üzere üç kaynaktan oluştuğunu görmekteyiz. Bir ülkenin yemek yapımında kullanılan araç gereçlerin niteliği, sayısı, türü, düzenlenişi, pişirilen maddenin kendisi, pişiriliş biçimi, besinlerin doğadan olduğu gibi elde edilip yenip yenmediği gibi hususlar o ülkenin uygarlık düzeyi ve yaşam zevki hakkında bir fikir verebilir. Kısacası, mutfak bir uygarlık belirtisidir. (Tezcan 1983: 113 – 114)

Sevinç Çokum eserlerinde olaylar nerelerde geçiyorsa yöreye ait yemekleri ele almıştır. Kahramanlarına yaşadıkları yörelerin yemek kültürünü yaşıtmıştır.

“Ortada yazdan beri dura dura acılaşıp, buruklaşmış bir tarhana çorbası...” (Z – 8; KDY - 38) “Öğle zamanı, anası ona yumurta haşladı. Sıcak mısır ekmeğine tereyağı sürüp önüne koydu.” (Z – 18) “Artık oralar çok uzaklarda kalsa da, yaşanmamış bir rüyaya dönse de, Zühre Nine’nin lâhana çorbalarının buğusu ardında gülümseyişi, yufka içine konulmuş, tatlı kabağı ezmesini sevinerek bir köşede usulca yiyişi, arasına ‘ezcük yoğurt, biber, domates satıversem çarşılarda’ diye çalışmağa yüklenişi, kimi zaman göğsündeki keseden ufak para çıkarıp Kerim’i çarşılardan gönlünün çektiği birşeyi almaya zorlayışı, hatırladığı, özlediği görüntülerdi.” (Z – 69) “Ha bir de kelle paça çorbası.” (AKT - 20) “O çiğ börek, su böreği, sarma günlerine pek katılmazdı ama yazın yine de konuk gitgellerinden hoşlanır bir hali vardı. O da yapardı aşure, kandil helvaları dağıtımını...” (AKT – 48; Ç – 22; OK – 43; AÇM – 173; HG – 287, 295; EÖ - 192) “Keriman Teyze Bodrum çarşılarından aldığı otlarla börek yapmıştı hani, sarı kabak çiçeğinden ufacık sarmalar...” (AKT - 90) “Su böreği, içli köfteler, baklava, şekerpare ve tulumbar.” (AKT - 96) “Geçen gün İzmir dolmalarını yakmış. Aynı zamanda pek küçük sarmış. İzmir

dolmaları iri olur; doğrusu sarma veya dolama sözcükleridir, dolma doldurulan bir şeye denir.” (AKT – 222; TBG – 55; G – 34; AÇM – 42, 85; BESS - 69) “Annemin telaşı, paniği, enginar diyor, tavuk diyor, Nemse böreği diyor. Patlıcanlı pilav diyor.” (AKT - 240) “Çekirdek çıtlamak, erişte kesmek, salça kaynatmak mahkûmluk gibi geliyormuş ona.” (AKT - 264) “İzgaralık köfte hazırladım, patates püresi, fırında karnıyarak, sütlaç hem de köy sütüyle ne gerek var?” (AKT - 278) “Annemin etli pilavını, enginarını bizim bahçeli evimizin muşamba örtülü masasında paylaşmadık mı?” (DZ - 146) “Yemeklerimizi orda pişiriyor, köyün fırınına güveç kâğıt kebabı veriyorduk.” (DZ - 128) “Ama mesela çerkez tavuğunu kendisi pişirmişti.” (DZ - 169) “İşte o toprak parçasında her yaz yetiştirip büyüttüğü sebzelerden kışlıkları da doğrultan ana salçaysa salça, tarhanaysa tarhana yapar, kurutmalık biberleri, soğan hevenklerini keyifle asardı pencerelere, kapı yanlarına...” (AÇM – 54) “Biraz daha çiçek yemeği almaz mısınız? Çiçek yemeği kıymalı karnabahardı.” (ÇM – 67) “Bazı geceler o muhteşem kapıları açarak orada Ulviye Hanım’ın büyük bir aliminyum tencerede yeşil fasulye pişirdiğini görüyorum.” (AÇM – 99) “Acele menemenlerle, acı turşularla geçiştirilmiş bir zaman aralığında.” (AÇM - 145) “Sıcak bulgur pilavının kıyısında mutluydunuz.” (AÇM – 150) “Kimi zaman da bahçenin meyvelerinden reçel kaynatmalara girişirdi. Kaynayan tencerelerde köpüklenen alaca bulaca Eriklerin pembe mor şerbetlenişlerinde görürdü tutkularını. Gövdesini, hırpalayıp, şeftalileri süzgeçlerde ezerek rahatlatıyordu.” (AÇM – 162; Ç- 151; KDY – 96; OK - 12) “Kadınlar mantı yoğurlardı mesela, çiğ börek yaparlardı.” (Ç - 15) “Bir gün önceden pişirilmiş, buzdolabında kıvama gelmiş zeytinyağlılar... Yalova’nın şeker fasulyesi, çalısı...” (AÇM – 167) “Anneanesi eskisi kadar iştahlı görünmeyen torununa o seviyor diye fisitkılı pilav pişirmişti. Su muhallebisi de.” (Ç - 204) “Biraz pilav üstü tavuk, su muhallebisi bir de... Gülsuyunu ihmal etme, dolaştırıver üstünde...” (TBG - 15) “Aşağı marangozun bıçkı makinasından gelen ses... Muhallebici Toma'nın garsonu birazdan aceleci adımlarla çokçası iş yerlerine elindeki tepsiyle küçük kaplarda muhallebi, sütlaç, yoğurt, tavuklu pilav taşır.” (TBG – 32; KDY - 38) “Sonradan sembol Kastamonu evinde bir kadının el çabukluğuyla hazırlayıp saç üstünde pişirdiği gözleme ve etli ekmeklerden yedikleri sırada anlatacağı.” (TBG – 87, 144; AÇM – 5; AB - 236) “Kadının esnek, alışkın

parmaklarında yuvarladığı yumuşak, ak pak hamurun açılıp yayılışını, oklavanın gitgellerini seyrederek.” (TBG - 88) “Saltuk Bey behçenin sahiplerini, garsonları tanıyor; o sebeptendir ki masaya liste dışı mürdüm eriği ve şeftali marmeladı geliyor.” (TBG - 148) “Hadi sen bize kuzu tandır getir de görek bakam, Türk'e türkü çığırmaq, bi de kebab çığnemeyinen sırt ezdirmek yaraşır.” (TBG - 151) “Eli boş gidemezdi tabii, Aysan'ın acıbadem kurabiyesini sevdiğini biliyordu. Acıbadem kurabiyeleri, bir de Eyüp'teki atölyede kendi yaptığı, üzerinde kabartma geyik motifleri bulunan Hitit esinlemesi bir kap, çömlek...” (TB – 156) “Yüzük makarnayı seçiyor; yoğurtlu makarna salatası yapacak.” (TBG -165) “Mesela annem aşurenin şekerini de en son kor, içindeki nevalenin sertleşmemesi için. (TBG - 166) “Hamur ediveriyordum; yemeğe kalmayacanız mı?” (TBG - 207) “Sonra gönderilen yemekler irili ufaklı tencerelerle gelip giderken düğünleri andıran bir yeme içme telaşı yaşıyordu. Civardaki Arap komşulardan eşili sarmalar, el açımı börekler gönderilmişti ki komşular ve yakınları özenle kotarmışlardı etli nohuttan, kalbura bastı tatlılarına, şekerparelere kadar. Pilav üstü tavuktan, ciğer kavurmaya kadar... Sarığiburma, vezirparmağı tatlıları da ayrı...” (TBG – 213, 214) “Hünkârbeğendi istiyor İreni.” (TBG - 276) “Kadınlar büyük çini bir tabağa kuskus eliyorlardı.” (BBK - 70) “Bugün sizi ancak şerbetçilere veya katmercilere götürebilirim Filibe Köftecisi'ne yahut.’ Ahududu, demirhindi, nar ve kızılıcık şerbetlerinin en alımlı renkleriyle dolan bardaklarının sıcak havalarda buğularıyla şehrin uğultusunun silindiği ve çocuklaştıklarını anlar...” (KDY - 85) “Yıllardır aynı çizgilerle sınırlanmış sakin evimizin herşeyi solgun takvimleri, sıcak sobabaşları, muşamba örtülü sofralarında tüten köy tarhanaları, gülümseyen kızıl Amasya elmaları, Üsküdar baharatı kokan mutbağımız, teldolapta bir tas aşure ya da komşumuzun gönderdiği cevizli kek, annemin sigara börekleri, herşey yeni zamanın nasıl olması lâzım geldiği bilinmeden öylece korunuyordu.” (KDY -130) “Bir tepsi bademli pilavın üzerine kanı çıkarılmış; ak pak olmuş kemiğinden ayrılmış lime lime edilmiş o güzelim etleri dizdi mi yeme de karşısında dans et.” (KDY -195) “Pazar günlerine has dolgunluktaki sofrada İncenaz'ın yazın kaydattığı erik, kayısı reçelleri...” (KDY - 260) “Anası yufka açıyordu o gün, hocalara samsa gönderecekti.” (BD – 7, 236) “Gülsüm Hanım'ın eliyle açtığı ağakarı börekleri yenecek ayol! Samsalar yenecek.” (

BD - 12) “Koço'nun getirdiği baklava börek tepsilerini gören, kapının önüne yığılmıştı.” (BD - 12) “Sabahları bunlara incir tatlıları, iki parmak kalınlığında kaymak bağlamış mayıs sütleri, zarflı fincanlar içinde kahveler, lor peynirleri gönderildi.” (BD - 19) “Yere serili yaygı üzerinde kırmızı biberli tarhana çorbası içiyordu... Eğer sofrta baklavalarla, kuzu kızartmalarıyla donanmış olsa, bunca istek duyamazdı.” (BD - 27) “Adviye Teyze ona bir tahta kaşık verdi. Sonra dumunu tüten çorbayı önüne koydu.” (BD - 28) “Şekercilerin, pekmezcinin ve helvacıların duvarlarında, şerbeti evlerde yapılan ipe dizili peynir tatlıları asılıydı.” (BD - 82) “Kuzular kesilmelidir, baklavalara açılmalıdır.” (BD - 106) “Şu bayatlamış sigara böreği satan çocuktan sesleri, bağırtıları istasyonu saran öteki satıcılardan ayrılmak da...” (OK - 17) “O da torbadan kızının hazırladığı kumanyayı çıkarttı. Öndeki küçük, portatif masaları çektiler. Amca Bey, kokusu ortalığa yayılan kuru köftelerini, böreklerini masasına dizdi. Yuvarlak esmer köy ekmeğini karnına çekip, iri bir parça koparttı. Kadının sofrası o kadar zengin değildi. Bir katı yumurta, peynir, ekme bir de elma...”(OK -22) “Bu beyazlığı, dağ başlarındaki erimez karlara, keçi tulumundan sırtan küflü peynire benzetiyordu. (OK - 27) “Neyseki buzdolabında etimiz, zeytinyağımız var.” (OK - 29) “Doğrusu çerkes tavuğunu da güzel yapar kâfir...” (OK - 36) “Zeytinyağlı ayşe kadın pişirmiştin. Bonfile ve ızgaralık köftemiz de var.” (OK - 37) “Artık tereyağı, süzme yoğurt naylona konuyordu. Yine bu yiyecekler, elmalar, armutlar, cevizler köy köy kokardı.” (OK - 71) “Filiz'in annesi yesin diye haşlanmış mısır, börek parçası filan kordu önüne.” (OK - 74) “Derken kocamış bir kadın süt sağar, bir yeni gelin ekme pişirir, kokusu ortalığa yayılırdı.” (OK - 82) “Geçen sonbaharda bahçenin ayvasından kaydattığı reçelleri meydana çıkarır, gelini seviyor diye cevizli kadayıf pişirir.” (OK - 167) “Asım iki zeytin tanesiyle orucunu açmıştı.” (OK - 129) “İşte uzun tahta kaplar... Bunlara kemiğinden ayrılmış, ufalanmış etler doldurulurdu. Bu işleri kadınlar yapardı. Türküler söyleyerek. İşte kara kazanlar. Bunlarda kaynardı etler. Pilav tencereleri, siniler...” (AB - 43) “Yufka açacağız, lokma dökeceğiz.” (AB - 47) “Evlerden eritilmiş tereyağı kokuları geliyordu. Belki bulgur pişecek, belki tarhana...” (AB - 125, 244) “Küplere bastırılmış yağ, pekmez, turşu...” (AB - 126, 244) “Bazıları gölgeliklerde kurdukları ocaklarda pekmez kaynatmağa koyulmuşlardı. Şurda burda patates, soğan, mısır

yığınları... Bazıları öbek öbek oturmuş, soğan bağıyorlar, mısırları teneliyorlardı.” (AB – 142; HG - 418) “Ve dağıtılan peksimet yüzlerindeki sıkıntıyı biraz olsun silmişti.” (AB – 168; BD – 252; HG - 257) “Yufka peynir var. Yufkayı halan getirdi. Dürüver peynirle hemen.”(AB - 203) “Esmacık ekmekleri pişirmiş, sofrayı kuruvermiş. Ortalıkta sıcak ekmek kokusu.” (AB - 229) “Bak seyret o zaman, kazanlar nasıl kaynarmış. Nohutlu, şehriyeli dökme pilavlar nasıl tepsilere yayılmış...” (AB - 294) “Yanına üzüm hoşafı da, dedi Hıfzı, ağzını şapırdatıp. Üzüm, erik ne istersen, dedi Salih Dede. Düğün çorbası da unutulmasın. Önden o içilecek. Eti iyi liğmelenmiş olsun. Ayrarı unutmayalım. Şöyle kuyularda soğutulmuş, dedi Hıfzı. Veli'nin gözleri ilerki ağaca kayd. - Vay anam, Yunan... - Gözlemeyi unuttuk, dedi Salih Dede. Şöyle mis gibi.” (AB - 295) “Bağdaki kadınlara söyle de bir mantı açalım.” (AB - 297) “Biraz çekirdek olacaktı. Kavursun. Şöyle taze taze çekiversin.” (AB - 298) “Bağları bırakamazlar. Ortalıkta şeker yok. Askere pekmez gidecek. Onun için çabalayıp dururlar.” (AB – 298, 303, 366) “Ocakta sıcak çorba vardı.” (AB - 369) “Türbenin mutfaklarında kaynattıkları eti kemiğinden ayırıp, ağaç teknelere dolduruyorlar, pirinç ayıklıyorlar, nohut haşlıyorlardı. Bütün bunlar bir araya getirilip şifalı pilav yapılacaktı.” (AB - 319) “Hele asker ocağından bir akraba oğlu gelmişti de nohut pişirmiştik hani. Askercik açtı fakat sabahtan beri kaynayan nohut, işi inada bindirmişçesine pişmezdi bir türlü. Nohut aslında seçkin bir yemektir Anadolu'da. İstanbul'da ise nohudun taşralı yüzü seyrek olarak ayazlı buzlu günlerde aranırdı.” (GKUÖ - 26) “Yeşil zeytin, bergamut reçeli, haşlanmış yumurta, mutfakta kaynayan çaydanlığın soluğu...” (GKUÖ - 35) “Gerçi bunlar hiç aksatılmazdı annemizin zamanında. Annem kendi evinde de sizin evde de bu gelenekten vazgeçmedi. Köfteleri, enginarı, patates püresi, küçük sigara börekleri, zeytinyağlı ta da etli dolması hazır olurdu hep. Çünkü çocuklar, akrabalar sökün edeceklerdi ara sıra. Bayram, sofrasız olmaz.” (GKUÖ - 38) “Bir de o lezzetli çizik, yeşil zeytinlerden...’ diye eklemiştin. "Çizik değil, ezik! diye düzeltmiştim. Taşla ezilerek salamurası kurulan özel bir zeytindi o.” (GKUÖ - 39) “Ben bir tatlı dökeyim hemen, kalasınız, bizim rahmetli de ne çok severdi tatlıyı, şekerini.” (GKUÖ - 51) “Pancarların suyunu, tuzunu, sirkesini koydu, tadına baktı. Pancarın suya geçen lal renginde oyalandı biraz.” (GKUÖ - 57) “Çünkü babaanne ya çiğ börek

kızartmaktadır ya da mangal başındadır, kahve ve cezvesini sürmüştür köze.” (GKUÖ - 92) “Has tereyağlarıyla, yoğurdunuz, kurabiyelerin kokusuyla gelin. Büyük sinilerde bayram aşları taşımağa...” (GKUÖ - 98) “İş çok oldu mu, salça, turşu zamanı gelirdi kadın.” (GKUÖ - 116) “Meryem Kadın naneleri kesip toplar, ocakları yakar, kazanları çıkarır, salça sıkmalara yardım eder, mısırları serer kurutur, kışlık fasülyeleri tokaçlar, şalvarıyla nasıl geldiyse yine öyle giderdi.” (GKUÖ - 117) “Zübeyde sen seversin bak köy ekmeği aldım.” (RA - 44) “Böyle zamanlarda Zübeyde'nin dökme gibi pilavları, zerdeleri, güveçleri yenirdi.” (RA - 49) “Helvayı getirdi mi anam misafirlere üleştirir. Üleştirdiğinden biz kardeşimle o kâğıdı önce yalarız. Benim anam 'şunlara bakın, koyunun tuz yalaması gibi neler ediyorlar...' der. Biz o kâğıdı yalayıp ondan sonra yir yutarız öğretmenim.” (RA - 93, 94) “Yengen de dutmaç çorbası yapmıştı senin için sonra tavuk, pilav...” (RA - 141) “Nasıl beğendin mi köfteleri? Biraz küçülttüler, o kadar. Tatlıları da güzel. Bozmadılar tatlıları. Herşeyin bozulması kuralına karşılık. Toz şekerle yapılmıştır ha...” (RA - 145) “Hani? Arışke çorbası istemiştin. Yapmamışsın. Fatma Nine şaşkındı. - Tavuğu yeni yoldum oğul, şimdi ocağa atarım. Sen merak etme, dedi.” (HG - 279, 400) “Bir zamanlar dükkânıma Gregoroviç geldi diye, sanki ağuluymuş gibi böreğimize el sürmemiştin.” (HG - 395) “Yufka açmasını, lokma dökmesini?” (G - 41) “Tarhana, erişte hazırlamasına yardım edecek, türküler söyleyeceklerdi.” (G - 166) “Ah oralara dönebilse, onlarca yufkalar açsa, samsalar, gözlemeler yapsa...” (G - 120) “Deve eti yenirdi oralarda. Deve etiyle pilav pişirilirdi. Herkes avucuyla alıp yerdi.” (EÖ - 11) “Ama şu bostancının kabakları nasıl bir haz ve buruklukla toplayacağını yeni yeni düşünüyor. Kabak musakkasının içinde nasıl bir sevgi yattığını da...” (EÖ - 91) “Doğrusu öğlende yedikleri izmaritlerin ve tavşan etiyle pişirilmiş pilavın tadı unutulmaz güzellikteydi.” (EÖ - 112, 116) “Hani o gün tas kebabı pişirmişti.” (EÖ - 179) “Yer sofrasında dumnu tüten bir bulgur tenceresi gözümün önüne geldi.” (EÖ - 198) “Buzlu meyveler, dondurmalar getirilir, ninemin yaptığı şuruplar içilir, sohbet edilirdi.” (EÖ - 203) “Köyde kızları, kadınları çağırıp pekmez kaynatan, pestil seren sesi bir başka duyulan anası, şehirde başkalaşveriyor.” (EÖ - 210) “Şimdi, kızlar masaya zeytinyağlı barbunya fasulyesi, dolma, börek, sardalya, salata tabaklarını diziyorlar.” (BESS - 48) “Bir gelinin saç

üstünde pişirdiği ekmeği seyretmek hoştu.” (BESS - 53) “Nezihe'nin elinde o pamuk benzeri helvadan vardı. Onun toz şekerden yapıldığına bir türlü inanamazdı. Ağızda çabucak eriyip giderdi. Pamuk helvasının büyütülmüş bir yalan tat olduğunu düşünüyordu şimdi.” (BESS - 59) “Efendim, cacık dediğin biberli olur. Zatiâlileriniz, bilmem acı biberli cacık yedi mi? Herşeyin bir usulü vardır. Önce hıyarları rendellersin, tuzlayıp bir kenarda bekletirsin. Sonra biraz sivri biber kıyacaksın. Yoğurdu bir tasta dövüp sulandırdın mı? sulandırdın. At şimdi içine hıyarı, biberi. Tamam mı? Usulü böyledir. Ezdin mi havanda sarmısağı? Ezdin. Onu da karıştır içine. Cacığı kâselere bölüştürdükten sonra, herbirinin üstüne nane serpip, halis tarafından az zeytinyağı damlatacağım. Cacık dediğin böyle olur. (BESS – 70, 71) “Eleni'nin en sıkıntılı günlerinde bile konuklarına kristal tabaklar içinde sunabileceği portakal, incir reçellemeleri vardı.” (BESS - 82) “Fevziye yuvarlak yer masasının üstünde yufka açıyordu.” (BESS - 99) “Mutfakta plastik bir leğen içinde, yıkanmış salata yaprakları duruyordu. Onları doğrayıp bol limonlu bir salata yaptı.” (BESS - 117) “Birkaç tavuk kesip tuzlamışlar onları da sarıp vermiş bizimkiler.” (GR - 24) “Gidip biraz çiçek tohumu, biraz eski mahalleyle ilgili havadis, bir de Arife Hanım'ın memlekette getirttiği tarhana, pestil, kekik, nane, erik kurusuyla dönüşü...” (GR - 66) “Sütlâca da öylesi gerek.” (AÇM – 35) “Bizim memlekette yoğurt eksik olmaz sofradan. Anam da çok iyi mayalar ha...” (GR - 244)

Çokum'un eserleri hangi yörede geçiyorsa yemeklerde o yörenin yemeklerinden oluşuyor. Yemekler bazen etli, hamurlu, sebze, bazen kurutulmuş sebzeler ve otlar bazen de evde yapılan reçeller vs. oluşuyor.

3.12.2. İçecek Türleri ve Yapılışları

Çokum eserlerinde, geleneksel içeceklerimiz sayılan kahve, çay, şerbet, ayran gibi hemen hemen her öğünde sofralarımızdan eksik olmayan ve gelen misafirlere de ikram ettiğimiz içecek türlerine sıkça yer vermiştir. Bunların yanında diğer içecek çeşitlerini de kullanmıştır.

“Birer kahve içelim şu balkonda... Eski paslanmaz cezveye iki pişirimlik kahve koydu... Ersu köpüğü iki fincana dağıttıktan sonra kahveyi biraz daha ocakta tuttu ve ocağı söndürdü... Kadın kahveleri üstü manzaralı Kıbrıs işi tepsiye koydu.” (Ç – 53, 125, 223, 228; OK – 45, 103; AKT – 48, 110, 267, 273; AB – 75, 94, 163, 212, 298; BD – 12, 53, 56, 65; DZ – 130, 202; GR – 10, 68, 160; KDY – 35, 39, 51, 96, 262; TBG – 235; EÖ – 121; BESS – 161; GKUÖ – 11; AÇM – 30, 36, 42, 78, 106, 149, 161; Z – 69, 84, 95, 97, 164) “Bir bardak limonata yaptı. Severdi kardeşi limonatayı. Hastalandığı zaman ‘limonata’ diye sayıklardı.” (BESS – 61; Ç – 120; AKT – 268; KDY - 49) “Sacide Hala'nın gelininin kuyuya sarkıtıp soğuttuğu şerbetlerden içtiler.” (BD – 20, 9, 65; DZ – 149; TBG – 151; AB – 53, 303, 304, 380; HG - 327, 328; OK – 47; GKUÖ – 102; BESS - 114) “Canı iyi demlenmiş bir çay istemişti o an...” (Ç – 223; KDY – 190; AB – 155; GKUÖ – 32, 53; AÇM – 145, 149, 161; Z – 69, 212) “Giray'a ayran getirdi.” (HG – 335, 298, 370; AB – 295, 361, 390; OK – 60; BD – 27, 62; BESS – 96; Z - 14) “Şefik bir görevlinin getirdiği ihlamur'u Süsen'in önüne bıraktı.” (GR – 255; AB – 163, 356, 199; G – 96; BD - 49) “Bir su bardağı bergamutlu çay yanında kaşar ekmeği geveleyerek...” (TBG - 107) “Sizin evde nane çayını içerlerki bahtiyarlığımızı? Nane ve yeşil çay kokusundan gözlerimiz mahmur...” (BBK – 22,70) “Kedisi köpeği eksik olmayan o bahçede, güneş yüzlü meyvalar, çaylar, kahveler, nar, çilek, kızılılık şurupları ikram ediliyor, darbeden önceki gelenek yeni baştan doğuyordu.” (KDY - 233) “Bugün sizi ancak şerbetçilere veya katmercilere götürebilirim Filibe Köftçisi'ne yahut.’ Ahududu, demirhindi, nar ve kızılılık şerbetlerinin en alımlı renkleriyle dolan bardaklarının sıcak havalarda buğularıyla şehrin uğultusunun silindiği ve çocuklaştıkları anlar...” (KDY – 85) “Asiye kızım nar suyu olacaktı, şişelerde şerbetler olacaktı.” (BD - 236) “Feridun'un kaldırımlarda, sabah ayazlarında, otobüslerde, sahlep kokulu sokaklarda düşündüğü bu açmazdı.” (KDY – 135; EÖ - 93) “Çokça kırmızı içmişsin. Yahut bozayı fazla kaçırmışsın.” (HG - 103) “Abdullah Ağa'nın hatunu yeni sağdığı süttten ikram etti.” (HG – 112; OK – 67; EÖ - 93) “Ve işte o sıralarda, ona ısırgan otu demlediğim bir gün duvardaki resminden okumaya çalıştığım hikâyeyi anlatıverdi.” (AÇM – 124, 127, 132)

Eserlerde toplumumuzda sıkça tüketilen çay, kahve, şerbet, ayran, limonata, süt yer alırken kimi zaman da bitki çaylarının tüketildiğini ve ikram edildiğini görürüz. Kırım Türkleri'nin anlatıldığı Hilal Görüünce adlı eserde ise oralara ait bir içecek olan kımıza yer verilir.

3.12.3. Mutfak Araç ve Gereçleri, Kullanışları

Yiyecek içeceklerdeki çeşitlilik gibi mutfaklarda kullanılan araç gereçlerde yöreden yöreye, devirden devire farklılık gösterir.

“Türk mutfağında malzemelerine göre başta madeni kaplar olmak üzere cam, ahşap, taş, pişmiş toprak, deri ve çeşitli bitkilerden kaplar üretilmiş ve kullanılmıştır. Bu kaplar kullanıldıkları yere göre değişik formlarda tasarlanmışlardır.”
(Koz 2003: 402)

“Bir bakraçtan henüz sağılmış süt dökülürken ki aklıkta.” (AKT - 17) “Ne çok tabak, ne çok çatal, kaşık, bıçak.” (AKT – 37; BD - 28) “Üstüne kenarları dövmeli büyük bir bakır tepsi kondu. Kızların ve çalgıcı hanımların önlerine tepsiler, allı morlu sırmalı peşkirler verildi.” (BD - 13) “Sabahları bunlara incir tatlıları, iki parmak kalınlığında kaymak bağlamış mayıs sütleri, zarflı fincanlar içinde kahveler, lor peynirleri gönderildi.” (BD - 19) “Büyük siniler, kalaylı bakır kaplar ortaya çıktı.” (BD - 106) “Elinde bir şerbet tepsisi vardı.” (BD – 117, AB – 304, 361) “Mutfaklarımızdan, tel dolaplarımızdan, odunluklarımızdan, yüklüklerimizden çıkın gelin ve anlatın yüreğinizden geçenleri!” (DZ – 65; KDY – 12, 130) “Evinin solgun aydınlığına dönüp, isli mutbağının yağ kokan ocağında akşam aşını pişirmeğe...” (BBK – 64; KDY - 12) “Kadınlar büyük çini bir tabağa kuskus eliyorlardı... Gümüş çaydanlıklarda tüten nane kokusu üzerimize siniyordu.” (BBK - 70) “Annesinin yumurta kırdığı sahanlar, ninelerden kalma mantı kaynatma tenceresi, salçalı biftek pişirilen geniş kap, hevesle alınan ilk çelik tencelere, emayeler... Eskiden kalma bakır ve aliminyum araç, gereç...” (TBG – 215; KDY - 12) “Kadın kahveyi tepsi içinde bakır cezvesi ve yaldızlı bardakta suyla getiriyor.” (TBG - 235) “Tel

dolaptan buzdolabına geçtikleri bu apartmana İncenaz yine de eskilerden beyaz işli örtüsüyle sandığını, su küpünü taşımıştı.” (KDY - 158) “Bavullar yerleştirilir, buralarda kaynatılmış reçeller kavanozlarıyla sepetlere konur, son temizlikler yapıp, çaydanlıklar ovulur, güneşlikler, perdeler çekilir, eve son defa bakıp "Eh bir dahaki yaza artık" denilirdi.” (OK - 12) “Halası sacın başından doğruldu.” (AB - 238) “İşte uzun tahta kaplar... Bunlara kemiğinden ayrılmış, ufalanmış etler doldurulurdu. Bu işleri kadınlar yapardı. Türküler söyleyerek. İşte kara kazanlar. Bunlarda kaynardı etler. Pilav tencereleri, siniler...” (AB – 43, 142) “Sonra gözüme çarpan tavalara, elekler, torbalar, kahve ve biber değirmenleri, mangal, maltız, soba boruları, dar ve alçak kapılar, ürkekliğimi dağıtıverdi. Sokağa bakan kısımda yere birkaç pösteği ve kilim atmıştı. Pencere önünde bir kerevet vardı.” (EÖ – 149) “Anası hamur teknesinin başından doğrulup pencereye koştu...” (AB – 73, 238) “Porselen tabaklarda ve küllüklerde ve şekerliklerde kabarık elbiseli saray kadınları, dar pantolonlu, dantelli, kırmalı gömlek giyinmiş erkekler vardı.” (EÖ - 34) “Dedesini, buzdolabı aldığı halde, yine testisini yayla rüzgârlarına karşı pencereye koyardı.” (OK - 71) “Mutfak tarafına da fırınlı, tüplü bir ocak konduracaktı. O eski ocağı ne etmeliydi artık?” (OK - 68) “Böylece isli kara tencerelere, eğeti gıcırtilı kapılara, ibriklere, kendince akan pınara, küçücük pencerelere, göğe karışmış gibi duran tepelere, dumanı tüten bacalara kavuşurlardı.” (OK - 67)

Geleneksel mutfak eşyaları içinde topraktan yapılan ve pişirilen kaplar, bakır ve alüminyum tencere, tava ve siniler ve ahşap malzemeler ön plana çıkmaktadır. Çokum bu eşyalara yemeklerin pişirilmesi ve servis edilmesinde yer verir.

3.13. Dayanışma, Yardımlaşma, Eğitim Kurumları

3.13.1. Efe Seymen Kuruluşları

Efe ve seymenler kökeni eski Türklere kadar giden bir kuruluştur. Ege ve İç Anadolu’da yiğit, kahraman, fenalıklardan kaçan, iyiliği ve yardım etmeyi seven insanlar olarak tanınırlar.

“Babası bir ahi kılığında ve tavrında dükkânı besmeleyle açtı.” (RA - 143)
 “Askeri, efesi hep ayağa kalkmış.” (AB - 45) “Samur ferâcesi, sof ve kemhâ
 kaftanlarıyla varlılar, çuha giyimli orta halliler, hacılar, seğmenler...” (AKT - 118)
 “Duvarlardan birinde birkaç seymen deseni...” (AKT - 155) “O iç batı Anadolu
 Türkü'nün özelliklerini taşıyan zeybek yüzünü ellerimin arasına alıp...” (GR - 120)
 “Söyledim ya efem... Selim'im ben.” (AB - 209)

Çokum kültürümüze ait olan ahi, efe, seymen gibi kavramlardan isim olarak bahseder. Ahilik kavramını benzerlik ilişkisi kurmak amacıyla kullanır.

3.13.2. Komşuluk, Misafirperverlik

Türk misafirperverliği ülkemiz ve milletimizin en önemli özelliklerinden birisidir Türk Misafirperverliği. Biz kapımızı çalanlara, evimize konuk olanlara her zaman sevgi, saygı ve hürmetle yaklaşır izzet ü ikramlarda bulunuruz. Evimize gelen misafirimiz çok yakın dostumuz, tanıdığımız ya da hiç tanımadığımız da olsa; zengin fakir, küçük büyük hiç fark etmez ev sahipliğimiz kibardır, candandır, içtendir.

Misafir ağırlamak Türk milletinin çok eskilere dayanan geleneğidir. Misafiri gelen evin daha uğurlu ve bereketli olacağına inanılır. Çünkü bizler “misafir on rızıkla gelir, birini yer, dokuzunu ev sahibine bırakır” inancına sahip milletiz.

Yine aynı şekilde komşuluk münasebetleri de çok önemlidir. Bizler, “komşusu açken tok yatan bizden değildir” sözünü düstur edinen bir milletin evlatlarıyız.

Çokum da eserlerinde misafirperverlik, misafire ikram, komşuluk konularını yetiştirdiği, içinde yaşadığı topluma göre resmetmiştir: “Ben kimseden bir şey esirgemedim. Bu yüzden bereketi eksilmezdi evimin. Bizim âdetlerimizde, misafir hangi saatte gelirse gelsin, sofraya kurulur. Eğnimize, üstümüze dikmez, misafire

yedirir içirirdik.” (Z – 97) “O çiğ börek, su böreği, sarma günlerine pek katılmazdı ama yazın yine de konuk gitgellerinden hoşlanır bir hali vardı. O da yapardı aşure, kandil helvaları dağıtımını...” (AKT - 48) “Evin ilk misafiri gelmiş, eline ayağına bir telaş yayılmıştı.” (Ç – 155; BD - 148) “Kadın Süsen'e sarılıyor, öteden beri tanışıklıkları varmışçasına Anadolu içtenliği ile. Sonra gidip biraz arası geçince çay ve kuru pasta getiriyordu.” (GR - 218) “Gülbahar kolonya tutuyor. Gülnar'sa şeker...” (GR - 218) “Hani sanki bir yerde görmüşüm seni. Sana bir ikramda bulunayım. Hele şu tabureye otur. Bir çayımı iç.” (GR - 88) “Yardımcısı erkek giysili, kırpık saçlı kadın demlediği çaydan ikram etti onlara.” (TBG - 280) “Kedisi köpeği eksik olmayan o bahçede, güneş yüzlü meyvalar, çaylar, kahveler, nar, çilek, kızılıcak şurupları ikram ediliyor, darbeden önceki gelenek yeni baştan doğuyordu.” (KDY - 233) “Ortanca ablam bir pişirimlik cezvede kahve kabartmağa gitti, ben de akide şekeri ikram ettim.” (KDY - 39) “Bu akşam herkes bize davetli. Mutlaka bekliyorum... Yemeğe tabii.” (KDY - 150) “Kaptan döndüğünde artık ev konuklarla dolup taşmağa başlar, giren çıkan hesapsız olurdu.” (RA - 83) “Kız Hacer, kalk misafirlerimize şerbet getir. Hacer fırladı. Esmâ, - Zahmet etmesin dedi. Hiç olur mu? dedi Fitnat Hanım. Fitnat'ın evine gelinir de, bir şey yiyip içmeden gidilir mi?” (AB - 380) “Binnaz, misafiri karşılayıver... Esmâ'yımı gelen...” (AB - 378) “Biz yiyelim sen bakasın, olur mu hiç Rıfat? dedi. Şuracığa gelip, bir kâsecik de sen içesin.” (BD - 28) “Konağa geleni eksik ağırlamaktayım. Onlar yine de memnun giderler, lakin benim içim rahat edebilmez. Şuncağıza da bir şey verseydim derim.” (BD - 29) “Ve bana elma ikram etmiştin.” (BD - 36) “E, gidelim bize, Semiha Teyze'ni de bir gör. Allah ne verdiyse yeriz.” (OK - 41) “Çay onlar için en önemli ikramlıktı. Çayları tepsiyle evin erkeği getirir götürür, misafire ikramda nedense hep o görev alırdı.” (GKUÖ - 32) “Tam kalkacak oluruz, Selim Ağa Hacıanneyi uyarır, nazikçe ‘Bizim kabak tatlımız yok muydu’ derdi. ‘Nereye canım, tatlı yenecek daha...’ Hacıanne hemen koşturur, cevizi bol tarafından kabaklar gelir, onlar yenip üzerine su içilir, biraz da hemen kalkmama payı verilir, sonra ‘Eh, müsaadenizle’ denildiğinde bu defa Hacıanne, ‘Nereye mari, meyve yenecek daha...’ derdi. Meyveler yenir, ardından mısır patlatılır, onun peşinden sütlaç türü sütlü mütlü bir tatlı daha gelir. Velhasıl konuk, ev sahibi güzellemeleri ve

yarışı böylece devam eder, sonuçta gitmek için yalvar yakar olurduk da öyle bırakılırdık.” (GKUÖ - 57) “Ben bir tatlı dökeyim hemen, kalasınız, bizim rahmetli de ne çok severdi tatlıyı, şekerini.” (GKUÖ - 51) “Gerçi bunlar hiç aksatılmazdı annemizin zamanında. Annem kendi evinde de sizin evde de bu gelenekten vazgeçmedi. Köfteleri, enginarı, patates püresi, küçük sigara börekleri, zeytinyağlı ta da etli dolması hazır olurdu hep. Çünkü çocuklar, akrabalar sökün edeceklerdi ara sıra. Bayram, sofrasız olmaz.” (GKUÖ - 38) “Her konuk gelişinde, yenilip içildikten sonra ‘Ellerine sağlık!’ diyen kadınların, karınları burunda ya da doğurmaktan yürümleri paytaklaşmış kadınların arasında kendi eksikliğini duymak artık zor geliyordu ona.” (RA - 50) “Bu yiğide sıcak bir çorba verin! dedi.” (HG - 256) “Buyur gel, dedi. Bir tas südümüzü, ayranımızı iç. Bizde bu gece bayram var. Bir torunum daha oldu.” (HG - 247) “Esmâ'nın annesi Fıtnat Hanım'ı nasıl ağırlayacağını bilemiyor.” (AB - 93) “Kalkıp sofra kurdu. Arslan Beyle Hamza Batur karınlarını doyururken, sessizce onları seyretti.” (HG - 361) “Çıngıraklı bahçe kapısından girince tavukların sağa sola kaçışmaları, Advîye Hanım'ın onu yürekten hoşkunca karşılayışı, aç olup olmadığını soruşu, köpüklü ayranlar getirişi, küçük Zeynep'in ikide bir ders görülen odaya girmek isteyişi, engelleyince ağlaması, sonra dayanamayıp bir köşeye oturtulması, bütün bunlar hoşuna gidiyordu.” (BD - 27) “Çoktandır evimize kimse gelmediydi, dedi. Şükürler olsun. Buyur, hoş geldin... Efendi konuğumuz var.” (RA - 151) “Eleni'nin en sıkıntılı günlerinde bile konuklarına kristal tabaklar içinde sunabileceği portakal, incir reçellemeleri vardı.” (BESS - 82) “Buzlu meyveler, dondurmalar getirilir, ninemin yaptığı şuruplar içilir, sohbet edilirdi.” (EÖ - 203) “Ali Bey'in misafirperverliği herkesçe bilinir, konağın kapısını kim çalmış olursa olsun, yabancından sayılmaz, ağırlanır.” (BD - 66) “Arada bir komşuların, konukların istekleri üzerine gençliğinde yazdığı bir manzumeyi okur, hıçkırığa hıçkırığa ağlardı.” (BESSS - 67 / 68) “Misafir kalabalığının merdivenleri saran sesi, kahkahalar, yüksek perdeden konuşmalar, apartmana alışılmış sessizliğini siliverdi.” (Ç - 35) “Sofrayı kuruver hatun! Misafirimizin içini ısıtacak birşeyler getir.” (HG - 275) “Olmaz bırakmam vallahi! Nesrin Hanım araya girdi: - Yoo katiyyen... Su böreği açarım şimdi. Eskiye yâd ederiz. Murat Ağabey, -Yolunuz bir kere buraya düştü, dedi. Öyle kolay kolay salmayız sizi.” (Ç - 22) “Helvayı getirdi

mi anam misafirlere üleştirir. Üleştirdiğinden biz kardeşimle o kâğıdı önce yalarız. Benim anam 'şunlara bakın, koyunun tuz yalaması gibi neler ediyorlar...' der. Biz o kâğıdı yalayıp ondan sonra yir yutarız öğretmenim." (RA - 93 / 94) "Misafirleri doğru dürüst ağırlayacağımız bir odamız olmalı.' Böyle diyordu babası. Masalı, iskemleli, 'çek yat' kanepeli..." (OK - 68) "Yan evlerin kadınları seslenecekti pencerelerden; isteksiz veya gönülsüz komşuluklara gidecektin kolunda birileri..." (AÇM – 149)

Sevinç Çokum'un romanlarında komşuluk ve misafirperverlik coşkulu bir şekilde ele alınır. Zenginler kendi zenginliği içinde evlerine gelen misafirlerini ağırlar, yedirir içirir. Fakirler de evlerinde ne varsa ikram ederler, ikram etmekten mutlu ve memnun olurlar.

3.13.3. Dini Kuruluşlar

Dini kuruluşlar olarak camiler, mescitler, tekkeler ve kâbe eserlerde yer alan unsurlardır. Sevinç Çokum eserlerinde, yaşanan mekânlardaki camileri isimleriyle ele alır. "Doksan üçte bizi sürdüğü, camilerimizi, köylerimizi yaktığı aha şuracıktadır." (BD – 23, 49, 60, 157, 192; AKT – 21; BBK – 27; KDY – 53; AB – 202, 387, 388, 420; BESS - 109) "Osmanlının eliyle şekil alan Söğüt şimdi yıkık duvarlardan, alevlerin yaladığı fakat yakamadığı kara islere bulanmış birkaç cami, dere, tahta köprü, Ertuğrul Gazi türbesi ve bir iki mektepten ibaretti." (AB - 254) "Efendi Hafız ezana başladı. Buna öteki camilerden cevap geldi. Hamidiye'den, Kuyulu Mescit'ten ve Balaban Camii'nden..." (AB - 204) "Mehmet Akif Bey bu vaazı Kastamonu'da Nasrullah Camii'nde vermiş." (AB - 174) "Dönenler Camii. Burası eski bir mevlevihaneydi..." (RA - 148) "Bizim Çelebi Mehmet Camii, Kuyulu Mescid, Balaban Camii, Hamidiye Camii dolup taşardı. Geceleri, türbelerin, camilerin ışığından ortalık gündüz gibi olurdu." (AB - 40) "Bu Sinop Kal'asından ve kal'adaki Alâüddin Camii'nden de bahsetmiş idi." (HG - 112) "Süleymaniye'nin İsa Bey Camii'nden ne farkı vardı?" (GKUÖ - 100) "Karşı tarafta Yavuz Selim Camii, Fatih... Yavaş yavaş karanlıklara karışır. Neden sonra Yavuz Selim Camii,

sarı bir aydınlıkla yeniden belirir.” (OK - 169) “Beyazıt Camii'nin avlusu.” (OK - 126) “Büyük Kefe Camii, çanlarını koparıp atacak kadar öfkeliydi.” (HG - 154) “Özbek Han Camii'nin, Anadolu eliyle örülmüş çatısındaki kumrular da bir bir uyanıyorlardı. Ve Gözleve Camii...” (HG - 155) “Tasulanın bağirtısı iki ev ötedeydi. Tomtom Camii, hemen şurada.” (EÖ - 108) “Ethem Bey Camii'ne, saat kulesi ve İskender heykeline bakan meydanın yegâne eli yüzü düzgün oteli...” (AKT - 38) “Bunu önünden geçtikleri Ahi Çelebi Camii hakkında verdiği bilgiler açığa çıkaracaktı.” (GR - 58) “Ta ötede bu kül denizinin ortasında Kasımpaşa Camii yalnız ve hüzün doluydu.” (AB - 269) “Bak işte bu Ulu Cami'dir. Hani anlatmıştım içinde fiskiyeli bir havuzu var.” (OK – 40; RA - 148) “Gözleve'ye gelmişken, önce tezkerelerde Tatar Han Camii adıyla geçen Mimar Sinan Ağa'nın muhteşem camiini ziyaret ettim. Dersaadette'ki Fatih Camii'nin bir benzeridir.” (HG - 219) “Ezan sesi yakındaki Tumtum Mescidi'nden değil, Çukurcuma Camii'nden geliyordu.” (TBG - 79) “Yeni yol, şu bir buçuk yılın ağırlığını üzerinde taşıyan yorgun yol, imparatorluk döneminden kalma ulu çınarlar, çeşmeler, tekkeler, mescit ve camiler, mektepler, kışla yeni yapılan subay apartmanları, çatılar, teraslar, balkonlar, bu sınırın içerisindeydi.” (KDY – 211, 245, 92; BD – 235, 243; RA - 146) “Yeşil Türbe evimizin penceresinden görünürdü.” (OK - 44) “Kible nereyse gösteriver oğlana.” (BESS - 102) “Melek Abla, Kâbe'yi bizim için de tavaf edin.” (OK – 105, 101, 106)

Çokum eserlerinde, konunun geçtiği yöreye ait dini yapılara mescit ve camilere yer vermiştir. Müslümanların günlük hayatlarında ezan ve namaz dolayısıyla camiler önemli bir yer tutar. Çokum neredeyse her eserinde konunun gidişatına göre ya tarihi bir camiye yahut yörenin bir camisine yer verir.

3.13.4. İmece ve Yardımlaşma

Geleneksel yaşam koşullarıyla oluşmuş; dayanışmaya, yardımlaşmaya ve eğitime yönelik kurumların arkasında ferdi, toplum halinde yaşamaya iten faktörler vardır. Bu kurumlar, kaynaşma düzeyinin ileri olduğu kırsal kesimde daha yaygın olarak görülür. Bu kurumlardan imece, kamu veya ferde yönelik bir işte grup olarak

yardımlaşmaya denir. İmece köy veya küçük kasabalarda yazılı olmayan hukuka dayalı, herkes tarafından kabul gören bir dayanışma örgütüdür. Özellikle kırsal alanda imkânların kısıtlı olmasından dolayı, köyün ortak işlerini kendi iş gücü ve imkânlarıyla yerine getirme anlayışını doğurmuştur. Köyde yaşayan insanlar, yol, sulama, cami, köy odası gibi kamunun yararına olan işlerde dayanışmaya girerek işi kolaylaştırırlar.

Ferde yönelik imecelerde ise, komşuların ve akrabaların kendi işini vaktinde tamamlayamayan kişilere toplu olarak yardım edip o sıkıntıdan kurtarmaları söz konusudur. Bu yardımlaşma özellikle, tarımsal işlerde, düğünlerde, inşaat işlerinde dikkati çekmektedir.

“Seninle çarşıdan dönen yaşlıların yüklerini, torbalarını taşımadık mı?” (DZ - 146) “Bizim hanım bile tezgâhın başına geçmiş arşın arşın bez dokur. Askerin çamaşırı yokmuş, her evden bez, çamaşır, çorap, çarık gibi şeyler istendi ya, Nazik Hanım'ı durdurabilene aşk olsun.” (AB - 306) “İsmail Efendi'yle birlikte arabaya pekmez yüklüyorlar.” (AB - 303) “Söyleyeyim söylemesine de gelirler mi bilmem. Bağları bırakamazlar. Ortalıkta şeker yok. Askere pekmez gidecek. Onun için çabalayıp dururlar.” (AB - 298) “Efendi Hafız, biz de yardım etmek istiyoruz. Bize de iş ver. Başında sızlanıp duruyorlardı. Peki, dedi Hafız. Camiye kandil mum bulun. Analarınız bir kaç kilim verirse, daha çok sevinirim... Haydi yallah!” (AB - 421) “Üç beş yardımla, bu yıl boyattık duvarları, dedi.” (RA - 153) “Konu komşu seve seve yardıma giderken, bizim uzak durmamız yakışık almaz. Bak, geçende Fıtnat Hanım'ın canı gözleme istemiş de, komşular arasında sen edeceksin, ben edeceğim diye kavga bile çıkmış.” (AB - 50) “Fırdevs Hanım bir yandan kazanı karıştırıyor, bir yandan da bir peşkirle yüzünün terini siliyordu. Atiye Hanım, tülbentini yanağının kıyısında sıkıştırıp pekmez kepçesine yapıştı. - Yoruldun, biraz da bana ver! dedi.” (AB - 142) “Yanımdakinin matarasına yapıştım... ‘Bir yudum...’ dedim. ‘Dudağımı ıslatayım.’ Arkadaşım matarayı çıkarıp şöyle bir salladı. Bir iki yudum su kalmış içinde. Düşündü bir... Sonra ‘Al’ dedi. ‘Helâl olsun...’ (AB - 12) “Sen hiç merak etme Kısmet Hanım. Bütün komşulara söylerim. Aramızda para

toplarız. Kaygılanma.” (BESS - 88) “Köyde kızları, kadınları çağırıp pekmez kaynatan, pestil seren sesi bir başka duyulan anası, şehirde başkalaşıveriyor.” (EÖ - 210) “Halime kız, hiç oyalanmadan süpürgeyi kapmış, ortalığı süpürmeye koyulmuştu. Yavaş yavaş ev, kirli karanlığından sıyrılmağa başlamıştı. Şirin ise ocağı yakmış, yemek pişiriyordu. Fatma Nine'nin keyfine diyecek yoktu.” (HG - 127) “Elbirliğiyle dokunan halılar...” (AB - 244)

Çokum yaşlıların eşyalarını taşımaktan tutun da, köyde yaşlı insanların evini temizlemeye, cephede çarpışan askere giyecek ve yiyecek hazırlamadan camiye yardım toplamaya kadar değişik hayır ve yardımlaşma örnekleri işlemiştir. Ağustos Başağı adlı romanında belki de konu gereği bu yardımlaşma dayanışma unsurlarına daha çok rastlamaktayız.

4. Sonuç

Sevinç Çokum, hikâye ve romanlarında sürekli farklılıklar yaparak okuyucusunun karşısına çıkar. Devamlı kendini aşma, yeni teknikleri deneme ve kendini geliştirme eğilimi içerisinde. Çokum'un *Eğik Ağaçlar'la* başlayan, *Al Çiçeğin Moru*'yla günümüze ulaşan ve bu ikisi arasında ürettiği bütün hikâye ve romanlarında bu gelişme çizgisini açıkça görmek mümkündür.

Sevinç Çokum halk edebiyatı unsurlarını ve folklor ürünlerini eserlerine serpiştirmekle kalmaz konuşmalardan anlatmaya, ağızlardan şiveye, halk bilgisinden mimariye, birçok yerde temel malzeme olarak kullanır. Yaptığımız çalışmada Çokum'un ilk eserinden başlayarak en son *Al Çiçeğin Moru* adlı hikâyesine kadar "Anonim Edebiyat" ürünlerine yer verdiğini ve bunları çeşni olmaktan ziyade olayın gidişatına göre eserlerin merkezine yerleştirdiğini gördük. Anonim Edebiyat ürünlerinden türküler Çokum'un işlediği konularda önemli bir yer teşkil eder. Çokum eserlerinde 113 farklı yerde türkülerden bahseder. Yazar çoğu zaman türkü sözlerine yer verirken kimi zaman türkünün adından veya bir dizesinden bahsederek kahramanın ruh halini anlatmaya çalışır. Bu türküler de rastgele konulmuş türküler değildir. Konunun geçtiği yöreyle, kahramanın ruh haliyle, vb. doğrudan eserin atmosferini yansıtan türkülerdir. Yine aynı şekilde maniler, ninniler, ağıtlar, bilmeceler, tekerlemeler kimi zaman metin olarak kimi zaman isim olarak olayların içerisinde ifade edilir.

Çokum'un eserlerinde Anonim edebiyatın bir başka türü masallar da önemli bir yer tutmaktadır. Hemen hemen bütün eserlerde zengin masal motifleri olay örgüleri içerisinde, anlatılanlara kimi zaman hareketlilik ve canlılık kazandırarak kimi zaman da benzetmeler yapılarak okuyucuya masal tadı verilir. Masalları ve masal öğelerini özgün ve başarılı kullanan yazar, çağdaş bir masalcı olarak karşımıza çıkar. Yine İslamiyet öncesi ve sonrası destan ve efsaneler eserlerde geçen konularda benzetme ilişkisi kurmaları bakımından işlenir. Atasözleri, deyimler, dualar, alkışlar, beddualar, küfürlü ve argo sözler, selamlar ve vedalaşmalar, hitaplar, çağrılmalar gibi

günlük hayatın içinde halkın sürekli başvurduğu ifade biçimleri de Çokum'un eserlerinde konuları ve anlatımları tamamlar mahiyette kahramanlarının ağzından yer bulur.

Tasavvuf Edebiyatı'nın önemli isimleri Mevlana, Yunus Emre, Ümmi Sinan, Erzurumlu İbrahim Hakkı Çokum'un eserlerinde bazen yaşamları bazen de eserleriyle yer alır. Çokum, kahramanların içinde bulunduğu ruh dünyalarını okuyucuya daha iyi çizebilmek için olayın yaşanış biçimine göre ilahilere yer verir. Bu ilahileri çoğunlukla kahramanın ağzından söyler. Çokum Âşık tarzı halk edebiyatı sanatçılarından Koroğlu, Karacaoğlan, Âşık Ömer, Âşık Veysel'e yer verir. Bunlarla birlikte âşık edebiyatına ait terimleri de kullanır.

Çokum'un romanlarında kullandığı dil de dikkat çekicidir. Yazar kullandığı kelimelerin Türkçelerine yer vermeye daha bir özen gösterir. Sadece kelimelerin Türkçelerini kullanmakla kalmaz romanlarında kahramanlar yöresel kelime kullanımları ve ağız özellikleriyle şiveleri tüm incelikleriyle kullanırlar. Çokum'un *Gece Rüzgârları*'nda Karadeniz ve Güneydoğu ağzını, *Karanlığa Direnen Yıldız*'da Trakya ağzını, *Deli Zamanlar'da* Ege ağzını, *Zor'da* İç Anadolu ağzını, *Bizim Diyar'da* Trakya ağzını görmek mümkündür. Çokum, sadece ağız özelliklerini kullanmakla yetinmemiş aynı zamanda Kırım Türklerini anlatan *Hilal Görününce* adlı romanında Kırım Türkçesi'ne ait kelimelere, destanlara, çınlara, yırlara yer vererek yelpazeyi daha da genişletmiştir.

Geçiş dönemi dediğimiz doğum, evlenme ve ölümlerle ilgili kültürümüzde yaşayan inançlar, gelenekler, kalıplaşmış uygulamalar Çokum'un eserlerinde tüm canlılığıyla kendine yer bulur.

Halk botaniği ve zoolojisine ait çeşitlilik dikkate değer. Onlarca bitkiye ve özelliklerine hemen tüm eserlerinde ayrıntılı bir şekilde yer verir. Çokum'un eserlerinde bazen kendinizi bir bitki dünyasının içinde bulabilirsiniz.

Eserlerde dikkati çeken bir başka husus ise halk inanmalarıdır. Toplumumuzda canlı ve cansız varlıklarla, sayılarla, soyut varlıklarla, dini inançlarla, uğur ve bereket, nazar-nazarlık, yatır-türbe ve ziyaret yerleri ile ilgili inanmalar önemli bir yer teşkil eder. Kültürel hayatımızda öneme sahip bu başlıkları Çokum, çoğu zaman kurgudan ziyade yaşanmış gerçeklikle işler. Çünkü çocukluğunun geçtiği İstanbul'da halk kültürü ve inanmalarının çok canlı yaşantılarına şahit olmuştur.

Çokum'un eserlerinde halk mimarisi de önemli bir yer tutar. Fakat bu mimari eserler sadece yapı özellikleri ya da hayata yardımcı unsurların adları şeklinde değil, bir kültür unsuru, bir yaşam şekli olarak kendini gösterir. "Kütahyalı Kız" hikâyesinde geleneksel mimarimize ait kapı tokmağı motifi sadece şekil olarak mimariyi ifade etmekle kalmaz bir yaşam felsefesini, mimari felsefeyi de yansıtır.

Eserlerde başka bir zenginliğimiz olan mutfak kültürü, yeme içme adabı, yiyeceklerde kullanılan malzemeler ve yemeklerin yapılışı önemli bir yer tutar. Yine halk oyunları, halk çalgıları, giyim kuşamı, süslenmesi, dayanışma yardımlaşma ve eğitim kurumları, konular içerisinde kültürümüzün bir yansıması olarak, bazen tüm ayrıntılarıyla bazen de isim olarak yer bulur.

Sevinç Çokum yalnızca büyüklerinden dinlemekle kalmayıp bizzat yaşadığı geleneksel değerlere sırt çevirmemiş onları eserlerinin malzemesi haline getirip kullanmıştır. Çokum'un *Bizim Diyar*, *Hilal Görününce*, *Ağustos Başağı* gibi daha çok tarihi konuları işlediği romanlarında halk kültürü ve folkloru unsurlarına daha çok yer verdiğini söyleyebiliriz.

Çokum, kültürü edebiyatın ana malzemesi olarak ele alır ve eserlerinin merkezinde işler. Yazar kültüre, toplulukları ayakta tutan bir güç olarak bakar. Dolayısıyla kültürü, kimliği belirleyen bir fonksiyon yükleyerek ortaya koymaktadır.

Roman ve hikâyelerinde teknik olarak sürekli bir yenilenme yaşasa da dili ve kullandığı malzeme olarak hep halkın içinde olmuş, halkla iç içe yaşamış ve eserlerine de bunu başarıyla yansıtmıştır. Onun bu halk dili, söyleyişleri ve kültürünü eserlerinde başarılı bir şekilde kullanmasında kendi ifadesiyle annesinin, bir kolu Kırım diğer kolu Balkan göçmeni olan eşinin ailesinin ve çocukluğunu geçirdiği eski İstanbul yaşantısının etkisi vardır. Bu çevrelerdeki konuşmaların içerisinde nükte, hiciv, istihza, tekerleme, atasözü yöresel söyleyişler ve ifadeler kullanılıyor olması zamanla Çokum'un dikkatini çeker. Bu tür ileri ve uçta söyleyişler yerinde kullanılırsa yazdıklarımıza yaraşüyor. Halk ağzına yakışanı yazıya da taşınmalıyız diye düşünür ve özellikle romanlarında bunu yapmaya çalışır. Edebiyatı bir anlatma sanatı olarak gören Çokum, “neyin nasıl anlatıldığı önemlidir” der. Anadolu, Balkan Türkleri, Kırım Türkleri, yakın tarih, kısacası her yönüyle insanımız Çokum'un önemli kaynaklarıdır. Etkileyici olmasının temelini hayatın gerçeklerini kavrayıp estetik ölçülerle ve zaman zaman şiirsel üslupla sunması oluşturur.

Folklor ve halk edebiyatı ürünlerinin, günümüzde çağdaş bir romancıda hangi seviyede ve ne şekilde yer bulduğunu tespit ettiğimiz bu çalışmamız bize geleneksel sözlü kültür ürünlerimizin sadece toplumsal kimliğimizi belirlemekle kalmayıp modern romanlarımıza ruh ve temel teşkil ettiğini de gösterdi. Böylelikle, halk kültürümüzden süzülen birikimler, Çokum gibi geçmişinden ve kültürel birikiminden beslenen yazarlarımızın kaleminde kendine önemli bir yer buldu.

DİZİN

- Abukizm, 23, 25
- Adnan Menderes, 18
- Ağıtlar, 37, 38
- Ağustos Başağı, 14, 28, 29, 33, 46, 53,
160, 169, 170, 199, 238, 242, 262,
312, 315, 317, 318, 328, 337
- Ahmet Kabaklı, 3
- Akmescit, 13, 99, 262
- Al Çiçeğin Moru, 9, 39, 193, 202, 204,
313, 318, 337
- Ali Bey, 11, 12, 92, 103, 116, 131,
133, 283, 308
- Ankara, 24, 25, 102, 171, 221, 225,
280, 291, 335, 336, 337, 338, 340,
341
- Arada Kalmış Tebessüm, 24, 25, 27,
41, 53, 55, 60, 144, 201, 242, 257,
275, 318, 319, 321, 324, 325, 336,
337
- Arslan Bey, 13, 14, 38, 39, 41, 48, 70,
86, 88, 90, 92, 96, 103, 124, 127,
129, 138, 144, 148, 161, 185, 195,
200, 208, 228, 241, 244, 250, 260,
262, 270, 308
- Asaf Bey, 17, 18
- Asiye, 11, 12, 60, 199, 209, 294, 303
- Atasözleri, 54, 55, 59, 313
- Avustralya, 15, 16, 17, 184, 204
- Aypare, 19, 20, 86, 227, 284, 329
- Ayşenaz, 20, 21, 42, 43, 116, 205
- Bahçesaray, 41, 45, 84, 99, 149, 200,
246, 323
- Başvekil, 118
- Battal Gazi Destanı, 42, 45, 49, 53
- Beşiktaş, 1, 2, 324
- Beyaz Bir Kıyı, 7, 28, 52, 336
- Beyoğlu, 4, 106, 148, 164
- Bilmece, 38, 39
- Binbaşı Kaya, 17, 18, 118
- Bir Eski Sokak Sesi, 3, 4, 8, 190, 236,
262, 337
- Bizim Diyar, 11, 27, 28, 154, 190,
204, 236, 262, 314, 315, 323, 328,
336, 340
- Boratav, 35, 40, 44, 47, 53, 237, 241,
242, 250, 251
- Bölüşmek, 4
- Cevdet Bey, 10
- Cönk Yayınları, 3, 12
- Çırpıntılar, 3, 15, 32, 172, 336
- Çorabatır, 39, 47
- Dede Korkut, 14, 48, 338
- Delî Zamanlar, 3, 19, 53, 189, 192,
244, 314, 318, 319, 324, 337
- Demokrat Parti, 18
- Derin Yara, 5
- Devrim Hanım, 10
- Divan Edebiyatı, 53

- Divanü Lügati't-Türk, 36
 Edebiyat Fakültesi, 1, 336
 Edige, 39, 47
 Efsane, 44
 Eğik Ağaçlar, 3, 4, 313, 317, 326
 Ertuğrul Gazi, 15, 237, 238, 254, 288, 309, 318
 Esmâ, 1, 15, 54, 101, 125, 129, 132, 146, 147, 184, 195, 196, 207, 221, 244, 274, 281, 307, 327, 328
 Esra, 16, 17, 43, 99, 105, 162, 167, 171, 244, 245, 247
 Evlerinin Önü, 4, 5, 46, 48, 52, 209, 337
 Fas, 7
 Fedâ, 25, 92, 280
 Felelzâde Ârif Çelebi, 13
 Feridun, 17, 18, 19, 106, 115, 126, 127, 151, 165, 197, 225, 287, 303
 Gece Kuşu Uzun Öter, 8, 36, 46, 49, 53, 173, 198, 337
 Gece Rüzgârları, 21, 163, 314, 318, 319, 325, 336, 337
 Giray Bey, 13, 56, 201
 Gösteri, 3
 Gülheves, 25, 241, 242, 246, 256
 Gülsüm Hanım, 11, 12, 37, 66, 132, 184, 230, 280, 293, 298
 Gülyüzlüm, 3, 20, 38, 43, 168, 240, 253, 330, 337
 Güney, 25
 Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı, 53, 336
 Halk Hikâyesi, 53
 Hilal Görününce, 3, 12, 13, 36, 38, 39, 40, 44, 47, 51, 173, 191, 201, 238, 242, 251, 262, 314, 315, 318, 323, 336
 Himmî, 21, 22, 32, 78, 149, 157, 248
 Hisar Dergisi, 3
 Hüseyin Özcan, 35, 46
 İlgin, 25, 81, 233
 İncenaz, 17, 18, 123, 146, 236, 246, 255, 294, 298, 305
 İstanbul, 1, 5, 6, 10, 11, 12, 16, 20, 21, 24, 30, 64, 99, 125, 134, 148, 184, 189, 196, 203, 214, 219, 252, 267, 277, 278, 279, 285, 294, 300, 315, 316, 324, 336, 337, 338, 339, 340, 341
 İstanbul Üniversitesi, 1
 İzzet Bey, 10
 Kafdağı, 41, 45
 Kapı Yayınları, 9, 337, 340
 Karanlığa Direnen Yıldız, 17, 19, 48, 52, 145, 165, 168, 238, 314, 318, 328, 337
 Kelile ve Dimne, 41
 Keloğlan, 42
 Kerim, 10, 206, 230, 296
 Kerime, 11, 12, 154, 235, 243, 244, 272, 281

- Kırım, 6, 7, 12, 13, 14, 44, 47, 50, 146,
173, 192, 238, 263, 304, 314, 316,
318, 323, 340
- Kıvırcık Kız Masalı, 42, 43
- Korhan, 16, 17, 145, 244
- Kudret Gazetesi, 2
- Kül Kedisi, 42
- Kültür Bakanlığı, 1, 335, 336, 338
- Kütahyalı Kız, 6, 7, 315
- Malatya türküsü, 27, 264
- Mani, 32
- Masal, 34, 40, 41, 43, 338, 341
- Mehmet Çınarlı, 3
- Millî Mücadele, 14, 15
- Mirza Bahadır, 47
- Necmi Seren, 1
- Nesrin Hanım, 10, 267, 308
- Nilece, 22, 329
- Ninni, 36
- Nizam Bey, 12, 13, 38, 71, 73, 92,
191, 208, 261
- Nizam Dede, 14, 39, 40, 47, 50, 95,
99, 130, 147, 173, 191, 195, 202,
254
- Nüzhet Fermanlı, 23, 89, 135
- Onlardan Kalan, 5, 48, 53, 145, 168,
260
- Orhan Gazi, 15
- Osman Gazi, 15, 53
- Osmanlı Devleti, 11, 13, 14
- Ötüken Neşriyat, 15, 17, 336
- Pembe, 2, 11, 12, 293
- Ramazan Ağa, 10, 55
- Rıfat, 3, 11, 12, 28, 83, 93, 123, 129,
154, 177, 272, 288, 289, 307
- Rıfat İzzet Çokum, 3
- Rıza Hoca, 11, 12, 273
- Rozalya Ana, 6, 7, 53, 145, 189, 202,
323, 336
- Rumeli, 11, 12, 31, 36, 70, 175, 178,
274, 323
- Sebati Bey, 17, 18
- Selanik, 11, 323
- Sevinç Çokum, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9,
11, 12, 16, 17, 19, 20, 21, 23, 24,
25, 26, 32, 34, 36, 37, 39, 41, 42,
44, 46, 49, 52, 55, 58, 110, 143,
144, 145, 147, 150, 152, 175, 183,
186, 189, 192, 193, 197, 198, 199,
202, 203, 206, 208, 209, 211, 221,
224, 226, 227, 230, 232, 233, 235,
236, 238, 240, 245, 246, 251, 258,
259, 260, 261, 264, 265, 268, 271,
276, 286, 292, 296, 309, 313, 315,
317, 320, 322, 330, 336, 340
- Sezai Coşkun, 30, 32, 35, 39, 55, 169
- Sibel, 17, 18
- Simay, 23, 42, 194, 329
- Sonsuz, 23, 24, 25, 89, 135, 156, 163,
235, 329

- Söğüt, 14, 15, 29, 30, 31, 63, 117, 176,
215, 237, 238, 254, 263, 288, 309,
317, 328
- Süsen, 21, 22, 71, 77, 108, 146, 164,
181, 207, 222, 256, 272, 289, 303,
307, 319, 329
- Şahmeran, 45, 46, 338
- Şirin Gelin, 13, 14
- Şükrü Elçin, 40
- Talat Onay, 39
- Tapmaca, 39, 40
- Tekerleme, 34, 35
- Tekerlemeler, 34, 337
- Tekin, 16, 17, 167, 171, 184, 200, 258
- Tepeşehir, 21, 22, 84, 293
- Tercüman Gazetesi, 3
- Tren Burdan Geçmiyor, 23, 25, 35, 36,
55, 208, 319, 324, 325, 326, 327,
330, 337
- Türk Edebiyatı Dergisi, 3
- Türk Edebiyatı Vakfı, 3, 11, 336
- Türkiye, 1, 3, 16, 24, 184, 295, 335,
339, 341
- Türkiye Gazetesi, 3
- Türkoloji Bölümü, 1, 2
- Türkü, 26, 28, 31, 131, 306
- Ulvi Dayı, 10
- Üsküp, 11, 12, 89, 177, 323
- Veysel Ağabey, 18, 151, 167, 168, 214
- Viran Dağları, 28
- Yalova, 24, 212, 220, 297
- Yusuf, 14, 15, 28, 29, 48, 90, 91, 107,
162, 176, 196, 199, 207, 217, 221,
223, 231, 244, 255, 262, 267, 270,
274, 327, 328, 340
- Zeynep Hanım, 20, 21
- Zor, 9, 28, 110, 168, 173, 199, 236,
242, 276, 314, 317, 320, 336
- Zühre Nine, 27, 230, 296
- Zümrüdüanka, 41

KAYNAKÇA

- ACIPAYAMLI, Orhan: "Türkiye Folklorunda Halk Hekimliğinin Morfolojik ve Fonksiyonel Yönden İncelenmesi", "Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri", Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1989
- AKIN, Kevser: Sevinç Çokum'un Romanlarında Eğitim Değerleri ve Türkçe, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İnönü Üniversitesi, Malatya 2009
- AKSEL, Malik: Sanat ve Folklor, MEB, İstanbul 1971
- AKSOY, Erol: Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Eserlerinde Halk Bilimi Unsurları, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi, Kayseri 2005
- AKSOY, Ö. Asım: 1 Atasözleri Sözlüğü, İnkılâp Kitabevi Yayınları, İstanbul 1993
- AKSOY, Ö. Asım: 2 Deyimler Sözlüğü, İnkılâp Kitabevi Yayınları, İstanbul 1993
- AKTUNÇ, Hulki: Büyük Argo Sözlüğü(Tanıklarıyla), YKY, İstanbul 2002
- ALANGU, Tahir: Türkiye Folkloru El Kitabı, Adam Yayınları, İstanbul 1983
- ALKAN, Naim: Türk Halk Edebiyatı, Yargıçoğlu Matbaası, Ankara 1973
- ALPTEKİN, Ali Berat: Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı, Akçağ Yayınları, Ankara 1997
- ARI, Ahmet: Sakıb Mustafa Dede-Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Divanının Tenkidli Metni, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi, Konya 1995
- ARISOY, Süleyman: Türk Folkloru ve Etnografyası, YAYKUR, Ankara 1976
- ARTUN, Erman: Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı, Akçağ Yayınları, Ankara 2001
- ARTUN, Erman: Türk Halkbilimi, Kitabevi, İstanbul 2009
- ASLAN, Ersan: Halk Bilimi Araştırmaları, Dicle Üniversitesi Yayınları, Diyarbakır 2003
- AYATAV, Yunus: "Kırım Türklerinin Hikâyesi" Türk Edebiyatı, Sayı 356, Haziran 2003
- AYVAZOĞLU, Beşir: Defterimde Kırk Suret, Kapı Yayınları, İstanbul 2008
- BAŞGÖZ, İlhan: Folklor Yazıları, Adam Yayınları, İstanbul 1986
- BAŞUĞUR, Emine: Küp Köyü Takvim ve Meteorolojisi, Türk Halk Kültüründen Derlemeler 1996, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998

BORAT, Betül: Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerindeki Halk Edebiyatı ve Halk Bilimi Unsurlarının İncelenmesi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Konya 2007

BORATAV, Pertev Naili: 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1995

BORATAV, Pertev Naili: Folklor Ve Edebiyat, Adam Yayınları, İstanbul 1982

BORATAV, Pertev Naili: Zaman Zaman İçinde, Remzi Kitabevi, İstanbul 1958

Büyük Türk Klasikleri, Ötüken Neşriyat, C 3, 4, 6, İstanbul 2004

CABUR, Ayşegül Kılınç: Tarık Buğra'nın Romanlarındaki Halk Bilimi Unsurları Üzerine Bir İnceleme, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Selçuk Üniversitesi, Konya 2006

COŞKUN, Sezai: "Bir Aydınım işgalden Kurtulma Çabasının Romanı: Gece Rüzgârları", Türk Edebiyatı, Haziran 2004

COŞKUN, Sezai: "Bir Başkaldırı Romanı: Arada Kalmış Tebessüm", Türk Edebiyatı, No. 437, Mart 2010

COŞKUN, Sezai: "Sevinç Çokum'un Romanlarında Kültürel Meseleler ve Millî Kültür Unsurları", Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, No. 21, Ekim 2009

ÇOBANOĞLU, Özkul: Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları, Akçağ Yayınları, Ankara 2003

ÇOKUM, Sevinç: Ağustos Başağı, Ötüken Yayınları, İstanbul 2003

ÇOKUM, Sevinç: Al Çiçeğin Moru, Kapı Yayınları, İstanbul 2010

ÇOKUM, Sevinç: Arada Kalmış Tebessüm, Ötüken Yayınları, İstanbul 2010

ÇOKUM, Sevinç: Beyaz Bir Kıyı, Ötüken Yayınları, İstanbul 1998

ÇOKUM, Sevinç: Bir Eski Sokak Sesi, Ötüken Yayınları, İstanbul 2003

ÇOKUM, Sevinç: Bizim Diyar, Ötüken Yayınları, İstanbul 1999

ÇOKUM, Sevinç: Çırpıntılar, Ötüken Yayınları, İstanbul 1999

ÇOKUM, Sevinç: Deli Zamanlar, Ötüken Yayınları, İstanbul 2000

ÇOKUM, Sevinç: Evlerinin Önü, Ötüken Yayınları, İstanbul 2002

ÇOKUM, Sevinç: Gece Kuşu Uzun Öter, Ötüken Yayınları, İstanbul 2001

ÇOKUM, Sevinç: Gece Rüzgârları, Ötüken Yayınları, İstanbul 2004

- ÇOKUM, Sevinç: Gülyüzlüm, Ötüken Yayınları, İstanbul 2003
- ÇOKUM, Sevinç: Hilal Görününce, Ötüken Yayınları, İstanbul 1999
- ÇOKUM, Sevinç: Karanlığa Direnen Yıldız, Ötüken Yayınları, İstanbul 1999
- ÇOKUM, Sevinç: Rozalya Ana, Ötüken Yayınları, İstanbul 1997
- ÇOKUM, Sevinç: Tren Burdan Geçmiyor, Ötüken Yayınları, İstanbul 2007
- ÇOKUM, Sevinç: Zor, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul 1978
- ÇOPUR, Yusuf: Star Gazetesi, Star Kitap - 6 Şubat 2010
- DİLÇİN, Cem: Örneklerle Türk Şiir Bilgisi, Akçağ Yayınları, Ankara 2004
- DİZDAROĞLU, Hikmet: Halk Şiirinde Türler, TDK Yayınları, Ankara 1969
- DUYMAZ, Ali: İrfanı Arzulayan Sözler Tekerlemeler, Akçağ Yayınları, Ankara 2002
- ELÇİN, Şükrü: Halk Edebiyatı Araştırmaları 1- 2, Akçağ Yayınları, Ankara 1997
- ELÇİN, Şükrü: Halk Edebiyatına Giriş, Akçağ Yayınları, Ankara 2001
- ERGİN, Muharrem: Türk Dil Bilgisi, Bayrak Basım Yayın Tanıtım, İstanbul 1998
- EROĞLU, Türker: Halk Oyunları ve Halayların İncelenmesi, Kılıçaslan Matbaacılık, Ankara 1995
- ERSOYLU, Halil: Türk Argosu Üzerinde İncelemeler, L&M Yayınları, İstanbul 2004
- GÜL, Sema: Türklerin Kültür Tarihi, Noktakitap, İstanbul 2007
- GÜZEL, Abdurrahman: Dini Tasavvufî Türk Edebiyatı, Akçağ Yayınları, Ankara 2006
- GÜZEL, A ve Ali TORUN: Türk Halk Edebiyatı El Kitabı, Akçağ Yayınları, Ankara 2004
- <http://tdkterim.gov.tr/atasoz>
- <http://tdkterim.gov.tr/bts>
- İLERİ, Selim: Sevinç Çokum ile Söyleşi, Zaman Gazetesi, 3 Temmuz 2005
- KABAKLI, Ahmet: Türk Edebiyatı, Türk Edebiyatı Yayınları, İstanbul 2008
- KARAKÖSE, Veysel (Haz.): Hadislerle İslam, Hikmet Yayınları, İstanbul 1985
- KAYA, Doğan: Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü, Akçağ Yayınları, Ankara 2007

- KOLUÇOLAK, Âdem: Mehmet Niyazi'nin Romanlarındaki Halk Bilimi Unsurları Üzerine Bir İnceleme, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Konya 2007
- KOZ, M. Sabri: Yemek Kitabı, Kitabevi, İstanbul 2003
- OĞUZ, M. Öcal: Halk Şiirinde Tür Şekil Makam, Akçağ Yayınları, Ankara 2001
- OĞUZ, M. Öcal: Türk Halk Edebiyatı El Kitabı, Grafiker Yayınları, Ankara 2001
- ONAY, A. Talat (Haz. Cemal Kurnaz): Türk Halk Şiirinin Şekil ve Nev'i, Akçağ Yayınları, Ankara 1996
- ÖNAL, M. Naci: Muğla Efsaneleri, Muğla Üniversitesi Yayınları, Muğla 2003
- ÖRNEK, S. Veyis: Anadolu Folklorunda Ölüm, Ankara Ün. Yayınları, Ankara 1971
- ÖRNEK, S. Veyis: Türk Halk Bilimi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000
- ÖZCAN, Hidayet: "Bir Facianın Romanı Bizim Diyar" Türk Edebiyatı, Sayı 356, Haziran 2003
- ÖZCAN, Hüseyin: "Bektâşî Fıkralarında Argo", Gazi Eğitim ve Kültür Vakfı Yayını (Abdurrahman GÜZEL'e Armağan), No. 1, Aralık 2004
- ÖZCAN, Hüseyin: "Çocuk Edebiyatının Milli Kaynakları", Yağmur Kültür Sanat Edebiyat Dergisi, No. 24, Temmuz 2004
- ÖZCAN, Hüseyin: "Halk Edebiyatı Metinlerinin Çocuk Edebiyatına Kaynak Olması ve Örnekleme Olarak Dede Korkut Hikâyeleri" Turkish Studies / Türkoloji Araştırmaları Dergisi, No. 7, Temmuz 2008
- ÖZCAN, Hüseyin: "Türkülerin Gerçekleri ve Yemen Türkülerinin Arka Planı", Yağmur Kültür Sanat Edebiyat Dergisi, No. 23, Nisan 2004
- ÖZDEMİR, Hasan: "Geleneksel Kültürümüzde Şahmeran", V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi, Halk Edebiyatı Seksiyon Bildirileri, II. Cilt, Kb Yayınları, Ankara 1997
- ÖZDEMİR, Nebi: Türk Çocuk Oyunları, C 1, Akçağ Yayınları, Ankara 2006
- ÖZKAN, Mustafa: İnsan İletişim ve Dil, Akademik Kitaplar, İstanbul 2010
- ÖZTÜRKMEN, Arzu: Türkiyede Folklor ve Milliyetçilik, İletişim, İstanbul 1998
- SAİNTYVES, P. (Çev. Bilal Aziz Yanıkoğlu): Folklor El Kitabı, Haşet Kitabevi, İstanbul 1951

- SAKAOĞLU, Saim: Masal Araştırmaları, Akçağ Yayınları, Ankara 1999
- SARAÇBAŞI, M. Ertuğrul: Örnekleriyle Büyük Deyimler Sözlüğü I – II, YKY, İstanbul 2010
- TAN, Nail: Folklor (Halk Bilim) Genel Bilgiler, Halk Kültürü Yayınları, İstanbul 1985
- TAN, Nail: Folklorumuzda Ölçülü Sözler, Folklor Araştırmaları Kurumu Yayınları, Ankara 1985
- TANER, Nuri: Masal Araştırmaları, Art-San, İstanbul 1988
- TARIM, Rahim: “Türk Kültürüyle Yoğrulmuş Bir Roman Hilâl Görününce” Türk Edebiyatı, Sayı 356, Haziran 2003
- TEZCAN, Mahmut: "Türklerde Yemek Yeme Alışkanlıkları ve Buna İlişkin Davranış Kalıpları", Türk Mutfağı Sempozyumu Bildirileri, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1982
- TEZEL, Naki: Türkiye Folkloru ve Etnografya Kılavuzu, MEB Basımevi, Ankara 1969
- TOKAY, Murat: Zaman Gazetesi Kitap Eki: Kitap Zamanı, 03 Aralık 2007
- TOKAY, Murat: Zaman Gazetesi, 27 Kasım 2010
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Dergâh Yayınları, C3.
- Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı III (Halk Şiiri), Sayı 445-50 Ocak / Haziran 1989
- Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2009
- www.dmi.gov.tr
- www.kulturturizm.gov.tr
- www.sevincokum.info
- Yazım Kılavuzu, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2009

EK: Sevinç Çokum'la Yaptığım Mülakat

Sevinç Çokum'un yazarlık çizgisi nedir, kendinizi yazın dünyasında nerede görüyorsunuz, bunun paralelinde sanat anlayışınızı açıklar mısınız?

Çizgileri, sanat görüşlerini oluşturan insanın zaman içerisinde hem kazandıkları hem kaybettikleri ve yaşadığı şartlar, kendisini anlayabilme çabasıdır. Yani siz bu konuda biraz gayret gösterirseniz, kendinizi eleştirirseniz veya bir takım edebiyat eserlerinin kendini aşarak oluştuğunu, kendi kendinizin hayatınız boyunca adeta mektebini kuruyor gibi bir anlayışla baktığınızda daha farklı oluyor. Bazısı da yazar eserini geçer, fazla da düşünmez üzerinde. Ben ne yaptım? Nereye kadar getirebildim? Eksikim nedir? İyi taraflarım nedir? Bunun üzerine pek fazla durmaz. Ama benimkisi bir savaşıma gibi oldu baştan itibaren. İlk kitabım *Eğik Ağaçlar*'dı. Öykü, 1972 yılında çıktı. Tabii o da yine kendi yayınımlarımız olarak çıktı. Bir yayıneviyle anlaşmamız olmadı ben gidemedim, tanıdığımız insanlar yoktu, yine bu da bir cesaretti benim için, iyi bir şey oldu, hayatın içinde savaşmak gibi, çünkü yanlışlarımı da görebildim. Böyle hikâyelerle başladım sonra roman davası başladı. Romana girdim ama romanda hemen kendimi ortaya koyamadığımı söylemeliyim. 1977-78 yıllarında çıkan 12 Mart 1971 dönemini anlatmaya çalıştığım *Zor* isimli romanla başlamıştım. Ben daha biraz önceki dönemi yazdım orada, kendi tecrübelerim kendi gözlemlerimdi. *Zor* romanı üç baskı yaptı o zamanlar, ama ben yeniden basılmasını istemedim. Bazı yazarların öyle vazgeçtikleri kitaplar vardır. Tam anlamıyla vazgeçtim mi onu da bilmiyorum. Öyle duruyor. Ondan sonra tarihe yöneldim. Zaten tarih sevdiğim bir dal, balkan harbinde göç etmiş yakınlarımdan derlediğim malzemelerim de vardı. Çok güzel malzemeler bunlar. Ben tarihin sadece tarih kitaplarıyla yazılması gerekmediğini düşünüyorum. Bunlar taraf tutan kitaplar olabilir, belirli bir görüşü ortaya koyabilir. O sebeple tarih en güzel canlı örnekleriyle anlaşılır. Romancı için diyorum, tarih araştırmacısı için değil elbette. Onun için belgeler çok önemlidir. Bende de belge merakı var ama bir tarihçi kadar değil. Mesela *Ağustos Başağı* romanını yazdığım zaman Söğüt'te kaldım. O sıralarda yine Ali Balaban adında Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı'na katılmış bir sözlü

kaynağım vardı. Ben eserde o kahramanların adlarını değiştirdim böyle de bir huyum var. *Ağustos Başağı*'nı onun anlatımlarıyla yazdım ama bu arada orada küçük bir araştırma yaptık. Kaymakam bey, savcı bey bana yardım ettiler ve bazı belgeler edindim. Orada ilk gönüllü müfreze nasıl kuruldu, gönüllüler günlük kıyafetleriyle nasıl dâhil oldu ve Gündüz Bey kim vs... Söğüt'le ilgili bir takım çalışmalarım oldu. Demek ki tarih canlı insanlarla var. O tarih serisi böyle geldi. *Ağustos Başağı* derken birden bire gözlemlerimi aktaramıyorum endişesine kapılıp daha yakın zamanlara geldim. Onun da ilk örneği *Karanlığa Direnen Yıldız*. 27 Mayıs 1960 askeri darbe... Daha yakın dönemler 60, 61, 62... 90'lı yıllar, derken böyle en son *Arada Kalmış Tebessüm* romanında 2001 ekonomik krizin yaşandığı dönemler anlatılıyor.

Hikâyeler için öyle diyemem. Onlar geçmiş zaman hikâyeleri, benim çocukluğuma rastlayan hikâye örnekleri, daha sonraki 70'li yılları yazdığım hikâyeler ve bugünü yazdığım son örnek *Al Çiçeğin Moru*. Geçmişte olmasına rağmen yeni zaman hikâyeleri, *Sazlık Ürperiyordu* gibi birçok örnek var orada. Günümüzü anlatan hikâyeler de var. Demek ki öyküde biraz daha günümüze yakın örnekler sunmuşum. Romanda öyle değil. Romanları ikiye ayırabiliriz; birisi tarihi dönemleri anlatan romanlar -çok da eski tarihi değil- *Hilal Görününce* 1853-56 Kırım Savaşı, sonra Balkan harbi 1912-13 yılları, sonra Cumhuriyete kadar geliyor tarih. Orada da tarihi romanın ilk örneği olduğundan olsa gerek bir telaş bir sıkıntı var. Çok insan ve yazma telaşı var. 1912-13'ten 1920'ye getiriyorum. Celal Bayar'la bir toplantı olmuştu, biz de oradaydık. Ben, kitabı Celal Bayar'a da vermiştim. Balkan Harbi'nden Cumhuriyete kadar olan dönemi anlatıyor dedim. Bütün bunları bir kitapta mı anlattın dedi. Çok mantıklı, bunlar birkaç kitapta anlatılabilecek şeylerdi. Ama benim gayem bütün o dönemi anlatmak değildi. Bir ailenin nereden nereye gelidiğini anlatmak istemiştim. Onun için haklıydım yani. Sonra *Ağustos Başağı* geldi. O da Kurtuluş Savaşı... Ama hep canlı örnekler... Sonra *Karanlığa Direnen Yıldız*. 27 Mayıs askeri darbesinden sonra ise *Deli Zamanlar*'ı yazdım. Sonra *Gece Rüzgârları* geldi 90'lı yıllar, Özal dönemi. Bir değişim var tabi. İnsanların yaşayışları, hızlı kazanma anlayışları, değişim rüzgârları... O dönemde yazarmın, Süsen Divitçi'nin, kendisiyle hesaplaşması, toplumla yüzleşmesi, inandığı

bir takım değerlerin alabora olması, iç içe iki hikâye var... Sonra *Tren Burdan Geçmiyor* çok ilgi uyandırdı. İnsanların bütün bu değişen değerler karşısında dürüst kalabilmeleri, bütün dünyayı saran o dürüstlük dışı hareketler, ondan sonra doğru gazetecilik meselesi var ki bu senelerdir tartışılan bir konu. Liberalizm düşüncesiyle, gazeteciler hür olmalıdır, özgür olmalıdır ama olamıyorlar. Bir tek insan olur ama azdır, genelleme yapamıyoruz. O, olamadıklarını anlatan bir kitaptır. Sonra *Arada Kalmış Tebessüm*. Bu bir sınıf çatışmasını anlatan, temelinde sosyal psikoloji olan bir kitaptır.

Şimdi benim çizgim ne oldu? Benim çizgim: Hümanist bir şekilde öykülerle başladım, merkeze insanı aldım, insandan sonra kendimize bir dönüş oldu, kendi toplumumuza, kendi sokaklarımıza, kendi mahallelerimize, kendi inanç ve anlayışlarımıza dönerek yazdığım örnekler oldu. Tabi bunların içerisinde tarihi romanlara bakarsak orada da değerlerimizi kucaklayış düşüncesi hâkimdir. Ama *Deli Zamanlar*'da fakültede okuyan bir genç kız var. Kendi ağzımdan anlatıyorum. Zaten benim hayatıma çok benzer kahramanın hayatı, belki benim de diyebilirim. Ama o insanın yıkılışı, hayallerinin yıkılması daha o zaman, o romanla başlar. Bu çatışma, inandıkları ile gördükleri arasındaki zıtlık, bir takım farklı arayış, farklı yerlerden bakarak doğruların bulunacağına inanış o romanda vardır. Ondan sonra *Gece Rüzgârları*'yla devam eder. Çünkü o bir hesaplaşma romanıydı dedim. Sonra *Tren Burdan Geçmiyor*'da adeta kendi bildirimini ortaya koyar gibiyimdir. Ve bir reaksiyondur o. Hatta ona Selim İleri bir "çılgılık" dedi. Orada, hiçbir zaman çekinmeden, kendime göre neyi doğru görüyorsam haykırma olayı vardır. Çünkü romanın ancak cesaretle yazılabileceğini anlamış oldum. Zaman bana bunları kazandırdı. Belki karşılaştığım olaylar ve hayal kırıklıkları da bu noktaya getirdi beni. Demek oluyor ki karşımdaki güç ne olursa olsun, bunun yanlış bir tarafını görebiliyorum veya görmem gerektiğini düşünüyorum. O sebeple bağımsız bir insan oldum, bu bağımsızlığa çok inandım. Bağımsız olmaya çalışıyorum bunun için savaşıyorum. Bunun için etrafımdaki insanları da kırabiliyorum ve öyle şeylerle karşılaşıyorum ki belli düşüncelerle yetişmiş insanlar inanamıyorlar ve benim

açımdan hayal kırıklığına uğramış oluyorlar. Yani biz Sevinç Çokum'u şöyle görmek istiyorduk...

Bir kalıba soktukları için mi?

Evet, evet tabi onlara da kızmamam lazım. Çünkü sosyal psikolojide de o konu var, toplum sizi ikna eder, belli noktalara götürür, sizin inançlarınızı değiştirir ve ondan sonra sizi belli bir kalıba koyar ve sizin ihtiyaçlarınız yöntemlere uyuyorsa siz artık değişmezsiniz. Ve bir başkası size zıddını söylediği zaman da çok ters karşılırsınız.

İnsanların sizi değerlendirmeye başlamaları *Zor* romanı ile olmuşsa bir kalıba sığmayan her görüşe aynı mesafede duran bir Sevinç Çokum görüyoruz ama tarihi romanlarla başlamışlarsa sizi değerlendirmeye daha milli ve manevi değerlerin ön plana çıktığını görüyoruz.

Olabilir. Tarihi romanlarda, en çok onlarda galiba.

Mesela Aşk kavramını o romanlarınızda ele alırken kendinizi sansürlediğinizi görüyoruz. Oysa son romanlarınızda aynı konuyu sansürsüz bir şekilde vermekten çekinmediğiniz görülüyor.

Bu çizgimi şöyle özetliyorum; roman inandırma sanatıdır diyorum ben. Canlandırma ve inandırma. Yazarın, romancının kendi kuralları vardır bunları anlatır. Yani 'roman böyle yazılır' gibi kuralları benimsemez. Bazı insanlar sorduğunuzda ben de roman yazacaktım fakat zaman bulamıyorum derler. Zannederler ki romanın hazır kalıbı var hemen olacak. Her romancının mektebi ayrıdır diye düşünüyorum ben. Ama herkes de mektep kurabilir mi? O da tabii üzerinde düşünülmesi gereken bir konu. Bu hususta Zaman Gazetesi'nde Selim İleri ile böyle bir söyleşi yapmıştık.

Romanın kuralları yoktur. Yani roman ille de aileyi anlatmalı gibi vs. Bırakın aileyi sosyologlar anlatsın. Aile toplumun en küçük grubudur gibi bunlar sosyologların işidir. Romancı şöyle olmak böyle olmak zorunda değildir, bunu böyle

özetleyebilirim. Ama bir sosyolojiden, psikolojiden yararlanı, sosyolog ve psikolog değildir, onun amacı roman yazmaktır bunu unutmayacak bütün bilim dallarından yararlanacak. Örneğin iktisat, ekonomi mevzuu çok önemli. Ben ekonomiyi çok fazla dikkate almazdım. Eğer yoksul bir insan varsa yazıyorum ama bunu niçin yazıyorum bunun bilincinde değildim. Fakat zamanla bir takım şeyler okuyorsunuz, insanları dinliyorsunuz, ekonomistler vb, bakıyorsunuz ki sizin yaşadığınız hayata biraz benziyor. Ancak iktisat ayrı bir bilim, orada başka türlü sistemler, formüller var. Bunları görüyorsunuz ve başka türlü bakmaya başlıyorsunuz. *Arada Kalmış Tebessüm* romanında sınıf çatışmasını kullanıyorum. Tabi bu beraberinde ne getiriyor? İster istemez ekonomiye de yer vermek zorunluluğunu. Mesela orada Pareto'nun fikirleri de vardır. Elitler sınıfı. Her sınıf yükselir elit olur sonra dağılır gider başka alt sınıflar çatışır yeni bir alt sınıf yukarıya çıkar. Bu devir daim topluma böyle bakar. Bunu da ekonomistler bir ölçü olarak almışlardır, bu şaşmayan bir şey. Ama benim gayem bir iktisat tezi geliştirmek falan değil, ben bir romancıyım ve sadece romanımın sınırlarını zorlamayacak derecede yararlanacağım.

Bir noktayı da eleştirmek istiyorum; bir zaman ne yaptılar romancılar? Marksizm falan dediler ve tam o düşüncenin kalıplarıyla insan tipleri çıkarmaya başladılar. Mesela hiç kusursuz yüceltilmiş bir kişi olarak bir işçi çıkardılar karşımıza. Bu da yanlış tabi. Çünkü sırf ona bağlı olarak tip yaratma gayesi ortaya çıktı romanda. Öyle yüzlerce roman vardır ki, 1970'li yıllara bakılırsa bu görülür. Demek ki romancı insanı insan olarak düşünecek. Bu ülkenin insanı ve diğer ülkelerin insanı diye ayırmak yanlıştır. Neticede her insan yemek yiyor, uyuyor çeşitli ihtiyaçlarını gideriyor. Bir insan var dünyada ve yazar da o şekilde düşünmek zorundadır daha umumi. Benim insanım diğer insanlardan daha yücedir demek de bizi aynı yanlış düşürür. Bunu böyle söylediğim zaman bazı kişiler üzüyor hayal kırıklığına uğruyorlar. Oysaki biraz daha hayat tecrübesi geçirseler belki onlara bazı şeyler ekleyecek hayatı daha farklı düşünecekler. Demek ki özgürce bakacağız, insana bakacağız, farklı noktalardan bakacağız. Tek bir noktadan bakarsak hataya düşeriz. Tek bir noktadan bakma demek bu noktanın yanlışlarının olmadığına inanma demektir bu da yanlış sonuçlar doğurur. Partilere mensup olmak böyledir mesela. O

partiyeye inanırsınız ve o parti hiç yanlış yapmaz veya o partinin içinde hiç yanlış yapan adam yoktur hepsi de namusludur, dürüştür dersiniz. Bu hayatın kendisi gibidir, doğallaşmıştır topluluklar içinde. Herkesin dürüst olmayacağı noktası doğaldır, hayatın kendisidir.

Sevinç Çokum'un sanat anlayışı merkezde birey, insan, her yönüyle zaaflarıyla, mükemmellikleriyle ve bu insana alabildiğine farklı noktalardan bakma diye özetleyebilirmiyiz o zaman.

Yani genlerdeki o hastalık virüsleri bir şeyler taşıyorsa şartlar müsait olunca bir de bakmışsınız o bünyede, büyümeye gelişmeye, dal budak salmaya başlıyor. Onun gibi insanlarda da bu hem iyi hem kötü meziyetler vardır ve birgün bakmışsınız birisi elinizden tutar ve 'a evladım sende ne yetenekler varmış' der ve iyi meziyetler ön plana çıkar. Ancak bazılarıysa hiç öyle şanslı değildir ve kötü meziyetler çeşitli şartlarda beslenmiştir ve kötü bir adam çıkmıştır ortaya. Bunun örnekleri de var etrafımızda. Demek ki insanlardaki zaaflar da öyledir meziyetler de. İşte ben insana bunun gibi bakıyorum. Ama tabii birey derken, insan sosyal bir hayvandır diye tarif ederler, onun gibi toplu halde yaşasa da insanlar hiçbir zaman kitle olamaz olmamalıdır. Her insan kendi olmalı, kendi kararlarını kendisi verebilmeli, kendi bilgilerini kendisi çoğaltmalıdır. Aynı öğretiler içinde yaşayan ve aynı öğretiyi geliştirecek, aynı noktada kalan insanlar birbirine benzemeye başlarlar ve bu benzeme iyi bir şey değildir. Geçen gün bir film izledim. Değiştirilmiş bir düzen içinde insanlar kendi başlarına hareket edemiyorlar, hislerini öldürmüşler, birinde bir his ayağa kalktığı zaman o insanı da yok ediyorlar. Böyle büyük bir güç de var eli silahlı onlar da hazır bekliyorlar. Tabii filmin kahramanı olan adam da gayet duygusuz hissiz biri ve aynı öğretilerin içinde gidiyorlar geliyorlar... Köpekleri yok ediyorlar, bu sırada kahraman, bir köpek yavrusunun ağlama sesini duyuyor ve insanlığını hatırlıyor, o köpek yavrusunu saklıyor. Sonra masanın üzerine eşyalar konulmuş ve değişmemesi gerekiyor ama adam o eşyaların yerlerini değiştiriyor, o değiştirirken birisi görüyor ve neden değiştirdiğini soruyor adam da canım öyle istedi, değiştirdim diyor. Bakın ne kadar insani bir şey. İşte biz bu noktadayız, biz insani noktadayız romancı ve hikâyeci olarak. Ben öyleyim ama başkalarını

bilemiyorum. Şu var; birey olarak kendimizin farkına varmalıyız. Tabi toplum kasırgalar, fırtınalar halinde bize pek çok şeyi lanse ediyor, veriyor, öğretiyor. Şöyle olacaksın, böyle olacaksın diyor. Biz böyle de anaförlerin içindeyiz ve ister istemez kendimize uygun gelenleri alıyoruz içinden. Ama ne olursa olsun biz o birey halini korumalıyız diye düşünüyorum. Toplumun etkilerini alsak da kendi kararlarımızı verip doğrularımızı savunmalıyız diye düşünüyorum.

Özellikle tarihi konuları işlediğiniz romanlarınızda halk kültürüne ait pek çok motifle karşılaşılıyor. Deyim, atasözü, türkü, mani, destan, masal, giyim kuşam, mimari, mutfak kültürü, inanışlar vb. Bu özel bir tercih mi yoksa akış içinde kendiliğinden mi şekilleniyor?

Romanları, tarihi romanlar ve yakın dönem romanları diye ikiye ayırmıştık. İlk kitaplara bakarsak; *Bizim Diyar*'da tabi kaynaklar meselesi var. İşte ninelerin, kayınvalidenin bana anlattıkları, onun da annesinden dinledikleri vs. Ben bunları sözlü olarak dinledim. Ama onların kattığı Rumeli'yle ilgili, o kültürle ilgili eşya isimleri, oradaki hayat... Yine yazılı kaynaklardan çıkardığım bazı bilgiler var. Kumaşlar, yaşayış tarzı, hamamlara gidilip yapılan yemeli, içmeli eğlenceler -ki belki Anadolu'da da vardır böyle adetler-.Yani demek oluyor ki bazılarını yazılı kaynaklardan aldım bazısını ise halk yaşantısından. *Hilal Görününce*'de de aynı şey geçerli. Çünkü orada konu Kırım. Bir taraftan eşimin babası Kırımlı, oradan göçüp gelmiş. Anne tarafı Üsküp'lü, oradan Selanik, Usturumca. Şimdi baba tarafı da Kırım'dan, Romanya'ya sonra Bursa'ya gelmişler. Kayınpederim Bursa'da dünyaya gelmiş, evveliyatını bilmiyor. Annesiyle beraber olduğu için onların anlattığı tekerlemeler var, o tekerlemeleri kayınpederim söylerdi, ben bazı hikâyelerde de kullandım onları.

Kırım'da geçen Rozalya Ana hikâyesi vardır. Hikâyede işlediğim kadınları ben Kırım'a gittikten sonra orada tanıdım. O hikâyeyi de ondan sonra yazdım. Eşimin ailesinin kökleri Bursa'da. Tatar adetlerini hala devam ettiriyorlar. Oraya gittikçe bütün bunları görüyor ve değerlendiriyorum.

Sonraki kitaplarda rastladığınız şeyler benim memleketimin izlerini taşıyor. Anne tarafım Kastamonuludur. Cide ilçesinden. Çocukluğumdan beri annem ve anneannemin konuşmalarıyla büyüdüm. Onlar da eserlerimde yerini buldu.

Tabi şimdi Kastamonu'da konuşulan Türkçe çok zengin bir dil. Annem konuşma arasında söyler ben de not ederdim bazılarını. Annem öğretmeye çok meraklı bir kadındı zaten. Değişik alet, kuş, ağaçtan yapılmış mutfak eşyası adlarını ben annemden çok duyardım. Tabi zamanla böyle eşyaların yerini plastik olan yenileri alınca adları da unutuluyor maalesef. Bütün bu isimler ve konuşmalar da benim eserlerimde yer edinmiştir kendine. Bununla beraber bir de İstanbul Türkçesi var tabi. Ben Beşiktaş'ta dünyaya geldim. Çırağan'da bir konak yavrusu evde. Bu evin sahibi bir ermeniydi. Onlarla da çok yakın dostluğumuz oldu. Benim adıma da onlar koymuş. (**Kayıp İstanbul'da bahsediyorsunuz.**) Evet, evet işte onlar. Ondan sonra babam Ihlamur, Tuzbaba civarında bir ev alıyor. Yaşanılan yer Beşiktaş olunca malzeme de gayet zengin oluyor. Benim çocukluğumda bir sürü konak var ama konak hayatının sonları. Çevremizdeki insanlar ya bir hanımefendi, saray insanı ya da sarayla bir bağlantısı var. Bu kitle çok zengin bir Türkçe kullanıyor. Kibarlık var, İstanbul medeniyetinin oluşturduğu kelimeler var. Ben bütün bunların çok azına yetiştim. Keşke onları zamanında not edebilseydik.

Mahalle aralarında yaşıyoruz. Tabi oralardan aldığımız pek çok zenginlik de var. Şimdi yeni kuşak bana soruyor kullandığım bazı kelimelerin anlamını. Bakıyorum anneannemden gelmiş, annemden gelmiş. *Deli Zamanlar*'da anneannem konuşuyor zaten. Bazen bilerek bazen bilmeyerek yapıyorum bunu.

Son zamanlarda Tren Burdan Geçmiyor'da, Arada Kalmış Tebessüm'de öyle sözcükler kullandım ki Karacaoğlan'dan, Yunus Emre'den. Halk şairleri, tekke şairlerine bakarak oralardan çok kelime aldım. Yitkin böyle mesela.

Tüm bunları dildeki bu yozlaşmaya tepki olarak değerlendirirsek yanlış mı olur?

Tabi tepki de var, aynı zamanda dilin, Türkçenin hiç bir dilde olmayan tasfiye eden yanı var. Bizim insanımız gündemi yaşıyor diyoruz. Gündemi yaşar gibi dille de oynuyor, kelimeleri atıyor, unutturuyor ama böyle olunca da fakirleşme oluyor. Ben de bunları gerek eski dilden bazı kelimeler olarak gerekse Yunus'un 13. yy Türkçesinden bazı kelimeleri olarak zenginleştirmeye çalışıyorum.

Bir de benim kendi yaptığım kelimelerim var, uydurarak yani. Yakışıyorsa, bir de uydurmanız yerinde olacak, fiil köküne hangi ek geliyorsa ona göre türeteceksiniz. Eğer gelmeyecek kelimeyi kullanırsanız o gerçek uydurma olur.

Eserlerinizde herkesin belirttiği bir kurgu bütünlüğü var. Bu bir birikimin neticesi mi yoksa yazmaya başlamadan önce bir taslak çalışması yapıyor musunuz? Bir ön çalışmanız var mı?

Benimkisi biraz sistemsiz. Bazen böyle bir planla yola çıkmışımıdır. Bazen de plansız olarak sadece konuyu biliyorumdur. Sonlar da bana hep başarı getirmiştir. Son zamanlarda daha sistemli olmaya özen gösteriyorum. Tabi biraz da yayınevinin beklentileri var. Kitap ne zaman bitecek ve teslim edilecek gibi. O zaman da daha farklı oturuyorsunuz, bir doktora, master tezi hazırlar gibi.

Ben bazen tesadüflere bırakarak yazıyorum bazen de daha sistemli. *Tren Burdan Geçmiyor*'da bir sistem, oturmuşluk var ama *Gece Rüzgârları*'nda kendimi çok dağıtmışım. O romanı anlamak biraz zor gibi geliyor bana. Yani hikâyenin içinde hikâye var. Çok rahat yazdığım *Arada Kalmış Tebessüm*'de bile oradaki sempozyumun getirdiği bir ağırlık var. Tüm bunlara bakmak lazım. Okuyucu buraları aşabildi mi yoksa burasında bıraktı mı kitabı elinden. Demek ki kurgu çok sağlam olmalı. Burada benim içimde de bazı şüpheler var bunu her zaman söyledim açık oldum bu konuyla ilgili kendime karşı. Belki bu biraz insafsızlık.

Şimdi yazdığım romanımda bazı şeyleri tekrarlamamalıyım diye istikametler çiziyorum kendime. Bu romanda daha sağlam bir zeminde yürüdüğümü düşünüyorum. Ancak şunu söyleyebilirim; nasıl ki resim yaparken kompozisyonun sağlam olması için belli kurallar vardır. Boş bir yer kalmamalı, her şey birbirini bütünlemeli gibi. Bende de öyle bir şey olduğu için taşları üst üste koyarken ne kadar karışık da olsa o bir oluşum meydana getiriyor. Hep bir klasik yapı oluşturuyor gibi geliyor bana, hep bir hikâyesi var veya olması gerekiyor diye düşünüyorum. Ama bunu ne derece yapıyorum bilmiyorum. Sağlam bir hikâye olmalıdır romanda.

Kemal Tahir'in 'bir hayat hikâyesinin bir roman bir öyküde kullanılmasına acırım' gibi bir sözü var. Demek oluyor ki öyküler, hikâyeler bazen bir insanın ömrünü kapsar, bu yanlıştır. Öykülerde daha az hacimli anlık şeyler anlatılmalı. Daha kısa, mesela bir iki günlük zaman dilimlerini kullanmalı. Bence romana da öyküyü taşımamız. Virgül Dergisi'nde Necati Mert'in bir yazısı çıkmıştı. '*Tren Burdan Geçmiyor*'da öyküyü romana taşımış' diye. Öykünün romana taşınması ne olur? Romanın öykü gibi incelikli olmasını, bir dantel gibi işlenmesini sağlar. Ama bütün bir roman boyunca bir danteli sürdürmeye çalıştığınızda okuyucu ne kadar ilerleyebilir? Bunu yerli yerinde yapmak lazım diye düşünüyorum. Marcel Proust'un, Rilke'nin eserine, notlarına baktığımızda işte o danteli görebiliyoruz. O bütün bir dünya edebiyatını da etkilemiştir. Hatta ben de *Eğik Ağaçlar*'ı ilk çıkarttığım zaman Hisarcılardan Nurettin Özdemir vardı, bana okuyun diye Rilke'yi göndermişti. Çünkü o da Tanpınar'ı tanımış talebeliğinde Tanpınar çizgisinden gelen bir şairdir. Ben de Rilke'yi öyle okumuş oldum.

Romanda üslup olmalı, anlatımda derinleşme, güzellikler olmalı ve hikâyeyi romana taşımak da bu olmalı.

Eserlerinizde başarılı tasvirler görüyoruz. Bazen Âdem Kanmaz bir restoranda yemek yerken karşımıza çıkabiliyor ya da Yusuf'un sevdiği Esmate kemiğe bürünmüş karşımıza geliyor. Bu kadar güçlü tasvirler yapmanızda yalnızca gözlemler yeterli olmasa gerek. Başka nelerden beslendiniz?

Bir romancı, ‘Benim kişilerim benden hiçbir şey almazlar ben onları kafamda canlandırıp yazarım.’ demişti. Tabi dış çevreden neler alıyor bilmiyorum, o konuda bir şey dememişti. Ben şuna inanıyorum ki Sartre’nin varoluşçuluk felsefesi gibi zihinsel algılamalar dış dünyadan uyarılmalarla olur. Yani dış dünyada ne varsa biz onu o zaman anlarız öğreniriz. Kırmızıyı görmeden ben kırmızı hakkında konuşamam. Demek ki nesnelere hakkında bilgi sahibi olduktan sonra ancak bu nesnelere hakkında konuşabiliriz. İşte o bilgi sahibi olmayı da bize dünya veriyor. Öyleyse romancı için de bu böyledir. Romancı da kişilerini, kahramanlarını örneklerine bakarak alıyor. Elbette kafasında kurgularken kendinden bir şeyler katıyor. Mesela iki farklı insana ait özellikleri tek insanda topluyor, bu da var tabi. O bir kurgudur ve birtakım kazanılmış tecrübelerini bilgilerini onunla yoğuruyor. Kendine mahsus bir kahraman ortaya çıkarıyor. Ama özüne baktığımız zaman onun ışığı bir yerden gelmiştir. Bir şekil, bir nesne, suret olarak kafasında yer etmiştir. Psikolog Jung’un düşündüğü gibi karanlık bir kuyu gibi bilinçaltı, oraya her şeyi atıyoruz, biriktiriyoruz. Oradan ne şekilde alıyoruz ne şekilde kullanıyoruz bu belli değil. O meçhuller denizinden çekip çekip alıyoruz. Demek ki bu kahramanlar bazen dış dünyadaki emsallerine çok benzeyebilir. Bir kişiyi alırsınız çok özelliğiyle yer alabilir. Nitekim *Tren Burdan Geçmiyor*’da karşımıza çıkan Nüzhet tiplemesinin benzerleriyle karşılaşmak mümkün. Bu tamamen romancının tasarrufundadır. Hatta bazen birkaç kişiyi de bir araya getirebilirsiniz ama mutlaka kendinizden de bir şeyler katarsınız. Neden kendinizden? Ben o romancı gibi konuşmuyorum. Romancı diyor ki; ben kendimden hiçbir şey katmam. Ben de diyorum ki katarım. Yaşadığımız tecrübeler bize örnektir. Eğer şöyle olsaydı ben nasıl davranırdım dersiniz ve o kişiye o davranışı eklersiniz. Hani Yakup Kadri’ye sormuşlar, romanda hangi kahraman sizsiniz diye, hepsinde ben varım demiş. Peyami Safa’da da bu çoktur. Bakarsınız kahraman aynı kendisine benzer. Mesela Mahşer romanındaki Nihat bence Safa’nın gençliğidir.

Bununla paralel olarak yakın çevrenizden insanlar belki isimleri değiştirilerek karşımıza çıkıyor olabilir mi?

Mesela Bizim Diyar romanında Balkan harbinde, oralardan göçüp gelmiş insanlar var. Ben onları tanıdım hayatta olmayanları da fotoğraflarından gördüm ve başkalarından dinledim.

Ağustos Başağı'nda kurgumu büyük oranda savaş gazisi Ali Balaban'ın anlattıklarına dayandırdım. O anlattı ben banda aldım. Evini de gezdik. Son derece güzel bir Osmanlı eviydi. Kendisi de bana sonradan bir mektup yazdı. Adımı neden Yusuf olarak değiştirdiniz diye biraz üzölmüştü. Ama ben bazı değişiklikler yapmak zorundayım. Mesela evliliğinin nasıl olduğunu bana anlatmadı. Fatma Hanım'la evlenmiş, bu Esmâ oldu romanda. Onların nasıl tanışıp evlendiklerini, o hikâyeyi tamamen ben kurguladım. Eğer kendi adıyla yazsaydım belki diyecekti ki biz böyle tanışmamıştık veya eşim böyle değildi de başka türde bir yaşayışı vardı. Ben orada Esmâ için dik başlı, her şeye direnen bir tablo çizdim. Belki de gerçekte bu kadın oldukça mazbut bir ailenin kızıdır. Ama ben Söğüt'teki insanların daha cesur, merak sahibi, daha dirençli kadınlar, kızlar olabileceğini düşündüm. Öyle bir intiba uyandırdılar benim üzerimde. İşte öyle olunca bu bizim Fatma'ya benzemiyor diyecek adam. Böyle şeyleri önlemek için ben isimleri değiştirmeye mecburum.

Karanlığa Direnen Yıldız romanımda 27 Mayıs var. Kendi gözlemlerim var burada ama bana bilgi verenler de oldu. Gazeteci ağabeyler vardı yaşça benden büyük, şimdi hayatta değiller. Ömer Öztürkmen, Ergun Göze, Ayhan Songar gibi. Ben de onların verdiği bilgileri kullandım. Ergun Göze 27 Mayıs'ı anlatırken yatıştırıcı ilaç falan aldım diye anlatmıştı. Çünkü olay çok büyük. Bir hayatın içinde kendi adını taşıyan insanlar var. Menderes ya da Enver Paşa bunlardan bazıları.

Yakın tarihi anlattığınız romanlarda Demirel, Özal, Tansu Çiller gibi isimlere yer veriyorsunuz. Bunu yaparken eleştirileceğinizi düşündünüz mü? Tepkileri olabilir diye çekindiniz mi?

Demirel mizahı seven bir insandır. Çok kişi taklidini yapmıştır ama tepki gösterdiğini zannetmiyorum. Demirel'le ilgili olarak ben yanlış taraflarını eleştirebilirim ama rahatlığı, halk adamlığı gibi tasvip ettiğim tarafları da vardır.

Demirel'in halkla kolay bağlantı kurabilme yönü bence bir meziyettir. Bazı düşüncelerini de kabul ederim. Mesela 'Dün dündür, bugün bugündür.' demesini çok insan hafife almaya kalkar ama bence çok doğru bir sözdür. Sosyal hayat nasıl değişiyorsa insanlar da değişebilir. Bakışlar farklılaşabilir bunu kabul etmek zorundayız. Her devrin adamları vardır, devir neyi kaldırıyor ona göre adamlar gelir. Romancı tepki alacağını düşünmez. Doğru olarak neye inanıyorsa o insanları tatlı bir şekilde taşlama yaparak biraz ironiyle hatalı taraflarını anlatmak lazımdır. Benim romanlarımda da böyle bir politik zemin olur.

Yani bunları hayatın gerçeğinin bir parçası olarak görüyorsunuz diyebiliriz.

Evet evet. Roman sanatı inandırıcılıktır demiştim. İşte inandırıcı olmak için bu zemini kullanıyorsunuz.

Eserlerinizde Nilece, Aypare, Süsen, Aysan, Sonsuz gibi alışık olmadığımız isimler yer alıyor. Bu isimler özellikle mi seçiliyor yoksa konuya ve kişiliklerine uygun olduğu için mi tercih ediyorsunuz?

Bazen kahramanın karakterine uygun olduğu için kimi zamansa hoşluk olsun Türkçeye yeni bir isim kazandırayım diye yapıyorum bunu. Örneğin Nilece. Nil kraliçesi demek. Var mı böyle bir isim bilmiyorum. Süsen, Aysan, Simay hepsi Türkçeye bir kelime kazandırmak için. Ayrıca bilinen isimleri kullanmaktan bir kaçış var bende.

Konu ve zamanla paralellik olmasına da dikkat ediyorsunuz sanırım.

Tabi roman kabul edecek. Kelime kazandırmak, çeşni oluşturmak biraz da karakterini kazandırabilmek için. Görünüşü güzel bir insanı anlatmak istiyordum ya da güzel bir vasfi vardır ismiyle müsemma olsun isterim.

Tren Burdan Geçmiyor romanınız yayımlandıktan sonra verdiğiniz bir mülakatta; 'yaşarken bir sürü engelle, zorlu dev dalgalarla savaştım ve bunları, annemden yansıyan –eğilmeyen güçlü kadın- imajını öne alarak öğrendim

diyorsunuz. Gülyüzlüm ya da diğerlerindeki, güçlü kadın kişiliklerinde annenizin etkileri var mı?

Tabi yaşantım ve benden öncekilere de bağlamak lazım. Biraz da genetik bir şeydir. Her şeye rağmen bir direnç var. İnsanın yenildiği mağlup olduğu zamanlar da var. Ben daha çok annemin o güçlü yanını almaya çalışırım. Bu problemi çözmeliyim ya da dayanmalıyım derim. Tabi bunun için sebepler vardır. Mesela oğlunuz vardır, yazmakta olduğunuz bir eser vardır. Onun için her zaman güçlü durmamız gerekir. Bunu da öğretmiş büyüklerimiz. Dedem on sene cephelerde savaşmış anneannem de bütün işi kendisi görürmüş. Tarlayı bostanı kendisi ekip biçermiş. ‘Kuşağımın arasına ekmeği koyuyordum sonra da o ekmeği yemeden geri geliyordum.’ diyor. Vargüçleriyle çalışmışlar. Tabi bunlar size anlatılıyor. Bunun yanı sıra evlenirken de çeşitli sıkıntılar çektik. Henüz fakülteyi bitirmemiştik, doğru düzgün kazancımız yok. Annem vermişti birkaç parça eşya biz de onlarla idare etmiştik. İşte böyle böyle bütün bunlar insanda dayanma gücü oluşturuyor. Şimdi bir yokluğa düşsek bunu yaşamamış bir insan kadar tahammülsüz olmam diye düşünüyorum. Hayat, insanları biraz daha nasırlaştırıyor, alıyor çeviriyor, düzeltiyor, yoğuruyor ve ona göre de güç kazandırıyor. İşte ben bütün dayanma gücümü yaşadığım bu yokluklara borçluyum.

Attila İlhan’dan Selim İleri’ye bu sahadaki önemli isimler Sevinç Çokum’un hikâye ve romanlarında kendi tarzını oluşturduğunu ifade ediyorlar. Pazarlama noktasında reklamını iyi yapanlar çok popüler oluyor diyorsunuz. Peki, Sevinç Çokum bu noktada hak ettiği değeri, ilgiyi görüyor mu?

Bence sanat daima böyle azınlıkta kalmaya mahkûmdur, özü budur. Herkes sanattan anlamalıdır diyemeyiz. Benim roman ve hikâyelerim de böyledir, yani ben kendimi de aynı çizgide değerlendiririm. Herkes beni okumak, anlamak zorunda değildir.

Attila İlhan’ı ben de çok severim. Ara ara telefonla konuştuğumuz da olmuştur ve bana çok güzel tavsiyelerde bulunurdu. Sakın çekinme ve yaz derdi. Biz de onun şiiirleriyle büyüdük, sonra romanlarını okumaya başladım. Dersaadette Sabah Ezanları gibi. Bilinmesi gereken o kadar meçhulleri var ki. Acaba kaç kişi

onun romanlarını bilir? Evet, büyük bir şairdir ve kendine has bir şiir çizgisi vardır. Ondan sonra kendisini taklit eden bir sürü Attila İlhan çıkmış. Tıpkı Necip Fazıl Kısakürek'in taklitlerinin çıktığı gibi.

Attila İlhan televizyonda programlar da yapıyordu ve halk onu çok iyi biliyordu. Peki, neyi biliyordu? İşte kasketli bir adam çıkıyor konuşuyor onu biliyordu ama okumuyordu.

Şimdi ben neredeyim? Bana kalırsa ben daha sonra anlaşılacağım. Benim öldükten sonra daha çok okuyucum olacak. Oğuz Atay da öyle oldu. Benim ne reklamım oldu ne pazarlamam. Öyle gelip geçen bir yazar da olmak istemem doğrusu.

Paralelinde onu da sormak istiyorum. Popüler yazarlar gibi bir süre gündemde olup sonra unutulup gitmek tercih edilir mi?

Ben medyatik olmak da istemiyorum. Televizyonda aynı kişileri aynı resimleri gördükçe sıkılıyorum ve kanal çeviriyorum. O halde sanatın kuytuda kalmak gibi bir özelliği de var. (**Arayanın bulması mı?**) Bu da biraz çağımıza ters düşüyor. Çünkü arayan da bulamıyor. Bir de şu var ki insan yapısı değişti artık, siz bundan kırk sene önceki insanı tarif ediyorsunuz. İnsanlar artık üşeniyorlar. Şimdi herkes her şeyi ayağına istiyor. Veya modaymış Orhan Pamuk'u elinde taşıyor. Orhan Pamuk da o açıdan şanssız durumda bence. Çünkü çoğu zaman samimiyetle okumuyorlar.

Demek ki her romancı gerçek okuyucusunu ister. Ama ben de böyle oturayım da beni herkes arasın diye düşünmüyorum artık. Çünkü günümüz insanı başka türlü. O halde ne olacak? Neyi hak ediyorsam o olmalıyım. Eğer reklam gerekiyorsa kitabın reklamı olmalıdır, tanıtımı yapılmalıdır. Eğer öğrencilerle, konferanslar vasıtasıyla iç içe olabiliyorsan bu da iyidir, bir reklamdır. Böylece sırlarını beraberinde götürmüyorsun ve onlara verebileceklerini veriyorsun. Ama yine de ben

tam olarak açılmayı da sevmem benim kendi formüllerim de vardır, tabi onlar benimle beraber gidecekler.

Kıymetli vakitlerinizi aldım, bana zaman ayırdığınız için çok teşekkür ediyorum.

Estağfurullah umarım faydalı olmuştur, başarılar diliyorum.